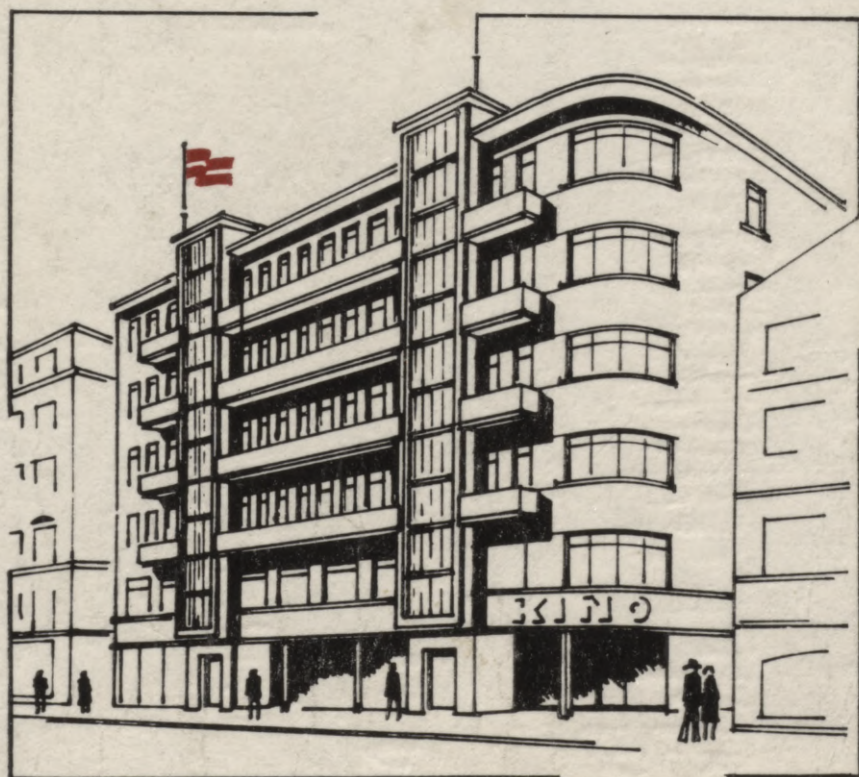
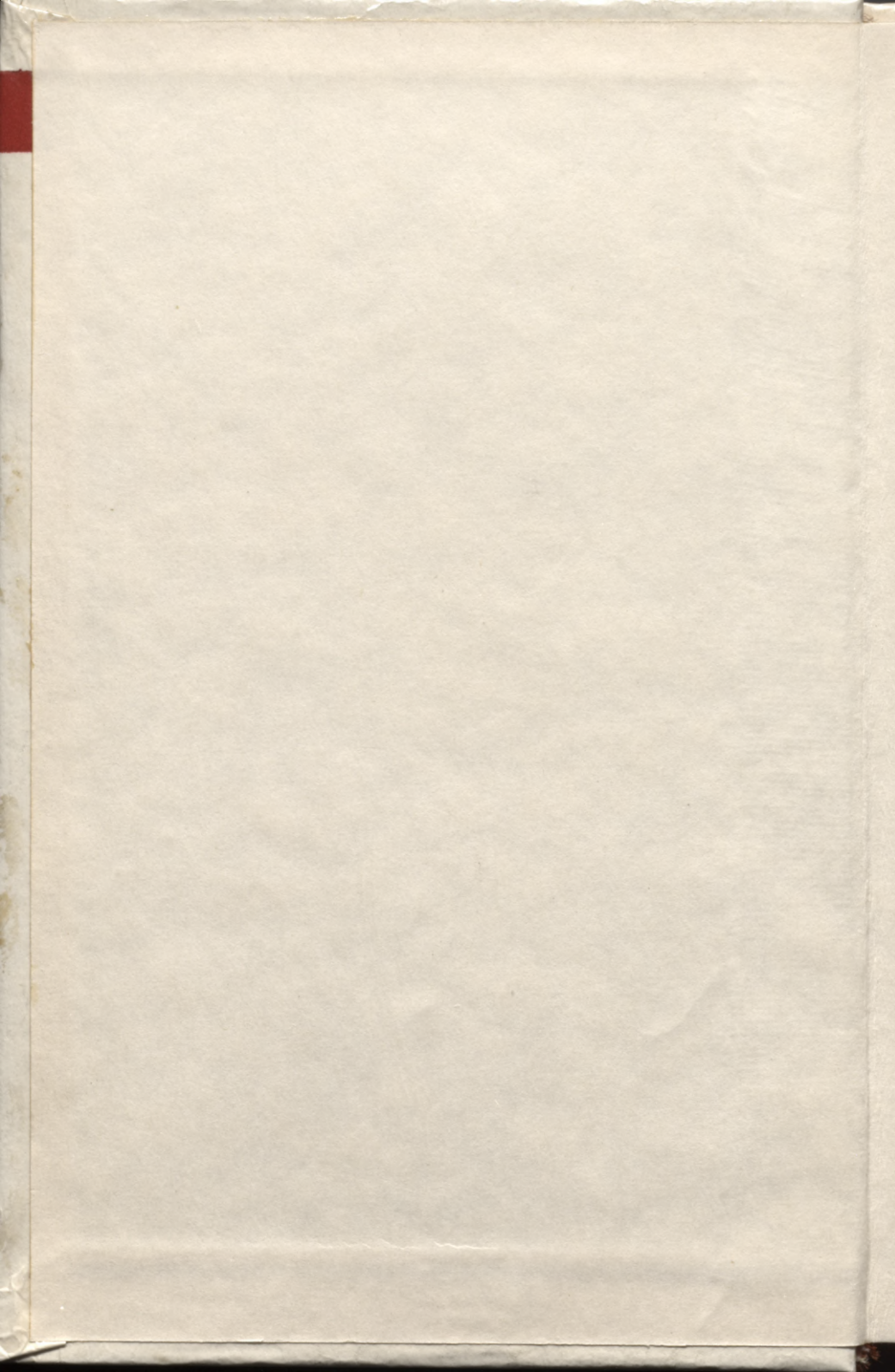
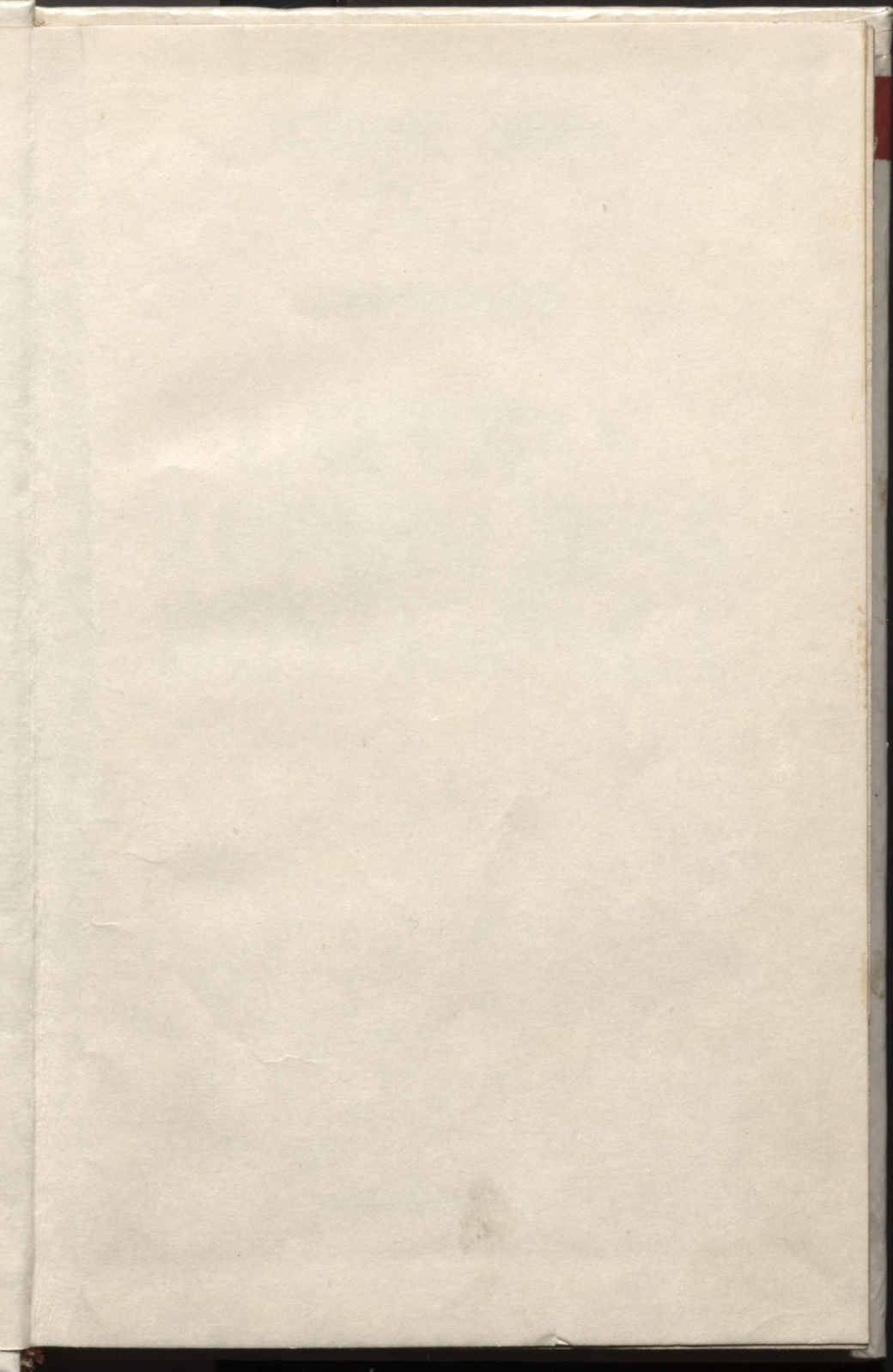

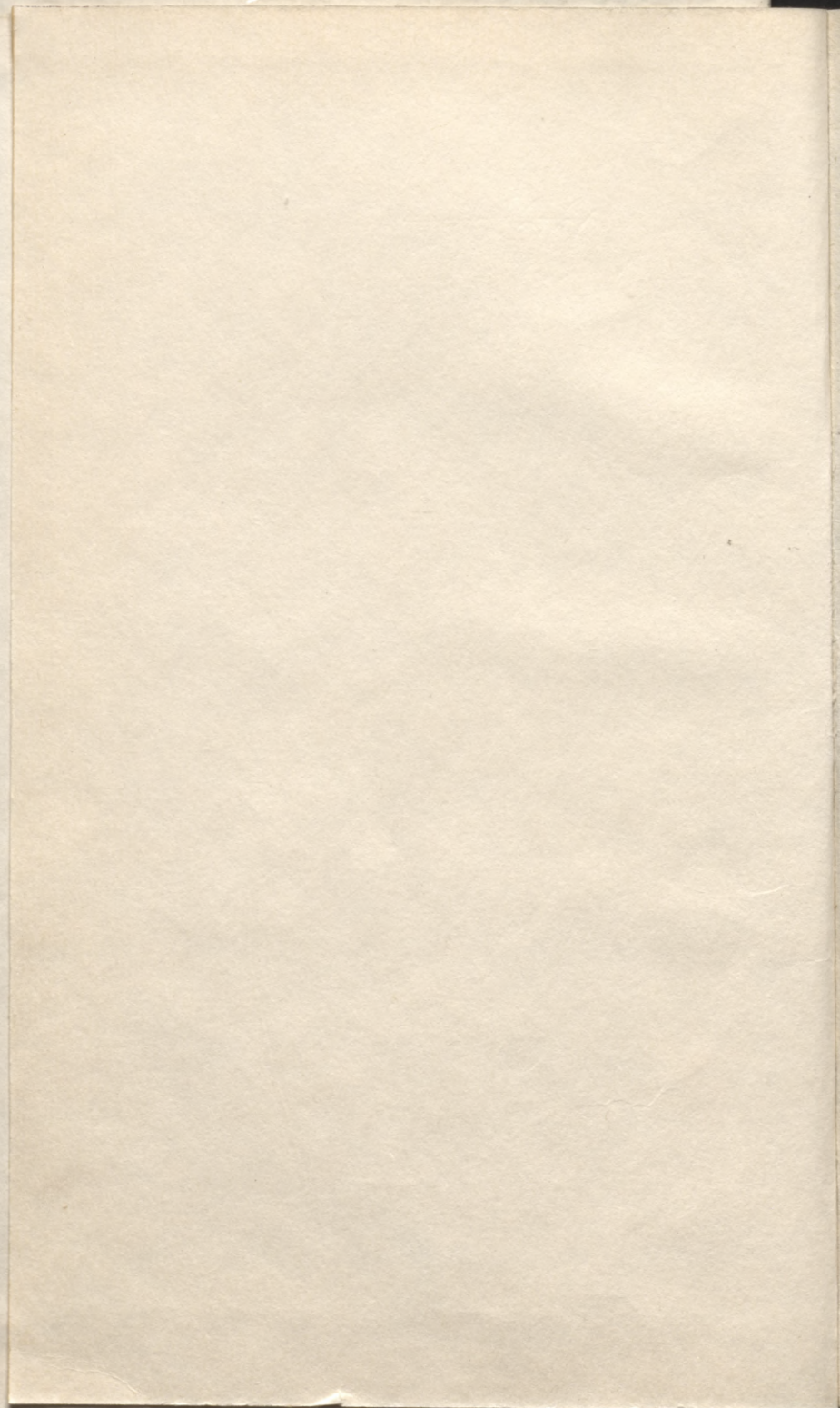
J. KRASTIŅŠ

LATVIJAS REPUBLIKAS BŪVMĀKSLA

93-3

28

Obligātais eksemplārs

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA
LATVIJAS VESTURES INSTITŪTS

71

J. KRASTIŅŠ

LATVIJAS REPUBLIKAS BŪVMĀKSLA

RĪGA «ZINĀTNE» 1992

85.118(2L)
Kr 210

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

93—

18224

0304080214

J. Krastiņa, V. Auziņa un A. Ribena foto.

J. Krastiņa zīmējumi.

Latvijas Valsts vēstures arhīva, Rīgas pilsētas
Galvenās arhitektūras pārvaldes, Rīgas Tehniskās universitātes
Arhitektūras fakultātes un arhitektu *O. Bukas* un *J. Krastiņa*
personīgo arhīvu materiāli.

Vāka noformējumā izmantots *J. Krastiņa* zīmējums.

Krastiņš J.

Kr 210 Latvijas Republikas būvmāksla. — R.: Zi-
nātne, 1992. — 236 lpp.: il.

ISBN 5-7966-0849-5.

Monogrāfija sniedz vispārēju ieskatu Latvijas Republikas
būvmākslas svarīgākajās norisēs un problēmās, parāda māksli-
nieciski idejisko uzskatu attīstību un to iemiesojumu reālās
celtnēs. Atspoguļojot vērienīgu pilsēt būvniecisko pasākumu ieceres
un to realizāciju, autors plaši izmanto publikācijas tālaika presē,
speciālajā literatūrā, kā arī arhīvu materiālus. Gramata bagātīgi
ilustrēta.

Arhitektiem, pilsēt būvniecības speciālistiem, visiem, kas inte-
resējas par Latvijas būvmākslas attīstību, kultūras vēsturi.

85.118(2L)

ISBN 5-7966-0849-5

© Jānis Krastiņš, 1992

Priekšvārds

Šī grāmata sniedz vispārēju ieskatu Latvijas Republikas laika būvmākslas svarīgākajās norisēs un problēmās, mākslinieciski idejisko uzskatu attīstībā un to iemiesojumā reālās celtnēs. 20 gadi nav pārāk ilgs laika posms vēsturē un vēl jo vairāk celtniecībā, kur lielāku vērtību radišana prasa pamatīgu līdzekļu uzkrājumu un lietā likšanu, daudzu un dažādu saimniecības nozaru līdzdarbību arhitektūras darinājumu tapšanā. Turklāt neatkarīgās Latvijas pastāvēšanas pirmie 5—6 gadi pagāja, lai kaut nedaudz atgūtos pēc drausmīgajiem I. pasaules kara postījumiem un novāktu drupas. Tomēr atlikušie 15 gadi, ko vēsture atvēlēja plašam mierīgas jauncelsmes darbam, radīja visas zemes arhitektoniskajā sejā paliekošus vaibstus. Tālaika celtnes rotā gan mūsu pilsētas, gan laukus.

Latvijas laika būvmāksla ir ne tikai atsevišķas celtnes vai to kompleksi. Tā ir arī pietiekami vērienīgu pilsētbūvniecisko pasākumu iecere un realizācija, pilnīgi jaunu celtnu un to plānojuma tipu izveide un masveida ieviešana, lauku kultūrvides būtiska pārveidošana, kam plašas iespējas pavēra agrārā reforma. Arī uzskatu ciņa, bez kuras nav iedomājama attīstības dialektika.

Grāmatā plaši izmantotas 20.—30. gadu publikācijas presē un speciālajā literatūrā, kā arī atsevišķi arhīvu materiāli. Jāpiebilst, ka daudzu materiālu šodien vairs nav, jo vairākus arhīva fondus jau piecdesmito gadu sākumā dažādu specdaļu darbinieki apzināti iznīcināja.

Ar citātu ārpus konteksta ir vienkārši «pierādīt» pilnīgi pretējo patiesajai teiktā jēgai. Gandrīz visa marksisma-lenīnisma vēsture, bet it sevišķi tās ortodoksālo

aizstāvju uzskati šodien ir tam labākais pierādījums. Varbūt tāpēc vairs ne pārāk ticam citātiem. Tomēr šajā darbā daudz ko esmu balstījis tieši uz 20. un 30. gados rakstīto nolūkā atklāt Latvijas arhitektūrai un pilsēt-
būvniecībai raksturīgāko ne tikai mūsdienu, bet arī tā-
laika speciālistu vērtējumā.

Vēl daži vārdi par jēdzieniem «arhitektūra» un «pil-
sēt-
būvniecība». Neuzskatu tās par divām atšķirīgām vi-
des veidošanas mākslas nozarēm. Abas ir cieši saistītas,
un starp tām bieži vien nevar un arī nedrīkst vilkt ro-
bežu. Taču šajā darbā skarto problēmu apjoma dēļ vis-
pirms aplūkoti jautājumi, kas saistīti ar savā iedabā
daudz plašāko pilsēt-
būvniecību un pēc tam ar nedaudz
lokālāka rakstura arhitektūras mākslinieciskajām iezī-
mēm un formālajiem izteiksmes līdzekļiem. Domāju, ka
tas dos katram iespēju vieglāk atrast interesējošos jau-
tājumus, kā arī uztvert aplūkojamās parādības kopumā.

Grāmata domāta galvenokārt lasītājiem ar zināmu
profesionālu sagatavotību, taču ceru, ka tā būs noderīga
arī tiem, kas interesējas par apkārtējās dzīves telpas
organizēšanas jautājumiem spilgtajā, bet īsajā Latvijas
neatkarības laikposmā 20. gs. pirmajā pusē.

Jānis Krastiņš

Apdzīvoto vietu apbūves problēmas agrārreformas realizācijas gaitā

Ārkārtīgi rosīgo būvniecību, kas gandrīz visās Latvijas pilsētās, bet it sevišķi Rīgā noritēja 20. gs. sākumā, pilnīgi pārtrauca 1. pasaules karš, atnesdams baismīgu postu un iznīcību visai zemei. Materiālos zaudējumus, kādus piedzīvoja Latvija, diez vai var salīdzināt ar kādas citas zemes zaudējumiem. Turklāt karā fiziski iznīcināja 15—20% latviešu nācijas.

Neatkarīgās Latvijas Republikas laikā tā arī neatjaunojās pirmskara demogrāfiskais stāvoklis. To ilustrē 1. tabula.

1. tabula

Iedzīvotāju skaits Latvijā 1897.—1935. gadā*

Gads	Vidzeme	Kurzeme un Zemgale	Latgale	Kopā
1897	753 730	674 034	501 623	1 929 387
1914	1 107 600	798 300	696 100	2 552 000
1920	594 017	504 764	497 350	1 596 131
1935	791 310	592 028	567 164	1 950 582

* Sastādīta pēc *Skujenieks M.* Latvijas iedzīvotāji // Latvijas zeme, daba, tauta. R., 1937. 3. sēj. 3.—26. lpp.

20. gadu sākumā Latvijas iedzīvotāju skaitu papildināja mājās atgriezušies kara laika bēgļi (1914. gadā aiz Latvijas robežām, galvenokārt Krievijā, dzīvoja ap

230 000 latviešu, bet 1926. gadā — 156 000¹). Pēc tam republikas iedzīvotāju skaits palielinājās tikai uz dabiskā pieauguma rēķina: 15 pēckara gados šādā veidā klāt nāca 165 139 cilvēki, turpretī tikpat ilgā laikposmā pirms kara — 296 790. Ievērojami palielinājās iedzīvotāju vidējais vecums: bija zaudēti 245 000 vīriešu vecumā starp 20 un 40 gadiem. Turklāt uz katriem 1000 vīriešiem tad bija 1211 sievietes (1897. gadā — 1039)².

Kara laikā par 27% saruka aramzemju platība, par 20% — liellopu skaits, bija nopostīta $\frac{1}{4}$ visu lauksaimniecības būvju, uz Krieviju bija aizvests 3000 dzelzceļa vagonu ar rūpniecības iekārtām, bet no tām Latvijā atgriezās tikai neliela daļa.³ Turklāt uz Krieviju evakuēja arī lielāko daļu Rīgas tramvaja elektrības apakšstaciju iekārtu, 144 tramvaja vagonus, nojaucā pat 30 km tramvaja līniju un aizveda sliedes.⁴ 1919. gadā Latvijā no pirmskara daudzuma bija palikuši vairs tikai 4,5% lokomotīvu un 14% dzelzceļa vagonu.⁵

Sādos apstākļos savu 20 gadus ilgo attīstības gaitu sāka neatkarīgā Latvijas Republika. Kā rakstīja arhitekts J. Rutmanis, «pēc nācijas posta mums bija jāatjauno un jārada visas mūsu zemes dzīve, visa zemes ainava.»⁶

Vissvarīgākā ekonomiskā problēma bija agrārais jautājums. Pirms 1. pasaules kara laukos bija piecas reizes vairāk bezzemnieku nekā zemnieku. Pēdējiem piederēja 40% lauksaimnieciski apstrādājamās zemes, turpretī muižniekiem — 48%, bet 10% — valstij. Palikuši bez zemes paši savā, turklāt ne pārāk blīvi apdzīvotajā dzimtenē, tūkstošiem latviešu devās zemes meklējumos uz austrumiem, un tā 1. pasaules kara priekšvakarā jau $\frac{1}{8}$ nācijas mitinājās Krievijas plašumos.

Līdz ar 1920. gada Latvijas agrārlikumiem beidzot piepildījās latviešu zemnieku sensenais sapnis par «savu

¹ Skujenieks M. Latvijas iedzīvotāji // Latvijas zeme, daba, tauta. R., 1937. 3. sēj. 3.—26. lpp.

² Skujenieks M. Latvijas iedzīvotāji. 11. lpp.

³ Svābe A. Agrārā reforma // Latvija 20 gados. R., 1938. 199.—228. lpp.

⁴ Lamsters J. Rīgas tramvajs un viņa apgādāšana ar enerģiju // ITZ. 1923. Nr. 1/2. 41.—44. lpp.

⁵ Veiss E. Būvniecības attīstība Latvijā laikā no 1918.—1938. gadam // E. 1938. Nr. 22. 1050.—1052. lpp.

⁶ Rutmanis J. Arhitektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos desmit gados // IZ. 1928. Nr. 11. 322. lpp.

kaktiņu, savu stūrīti zemes» — arī par to zemi, ko 1919. gada sākumā viņiem būtībā atņēma lielinieku reformas. Izveidoja valsts zemes fondu — pavisam 3,5 milj. ha platībā. No tā iedalīja zemi jaunsaimniecībām — pa 22 ha katrai. 1929. gadā bija jau 69 000 jaunsaimniecību, kurās dzīvoja pavisam 280 000 cilvēku (jeb 15% nācijas). Vecsaimniecību skaits bija ap 146 000. Līdz 1930. gadam Latvijas lauku sētās bija uzbūvēti 355,4 tūkst. dažādu celtnu, to skaitā 86,7 tūkst. dzīvojamēku. 1935. gadā aramzemju platība sasniedza 2,1 milj. ha (1913. gadā — 1,7 milj. ha).⁷ Zeme beidzot pa īstam piederēja tiem, kas to apstrādāja. 1937. gadā Latvijā pavisam bija 236 291 zemnieku saimniecība un tikai 154 000 laukstrādnieku, to skaitā 35 000 ārzemnieku (galvenokārt poļu).⁸

Sekmīga agrārā politika veicināja visas zemes atveļošanas, vienmērīgu ražotājspēku izvietojumu, pilsētas un lauku antagonisma izzušanu.

Milzīga nozīme bija arī kultūras un izglītības politikai. Latvijas centrālajā daļā jau 1897. gadā analfabētisms nepārsniedza 5% (Latgalē — 50%), bet 1930. gadā Latvijā analfabētu bija 13,5% no visiem iedzīvotājiem. Vēl zemāks analfabētisma limenis tolaik bija tikai 7 Eiropas valstīs (PSRS — 48,7%)⁹. Nepārtraukti pieauga tautas izglītībā ieguldītie līdzekļi. Cēla daudz jaunu skolu ēku, it īpaši pēc 1934. gada, kad iezīmējās kvalitatīvas izmaiņas visā skolu celtniecības politikā. To vislabāk raksturo 2. tabula.

Tādējādi 1938. gadā Latvijā 838 skolām jeb 47% no to kopskaita bija telpas jaunās ēkās. Pēc 1934. gada ik gadus būvēja ap 80 skolu, turklāt tās bija jūtami lielākas nekā iepriekšējā periodā uzceltās. Divos pēdējos Latvijas Republikas gados uzcēla vēl virkni jaunu skolu, un no tām 22 bija ļoti lielas. Katra izmaksāja vairāk nekā 140 000 latu.¹⁰

1937. gadā Rīgas pilsētas galva R. Liepiņš pilnīgi pamatoti izteicās, ka pilsētas pašvaldībai skolas vien-

---

⁷ Zalts A. Centieni un sasniegumi nacionālā saimniecībā // Latvija 20 gados. R., 1938. 123. lpp.

⁸ Svābe A. Agrārā reforma. 224. lpp.

⁹ Salnais V. Latvija skaitļos starp Eiropas valstīm // Latvijas zeme, daba, tauta. R., 1937. 3. sēj. 605.—676. lpp.

¹⁰ LVVA, 1632. l., 2. apr., 2005. l., 35.—39. lp.

Tautas nams Valkā. Ap 1923. Arhitekts A. Raisters.

mēr ir bijusi sirdsieta.¹¹ Tiešām, ja paanalizē dažus statistikas datus, redzams, ka skolēnu skaits uz katrām 1000 Rīgas iedzīvotājiem 20. un 30. gados 5—9 reizes pārsniedza pirmskara līmeni (skatītos attiecīgi: 8,8—11,5 pret 1,3—1,8). Vidējais skolēnu skaits vienā skolā pēdējos pirmskara gados svārstījās starp 100 un 200, 1920. gadā sasniedza 345, 1925. gadā — 445 skolēnus,

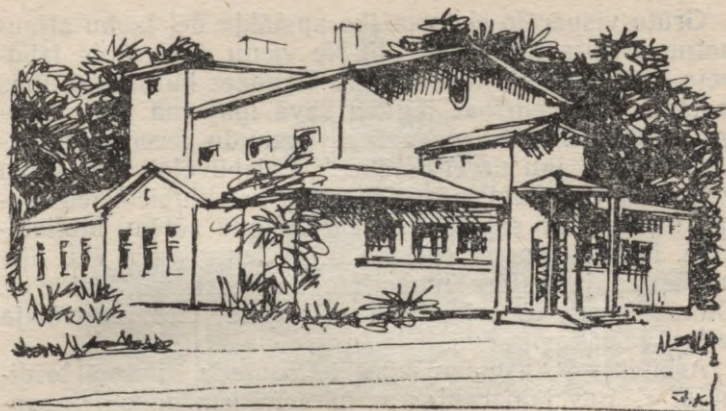
2. tabula

Uzcelto un kapitāli pārbūvēto skolu skaits Latvijā
1920.—1938. gadā*

Gads	Jaunbūves		Kapitālas pārbūves	
	skaits	izmaksas, tūkst. latu	skaits	izmaksas, tūkst. latu
1920—1933	240	12 102	227	5 567
1934—1938	111	12 550	260	5 540
Kopā	351	24 652	487	11 107

* Sastādīta pēc Ozoliņš K. Skolu celtniecība Latvijā valsts divdesmit pastāvēšanas gados // IMM. 1938. Nr. 10. 693.—703. lpp.

¹¹ Liepiņš R. Galvas pilsētas Rīgas izbūve un saimniecība. R., 1937. 19. lpp.

Tautas nāms Ainažos. 1928. Arhitekts P. Kundziņš.

bet pēc tam atkal samazinājās un 30. gados nostabilizējās starp 280 un 300 skolēniem vienā skolā.¹² Tas liecina par aizvien jaunu, turklāt lielu skolu ēku celtniecību. 30. gadu nogalē plašas skolu ēkas cēla visā Latvijā, un starp tām arī vairākas tādas kā 15. maija vidusskola Jelgavā (tag. Jelgavas 2. vidusskola), kas tolaik bija viena no lielākajām skolām Latvijā, īsta gaismas pils.

Skolās, kā arī jaunajos tautas namos parasti izvietoja bibliotēkas. Katru gadu tika izveidotas vairāk nekā 100 publiskas vai skolu bibliotēkas, un 1938. gadā grāmatu skaits bibliotēkās uz vienu iedzīvotāju sasniedza 2,9 (par 0,4 grāmatām vairāk nekā tādā klasiskā Eiropas kultūras zemē kā Šveice).¹³

Kultūras un izglītības darbs, salīdzinot ar pirmskara laiku, īpaši aktivizējās laukos, kur uzcēla visvairāk jauno skolu, kā arī tautas namu, bibliotēku u. c. sabiedrisko ēku. Tur parādījās arī virkne jaunu pagastnamu, lauku ārstu un ambulanču ēku jeb t. s. doktorātu, bet visvairāk — pienotavu un krejotavu. Tas viss jūtami pārmainīja lauku kultūrainavu, padarīja to telpiski piesātinātāku, apdzīvotāku.

¹² Buks J. Rīga kultūras darba laukā // PB. 1939. Nr. 2: 94.—100. lpp.

¹³ Unams Z. Šveices bibliotēkas // IMM. 1938. Nr. 10. 327. lpp.

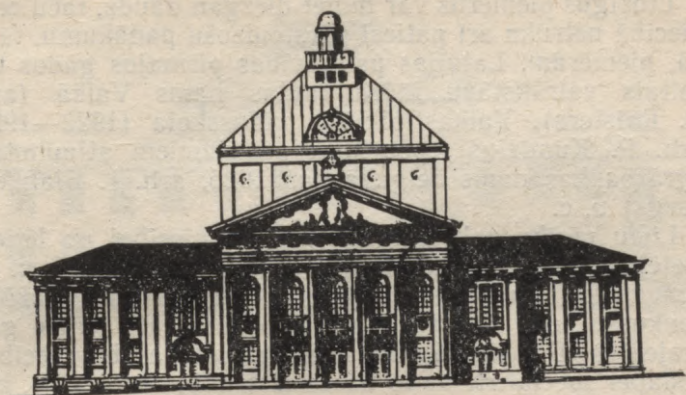
Grūto vispārējo ekonomisko apstākļu dēļ lauku atjaunotne prasīja milzu piepūli. Ne vienu vien skolu izbūvēja kādā bijušajā muižas pilī. Daudzas kultūrizglītības iestādes un biedrības ieguva savā īpašumā vecus krogus, klētis, bijušās magazīnas (graudu rezerves noliktavas) u. c. jau uzceltas ēkas un, izbūvējot otru stāvu vai uzceļot piebūvi, pārveidoja tās par klubiem jeb tautas namiem ar sapulču un sarīkojumu zālēm, bibliotēkām. Nereti gan pa spēkam bija vienīgi veco ēku piemērošana jaunajām funkcijām bez būtiskas pārbūves. Daudz ieceru tā arī palika uz papīra, citu realizācija ietilga vairākus gadus.

Arhitekts P. Kundziņš jau 1925. gada sākumā brīdināja: «... nav jāaizraujas ar pārspilētiem nākotnes sapņiem. Taupība, programmu sastādot, jāievēro, citādi var gadīties, ka iesāktais darbs paliek pusceļā.»¹⁴ Par to viņam nācās pārliecināties pašam savā praksē. Izbūvējot tautas namu «Vārpa» Dundagā, vispirms paredzēja uzcelt otru stāvu virs esošās vecās vienstāva mūra dzīvojamēkas, tomēr tam nepietika līdzekļu un nācās samierināties ar vienstāva koka piebūvi. To atklāja publikai 1925. gada jūlijā.¹⁵ Savukārt latgaliešu kultūras veicināšanas biedrības tautas namam Ludzā (1926—1930, arh. P. Pavlovs)¹⁶ izdevās uzcelt tikai daļu. 1925. gadā tika izprojektēta arī «Latgolas tautas piļs» Rēzeknē (arh. A. Maidelis). Tā bija iecerēta grandioza — ar skatītāju zāli 800 vietām un pamatīgu skatuvi, ar atsevišķu koncertzāli, plašiem kuluāriem, restorānu, veikaliem utt. Uzcēla tomēr daudz pieticīgāku ēku ar zāli 336 skatītājiem (1928—1929, arh. P. Pavlovs). Arī arhitekta A. Raistera 1925. gadā projektētā Meņģeles Kultūras biedrības mūra nama vietā uzcēla daudz mazāku koka ēku (1928—1931, arh. J. Rutmanis). Iekšējās izbūves darbi tajā līdz galam nebija paveikti vēl 1937. gadā, un dažādu teātra izrāžu un līdzīgu pasākumu rīkošanai šajā ēkā ikreiz vajadzēja dabūt īpašu Iekšlietu ministrijas atļauju.

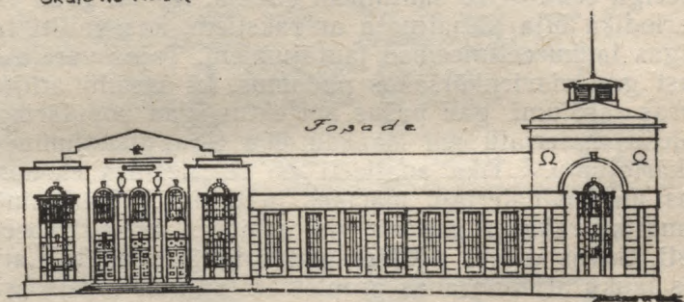
¹⁴ Kundziņš K. Lauku tautas nami // Ārpusskolas Izglītība. 1925. Nr. 1. 11. lpp. [Autora iniciālis rakstā uzrādīts kļūdains. — J. K.]

¹⁵ LVVA, 6343. f., 7. apr., 58. l.

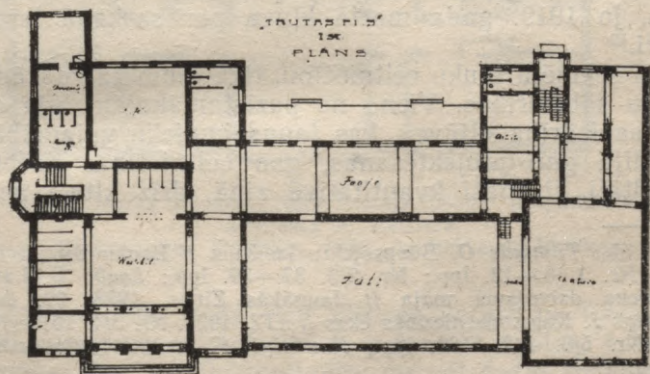
¹⁶ Seit un turpmāk minēto celtni autori un celšanas gadi pēc LVVA 6343. fonda, 1.—30. apraksta, pēc Rīgas pilsētas Galvenās arhitektu plānošanas pārvaldes projektu tehniskā arhīva, kā arī pēc dažādu publikāciju materiāliem.

Skats no rītiem

Fasāde

„LATVIŠU TĀVU MAJAS”
1928
PLĀNS

«Latvian People's House» Rēzeknē. Nerealizētais fasādes projekts.
1925. Arhitekts A. Maidelis.
Realizētais projekts. 1928. Arhitekts P. Pavlovs.

Līdzīgus piemērus var minēt diezgan daudz, taču celtniecībā netrūka arī patiesi pārsteidzošu panākumu, tādu kā, piemēram, Latvijas patstāvības pirmajos gados uzceltais vairākstāvu mūra tautas nams Valkā (arh. A. Raisters), Valkas pilsētas vidusskola (1922—1925, arh. P. Kundziņš), pēc kara postījumiem atjaunotais agrārbankas nams Jelgavā (ap 1925, arh. I. Blankenburgs) u. c.

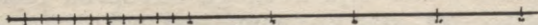
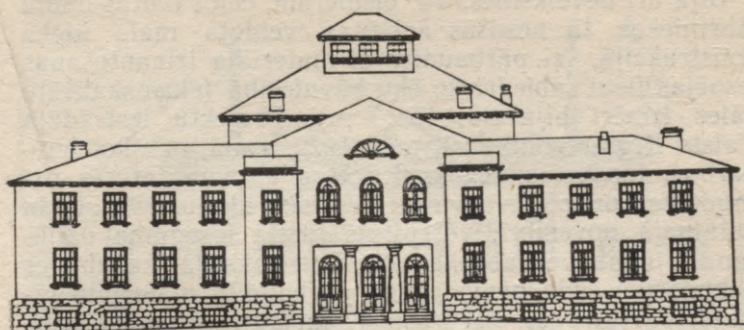
Lielu vērību veltīja lauku ēku būvniecībai no lētiem vietējiem būvmateriāliem — no koka, māla kleķa u. c., izmantojot tipveida risinājumus, kurus ieguva dažādu konkursu ceļā, izvērtējot gan labākās realizācijas, gan projektus. Pēc tam Zemkopības ministrijas būvniecības nodaļas speciālisti uz to bāzes izstrādāja projektus, kurus nodrukāja masu metienos un izplatīja par pavisam niecīgu cenu — 20 santīmiem gabalā. Ap 20. gadu vidū periodika bija piesātināta ar rakstiem, kas veltīti tautpīgas lauku celtniecības jautājumiem. Tajos varēja atrast gan visvienkāršākos padomus, kā lasāmi arhitektūras rasējumi, gan pašus projektus, gan populārizglītojošu materiālu par dažādu ēku tipu plānojumu un iekārtojumu.¹⁷ Tika analizēti arī celtniecības ekonomikas un būvmateriālu mācības jautājumi.¹⁸ Par minēto tematiku rakstīja gandrīz visi arhitekti, arī citi speciālisti. Savas dzīves pēdējos gadus karā izpostīto Latvijas lauku atjaunošanas problēmām pilnībā veltīja arhitekts A. Vanags, taču ieceru piepildījumu viņš nepiedzivoja, jo 1919. gada martā kļuva par sarkanā terora upuri.¹⁹

Lai sekmētu lauku celtniecību, tika dibinātas dažādas akciju sabiedrības. Viena no pazīstamākajām bija akciju sabiedrība «Būve», kas jaunsaimnieku vajadzībām izpildīja gan projektēšanas, gan celtniecības darbus. Rezultāti, it īpaši kvantitatīvā ziņā, drīz kļuva acīm

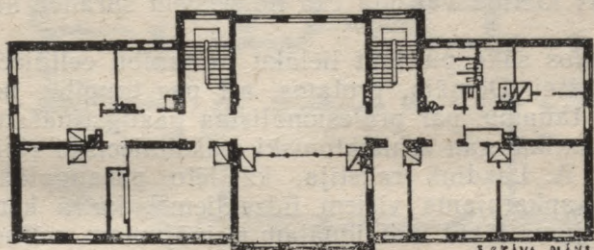
¹⁷ Sk.: *Tilmanis O.* Būvprojektu lasīšana // Lauku Būvniecība. 1925. Nr. 1. 8.—12. lpp.; Nr. 2/3. 37.—39. lpp.; *Laube E.* Laisaimnieka dzīvojamā māja // Jaunākās Ziņas. 1928. 29. dec.; *Legzdiņš J.* Kopmoderniecības ēkas // ITZ. 1924. Nr. 3/4. 101.—108. lpp.; Nr. 5/6. 147.—160. lpp.; *Kundziņš K.* Lauku tautas nami. 11. lpp.

¹⁸ *Pēkšēns K.* Kā vēl varam būvēt? // E. 1920. Nr. 9. 255.—259. lpp.

¹⁹ *Kampe P.* Aleksandra Vanaga dzīve un darbs // IMM. 1929. Nr. 5/6. 20. lpp. [A. Vanaga rokraksti un skices glabājas RTU Arhitektūras fakultātes arhīvā. — J. K.]

SĀŅŅKATS

I STAVA PLĀNS

Tautas nams Meņģelē. Nerealizētais fasādes projekts. 1925.

Arhitekts A. Raisters.

Skola Stelpē. Projekts. 1936. Arhitekts A. Raisters.

redzami. 1924. gadā vien «Būve» uzcēla ne tikai ēkas 200 zemnieku saimniecībām, bet arī 4 skolas, 4 tautas namus, fabriku, elektrostaciju un vēl dažas dzīvojamās un sabiedriskās ēkas.²⁰

²⁰ Būve, akciju sabiedrība. II. Gada pārskats, R., 1924. 6.—11. lpp.

Bija arī neveiksmes. Tā, piemēram, ceļot tautas namu Burtniekos, tā nesošās ārsienas veidoja māla kleķa konstrukcijā, lai pārbaudītu šī materiāla izmantošanas iespējas lielu sabiedrisko ēku būvniecībā (ēkas skatītāju zāles izmēri bija 26×15×7 m). Projektu izstrādāja Valsts Rīgas tehnikumā, taču 1922. gadā, uzsākot būvdarbus, tos veica bez kvalificētas un kvalitatīvas uzraudzības un pieļāva virkni tehnisku kļūdu. 1923. gada lietainajā novembrī, vēl pirms jumta ieseguma uzlikšanas, jaunbūve sabruka. Pēc tam rakstīja, ka «būves lielums pie šāda nepietiekami pārbaudīta materiāla jāatzīst par diezgan pārdrošu»²¹, lai gan galvenais avārijas iemesls tomēr bija nevižīgā būvdarbu izpildīšana (blīvējot sienas, gar to pamatiem uzkrājās nobirušu mālu slānis, kas atmiekšķēja sienu apakšējo daļu) un ārkārtīgi nelabvēlīgie laika apstākļi. Ēku tomēr uzcēla pēc nedaudz pārveidota projekta arhitekta V. Štama vadībā un 1926. gada Ziemassvētkos to atklāja, taču jau 1936. gadā «Lidums» (tā nosauca šo tautas namu) tika reģistrēts avārijas ēku sarakstā.

Acīmredzot tieši par «Lidumu» bija domājis arhitekts A. Krūmiņš, kādā savā rakstā atzīmēdams: «Ar rūgtumu un žēlām jāredz, ka viena otra ēka savu iso mūžu nodzīvojuši kādos 10 gados... Bet turpat kaut kur kaimiņos stāv klētiņa vai cita ēka no pašiem spranču kariem!»²²

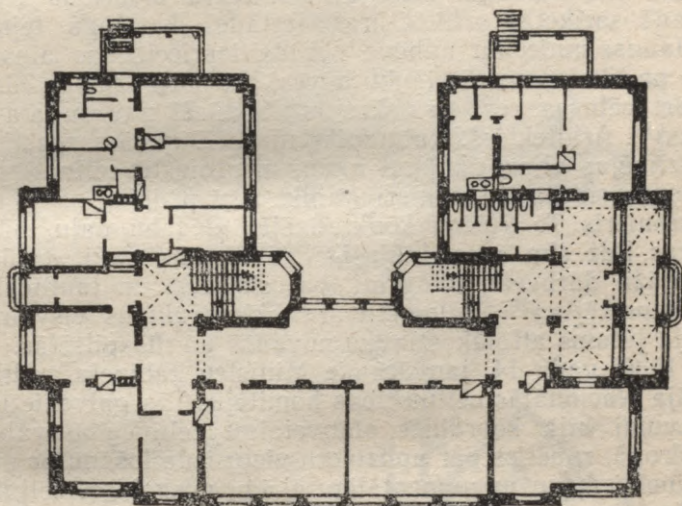
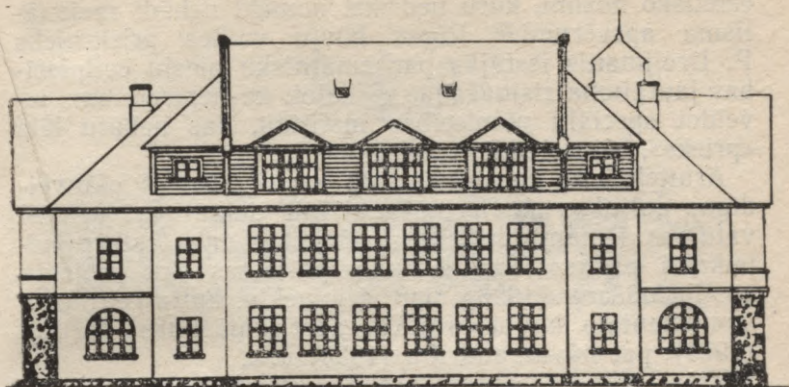
30. gados sāka pievērst lielāku uzmanību celtniecības kvalitātei. Domāja, protams, arī par taupību, bet saprātīgu taupību, par profesionālisma paaugstināšanu gan būvtechnikā, gan arhitektoniski mākslinieciskā ziņā. Arhitekts A. Lazdiņš rakstīja, ka lēto paraugplānu «kultūra» apkarojama visiem līdzekļiem²³, katrā konkrētā gadījumā jābūt individuālam risinājumam, celtnei jābūt arhitektoniski izteiksmīgai. Tomēr galvenais ir lietderība.

---

²¹ G. A. Māla kleķa ēkas katastrofa Burtniekos // ITZ. 1923. Nr. 1/2. 51.—62. lpp.

²² Krūmiņš A. Mūsu pilsētu un ciemu celtniecība // PB. 1936. Nr. 12. 390. lpp.

²³ Lazdiņš A. Lauku pašvaldību un sabiedrisko celtnu jaunbūves un to lietderīga izmantošana // Zemgales Balss. 1935. 22., 23. marts.

Skola Valkā. Projekts. 1922—1925. Arhitekts P. Kundziņš.

Daudz runāja un rakstīja par racionālu celtniecību,²⁴ uzsverot, ka celtniecības uzlabojumu galamērķis ir ne tikai ekonomiskums, bet arī arhitektūras darinājuma tehniskā un kultūras vērtība, kas ar gadiem nedrīkst mazināties. Arhitekts O. Tīlmanis akcentēja būvmākslas

²⁴ Bērzkalns P. Racionalizācija ēku būvniecībā // E. 1939. Nr. 7. 436.—439. lpp.; Dreijmanis P. Būvveidu racionalizācija un palētināšana // MI. 1933. 14., 21., 28. jūl.

estētisko nozīmi, kuru nedrīkst nomākt nekādi racionālisma apsvērumi.²⁵ Rīgas būvju valdes priekšnieks P. Dreijmanis iestājās par zinātnisku pieeju celtniecības jautājuma risināšanā, uzskatot, ka nepieciešams izveidot speciālu pētniecības institūtu, kas nebūtu lēts «prieks», bet noteikti atmaksātos.

Arhitektūras un celtniecības racionālas un plānveidīgas politikas nostiprināšanai bija domāti arī vairāki valdības lēmumi un atbilstoši noteikumi, tostarp noteikumi par sabiedrisko un rūpniecības ēku projektu apstiprināšanu (1928), par pieminekļu, kulta celtnu un monumentālo būvju projektu apstiprināšanas kārtību (1929), par būvuzraudzību (1933) u. c.

Visai aktuāls jautājums bija projektētāju profesionālā kvalifikācija. Latvijas Arhitektu biedrības 1934. gadā sarīkotās arhitektūras izstādes katalogā teikts: «Jaunsaimniecību apbūve nerāda iepriecinošas ainas», jo ne tikai parastās lauku būves, bet pat baznīcas «dažkārt cēlušas personas, kas arhitektūrai nav sagatavotas»²⁶. Arhitekts J. Rutmanis jau 1927. gadā sarkastiski atzīmēja: «Kas gan pie mums neprojektē celtnes, pat monumentālas! Inženieri ķīmiķi nav pēdējie...»²⁷, bet inženieris T. Rušiņš konkretizēja: «..labu daļu mūsu ēkas līdz šim «projektējuši» dažādi amatnieki, dažādu iestāžu darbveži, fotogrāfi, pat skroderi un tamlidzīgi «lietpratēji»»²⁸. Diplomētu arhitektu trūkums visvairāk bija jūtams attālākos lauku novados un mazpilsētās.

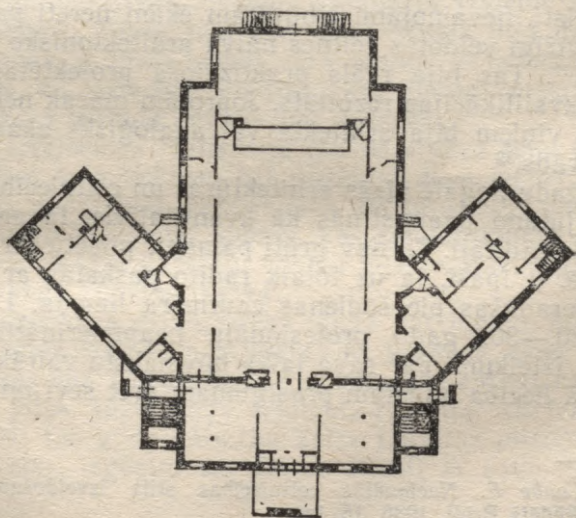
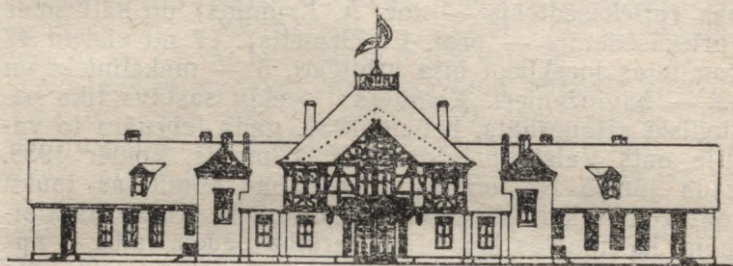
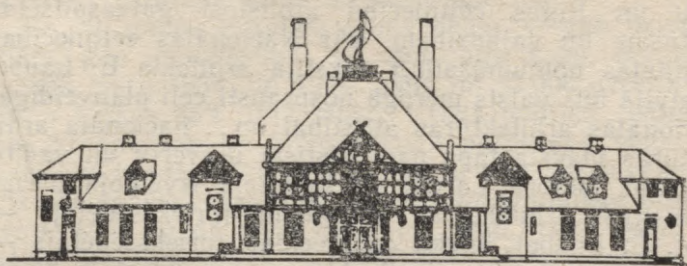
1936. gada 14. janvārī pie Ministru kabineta nodibināja Nacionālās celtniecības komiteju. Tās galvenie uzdevumi bija koordinēt plānveidīgu celtniecību valsts mērogā, rūpēties par apdzīvotu vietu izdaiļošanu ar pieminekļiem un monumentālām ēkām, noskaidrot celtniecības finansu jautājumus, veicināt satiksmes ceļu attīstību, aizsargāt apkārtējo vidi un izkopt ainavas īpatnības un savdabību, nostiprināt celtniecībā nacionālo garu, izstrādāt priekšlikumus par pieminekļu aizsardzību

²⁵ *Tilmanis O.* Mūsu dzīvokļu tipi un to izveidošana // MI. 1934. 12. okt.

²⁶ Latvijas Arhitektu biedrības arhitektūras izstāde. R., 1934. 3. lpp.

²⁷ *Rutmanis J.* Dzīvokļu krīzes apkaršanas izstāde // IZ. 1927. Nr. 5. 180. lpp.

²⁸ *Rušiņš T.* Mans nams — mana pils // S. 1936. Nr. 12. 1262. lpp.

Tautas nams «Lidums» Burtniekos. Nerealizētais fasādes projekts. 1922. Realizētais projekts. 1924.

un vecu celtnu nojaukšanu, veicināt lauku būvniecību un Rīgas celtniecību atbilstoši galvaspilsētas statusam un vajadzībām. «Ar Nacionālās celtniecības komitejas nodibināšanu,» rakstīja arhitekts E. Laube, «Latvijā būs valsts mērogā nosprausti ceļi plānveidīgai nacionālās arhitektūras attīstībai un.. nacionālā arhitektūras māksla taps par valstiski uzsvērtu un vadītu kultūras faktoru Latvijā.»²⁹ Komitejā izveidoja piecas komisijas: arhitektūras jautājumu (priekšsēdētājs — prof. E. Laube), lauku celtniecības (priekšsēdētājs — prof. P. Kundziņš), pieminekļu un monumentālo būvju (priekšsēdētājs — doc. E. Štālbergs), pilsētu celtniecības (priekšsēdētājs — doc. A. Krūmiņš) un satiksmes (priekšsēdētājs — prof. E. Ziemelis). 17 no visiem 47 komitejas locekļiem bija arhitekti, 5 — mākslinieki un 12 — būvinženieri. Komitejas locekļu sastāvs tika periodiski atjaunināts, bet no 1938. gada februāra to vadīja pats Valsts prezidents K. Ulmanis. Tomēr 1939. gada jūnijā Nacionālās celtniecības komitejas lauku celtniecības komisijas sēdē profesors P. Kundziņš atzīmēja, ka minētās komisijas darbība pēdējā laikā ir apstājusī³⁰, bet arhitekts A. Birkhāns rakstīja, ka Rīgā līdz ar skaisti, nevainojami izbūvētām ēkām nereti parādās arī nevīžīgi veidotas celtnes naivā arhitektonisko formu valodā³¹. Tas bija reāls praktizējošā projektētāju sastāva kvalifikācijas rezultāts. Joprojām mazāk nekā pusei no viņiem bija arhitekta vai analogisks akadēmiskais grāds.³²

30. gadu nogalē visās arhitektūras un celtniecības nozarēs jūtami paaugstinās kā kvantitatīvie, tā arī kvalitatīvie rādītāji. To nav grūti pamanīt pilsētu un lauku apbūvē, it īpaši, ja uz tolaik radīto paskatās ar acīm, kas pieradušas pie šodienas caurmēra līmeņa. Laikam gan 20.—30. gadu profesionāļu neapmierinātība un bargie izteikumi par sava laika būvmākslu vairāk jāuztver kā liecība augstam prasīgumam pret sevi un atbil-

---

²⁹ Laube E. Nacionālās celtniecības stila izveidošana Latvijā // Pēdējā Bīdī. 1936. 15. janv.

³⁰ LVVA, 1632. f., 2. apr., 2005. l., 30. lp.

³¹ Birkhāns A. Privātās celtniecības uzraudzība galvas pilsētā Rīgā // LA. 1939. Nr. 7. 225. lpp.

³² B. [Bērzkalns P.]. Latvijas arhitektu profesijas tagadējie dalībnieki // LA. 1940. Nr. 4. 142. lpp.

dības izjūtai. Bet tā jau bija no sociāli ekonomiskās iekārtas īpatnībām izrietoša likumsakarība.

No 20. gados celtajām lauku ēkām — gan dzīvojamām, gan saimniecības — 99% bija koka, bet laikapmā starp 1934. un 1939. gadu no 32 000 uzceltajām ēkām laukos 35% bija mūra. Valsts politika celtniecības kreditēšanā un būvmateriālu pārdošanā veicināja kapitālu, izturīgu ēku būvniecību. Arvien vairāk cēla nevis pēc «paraugplāniem», bet pēc individuāliem projektiem. 1936. gadā tika saskaņoti 2230, 1937. gadā — 3430, bet 1938. gadā — 4485 lauku dzīvojamēku projekti.³³ Šie skaitļi uzskatāmi ilustrē to, ka «pareizā gultnē ievadītā valsts palīdzība lauku saimniecību jaunūzbūves darbā nes raženus augļus katrā atsevišķā saimniecībā un līdz ar to stiprina mūsu valsti»³⁴.

No laukiem nedaudz atšķirīga aina veidojās pilsētās. Tieši tur kara laikā visievērojamāk samazinājās iedzīvotāju skaits. Pilsētnieku skaits Latvijā no 40,3% 1914. gadā saruka līdz 23,5% 1920. gadā, 1925. gadā tas sasniedza 32,8%, 1930. gadā — 34,9%, bet 1935. gadā — 36,5% no visiem iedzīvotājiem.³⁵ Rīga kara postījumos zaudēja 1/5 dzīvokļu fonda, bet jaunās valsts pārvaldes un administratīvās iestādes vajadzēja izvietot vecajos īres namos. Tāpēc joprojām ļoti aktuāls bija dzīvokļu jautājums, it īpaši ņemot vērā jaunus uzdevumus celtniecībā un dzīvokļu politikā, kas jūtami atšķirās no pirmskara perioda būvniecības prakses.

Agrārreformas realizācija laukos atdeva zemi tās patiesajiem saimniekiem, bet pilsētām deva iespēju plānveidīgi paplašināt apbūvējamo teritoriju un pāriet uz ekstensīvu mazstāvu apbūvi, kas salīdzinājumā ar tradicionālo slēgto kvartālu apbūvi bija sanitāri higiēniskā ziņā daudz augstvērtīgāka.

Viengimenes dzīvojamēka kļuva par ideālu, kuru jau 1905. gadā sludināja arhitekts K. Pēkšēns, ēkas fasādē (Marijas ielā 26) atveidodams uzrakstu «Mans nams — mana pils». 1920. gadā arhitekts rakstīja: «Brīvai Latvijai lai tas gods būtu, ka katrs Latvijas pilsonis, kas vien vēlas, iegūstot sev zemes stūrīti ar savu namiņu,

³³ *Jumīķis A.* Celtniecības izstāde // E. 1939. Nr. 15. 1033. lpp.

³⁴ *Udris O.* Kas panākts beidzamos piecos gados lauku saimniecību izbūvē // LA. 1939. Nr. 4/5. 157. lpp.

³⁵ *Skujenieks M.* Latvijas iedzīvotāji. 9. lpp.

varētu lepnī izsaukt: «Mans nams ir mana pils!»³⁶ Tāpēc maksimāli pieļaujamam apbūves augstumam, pēc K. Pēkšēna domām, vajadzētu būt 2 stāviem, jo «nepietiek pilsētas apbūvēt ar lieliem skaistiem namiem pie bruģētām ielām ar kanalizāciju un citām labierīcībām vien, vispirms jā rūpējas, lai katrā dzīvoklī iespīd saule, jāgādā arī par dārziem, zaļuma vietām, sporta un rotaļu laukumiem, sadalītiem samērā pēc iedzīvotāju skaita visās pilsētas daļās un iecirkņos»³⁷. Vēl pēc dažiem gadiem K. Pēkšēns rakstīja: «Vienīgais radikālais līdzeklis [uzlabot pilsētu higiēnu — J. K.] ir sekot Anglijas dzīvokļu kultūrai . . . veicinot viengimeņu namu celšanu un aprobežojot īres kazarmu būvēšanu.»³⁸

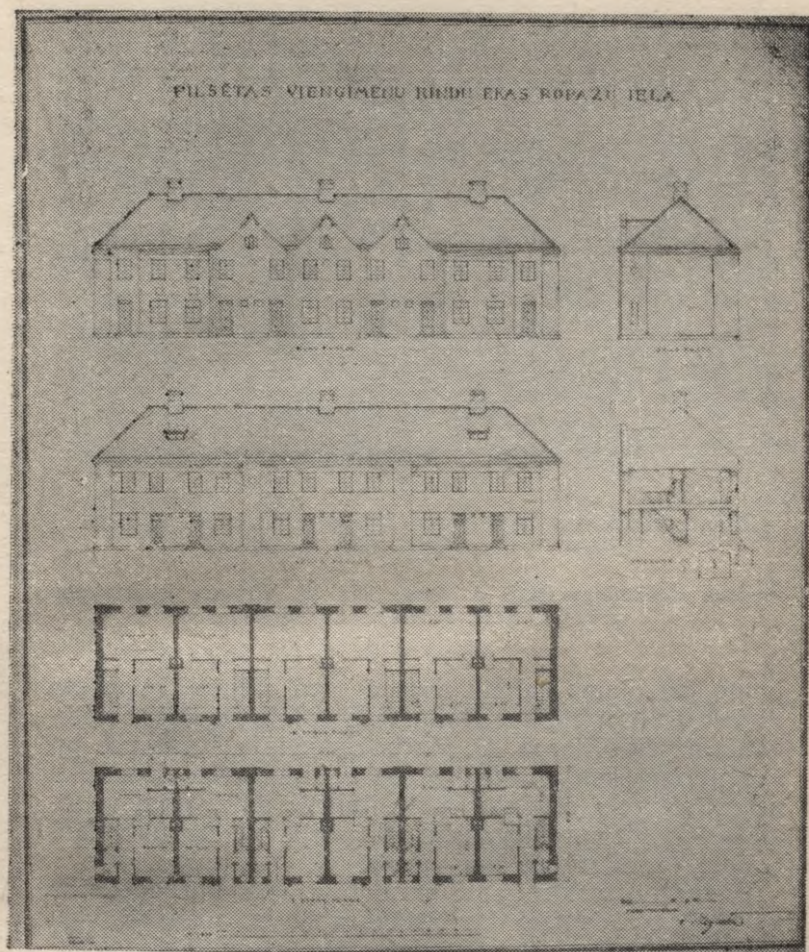
Pirmie konkrētie plānveidīgie soļi jauna mājokļa tipa meklējumos bija par Rīgas pilsētas pašvaldības līdzekļiem uzceltās divas t. s. rindu ēku «kolonijas» Rīgā, Liepājas un Ropažu ielā (1926—1927, arh. P. Dreijmanis). Liepājas ielā uzcēla 11, bet Ropažu ielā — 5 sešdzīvokļu ēkas. To plānojums bija veidots pēc Anglijā populārā rindu ēku plānojuma principa: katram dzīvoklim tieša ieeja no āra, un istabas izvietotas divos stāvos. Atsaukšmes par šīm ēkām bija visai atzinīgas, lai gan atskānēja arī šaubas, vai mūsu auksto ziemu un lietaino vasaru dēļ šis ēku tips iegūs plašākas iedzīvotāju simpātijas.

Liepājas un Ropažu ielas ēkās bija 10 vai pat 20 reižu mazāk dzīvokļu nekā, realizējot plašu mazstāvu komunālo dzīvojamēku celtniecības programmu, tajā laikā ik gadus uzbūvēja Frankfurtē pie Mainas (arh. E. Maijs) vai Berlīnē (arh. B. Tauts). Taču Rīgas apstākļos arī tas jāuzskata par panākumu, jo milzīgu piepūli prasīja drupu novākšana vien, un jūtama būvniecība pilsētā sākas tikai 20. gadu otrajā pusē. Tas bija arhitektonisks eksperiments, kas organiski iekļāvās Latvijas reģionālās arhitektūras mantojuma kontekstā atšķirībā no E. Maija celtnēm, kuras drīz nosauca par «Palestīnas domīniju Vācijā», jo tām bija plakani «cigāru kastes»

³⁶ Pēkšēns K. Kā vēl varam būvēt? 257. lpp.

³⁷ Pēkšēns K. Dzīvokļu jautājums un Rīgas pilsētas uzdevumi dzīvokļu apstākļu uzlabošanā sakarā ar Latvijas pilsētu novadu paplašināšanu un pilsētu zemes fonda dibināšanu. R., 1922. 11. lpp.

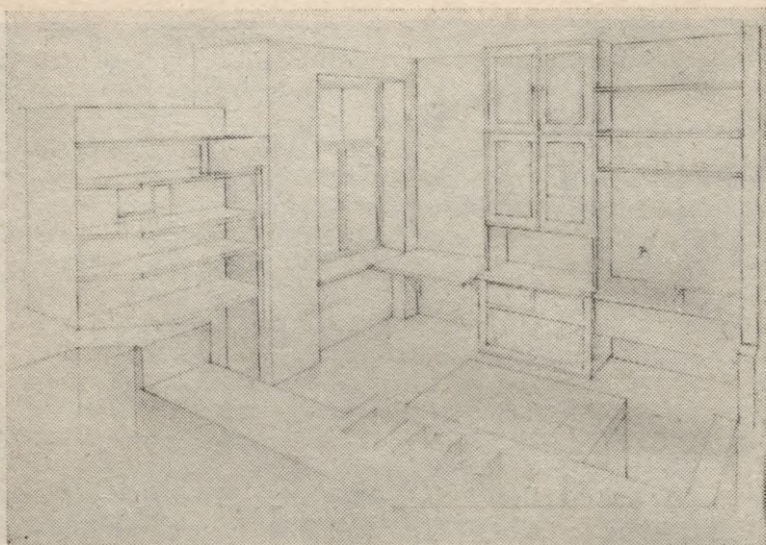
³⁸ Pēkšēns K. Dzīvokļu jautājums lielpilsētās un dāru pilsētās sakarā ar agroriformu // ITZ. 1924. Nr. 21/22. 598. lpp.

Rindu ēka Ropažu ielā Rīgā. Projekts. 1926. Arhitekts P. Dreimanis.

jumti³⁹. Frankfurtes pieredze tika samērā plaši atspoguļota Latvijas periodikā un novērtēta kā paraugs pilsētas decentralizācijai, celtniecības tipizācijai un racionalizācijai. Starp citu, 1930. gada oktobrī Frankfurtes

³⁹ Vācija uzsāk cīņu pret namu plakaniem jumtiem // MI. 1933. 28. jūl.

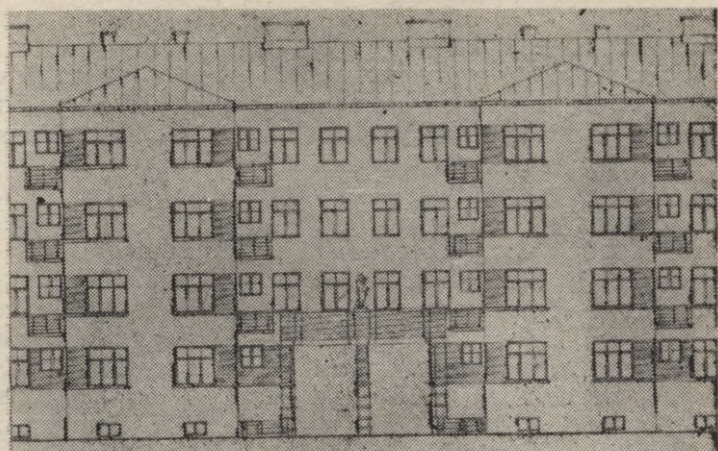
Pilsētas «blokmāja» Rīgā, J. Asara ielā 15. Virtuves iekārtojuma projekts. 1929. Arhitekts O. Tīlmanis.

jauno dzīvojamo rajonu autoru savā dienestā pieņēma Padomju Krievija, kur viņam tika uzdots turpināt Frankfurtē aizsākto darbu. E. Maijs izstrādāja Maskavas un Magnitogorskas pilsētas ģenerālplānus, taču tie palika nerealizēti, un arhitekts Krieviju pēc pāris gadiem atstāja. Daudziem dižgariem nav bijis vietas totalitārā režīmā, tāpat kā kultūrai vispār.

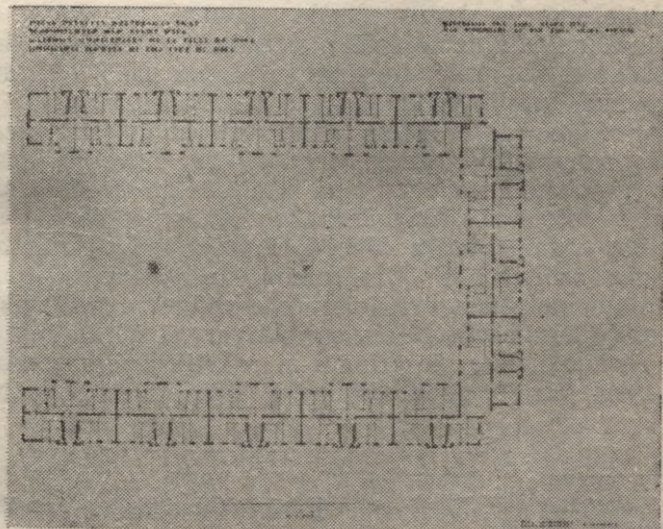
Risinot dzīvokļu jautājumu, bija viedokļu dažādība un radās arī dedzīgi daudzstāvu apbūves aizstāvji. Viņi apgalvoja, ka vairākums iedzīvotāju, «sevišķi strādnieki un darba intelīģence, labāk dzīvos 5—6 stāvu nama trīsistābu dzīvoklī ar ūdensvadu, centrālo apkurināšanu, vannu, liftu un daudzām citām ērtībām, kuras visas nav iekārtojamas ģimenes namiņā»⁴⁰. Brīvo laiku labāk taču esot pavadīt svaigā gaisā izbraukumā ārpus pilsētas, nekā «kopjot dārziņu, visticpas un cūciņas»⁴¹. Bija pat runa par ārzemju kapitālieguldījumiem dzīvojamēku celtniecībā Latvijā, taču drīz izrādījās, ka

⁴⁰ Kurzemes Vārds. 1930. 4. maijs.

⁴¹ Turpat. 3. jūn.

Pilsētas «blokmāja» Rīgā, J. Asara ielā 15. Fasādes projekta fragments. 1929. Arhitekts O. Tilmanis.

Pilsētas «blokmāja» Rīgā, J. Asara ielā 15. 1929. Arhitekts O. Tilmanis.

«amerikāņu, vācu un franču finansistu interese par grandiozu blokmāju būvi Rīgā atslābusi»⁴².

Sekojošā Vīnes paraugam, kur laikposmā no 1922. līdz 1928. gadam municipalitāte uzbūvēja ap 25 000 dzīvokļu milzīgās daudzstāvu ēkās, vairākas šādas «blokmājas» ar nelieliem labiekārtotiem dzīvokļiem izbūvēja arī Rīgas pilsētas pašvaldība — Ausekļa ielā 3 (1927, arh. P. Dreijmanis), J. Asara ielā 15 (1929, arh. O. Tilmanis), tagadējā Lomonosova ielā 2 (1929, arh. H. Pīrangs) un 12 (1929, arh. E. Štālbergs). Tajās bija galvenokārt 1—2 istabu dzīvokļi, attiecīgi 117, 188, 104 un 97 dzīvokļi katrā. 1931. gadā domāja celt vēl vienu blokmāju pie Vidzemes tirgus, taču ekonomiskās krīzes dēļ nodomu atlika. Šo 115 dzīvokļu ēku Brīvības ielā 90 uzcēla 1937.—1938. gadā (arh. J. Rengarts, A. Vecsilis). Ēkām Ausekļa un Brīvības ielā ir 5 stāvi, bet pārējām — 4, visām ir plaši pagalmi. Piecstāvu augstumu noteica vides konteksta apsvērumi, tomēr būtikākais bija rūpes par mājokļu sanitāri higiēnisko kvalitāti. Pilsētas valde atzina: «Ēkas, augstākas par 3, vislielākais 4 stāviem, nebūtu ceļamas.»⁴³ Arī Vīnes 1926. gada starptautiskajā kongresā par dzīvokļu būvniecības jautājumiem vairākums speciālistu atzina par nepieciešamu ierobežot pilsētu apbūves augstumu un veicināt nelielu dzīvojamēku celtniecību. Pašas Vīnes «blokēkas», no kurām daudzas sasniedza pat 7—9 stāvu augstumu, vairāk kritizēja nekā vērtēja atzinīgi.

Par Rīgas pašvaldības līdzekļiem celtās dzīvojamēkas, protams, bija zināms ieguldījums dzīvokļu jautājuma risināšanā, taču šai ziņā izšķirošā nozīme bija privātai būvniecībai. «Tāda veida kolektīvās lietošanas celtniecība, kāda izplatīta Vācijā, Latvijā nav attīstīta», rakstīja arhitekts P. Dreijmanis, un «vairums jauno dzīvokļu radušies privātās celtniecības rezultātā»⁴⁴. Dzīvokļu būvniecība bija visai aktīva: vēl 20. gadu beigās periodika bija piesātināta ar rakstiem par dzīvokļu krīzi, bet jau 30. gadu sākumā šī krīze jūtami atslāba,

⁴² *Dreijmanis P.* Rīgai nav vajadzīgi debesskrāpji // *Jaunākās Ziņas*. 1931. 25. jūl.

⁴³ *Jagars J.* Dzīvokļu politika // *PB*. 1927. Nr. 2. 75. lpp.

⁴⁴ *Dreijmanis P.* Wohnungswesen // *Schwan B.* Städtebau und Wohnungswesen der Welt. Berlin, 1935. S. 252.

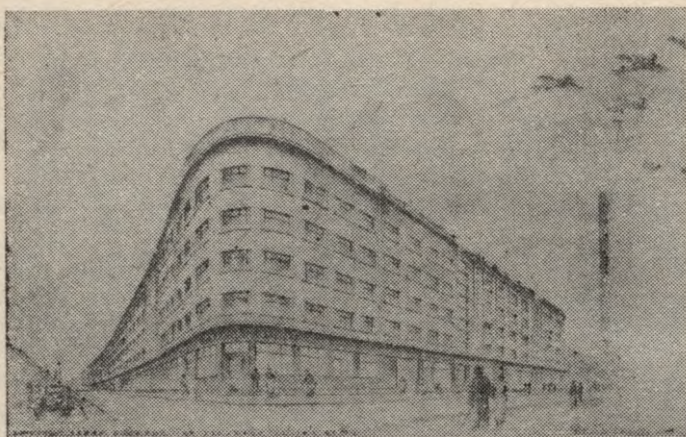
Pilsētas «blokmāja» Rīgā, J. Asara ielā 15. 1929. Arhitekts
O. Tilmanis.

un 1935. gadā, kā teikts kādā avižu rakstā, «par dzīvokļu krīzi jau vairs nenākas runāt»⁴⁵.

Apkopojot virkni publicēto statistikas datu⁴⁶, var radīt aptuvenu būvniecības attīstības kopainu. Attēlā raksturots Rīgā uzcelto dzīvojamēku un saskaņoto būvprojektu skaits. Cēla galvenokārt nelielas ēkas: istabu skaits vienā jaunbūvētā dzīvojamēkā Rīgā 1929.—1934. gadā svārstījās starp 4,6 un 5,7, 1938. gadā visā Latvijā tas bija 3,98, bet 1939. gadā — 4,3 istabas. 1939. gadā 88,8% visās Latvijas pilsētās saskaņoto dzīvojamēku būvprojektu bija 1—2 stāvu ēku projekti. Tas pilnībā

⁴⁵ Ts. 1934. gadā Rīgā jaunceltas 170 ēkas ar 782 dzīvokļiem un 1741 istabu // MI. 1935. 22. febr.

⁴⁶ B. I. Būvniecības attīstība pilsētās // PB. 1940. Nr. 5. 400.—405. lpp.; Būvniecība pilsētās // LA. 1940. Nr. 6. 228.—229. lpp.; Dreijmanis P. 7 miljoni ķieģeļu Rīgas pilsētas jaunbūvēm // BZ. 1935. 30. dec.; Jumikis A. Atjaunotās Latvijas celtniecības pārskats // E. 1939. Nr. 10. 724.—741. lpp.; K. Z. Būvniecība Latvijas pilsētās // PB. 1931. Nr. 5. 223.—226. lpp.; Pārns H. Būvniecības atjaunošanās Rīgā // PB. 1927. Nr. 1. 42.—45. lpp.; Ts. 1934. gadā Rīgā jaunceltas 170 ēkas..

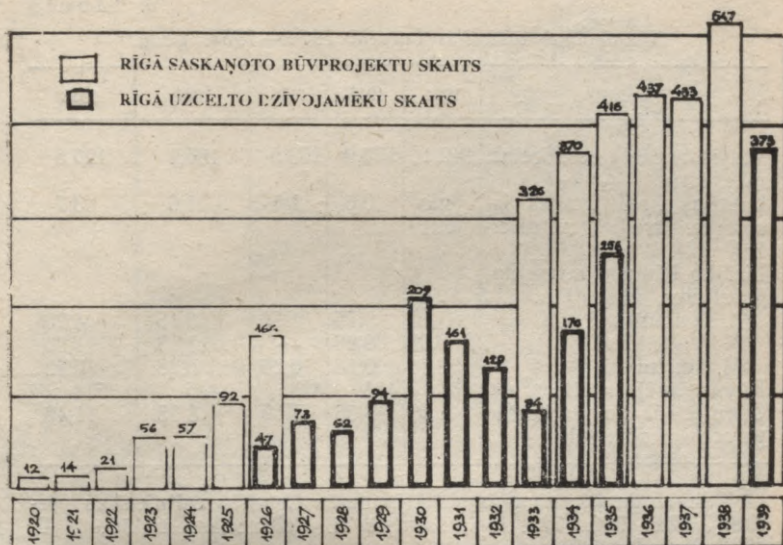

Pilsētas «blokmāja» Rīgā, Brīvības ielā 90. Projekta perspektīva. 1937—1939. Arhitekti J. Rengarts, A. Vecsilis.

atbilda vispārējai valsts dzīvokļu politikai. Bez viengimenes ēkām diezgan izplatītas kļuva divstāvu dzīvojamēkas, kur katrā stāvā bija pa vienam dzīvoklim. 1939. gadā Latvijas pilsētās pavisam uzcēla 555 dzīvojamēkas. 67% no tām atradās Rīgā, lai gan te dzīvoja tikai 54% no visiem pilsētu iedzīvotājiem.

30. gadu otrajā pusē jūtama aizvien lielāka materiālās un garīgās kultūras koncentrācija Rīgā. Ipašas rūpes par valsts galvaspilsētu bija oficiālās politikas redzeslokā, tās bija fiksētas arī nolikumā par Nacionālās celtniecības komiteju. Tomēr visu valsts pilsētu attīstība Latvijas Republikas laikā bija ievērojami vienmērīgāka nekā pārmērīgā Rīgas izaugsme jebkurā citā 20. gs. periodā. Analizējot dzīvokļu fonda pieauguma statistiku⁴⁷, atklājas interesants fakts: vidējais jaunbūvēto dzīvojamistabu skaits, rēķinot uz 1000 iedzīvotājiem, visā Latvijā laiku pa laikam bija augstāks nekā Rīgā. Piemēram, 1925. gadā Latvijā tas bija 4,15, atsevišķi Rīgā — 2,06 istabas, 1930. gadā attiecīgi 8,84 un 7,02, 1935. gadā — 4,95 un 5,75 istabas. 1936.—1938. gadā vidēji Latvijā 5—6, bet 1939. gadā šis skaits sasniedza jau

⁴⁷ Ceihners A. Latvijas rūpniecība un amatniecība // Latvijas zeme, daba, tauta. R., 1937. 3. sēj. 443. lpp.; B. I. Būvniecības attīstība pilsētās. 405. lpp.

Būvniecības attīstība Rīgā 1920.—1939. gadā.

8,2 istabas. Raksturīgi, ka visi no jauna uzceltie lielle rūpniecības uzņēmumi (cukurfabrikas, cementa fabrika u. c.) atradās nevis Rīgā, bet citās pilsētās.

Strauji attīstījās būvmateriālu ražošana, uzplauka būvuzņēmumi. 1933. gadā Latvijā izgatavoja 29,6 milj. ķieģeļu, 1934. gadā — 49,5, 1935. gadā — 59,3, 1936. gadā — 82,2, bet 1938. gadā — 116,0 milj. ķieģeļu. Šajā laikā 6 reizes palielinājās ģipsa un 2,5 reizes cementa izstrādājumu izgatavošana, divkāršojās kaļķu un cementa, bet 11 reizes palielinājās šifera ražošana. Brocēnos uzcēla cementa fabriku (1936—1938, inž. E. Veiss). 3. tabulā apkopoti atsevišķi statistikas dati, kas raksturo būvniecības attīstību.

Tālaika publikācijās ļoti bieži tika uzsvērts, ka pānākumi celtniecībā, tāpat arī citās tautsaimniecības un kultūras nozarēs sasniegti, pateicoties vēsturiskajam 15. maijam, t. i., K. Ulmaņa absolūti mierīgā ceļā izdarītajam valsts apvērsumam 1934. gadā, kad tika atlaista Saeima un likvidētas 109 politiskās partijas. Jāpiebilst, ka 15. maijs nenāca negaidīts: pārļapojot periodiku, jūtams, ka jau kopš 1933. gada beigām brieda neapmie-

Būvniecības attīstība Latvijā 1934.—1938. gadā*

Rādītāji	1934	1935	1936	1937	1938
Valsts budžets celtniecībā, milj. latu	142,1	150,9	163,5	180,1	190,5
Latvijas kredītbankas izsniegtie kredīti celtniecībai, milj. latu	nav datu	0,6	1,4	1,6	3,7
Lielāko būvuzņēmumu apgrozījums, milj. latu:					
L. Neiburgs & Co	0,40	0,55	1,35	3,15	4,20
M. Vaitnieks	0,08	0,26	—	1,13	1,20
M. Hartmanis	0,11	0,16	0,26	0,38	0,62
Būvuzņēmēju skaits	151	405	424	445	514
Celtniecībā nodarbināto personu skaits, tūkst.	2,28	5,55	7,09	8,95	11,46

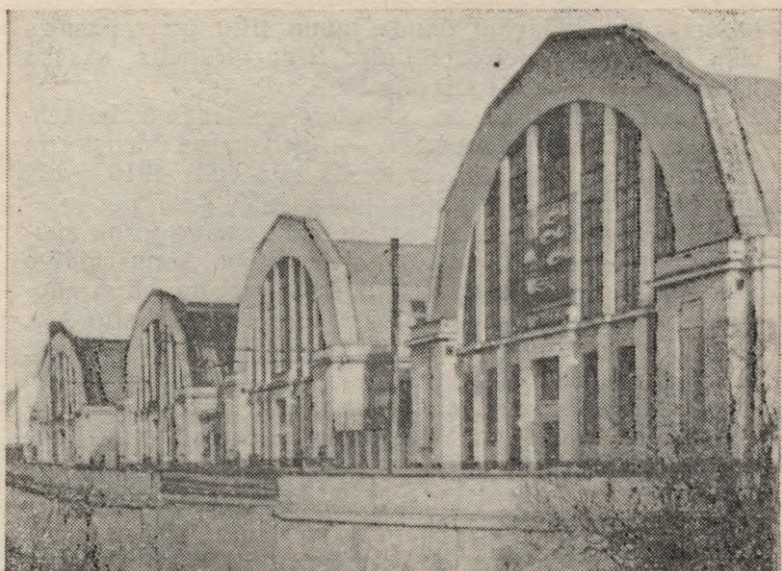
* Sastādīta pēc *Jumīķis A.* Atjaunotās Latvijas celtniecības pārskats. 724., 726., 727. lpp.; *Jumīķis A.* Celtniecības izstāde // E. 1939. Nr. 15. 1037. lpp.

rinātība ar pastāvošo pārvaldes sistēmu un Saeimu, kas bija pārvērtusies par politisku plāpātuvu.

Zināma pašslavināšanās un «vadoņa» kults ir raksturīgs jebkurai autoritārai iekārtai, taču apgalvojumā, ka K. Ulmanis «no haosa ir radījis kārtību un tautu.. vedis.. pie saulainības, viņu apvienojis, iedvesis tai ticību un devis labāku dzīvi»⁴⁸, ir krietna daļa patiesības, tāpat kā fakts, ka celtniecības lietās viņš pats nereti izvirzīja konkrētas idejas un dažādus ierosinājumus, kuri tika realizēti. K. Ulmani bieži citēja periodikā rubrikās «To dzirdiet un atminiet», «Vadonis teica» u. tml., viņu sauca par «lielo Meistaru», «lielo Celtnieku», bet Rīgu — par «K. Ulmaņa Rīgu».

Sasniedzumus celtniecībā pēc 1934. gada 15. maija apliecina ne tikai 3. tabulā minētie statistikas dati, bet arī tā laika apbūves aina gan Rīgā, gan citās pilsētās. Visur cēla jaunas lielas skolas (1936.—1937. gadā 14,4% valsts budžeta bija atvēlēti skolu celtniecībai), arī citas sabiedriskās ēkas. Rīgā parādījās virkne reprezentablu celtni: kultūras un sadzīves iestādes, tirdzniecības

⁴⁸ *Liepiņš R.* Rīgas sasniegumi divdesmit gados // S. 1938. Nr. 11. 53. lpp.

Rīgas centrāltirgus. 1924—1930. Arhitekts P. Dreijmanis, arhitekts P. Pavlovs, inženieris V. Isajevs, inženieris G. Tolstojs.

cības nami u. c. Kādreiz «provinciālā Rīga» steidzās iegūt izskatu, kas būtu cienīgs «strauji augošas jaunas valsts galvaspilsētai»⁴⁹. Jau 20. gadu otrajā pusē Rīgā tika uzbūvēts Centrāltirgus komplekss (1924—1930, arh. P. Dreijmanis, P. Pavlovs, inž. V. Isajevs, G. Tolstojs) — tolaik viens no lielākajiem un modernākajiem tāda veida kompleksiem Eiropā, kas «pēc savas saimnieciskās nozīmes uz ilgiem laikiem piederēs redzamākām celtnēm, ko latviešu valsts galvas pilsēta cēlusi un cels savām vajadzībām»⁵⁰. Daugavpilī uzcēla Vienības namu — milzīgu polifunkcionālu celtni ar teātri, sapulču un sarīkojumu zāli, universālveikalu, restorānu, viesnīcu, peldbaseinu u. c. telpām, Liepājā — Latviešu biedrības, universālveikala, lombarda un bankas u. c. ēkas, bet citās Latvijas pilsētās — virkni viesnīcu, slīmnīcu, administratīvo ēku, banku, pasta un telegrāfa

⁴⁹ Пенгерот В. Рига недалекого будущего: О планах перестройки столицы // Сегодня вечером. 1936. 1 июня.

⁵⁰ Arends P. Rīgas modernās sabiedriskās celtnes // SM. 1936. Nr. 3. 160. lpp.

kantoru utt. Izbūvēja daudz jaunu tiltu un satiksmes ceļu, to skaitā dzelzceļa līniju Rīga—Rūjiena, uzsāka Kuldīgas—Tukuma dzelzceļa būvi.⁵¹

Jāatzīmē arī viens no visinteresantākajiem būvtehnikas rakstura sasniegumiem — Āgenskalna ūdenstornja rekonstrukcija Rīgā. Ūdenstornis bija celts 1910. gadā pēc arhitekta V. Bokslafa projekta. 1939. gadā pēc inženiera P. Pāvulāna projekta visu 900 t smago torņa augšējo daļu — rezervuāru kopā ar ārsienām, konusveidīgo atbalsta konsolgredzenu un jumtu — pacēla 7,5 m augstāk un atbilstoši paaugstināja torņa nesošo stumbru. Šai sakarā ar slaidu izliekumu augšdaļā nācās izmainīt stumbra konusveidīgo profilu, toties tika saglabāts no divu tonalitāšu sarkanajiem ķieģeļiem izliktais gleznainais mūra raksts un visas celtnes (tagad republikas nozīmes arhitektūras pieminekļa) arhitektoniskais un mākslinieciskais veidols. Darbu, kam pasaules praksē tolaik nebija analoga, paveica 5 mēnešu laikā.⁵²

Pati ievērojamākā būve tomēr bija Ķeguma HES. Hidroelektrostacijas uz Daugavas tika projektētas kopš pašiem pirmajiem Latvijas Republikas pastāvēšanas gadiem, taču tikai 1936. gadā noslēdza līgumu ar zviedru firmu «Svenska Entreprenad A. B.» («Sentab») kā galveno būvdarbu veicēju. Projektu izstrādāja pazīstamā zviedru ūdensbūvju projektēšanas firma «Vatten byggnads-byrå», bet visus būvdarbus veica tikai vietējais darbaspēks latviešu speciālistu uzraudzībā. Jau 1939. gadā HES deva strāvu. Iekārtas piegādāja dažādas Zviedrijas, Vācijas un Šveices firmas.⁵³ Celtniecība, kuru daļēji finansēja arī zviedri, Latvijas valdībai izmaksāja 55 milj. latu. Jāuzsver, ka atšķirībā no padomju laika hidroelektrostacijām Ķeguma būvē lielu vērību veltīja ekoloģijas jautājumiem, izvairoties no plašas zemju applūdināšanas, dabas apstākļu līdzsvara izjaukšanas, ainavas iznīcināšanas utt. Ķegumā bija gan plostu slūžas, gan zivju ceļš (iznīcināti pēc Rīgas HES izbūves).

Latvijas ekonomiku negatīvi iespaidoja 2. pasaules kara sākums 1939. gadā, taču mazā un miermīlīgā zeme

⁵¹ Veiss E. Būvniecības attīstība Latvijā.. 1051. lpp.

⁵² Pāvulāns P. Rīgas pilsētas Pārdaugavas rajona ūdenstornja pacelšana par 7,50 m // E. 1939. Nr. 23. 1641.—1644. lpp.

⁵³ Stakle P. Ķeguma spēka stacija // S. 1937. Nr. 9. 937.—949. lpp.

līdz pat savas pastāvēšanas pēdējam brīdim — 1940. gada 17. jūnijam — turpināja dzīvot un strādāt pēc principa: labāk «celt dzīvokļus un pilsētas, nevis ierakumus un cietokšņus»⁵⁴. 1940.—1941. gadā padomju okupācijas vara samērā ātri demontēja labi izveidoto un noregulēto saimniecisko sistēmu, likvidēja plānošanas un vadības mehānismu, fiziski iznīcināja daļu vadošo speciālistu. Celtniecība pilnīgi pamira — pirmajā padomju gadā neuzbūvēja absolūti neko jaunu. Šajā ziņā tas ne ar ko neatšķīrās no sekojošā vācu okupācijas laika ar tā oficiālo celtniecības aizliegumu (*Bauverbot*).

Vienīgais izņēmums varbūt bija pompozi sarīkotās Rīgas pilsētas 2. slimnīcas (tag. P. Stradiņa Republikāniskā klīniskā slimnīca) sieviešu klīnikas pamatakmens ielikšanas svinības 1940. gada 6. novembrī. Jaunbūves pamatos iemūrēja dokumentu ar šādu tekstu: «Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pirmajā pastāvēšanas gadā Latvijas Komunistiskās (boļševiku) Partijas vadībā L.P.S.R. Tautas komisāru padomes priekšsēdētāja Viļa Lāča, Centrālkomitejas pirmā sekretāra b. Jāņa Kalnbērziņa, otrā sekretāra b. Žaņa Spures, Veselības komisāra Emiļa Plandera, Miķeļa Jofes klātbūtnē . . . Rīgas pilsētas valde . . . savā 1940. gada 10. septembra sēdē nolēma būvēt Rīgas pilsētas 2. slimnīcas teritorijā Pilsoņu ielā 13 sieviešu klīniku.»⁵⁵

Patiesības labad gan jāpiebilst, ka klīnikas ēku nolēma būvēt krietiņi agrāk. Jau 1939. gadā projekta autors arhitekts N. Bode bija pamatīgi iepazinies ar moderno slimnīcu celtniecības pieredzi Skandināvijas zemēs⁵⁶, un tā noteikti atspoguļojās arī jaunbūvējamās sieviešu klīnikas arhitektūrā. 1940. gadā Latvijas Republikas valdība celtniecībai atvēlēja pusmiljonu latu.⁵⁷ Ēku bija paredzēts uzcelt divu gadu laikā. Pēc 2. pasaules kara būvdarbus pabeidza tikai 1957. gadā.

---

⁵⁴ *Dreijsmanis P.* Starptautiskais dzīvokļu un pilsētu būvniecības kongress Stokholmā // PB. 1939. Nr. 9. 647. lpp.

⁵⁵ Dokuments glabājas Rīgas pilsētas Galvenās arhitektūras plānošanas pārvaldes projektu tehniskajā arhīvā.

⁵⁶ *Bode N.* Jaunākie atzinumi slimnīcu būvniecībā // Pašvaldības Darbinieks. 1940. Nr. 2. 99.—104. lpp.; Nr. 4. 305.—310. lpp.

⁵⁷ *Liepiņš R.* Budžets 1940. gadam // Pašvaldības Darbinieks. 1940. Nr. 5. 395.—396. lpp.

Pilsēt būvnieciskie projekti

Jaunie sociālekonomiskie apstākļi Latvijā 20.—30. gados izvirzīja arī jaunus uzdevumus pilsētu celtniecībā. Galvenās problēmas bija saistītas ar dzīvokļu jautājumu un jaunu apdzīvoto vietu veidošanu, kā arī ar vairāku pilsētu funkcionālā akcenta maiņu.

Kaut arī pilsētu iedzīvotāju skaits bija samazinājies, trūka kvalitatīvu dzīvokļu. Tās bija ne tikai kara postījumu sekas, bet arī pirmskara spekulatīvās būvniecības rezultāts: tolaik tika radīts pārāk daudzniecīgu, anti-sanitāru mājokļu bez jebkādam ērtībām. Lielajos rūpniecības centros visai raksturīgi bija vienistabas dzīvokļi ar vairākiem dzīvokļiem kopēju tualeti kāpnu telpā.

Izmainoties tautsaimniecības struktūrai un izvietojumam, radās jauni administratīvie centri (Jaunlatgale, vēlāk — Abrene), satiksmes mezgli (Gulbene) u. c. Radās arī jauni pilsētveidojošie faktori, piemēram, Rīga kļuva valsts galvaspilsēta (ne vairs tikai guberņas centrs), bet Jūrmalai vajadzēja izvērsties ne vien par atpūtas zonu, bet arī par dziedniecību un kūrortu.

Gan teorētiskā, gan praktiskā jomā jau bija uzkrāta zināma pieredze. Bija augsti kvalificēti pilsēt būvniecības speciālisti, kaut arī viņu nebija daudz, un tie visi darbojās tikai Rīgā. Rīgas Politehniskajam institūtam vēl esot evakuācijā Maskavā, arhitektu apmācības plānā tika iekļauts speciāls pilsēt būvniecības kurss, ko lasīja profesors E. Kupfers.

Katras apdzīvotas vietas pašpārvaldes kompetencē bija nodota ģenerālplānu izstrādāšana, taču nekur ne-

bija atbilstošas kvalifikācijas speciālistu. Tāpēc izveidoja speciālu pilsēt būvniecības biroju Zemkopības ministrijā. Tur ar pilsētu un miestu ģenerālplānu izstrādāšanu nodarbojās arhitekti P. Kundziņš un V. Feizaks un inženieris E. Veiss, kā konsultanti piedalījās pilsētas inženiertiklu speciālists profesors M. Bīmanis, bijušais Rīgas pilsētas galvenais inženieris D. fon Renenkampfs un arhitekts K. Pēkšēns. Tieši šo meistaru teorētiskie darbi — virkne publikāciju periodikā un speciālajos izdevumos — bija praktiskās projektēšanas metodiskā bāze.

Būtisks ieguldījums bija M. Bīmaņa darbi, kas tika veltīti tādiem jautājumiem kā pilsētu apgāde ar dzesamo ūdeni, sistematiskās kanalizācijas ierīkošana u. c. Viņš rakstīja: «Pilsētu apbūves plānu pareiza nostādīšana ir uzdevums ļoti sarežģīts un ļoti grūts, no kura labākas vai sliktākas atrisināšanas atkarājas turpmāk pilsētas iedzīvotāju kā veselības, tā lielā mērā arī **ekonomiskā labklājība**. Tādēļ pie šīs lietas noskaidrošanas nav jābūt visai taupīgiem, jo viss tas ar laiku atmaksāsies bagātīgi.»¹ E. Veiss šo domu papildināja: «Atrisināt **viengabala apbūves projektu** — grūts, bet pateicīgs darbs.»² Virkni konkrētu priekšlikumu, kā risināt pilsētu perspektīvās attīstības un funkcionālā zonējuma jautājumus, deva K. Pēkšēns.³

Visplašākās iespējas plānveidīgai pilsētu attīstībai pavēra agrārās reformas realizācija. Tā agrārlikumu daļa, kas attiecās uz apdzīvoto vietu, pilsētu un miestu teritoriju, tika formulēta 1928. gadā un nosaukta par «Pilsētu zemju likumu». Šis likums radīja nepieciešamību precīzi fiksēt pilsētu perspektīvās attīstības robežas. Pievēršot īpašu uzmanību agrārreformas realizācijai pilsēt būvnieciskajā aspektā, arhitekts J. Alksnis atzīmēja: «Te var notikt kļūdas, kuras vēlāk gandrīz vairs nevarēs izlabot»⁴, tāpēc pilsētu celtniecības jautājumi Latvijas Republikā tika risināti ar vislielāko nopietnību.

¹ Bīmanis M. Pilsētas apbūves plāni // LV. 1922. 2. okt.

² Veiss E. Praktiskā pilsētu būvniecība Latvijā // ITZ. 1925. Nr. 10/12. 175. lpp.

³ Pēkšēns K. Dzīvokļu jautājums un Rīgas pilsētas uzdevumi dzīvokļu apstākļu uzlabošanā sakarā ar Latvijas pilsētu un novadu paplašināšanu un pilsētas zemes fonda dibināšanu. R., 1922. 27. lpp.

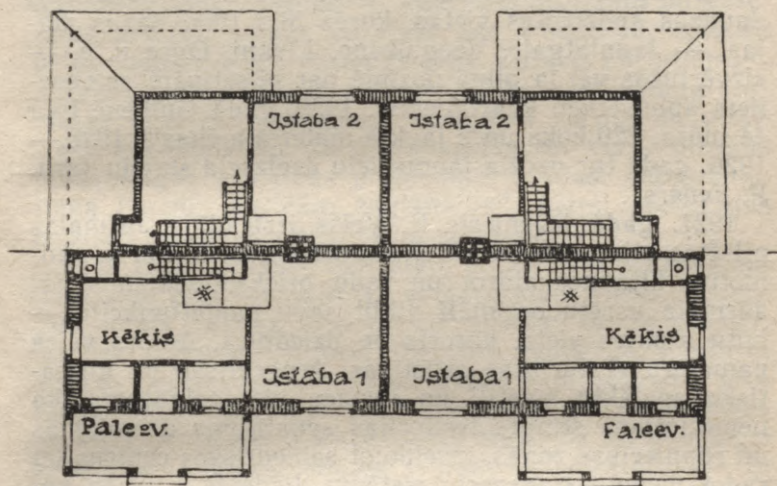
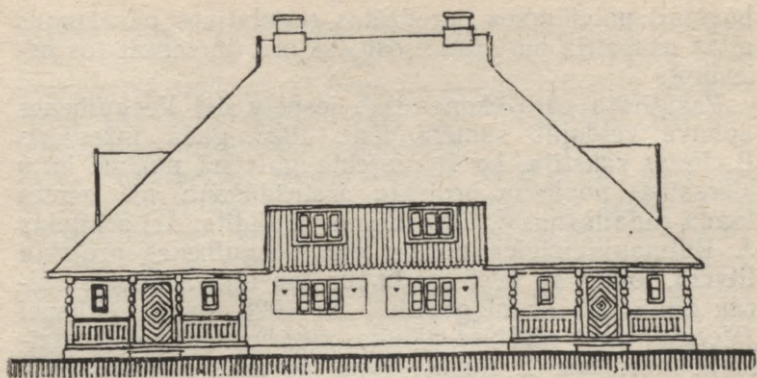
⁴ Alksnis J. Rīgas izbūve // LV. 1924. 7. maijs.

Apdzīvoto vietu ģenerālplānu izstrādāšana 20. gs. 20. gados

Starp pirmajiem Latvijas Republikas pilsēt būvnieciskajiem pasākumiem minama Jaunlatgales (vēlāk Abrenes) plāna izstrāde un apbūve (arh. A. Maidelis) un «dzelzceļnieku kolonijas» izveidošana Vecgulbenē (1920, arh. P. Kundziņš, inž. E. Veiss). Tika domāts arī par citu pilsētu, piemēram, Jūrmalas apbūves problēmām (inž. E. Veiss).

Gulbenes dzelzceļa mezgls, kas atrodas ziemeļaustrumu Latvijas ģeometriskajā centrā, līdz ar zemes infrastruktūras un ārējo ekonomisko sakaru izmaiņām ieguva jaunu nozīmi. Šajā rajonā strauji palielinājās strādājošo skaits. Rūpēs par šo cilvēku nodrošināšanu ar dzīvokļiem pēc dzelzceļa virsvaldes pasūtījuma Vecgulbenē tika izprojektēta jauna pilsēta ar savstarpēji diferencētām dzīvokļu un rūpniecības zonām, bagātīgu apzaļojumu, ar skolai, kā arī tirdzniecības un kultūras iestādēm, slimnīcai, baznīcai u. c. sabiedriskajām ēkām paredzētām vietām utt. Netālu no dzelzceļa stacijas autori iecerēja lielu «komunālo forumu». Paredzēja tikai atklāto un mazstāvu dzīvojamo apbūvi, ievērojot sekojošus principus: zem viena jumta nedrīkst būt vairāk kā 4 dzīvokļi, visiem dzīvokļiem jābūt pilnīgi izolētiem citam no cita, katrā jābūt vismaz 2 istabām, un pie katra dzīvokļa jābūt vismaz 800 m² lielam dārzam, saimniecības un palīgtelpām, kūtij, klētij utt. Domājot par to, lai «līdz ar lietderību izteiktos arī glītums un mājīgums»⁵, arhitektam P. Kundziņam pilnīgi jaunos pilsēt būvnieciskos apstākļos izdevās saglabāt tradicionālo Latvijas lauku mājokļa un lauku sētas tēlu. Liela nozīme tika piešķirta jumtu formai un siluetai. Plaši izmantojot tipizētus plānojuma paņēmienus un unificētas detaļas, autors tomēr rūpējās, lai katrai mājai būtu arī sava individuāla noskaņa, kas papildinātu kopējo ansambli. Jaunās pilsētas celtniecībā lietoja vietējos būvmateriālus — laukakmeņus, koku, māla kleķi, arī nolietotas dzelzceļa sliedes. Jumtu iesegumam P. Kundziņš ieteica skaidas un salmus, pēdējos atzīdams par visai simpātisku materiālu, pret kuru jāatmet aizspriedumi.

⁵ Kundziņš P. Vecgulbenes apbūve // E. 1921. Nr. 13. 521. lpp.

Dzīvojamēka Vecgulbenē. Projekta skice. 1920. Arhitekts P. Kundziņš.

Vienlaicīgi ar apbūves plānu tika izstrādāts arī īpašu būvnoteikumu projekts, «mēģinot tanī fiksēt ceļus un līdzekļus, kuri pie pilsētas turpmākās izbūves dotu vēlamās sasniegumus tehniskā, sanitārā, saimnieciskā un arī estētiskā ziņā»⁶. Būvnoteikumiem vajadzēja kļūt par instrumentu, kas piebremzētu privātiniciatīvu. Privātie

⁶ Kundziņš P. Vecgulbenes apbūve, 518. lpp.

būvētāji noteikumos paredzētos regulatīvos pasākumus allaž uzskatīja par traucējošu faktoru un centās tos neievērot.

Pasūtītāja vājo ekonomisko iespēju dēļ Vecgulbenes apbūve veidojās samērā lēni. 1925. gadā inženieris E. Veiss rakstīja, ka šī projekta galvenā nozīme būtu «ierosināt nopietnu projektu izstrādāšanu pie zemes fonda sadalīšanas»⁷, taču tas nav izpildīts. Arī arhitekts J. Rutmanis izteica nožēlu par Vecgulbenes projekta likteni, tomēr ap 1925. gadu tur jau bija apbūvēts vairāk nekā 100 gruntsgabalu⁸, un 1928. gadā Gulbenei (Vecgulbenei) piešķīra pilsētas tiesības. Kā tolaik atzīmēja inženieris T. Rušiņš (viņš galvenā privātās būvniecības kreditora — Latvijas hipotēku bankas — uzdevumā regulāri abraukāja visus Latvijas novadus), daudzas apdzīvotās vietas, kurās bija tikai dažas mājas, — Jaunlatgale, Vecgulbene, Līvāni, Ogre u. c. — «izvērtušās vārda pilnā nozīmē par pilsētiņām ar veselīgiem apbūvētiem kvartāliem»⁹. 1929. gadā Gulbenē bija 44 mūra, 220 koka un 2 jaukta materiāla ēkas¹⁰, 1925.—1926. gadā tur uzcēla jaunu lielu dzelzceļa staciju (arh. P. Feders).

1921. gadā inženieris E. Veiss izstrādāja Jūrmalas pilsētas atjaunošanas «idejisko projektu». Šī darba vadmotīvs bija noskaidrot un radīt priekšnoteikumus, lai Jūrmala varētu optimāli pildīt savu pamatfunkciju — būtu atpūtas vieta, kūrorts un dziednīca. Autors veica pamatīgu vēsturiskās attīstības, ģeogrāfisko un klimatisko apstākļu izpēti¹¹ un nonāca pie secinājuma, ka nepieciešams stingrs teritorijas sadalījums dzīvojamās un rūpniecības zonās, izveidojot sabiedriskos centrus un radot vienotu transporta sistēmu. Pēdējai ir īpaša nozīme, jo pilsēta ir ļoti izstiepta. Šīs īpatnības dēļ pilsētai būtu nepieciešama policentriska plānojuma struktūra. Īpaši tika uzsvērts, ka «jāgadā par Jūrmalas es-

⁷ Veiss E. Praktiskā pilsētu būvniecība Latvijā. 175. lpp.

⁸ *Maydels [Maidelis A.]*, Pilsētu un miestu būvniecība Latvijā // Mērniecības un Kultūrtehnikas Vēstnesis. 1924. Nr. 6. 75. lpp.

⁹ *Rušiņš T.* Novērojumi mūsu mazpilsētu būvniecībā // ITZ. 1929. Nr. 11/14. 112. lpp.

¹⁰ Latviešu konversācijas vārdnīca. R., 1931. 6. sēj. 10979. sl.

¹¹ S. Rīgas Jūrmalas izbūve // Latvijas Sargs. 1921. 7. apr.

tētisko pusi, neļaujot sakropļot dabas daiļumus»¹². Pirmo reizi tika izteikts priekšlikums izbūvēt elektrificētu sliežu transporta satiksmi ar Rīgu un apgūt teritoriju Lielupes labā krasta ielokā, pussalu pret Majoriem, paredzot vietu grandiozām sporta centram.

E. Veiss sevišķi uzsvēra to, ka jūras krasts un kāpas ir «svēta vieta», kam jāvelta «vislielākā saudzība un uzmanība» un kur nedrīkst būt «nevienas liekas būves»¹³. Lai šo ieceri realizētu, jābūt pareizai pilsēt būvnieciskai politikai, kas nepieļauj spekulāciju ar gruntsgabaliem. To visu, pēc projekta autora domām, var nodrošināt atbilstoši būvnoteikumi. E. Veisa projektā bija izstrādāti arī konkrēti priekšlikumi, kā attīstīt pilsētas inženiertīklus, jo, tikai nodrošinot laikmetīgu labiekārtojuma līmeni, Jūrmalu — «Latvijas lepnumu un veselības avotu» — var pārvērst par «modernu, spīdošu peldu vietu, līdzīgu pirmklasīgiem Eiropas kūrortiem»¹⁴.

1929. gadā Iekšlietu ministrijā tika apstiprināta Jūrmalas pilsētas funkcionālā zonējuma shēma un atbilstoši būvnoteikumi, taču transporta un visas pilsētas plānveidīgas attīstības problēmas, it īpaši detaļplānojuma līmeni, joprojām saglabājās¹⁵, nereti pretenzijas izraisīja pludmales arhitektoniskā seja.

Līdz 1925. gadam jauni plāni ar apbūves funkcionālo zonējumu bija sastādīti 37 apdzīvotajām vietām (pavisam tolaik Latvijā skaitījās 36 pilsētas un 24 miesti). No tiem 8 bija apstiprināti Iekšlietu ministrijā, to skaitā Valkas pilsētas plānojuma un apbūves projekts. Šo projektu izstrādāja arhitekts P. Kundziņš, atbalstot pašas pilsētas iniciatīvu. Valkas plāns atšķirībā no daudziem citiem jau samērā ātri deva jūtamus rezultātus — te 20. gadu pirmajā pusē parādījās jauna skola un tautas nams, kas bija novietoti atbilstoši pilsēt būvnieciskā projekta iecerēm.

Visu pilsēt būvniecisko ieceru plānveidīgu realizāciju Latvijas Republikas attīstības sākumposmā tomēr kavēja atbilstoši sabiedrības interesēm neregulētās tiesiskās normas — pārāk brīva bija sīko zemes un namīpašnieku privātā iniciatīva, bet neattīstītās nodokļu

¹² S. Rīgas Jūrmalas izbūve // Latvijas Sargs. 1921. 8. apr.

¹³ Turpat. 12. apr.

¹⁴ Turpat. 29. apr.

¹⁵ Dauge G. Rīgas Jūrmalas pilsētas paredzamā un vēlamā attīstība // Jūrmalas Vārds. 1932. 9. jūl.

sistēmas dēļ finansiālā ziņā pārāk vāji pašvaldības orgāni. 1935. gadā arhitekts A. Lamze rakstīja: «Līdz šim mums nav jaunāko laiku prasībām atbilstošu tiesisko normu, piemēram, noteikumu par esošās apbūves sanācību, kā arī par plānotajiem apbūves regulācijas pasākumiem nepieciešamo zemju atsavināšanas paņēmieni paātrināšanu un vienkāršošanu.»¹⁶ Arī arhitekts A. Krūmiņš atzīmēja, ka pārāk bieži «vispārējam viedoklim jāsaduras ar vietējo viedokli»¹⁷.

Vislielāko rezonansi un nozīmi kā teorētiskā, tā arī praktiskā ziņā ieguva Rīgas, Liepājas un Ludzas ģenerālplānu izstrādāšana un to realizācijas mēģinājumi.

Rīgas ģenerālplāns un tā realizācija

Jau ar pašiem pirmajiem neatkarīgās Latvijas pastāvēšanas brīžiem nopietna uzmanība tika veltīta Rīgas administratīvo robežu precīzai noteikšanai, apbūves regulācijai un citiem ar pilsētas perspektīvo attīstību saistītajiem jautājumiem. 1923. gadā nodibināja speciālu Rīgas jaunizbūves biroju, kuru vadīja arhitekts docents A. Lamze. Tajā strādāja arī arhitekti O. Tīlmanis, J. Leimanis un V. Dambrāns, kā arī inženieris A. Muižnieks. A. Lamzes darbs visu laiku atradās gan laikabiedru — speciālistu, gan plašas publikas uzmanības lokā (par A. Lamzes veikumu Latvijas pilsēt būvniecības vēsturē ir rakstīts arī padomju laikā, lai gan ne visi fakti atspoguļoti pietiekami precīzi¹⁸).

Pirmais un neatliekamais uzdevums agrārreformas realizācijas gaitā bija noskaidrot, kādas zemes no valsts zemes fonda nepieciešamas pilsētas perspektīvajai attīstībai, jo jaunie pilsēt būvnieciskie uzdevumi — nodrošināt, «lai iedzīvotājiem netrūktu kā līdz šim gaisa un saules gaismas, lai neviena māja un pat neviens dzīvoklis nebūtu bez sava dārza vai zemes gabaliņa», — noteica attīstību «ne vairs vertikālā, bet horizontālā

¹⁶ Lamse A. Lettland. Städtebau // Schwan B. Städtebau und Wohnungswesen der Welt. Berlin, 1935. S. 250.

¹⁷ Krūmiņš A. Mūsu pilsētu un ciemu celtniecība // PB. 1936. Nr. 12. 389. lpp.

¹⁸ Melbergs G. Arhitekta A. Lamzes darbi Rīgas plānošanā un apbūvē // Arhitektūra un pilsēt būvniecība Latvijas PSR: Rakstu krāj. I. R., 1969. 95.—104. lpp.

virzienā»¹⁹. Vienīgi plānveidība pilsētas saimniecībā un apbūvē nodrošināja pietiekamu sakoptības un labiekārtojuma līmeni, kas 20. gados tomēr varēja būt krietni augstāks. Tiesa, «tik slikti kā krievu sādžā pie mums, paldies dievam, gan nav, tomēr, salīdzinot ar modernām Vakareuropas pilsētām, Rīga nostājas ne labākā gaismā kā Krievijas provinces pilsēta pret Rīgu»²⁰. Ļoti aktuāls kļuva arī Rīgas ostas paplašināšanas jautājums, jo jau 20. gadu sākumā osta nespēja uzņemt visus atbraukušos kuģus.

1924. gadā jaunais Rīgas ģenerālplāns bija tik tālu izstrādāts, ka 8. maijā pilsētas dome apstiprināja jauno pilsētas robežu projektu. Pilsētas teritorijai paredzēja 71 800 ha platības ar aprēķinu, ka pēc 50 gadiem iedzīvotāju skaits sasniegs 1,5 miljonus.²¹ Tika noorganizēta arī jaunā projekta materiālu izstāde, lai jaunizbūves birojam būtu iespēja iepazīties ar plašas sabiedrības domām un tas varētu labāk atrisināt visus projektam izvirzītos uzdevumus. Paralēli atklātajai izstādei atsauksmes par projektu tika pieprasītas vairāk nekā 40 dažādām organizācijām.

Projekta paskaidrojumā teikts: «Projekta sastāvs un uzdevums ir nospraust pamatlinijas Rīgas plānveidīgai regulētai attīstībai un zemju izmantošanai nākotnē. .. Turpmākai Rīgas attīstībai jāiet regulētā gultnē, to prasa viņas plašums un viņas nozīme kā vienai no pasaules nozīmes tirdzniecības centriem.»²²

Projektā bija noteikta vieta jūras ostai un vietējās kuģniecības ostām, rūpniecībai (Ilģuciems, vairākas Daugavas salas, Mīlgrāvis u. c.), dzīvokļu celtniecībai, apzaļojumam, dažādām sabiedriskām vajadzībām, piemēram, lidostai (Ciekurkalnā, Ķīšežera tuvumā, kas dotu iespēju vienuviet koncentrēt gaisa satiksmi gan ar parastajām lidmašīnām, gan hidroplāniem), svētku laukumam (Uzvaras parkā Pārdaugavā), sporta būvēm, vietējās nozīmes sabiedriskajiem un tirdzniecības centriem, starptautiskajam gadatirgumam jeb «mesei» u. c., kā arī kanalizācijas ietaisēm. Rūpīgi bija pārdomāta trans-

¹⁹ *Alksnis J.* Rīgas izbūve.

²⁰ *Alksnis J.* Nepabeigtā Rīga // LV. 1924. 20. nov.

²¹ *P.* Rīgas pilsētas jaunais apbūves plāns // PB. 1924. Nr. 5/6. 358.—359. lpp.

²² Rīgas izbūves plāns // *Nomaļnieku Vēstnesis.* 1930. Nr. 9.

porta sistēma, nosakot galvenos pievedceļus un ātrgaitas maģistrāles, kā arī dzelzceļa tīkla tālāko attīstību. Ievērojot to, ka turpmākā mājokļu izbūve realizējama pēc klajās apbūves principa, bija paredzēts izveidot dārzu pilsētu — pavadoņu jeb «trabantu» sistēmu — ar vietējiem centriem Bolderājai, Juglai, Ropažiem, kā arī Zolitūdei un Babītei, Bišumuižai un Katlakalnam, Dolei un Ķekavai u. c. Projektā tika precīzi izskaitļots, cik hektāru teritorijas būs katrai funkcionālajai zonai.

Projekta priekšlikumu pamatā bija statistikas dati par esošo apbūvi, iedzīvotāju skaitu, apdzīvotības blīvumu, ģeoloģiskajiem apstākļiem utt. Šie sākotnējie dati, turpinot darbu pie projekta, tika precizēti, papildināti un padziļināti. Sīkāk izstrādāja arī atsevišķus apbūves jeb detaļplānojuma jautājumus, konkrēti — nepieciešamo sabiedrisko ēku novietojumu, kā arī visas pilsētvides telpisko un māksliniecisko kompozīciju. A. Lamze aizstāvēja ideju par esošās apbūves vēsturiskās savdabības saglabāšanu, lai «Rīgas diezgan interesantais siluets ar saviem smailiem torņiem tāpat kā agrāk netraucēti valdītu pār visu apkārtni»²³. Tāpēc par piemērotāko vietu jaunu lielu valdības u. c. sabiedrisko ēku celšanai viņš atzina Daugavas kreisā krasta rajonus, it īpaši Ķīpsalu (tā gan būtu celtniecībai noderīga tikai pēc jauna tilta izbūves Valdemāra ielas galā). Tur varētu novietot arī stadionu un starptautisko gadatirgu. Šo domu atbalstīja arī profesors E. Laube. Novietojot galvenās valsts, pašvaldības un sabiedriskās ēkas Ķīpsalā un tādējādi radot «Rīgas pilsētas jaunajiem uzdevumiem piemērotu, plaši projektētu reprezentācijas un administratīvu centru», arī «vecpilsētas raksturīgā vēsturiskā īpatnība būs vairāk pasargāta pret jauno laikmetu iespaidojumiem. Kļūs vieglāki vecpilsētā saglabāt agrāko gadsimtenšu pieminekļus, tie netaps sajusti kā šķēršļi modernai dzīvei un nebūs apdraudēti ar iznīcību pilnīgi vai daļai»²⁴. Savukārt citadelē, kuras tuvumā jau atradās teātris un virkne mācību iestāžu, būtu bijis ērti izvietot jaunas skolas, muzeju, bibliotēku un universitāti, bet būvēt tur kādu ministrijas vai valdības kopējo ēku, pēc E. Laubes domām, nebūtu pareizi.

²³ Lamze A. Daugavas tiltu novietošanas jautājums // ITZ. 1924. Nr. 7/8. 190. lpp.

²⁴ Laube E. Nākamā monumentālā Rīga // Jaunākās Ziņas. 1928. 15. dec.

Tiešām, aprīnojama profesionālā tālredzība, it sevišķi, ja salīdzina E. Laubēs teikto ar 60.—70. gados citadeles rajonā realizēto kroplīgo apbūvi.

Bieži jautā: par ko sapņoja A. Lamze, sava laika visai ierobežoto ekonomisko iespēju apstākļos projektēdams pilsētu, kura aizņemtu teritoriju 25 km rādiusā un kurā dzīvotu 1,5 milj. cilvēku? Viņš pats arī atbildēja: «Šādu attīstību Rīgai garantē tās izcilais ģeogrāfiskais stāvoklis, kādu tā ieņem pasaules tirdzniecības satiksmes ceļu tīklā. Tāpat arī viņas rūpniecības jaunizbūvei zīmētas plašas nākotnes izredzes, pateicoties tiešajiem jūras un tālās austrumu aizmugures pievedceļiem.»²⁵ Protams, A. Lamze nedomāja par Latvijas atgriešanos Krievijas impērijā, bet par dabiskiem, savstarpēji izdevīgiem ekonomiskajiem kontaktiem ar nākotnes Krieviju. Absurdo saimniekošanu Padomju Krievijā, kā arī pret Krievijas tautu un tās intelektuālo genofondu uzsāko holokaustu toreiz, vēl ilgi pirms masveida kolektivizācijas, labi redzēja Latvijā, bet, protams, neuzskatīja par mūžīgu parādību. Par to viegli pārliecināties, pāršķirstot tālaika periodiku. «Pilsētai ar tādu starptautisku nozīmi kā Rīgai — pamiruma stāvoklis ir uzskatāms par pārejošu parādību»²⁶, apgalvoja A. Lamze. Tiešām, dzīvojot ar Rietumu pasauli vienādā ekonomiskā sistēmā, bija pilnīgs pamats domāt par atbilstošiem panākumiem ekonomikā un uzlabojumiem demogrāfiskajā situācijā. To atzīmēja arī J. Alksnis: «..te nav nekā pārspilēta, ..visi moderno lielpilsētu izbūves plāni uzrāda līdzīgus skaitļus».²⁷

Tālākā Rīgas ģenerālplāna, īpaši apbūves plāna jeb detaļplānojuma projekta izstrādāšana notika visai demokrātiski, piedaloties ieinteresētiem sabiedrības pārstāvjiem. Sākot ar 1930. gada septembri, projektu izskatīja Iekšlietu ministrijas Būvniecības pārvaldes tehniskās komisijas paplašinātās sēdēs. Tās sākumā notika regulāri — reizi mēnesī. Šajās sēdēs daudzus jautājumus izšķīra balsojot. Ar balsstiesībām piedalījās dažādu sabiedrisko organizāciju, to skaitā Nomaļnieku savienības u. c. namīpašnieku biedrību pārstāvji. «Nomaļ-

²⁵ Lamze A. Teritorijas problēma Lielrīgas izbūvē // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. R., 1932. 777. lpp.

²⁶ Turpat.

²⁷ Alksnis J. Rīgas izbūve.

nieki» — Rīgas nomaļu nelielo ēciņu īpašnieki — sava pārstāvja M. Trūles personā nikni apkaroja jebkuru projekta risinājumu, kas aizskāra viņu nekustamos prievātpašumus. Projektētāju personā «nomaļnieki» saskatīja gandrīz vai personīgo ienaidnieku. «Tā nevar rīkoties ar svešu mantu,» izteicās M. Trūle, piebilzdams: «Pilsētai nav naudas plāna realizēšanai, kādēļ lieki ar šādām skicēm nodarboties.»²⁸ Līdz ar to sabruka daudzas labas projekta ieceres, it sevišķi attiecībā uz satiksmes maģistrāļu izveidošanu, jo tās prasīja viena otra zemes īpašuma vai tā daļas atsavināšanu. Šādos apstākļos 1931. gada februārī projekta izskatīšana nonāca strupceļā un sēdes tika pārtrauktas.

Pēc Nomaļnieku savienības lūguma 1931. gada septembrī projekta izskatīšanas sēdes Iekšlietu ministrijā tika atjaunotas, taču dalībnieku ķildu dēļ darbs atkal izjuka un atjaunojās tikai 1932. gada janvārī. No šī brīža sēdes notika ik pēc 2—3 nedēļām, dažreiz pat katru nedēļu. Bija pieaicināti arī dažu citu sabiedrisko organizāciju, piemēram, sporta biedrību pārstāvji. Sēdes vadīja arhitekts V. Feizaks, piedalījās arhitekti A. Lamze, A. Maidelis un E. Frīzendorfs. Ielu pēc ielas, gruntsgabalu pēc gruntsgabala, sīki un pamatīgi tika izskatīts katrs projekta mezgls, lielāko daļu strīdīgo jautājumu izšķīra balsojot, bet «nomaļnieki» atkal nenogurstoši cīnījās, aizstāvot savas tiesības un protestējot pret pilsētas projektiem. Dažkārt tas izpaudās pat gluži komiskā veidā. Kad A. Lamze izskaidroja daudzu paredzēto sabiedrisko celtnu, piemēram, sporta laukumu nozīmi, norāidāms teritorijas, kur tie izvietojami, «M. Trūle aizrādīja, ka tur ir arī sīkas saimniecības, kuru zemes no sabiedriskiem laukumiem izslēdzamas, lai sportisti, gar saimniecībām defilējot, redzētu, kā nomaļnieki strādā un ražo vērtības»²⁹. Sēdes bieži vien notika ar nepatīkamu polemiku un asumiem. Daļa nomaļnieku joprojām centās pierādīt, ka nav nekāda pamata un vajadzības pēc tik plaša pilsētas izbūves plāna, kurā viss balstīts uz tukšu fantāziju. Var vienīgi apbrīnot projekta autora A. Lamzes izturību un savaldīšanās spējas.

²⁸ Rīgas izbūves plāns // Nomaļnieku Vēstnesis. 1931. Nr. 1., 3.

²⁹ Turpat. 1932. Nr. 4.

Pēdējā, 40. sēde šajā namīpašnieku un projektētāju «ciņas» maratonā notika 1932. gada 25. oktobrī. Noslēgumā «Feizaka kungs pateicās komisijas dalībniekiem par veikto darbu», savukārt pēdējie «arhitektam Feizaka kungam par lietišķu un objektīvu sēžu vadišanu»³⁰, taču «nomaļnieki» palika pie savām domām, ka tik grandiozas galvaspilsētas izbūve mazajā Latvijā nav vajadzīga un nav arī iespējama.

30. gadu pirmajā pusē projektu tomēr nedaudz reducēja, perspektīvajā attīstībā Rīgai paredzot 750 tūkst. iedzīvotāju.³¹ Bez kopējā ģenerālplāna tika izstrādāts arī Rīgas centrālās daļas detaļplānojuma un jaunu būvnoteikumu projekts, kā arī likumprojekts par Rīgas celtniecību. 1936. gadā šie dokumenti tika iesniegti Ministru kabinetam, un Rīgas jaunizbūves birojs savu darbību beidza.

A. Lamzes un viņa kolēģu darbs tika visai atzinīgi novērtēts, daudzās publikācijās viņiem publiski izteica pateicību, taču, sākot ar 1936. gadu, oficiālā pilsētbūvnieciskā politika Rīgā galvenokārt tika realizēta saskaņā ar atsevišķiem Nacionālās celtniecības komitejas lēmumiem. Bet tā savukārt darbojās saskaņā ar K. Ulmaņa «vadošajiem norādījumiem».

20. gadu nogalē pilsētbūvnieciskie pasākumi Rīgā bija saistīti ar to rajonu apbūvi, kas atradās ap pilsētas centrālo daļu. Pie bijušās Vidzemes šosejas, tagad kinoteātra «Teika» rajonā, starp Lielvārdes un Biķernieku ielu ierīkoja jaunu, plānā vēdekļveidīgu ielu tīklu, kas tika orientēts uz jaunizveidoto Zemitāna laukumu. 20. gadu beigās te iemērija gruntsgabalus, katru ap 1000 m² lielu, un pārdeva par visai niecīgu cenu, bet ar noteikumu, ka «3 gados jāuzceļ brīvstāvoša dzīvojamā ēka ar samērā ērtiem dzīvokļiem vienai vai divām ģimenēm»³². Slēgtā apbūve, ne augstāka par trim stāviem, bija paredzēta vienīgi gar Vidzemes šoseju un Lielvārdes ielu. Samērā īsā laikā te radās plašs dzīvojamais rajons, galvenokārt ar divu dzīvokļu divstāvu ēkām. 1934. gadā apbūve paplašinājās uz ziemeļaustrumiem

³⁰ Rīgas izbūves plāns // Nomaļnieku Vēstnesis. 1932. Nr. 12.

³¹ Liepiņš R. Galvas pilsētas Rīgas izbūve un saimniecība. R., 1937. 3. lpp.

³² Bērzkalns P. Rīgas pilsētas nomaļu parcelācija un apbūve // PB. 1932. Nr. 4. 100. lpp.

no Lielvārdes ielas (tad izveidoja Kuršu, Zemgaļu, Krīvu u. c. ielas). Tomēr inženiertīklu trūkums (tos izbūvēja vēlāk), kā arī lokālo būvnoteikumu neievērošana (parādījās celtnes ar brandmūriem tur, kur bija paredzēta vienīgi klajā apbūve) nenodrošināja vēlamo labiekārtojuma līmeni, kā arī apbūves arhitektoniski maksimāli cisko kvalitāti. Arhitekts P. Bērzkalns šo apbūvi novērtēja kā «visraibāko ēku mistru, kādu vien pilsētā iespējams iedomāties»³³, tāpēc viņš uzstāja, ka nekavējoties jāpārtrauc dezorganizētā nomaļu parcelēšana, citādi nākotnē nekādi spēki neglābs Rīgu no ne-tīras un nehygiēniskas sādžas likteņa.

30. gados jauns plašs individuālās apbūves rajons ar regulāru taisnstūra ielu tīklu izveidojās pilsētas dienvidu daļā — Bierīņu un Mārupes rajonā, taču apbūve te attīstījās samērā lēni. Savukārt tieši blakus blīvi apbūvētajam centram, bijušās Vāgnera dārzniecības teritorijā, tika izdalīti 164 gruntsgabali, izveidots Valdemāra ielas pagarinājums (to toreiz nosauca par Vāgnera ielu) un jaunā Nītaures, Mālpils, Tomsona un Alojas iela.³⁴ Te izauga pats lielākais Rīgas jaunbūvju rajons ar slēgto 5—6 stāvu īres namu apbūvi.

Ap 30. gadu vidu arhitektūras un celtniecības pasākumu smaguma punkti tomēr pārvietojās vairāk uz pilsētas vēsturisko centru un tā tuvāko apkārtni. Vecrīgas centrā pēc paša K. Ulmaņa iniciatīvas nojauca vairākus kvartālus un izveidoja Doma (toreiz 15. maija) laukumu. Tādējādi, «pateicoties mūsu Vadonim», kā sakarā ar K. Ulmaņa 60. dzimšanas diēnu rakstīja profesors E. Laube, «15. maija laukums galvas pilsētā Rīgā .. kā skaists brīnums pēkšņi iznira no putekļiem un visā savā diženumā izpletās mūsu priekšā»³⁵.

Doma atbrīvošanu no tam cieši pieguļošās apbūves, kas neļāva ieraudzīt baznīcu visā tās diženumā, uztvēra ar vispārēju sajūsmu, kaut arī bija nopietni iebildumi. K. Ulmanis tautā dažkārt tika saukts par namplēsi. Doma laukuma izveidošana kopumā bija tipisks 19. gs. Vācijā izplatītais viduslaiku baznīcu «at-

³³ Bērzkalns P. Pilsētu un lauku zemes // PB. 1935. Nr. 2. 45. lpp.

³⁴ Rīgā apbūvējas jauns rajons // MI. 1934. 2. nov.

³⁵ Laube E. Kupls celtnu vainags pāri visai Latvijai // Latvijas Kareivis. 1937. 4. sept.

brīvošanas» (*Freilegung*) piemērs, ko jau 1889. gadā asi kritizēja par mūsdienu pilsēt būvniecības teorijas pamatlicēju uzskatītais austriešu arhitekts K. Zite.³⁶

Ne mazums speciālistu Latvijā iestājās par viduslaiku arhitektūras mantojuma saglabāšanu pilnā apjomā. Tā, piemēram, 1927. gadā arhitekts A. Birzenieks atzīmēja, ka Vecrīgā pārāk daudz nopostīts ne tikai kara laikā, bet arī pēc tam, tāpēc «Vecrīgas vēlo viduslaiku raksturs ar individuāli veidotiem celtnu tipiēm zūd, dodot vietu modernās pilsētas nedzīvam šablonismam»³⁷. 30. gadu beigās arhitekts A. Krūmiņš aizrādīja, ka mūsu «pilsētu vecajās daļās atrodas daudz vēsturiski vai mākslinieciski vērtīgu objektu», ne tikai atsevišķas unikālas senceltnes, tāpēc šo pilsētas daļu «mehāniska retināšana vien nevar dot vēlamā galīgā iznākuma»³⁸.

Tomēr pakāpeniski par valdošo kļuva uzskats, ka Vecrīgā īsta vēsturiskā un mākslinieciskā vērtība ir tikai dažām baznīcām, pilij, divām 17. gs. beigu dzīvojam-ēkām (Danenšterna un Reitera nams Mārstaļu ielā) un dažām K. Hāberlanda 18. gs. beigu celtnēm, bet «laba daļa esošo senatnes pieminekļu pauž latvju tautai svešu garu»³⁹. Tika uzsvērts, ka daudzām Vecrīgas celtnēm vispār nav izteiktu stila pazīmju un Rīgas vecpilsēta visumā ir «tipisks viduslaiku mistrojums ar šaurām ličuloču ejošām ielām un ieliņām un cieši sablīvētiem namiem un nameļiem»⁴⁰, tāpēc «vecajam, nederīgam un neglītājam no pilsētas centrālās daļas ir jānozūd, lai dotu vietu jaunām celtnēm, ielām un laukumiem, kuros brīvi iespīdētu saule un apstarotu jaunā laika pēdas Latvijas galvas pilsētā»⁴¹.

Vēsturiskā mantojuma noliegšana un tieksme uz «gaišo rītdienu», kuru veidotu hipertrofizēta mēroga pilsētvide ar milzīgi platām, taisnām ielām un varenu

³⁶ *Sitte C.* Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen. Wien, 1889. 182 S.

³⁷ *Birzenieks A.* Rīgas «Zviedru vārti» // IZ. 1927. Nr. 12. 380. lpp.

³⁸ *Krūmiņš A.* Mūsu pilsētu izbūve // PB. 1938. Nr. 11. 600. lpp.

³⁹ *Dreijmanis P.* Kā jāveidojas Rīgas celtniecībai // BZ. 1936. 25. janv.

⁴⁰ *Liepiņš R.* Galvas pilsētas Rīgas izbūve un saimniecība. 3. lpp.

⁴¹ *Liepiņš R.* Rīgas sasniegumi divdesmit gados // S. 1938. Nr. 11. 1158. lpp.

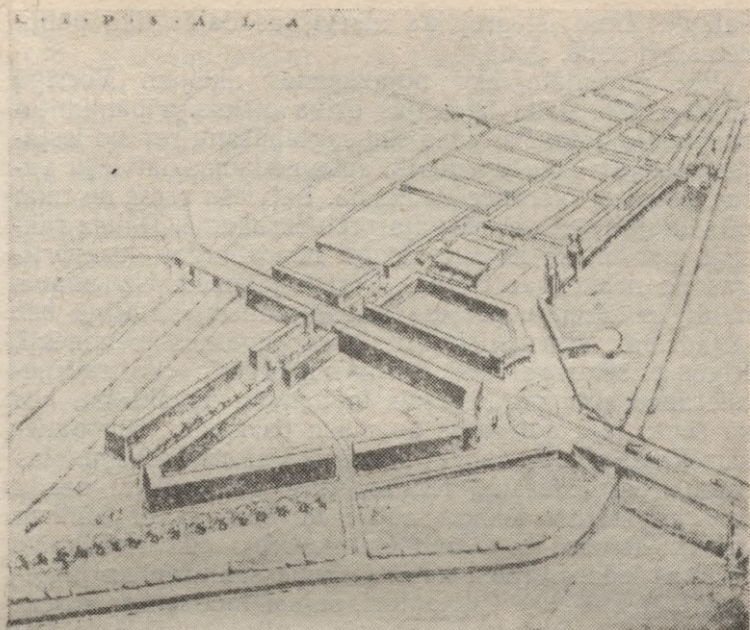
Rīgas centra apbūves priekšlikums. 1936. Arhitekts P. Kundziņš.

namu brīvi stāvošiem blokiem, tajā laikā bija raksturīga parādība gandrīz visās zemēs neatkarīgi no to sabiedriskās iekārtas. Tiesa, daudz uzsvērtāk tā bija jūtama totalitārās valstīs. Šo tendenci lielā mērā veicināja modernās arhitektūras pioniera Lektorbizjē darbi (piemēram, viņa 1922. gadā izprojektētā «modernā pilsēta 3 miljoniem iedzīvotāju»). Lektorbizjē vārds bija populārs arī Latvijā, daži arhitekti pat atzina, ka viņš periodiķā tiek citēts pārāk bieži.

Vēl viena raksturīga tendence 30. gadu otrās puses būvmākslā bija centieni arhitektūras mākslas tēlos iemūžināt pieaugošo nacionālo pašapziņu. «Mūsu atdzimušās nacionālās valsts cieņa prasa, lai tās esamība, tās stiprums un organizētais spēks simbolizētos un arī nākamajiem laikiem dokumentētos jaunceltņēs, kas būtu mūsu pašu arhitektūras veidotas»⁴², rakstīja arhitekts P. Kundziņš.

1936. gada sākumā tika precizētas Rīgas centra veidošanas jaunās idejas un principi. Tad, kad «mūsu Ministru prezidents [K. Ulmanis — J. K.] kā pirmais Latvijas celtnieks jau [bija] devis vadošus norādījumus,

⁴² Kundziņš P. Jaunā tiesu pils // S. 1936. Nr. 11. 1158. lpp.

Ķīpsalas apbūves priekšlikums pēc A. Lamzes projekta.

uzsvērdams Rīgas kā Latvijas metropoles sevišķi atbildīgos uzdevumus», Rīgas pilsētas būvvaldē izstrādāja jaunu centrālās daļas detaļplānojuma projektu, kuram «pamatā guļ ideja, ka vecajam vēsturiskajam Rīgas centram — Iekšrīgai — apkārt jārada varens monumentālo celtnu loks»⁴³. Bija paredzēts radīt jaunu laukumu un platu, apzaļotu ielu sistēmu, paplašinot ielas arī Vecrīgā. Šī ideja viskonkrētāk bija realizēta arhitekta P. Kundziņa izstrādātajā priekšlikumā par sabiedrisko celtnu novietojumu Rīgas centrālajā daļā.⁴⁴ Priekšlikums radās sakarā ar ideju būvēt jauno Tiesu pili (tag. Ministru Padomes ēka). Kā rakstija pazīstamais mākslas zinātnieks V. Peņģerots, līdz ar to «atkrita arhitektu Lamzes—Laubes projekts par valdības ēku celšanu Ķīp-

⁴³ *Dreiļmanis P.* Monumentālu celtnu loks ap Iekšrīgu // *Rīts*. 1936. 26. janv.

⁴⁴ *LA*. 1938. Nr. 6. 236. lpp.

salā»⁴⁵. Tiesa, šī projekta atsevišķas daļas tika publicētas vēl 1938. gadā.⁴⁶

Pēc pirmajām ēku nojaukšanas akcijām Vecrīgā 1935.—1936. gadā izraisījās dzīva diskusija par kultūras mantojumu. Par seno ēku saglabāšanu sevišķi iestājās vietējās vācu aprindas, apvainodamas latviešu varas iestādes tolerances trūkumā. Latviešu prese ne tikai attaisnojās, bet arī pārgāja pretuzbrukumā. Daudz rakstīja par to, ka nojauc vienīgi nenozīmīgas, mazvērtīgas un necienīgas celtnes, kurām jānozūd. Uz «mums naidīgās ārzemju preses» aizrādījumiem, ka Rīgā bez vajadzības, šovīnistiski iznīcināti pagātnes pieminekļi, Rīgas pilsētas galva R. Liepiņš atbildēja: «Vai tad netolerance būtu parādījusies to nameļu novākšanā, kas kā sēnes bija aplīpušas ap mūsu baznīcām, šīm patiešām Rīgas vēsturiskajām celtnēm? Vai arī Trokšņu ielas rajona pārveidošanā, ieliņas, kurā gan laikam nekad nav iespīdējusi Dieva saulīte un kur ne ar kādiem priekšrakstiem un līdzekļiem nevarēja tikt nodibināti pilsētas iedzīvotājiem nepieciešamie sanitārie un higiēniskie apstākļi?»⁴⁷ Citi autori, sajūsminoties par «tagadējo gaismas un radišanas prieka pilno dzīvi»⁴⁸ un pilnīgi pamatoti atzīmējot, ka sen ir mirušas pasakas par vāciešiem kā vienīgajiem Rīgas cēlājiem un iedzīvotājiem (pilsētā visos laikos lielā skaitā dzīvojuši arī latvieši), sāka apgalvot, ka vēstures gaitā vāciešiem patiešībā neesot bijis ne enerģijas, ne saprašanas, ka «kultūras un cienības trūkums» viņiem ļāvis «spiesties tik tuvu klāt slavenām celtnēm»⁴⁹, un ka vācieši nav uzcēlušī pieminekli nevienam savam slavenam tautietim — ne bīskapam Albertam, ne Valteram fon Pletenbergam, ne Gothardam Ketleram, ne hercogam Jēkabam.

Tālaika valdošos uzskatus visprecīzāk raksturo Rīgas būvju valdes priekšnieka P. Dreijmaņa izteikumi žur-

---

⁴⁵ *Пенгерот В.* Рига недалекого будущего: О планах перестройки столицы // *Сегодня вечером.* 1936. 1 июня.

⁴⁶ *Leimānis J.* Pirmmets Valdemāra ielas tilta gala veidojumiem // *LA.* 1938. Nr. 4/5. 139.—141. lpp.

⁴⁷ *Liepiņš R.* Galvas pilsētas Rīgas izbūve un saimniecība. 10. lpp.

⁴⁸ *Smilga V.* Veidojas latviskā Rīga // *Tēvijas Sargs.* 1936. 23. okt.

⁴⁹ *Lapiņš J.* Jaunā un kultūrvēsturiskā Rīga // *S.* 1936. Nr. 11. 1216. lpp.

nāla «Latvijas Arhitektūra» I. numura ievadrakstā: «Līdz pēdējam laikam vecā, vēsturiskā Rīga bija uzglabājusi savu provinciālo, tirdzniecības un ostas pilsētas seju. Tagadējais laiks prasa pēc citas izteiksmes, prasa, lai Rīga kā latviešu zemes un tautas galvas pilsēta savā jaunā celtniecībā cienīgi izteiktu mūsu lielā laikmeta garu un latvju tautas kultūru. . . Par vienu no lielākajiem ieguvumiem pilsētas būvniecībā jāuzskata tas apstāklis, ka jaunās lielceltnes rod sev vietu veco, savu laiku pārdzīvojušo un tagadējām prasībām nepiemēroto ēku vietā. . . Nesakārtotas un traucējošas ar savu stila mistrojumu ēkas atdod vietu jaunai lielu kompleksu arhitektūrai, un jauna monumentāla celtniecība, dabīgi, pēc neilga laika radīs un izveidos latvju arhitektūras stilu.»⁵⁰

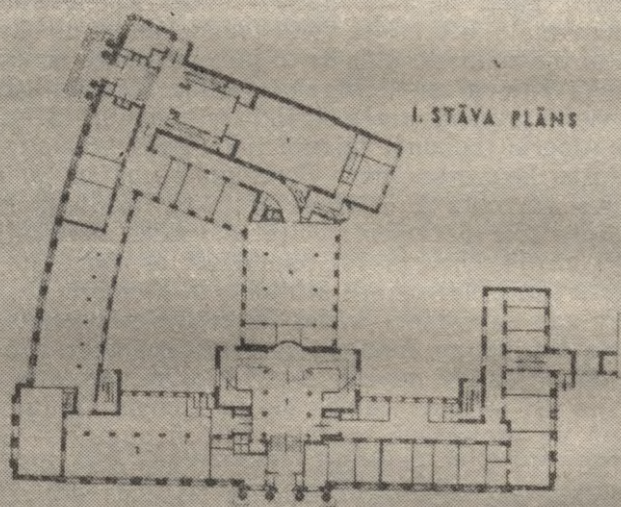
Tiešām, nevar noliegt, ka virkne tālaika monumentālo celtnu — Armijas ekonomiskais veikals, Kara muzejs un Finanšu ministrija Vecrīgā, Tiesu pils bulvāru rajonā u. c. — tik tiešām piešķira zināmu savdabību Rīgas arhitektoniskajai sejai, un tā jūtama vēl šodien.

1938. gadā nojauc apbūvi starp Rātslaukumu un Daugavmalu, atbrīvojot vietu jauncelšamam pilsētas valdes biroju namam. Līdz ar to pilsētas plānā izzuda vēsturiskā Krievu un Melngalvju ieliņa. Līdzīgi gatavoja būvvietai jaunam pasta krājokļa namam 13. janvāra ielā Alberta laukuma rajonā. 1937. gadā notika šīs ēkas projektu konkurss, kurā vienu no pirmajām prēmijām ieguva arhitekta Ā. Vilmaņa projekts.⁵¹ 1939. gadā viņa projekts tika pārveidots pilsētas valdes sevišķajā projektu birojā, ēkas fasādi papildinot ar apmēram 80 m augstu torni. Sai sakarā arhitekts P. Bērzkalns rakstīja: «Nav gan saprotams, kādēļ šai celtni pievienots pilsētas valdes namam līdzīgs tornis, kas krājokļim pēc iekārtas un idejas isti nepieder.»⁵² Līdzīgs tornis tika projektēts arī pilsētas valdes biroju namam Daugavmalā. Vienā no projektiem tas bija 140 m augsts — krietni lielāks nekā Pēterbaznīcas tornis! Starp citu, 1938. gadā arhitekts O. Tilmanis izstrādāja šīs ēkas projekta va-

⁵⁰ *Dreijmanis P.* Jauns laikmets galvas pilsētas celtniecībā // LA. 1938. Nr. 1. 3. lpp.

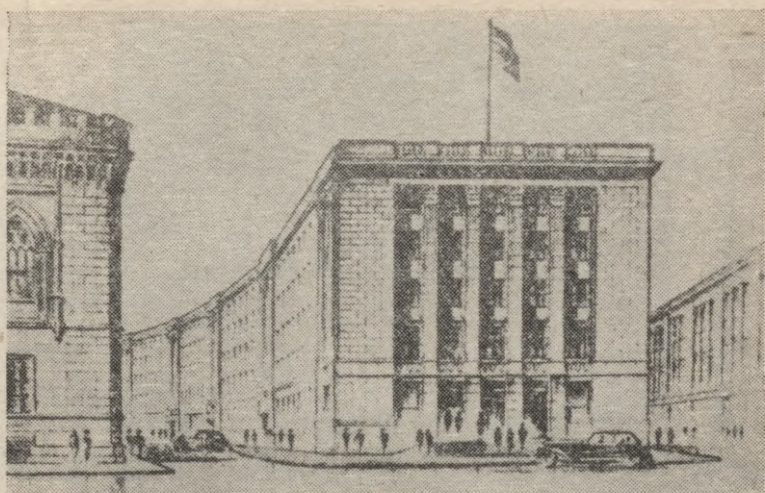
⁵¹ *Zariņš D.* Pasta krājokļa nama sacensība // LA. 1938. Nr. 1. 34.—39. lpp.

⁵² *Bērzkalns P.* Saimnieciskie faktori regulācijas projektā 13. janvāra ielai Rīgā // LA. 1939. Nr. 10/11. 355. lpp.

1. Galvenā vestibīle. 2. Ērču grāmatu nodaļa. 3. Tiesu palātas atzīme. 4. Admīnistratīvās palātas kabinets.

Tiesu pils Rīgā. Projekta perspektīva. 1. stāva plāns. 1936.
Arhitekts F. Skujiņš.

Finansu ministrija Rīgā. Projekta perspektīva. 1937. Arhitekts A. Klinklāvs.

riantu, kurā tās arhitektoniskais veidols stipri vien atgādināja Staļina laika smailēm vainagoto augstceltņu arhitektonisko veidolu. Tādējādi tika iecerēta pilnīga Vecpilsētas transformācija — kā plānā, tā arī siluetā.

Līdz ar pasta krājkases ēkas celtniecību tika plānota arī 13. janvāra ielas pārveide. Tā aptvertu visu Vecrīgas dienvidaustrumu daļu starp Daugavmalu un 13. janvāra, Vaļņu, Audēju un Mārstaļu ielu, veidojot tur pilnīgi jaunu, platu un taisnu ielu tīklu. Starp jaunajām ielām paceltos varenas jaunas sabiedriskās ēkas, bet no 13. janvāra ielas uz Armijas ekonomisko veikalu (universālveikalu) vestu 40 m plata jauna aleja. Tas viss prasītu nojaukt 96 nebūt ne graustiem līdzīgas ēkas. Šī oficiozā risinājuma autori paši acīmredzot nebija pārāk pārliecināti ne par sava projekta funkcionāli praktisko, ne estētisko kvalitāti, tāpēc gar 13. janvāra ielu paredzēto «monumentālo celtni būvbloku nospiedošās vienumības atdzīvināšanai» bija iecerēts «skvērs kāda pieminekļa novietošanai»⁵³. Bija ideja tur uzcelt pieminekli «senās Rīgas aborigēniem» līviem.

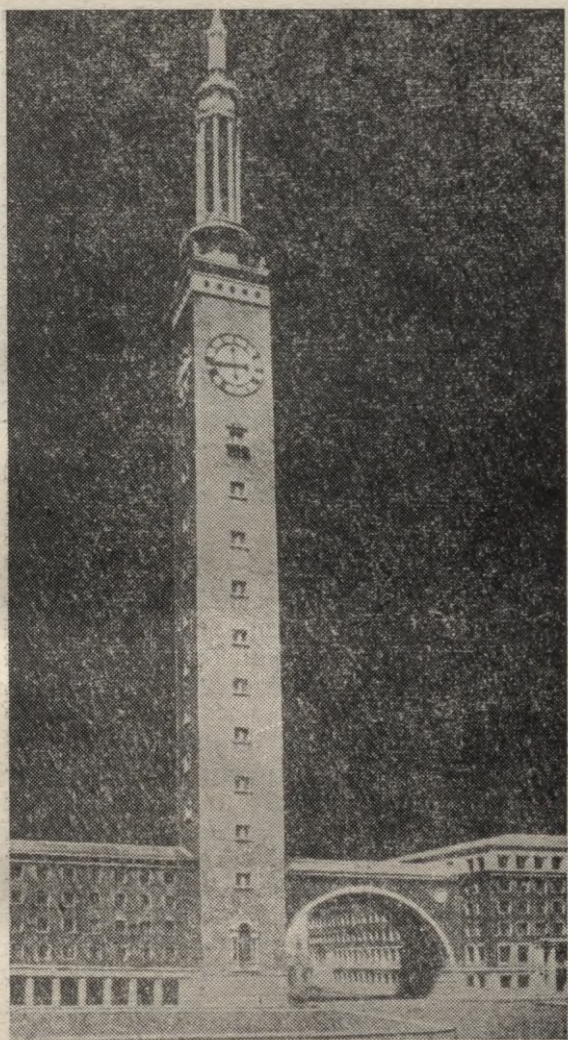
⁵³ 13. janvāra ielas izveidojums Rīgā // LA. 1939. Nr. 9. 278. lpp.

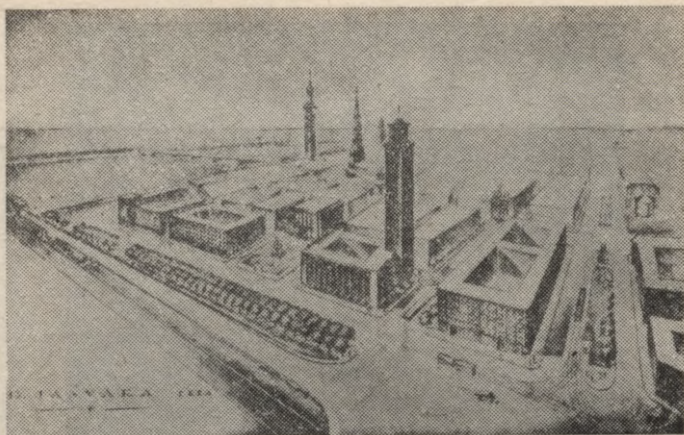
Armijas ekonomiskais veikals Rīgā. Projekta perspektīva. 1936.
Arhitekts A. Galindoms.

Pret 13. janvāra ielas pārveidi noteikti uzstājās arhitekts P. Bērzkalns. Viņa galvenie argumenti bija praktiski ekonomiska rakstura, turklāt viņš pierādīja, ka projekts nav attaisnojams ne no transporta problēmu, ne arī no estētiskā viedokļa: «Praktiskai domāšanai mazliet nesaprotami ir projekti, kas paredz noplēst vēl labi lietojamus piecstāvu namus un to vietā iekārtot zālājus ar strūklakām vai pieminekļiem. Pilsētas, kas spiestas taupīgi saimniekot, meklē citus ceļus savu veco daļu sakārtošanai.. Arhitektoniskās apdares ziņā šādas pilsētu daļas nevar meklēt paraugus Romas forumu monumentalitātē, bet gan viduslaiku pilsētu skatu dažādībā un gleznieciskā skaistumā.»⁵⁴ Pilsētas transporta problēmas jārisina ne jau Vecpilsētas teritorijā, tāpēc «Vecrīgas ielu regulācija vispār un arī 13. janvāra ielas pārveidošana nav nepieciešama», bet «tagadējais pon-

⁵⁴ Bērzkalns P. Saimnieciskie faktori . . 357. lpp.

Rīgas pilsētas valdes nama projekts. 30. gadu beigās.

13. janvāra iela Rīgā. Rekonstrukcijas projekts. 1939.
Arhitekta N. Voita zīmējums.

tonu tilts [Kaļķu ielas galā — J. K.] pēc sava stāvokļa pilsētas plānā ir rudiments»⁵⁵. P. Bērzkalns pārliecinoši pierādīja, ka transporta plūsma apkārt Vecpilsētai loģiski atrisināma ar tiltiem pār Daugavu abos bulvāru pusloka galos. Tieši to neņēma vērā, 50. gadu nogalē uzceļot Oktobra tiltu.

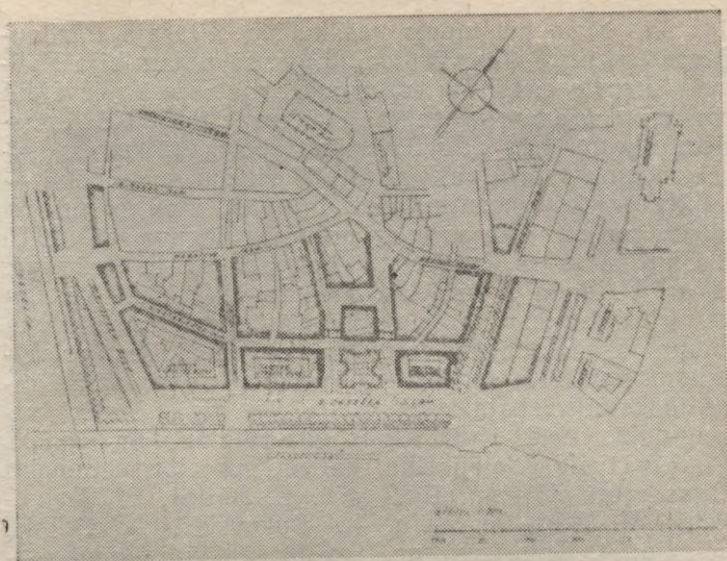
Visnopietnākās pārdomas izraisīja paredzētā jauno torņu celtniecība. Tā vistropīgāk raksturoja arhitekts J. Rutmanis: «...taustot topošo Rīgas siluetu, rodas bažas, vai, sablīvējot visas vertikālās masas nelielajā vecpilsētas teritorijā un atstājot pārējo Rīgas platību plakānu un nevērtīgu, neizdosies neproporcionāls Sandžimiņjano⁵⁶ vai Ņujorkas iespaids.»⁵⁷ Nevilšus jādoma par padomju laika būvpraksi, kuras gaitā konsekventi tika realizētas tās kļūdas, kuras pirms kara tomēr neistenoja.

Latvijas laikā vienīgā aktīvā iejaukšanās Vecrīgas siluetā bija Trīszvaigžņu tornis virs Rīgas pils (1938, arh. E. Laube), kas ar savu kompozīciju, ažūro veidolu un novietojumu veiksmīgi iekļāvās pilsētvides kontekstā un nevainojami papildināja pilsētas vēsturisko siluetu.

⁵⁵ Bērzkalns P. Saimnieciskie faktori . . 354. lpp.

⁵⁶ Pilsētiņa Vidusīrijā, slavena ar saviem daudzajiem viduslaiku torņiem — cietokšņiem.

⁵⁷ Rutmanis J. Celtniecības izstāde // LA. 1939. Nr. 6. 168. lpp.

13. janvāra ielas rajons Rīgā. Rekonstrukcijas projekts. Plāns. 1939.

Pasta krājkašes un pilsētas valdes biroju nama celtniecība līdz 2. pasaules kara sākumam un Sarkanās armijas ienākšanai Latvijā vēl netika uzsākta, to «atliekot uz labākiem laikiem»⁵⁸. Neuzsāka arī Uzvaras laukuma izbūvi. To paredzēja realizēt ar brīvprātīgu tautas ziedojumu palīdzību: «Tautas vadoņa Dr. K. Ulmaņa ierosināta, tauta savu spriedumu jau devusi. Neskaitāmos ziedojumos un apliecinājumos, spīdoši parādītā vienprātībā latviešu tauta ir apliecinājusi, ka viņa grib.. drīzi redzēt Uzvaras laukuma jautājumu atrisinātu.»⁵⁹ No 1936. gada 29. maija līdz 1937. gada 29. maijam bija saziēdoti vairāk nekā 2,7 milj. latu un laukuma izbūvē brīvprātīgi nostrādātas 100 000 darbdienas.⁶⁰

1938. gadā notika Uzvaras laukuma projektu konkurss. Tas bija «lielākais arhitektūras uzdevums, kādu

⁵⁸ Sk.: *Dreijmanis P.* Rīgas būvniecības stāvoklis 1940. gadā // LA. 1940. Nr. 2/3. 93. lpp.

⁵⁹ *Tilmanis O.* Uzvaras laukuma idejas projektu sacensība // LA. 1938. Nr. 3. 90. lpp.

⁶⁰ Dižie panākumi Uzvaras laukuma talkā // VV. 1937. Nr. 117.

līdz šim esam pie mums pasākuši»⁶¹. Plašajā Pārdaugavas teritorijā, kas vēl līdz 20. gs. sākumam bija Kobrona skanstis cietokšņa esplanāde, bija iecerēts izveidot laukumu parādēm un tautas svētkiem 200 000 dalībniekiem, stadionu ar 25 000 vietām, sporta laukumus, saņāksmju un sporta halli ar 10 000 vietām, pieminekli — arhitektonisku akcentu, apstādījumus, atpūtas un izpriecu parku. Trīs pirmās prēmijas ieguva arhitektu F. Skujiņa un G. Dages, J. Leimaņa un E. Krūmiņa, kā arī V. Paegles projekti. Tika iegūta virkne vērtīgu šīs teritorijas un visa pieguļošā Daugavas kreisā krasta rajona arhitektoniski telpiskās organizācijas priekšlikumu, kam bija svarīga nozīme pilsētas centrālās daļas mākslinieciskajā kompozīcijā. Tie zināmā mērā atspoguļojās 1966. gada Rīgas ģenerālplānā un samērā primitīvā veidā daļēji tika realizēti, uzceļot pieminekli Rīgas atbrīvotājiem (1985, arh. E. Bāliņš, E. Vecumnieks, V. Zilgalvis, tēln. Ļ. Bukovskis, A. Gulbis, mākslin. A. Bugajevs) un fiksējot tādējādi Brīvības—Kaļķu ielas asi Daugavas kreisajā krastā.

Kas attiecas uz realizēto būvniecību, vislielāko rezonansi radīja Finanšu ministrijas ēkas jaunceltne (1937—1939, arh. A. Klinklāvs). Milzīgās ēkas pamatakmeni neparasti pompozā un plašā ceremonijā ielika pats K. Ulmanis un to iesvētīja visu konfesiju augstākie garīdznieki. Ēka, zem kuras pazuda divas mazas ieliņas, aizņēma veselu kvartālu starp Zirgu un Smilšu ielu. Pazīstamais igauņu arhitekts E. Kūziks pilnīgi pamatotī jautāja: «Vai Rīgā tik liels būvlaukumu trūkums, ka tik milzīgu ēku jāiespilē tādā šaurumā? Jo tāda izmēra un tādas nozīmes ēka prasa zināmas atstarpes ievērošanu līdz tuvumā esošām ēkām.»⁶² Tomēr Finanšu ministrijas nams neizjauca viduslaiku pilsētas telpiskā plānojuma struktūru tādā mērā, kā, teiksim, 50. un 60. gadu jaunceltnes Vecrīgā. Zirgu un Smilšu ielu dažās vietās gan nedaudz paplašināja, likvidējot neregulāros izvīrījimus no sarkanās līnijas, taču kopumā tika ievērots princips: «lai galīgi neiznīcinātu Iekšpil-

⁶¹ *Tilmanis O.* Uzvaras laukuma idejas projektu sacensība // LA. 1939. Nr. 1. 1. lpp.

⁶² *Kuusik E.* Vērojumi Latvijā // LA. 1938. Nr. 6. 228. lpp.

Uzvaras laukums Rīgā. Apbūves projekts. 1938. Arhitekti
F. Skujiņš, G. Dauge.

sētas raksturu, ap jaunbūvēm ar nolūku netiks radīti pārāk plaši laukumi»⁶³.

Visas 30. gadu nogales būvniecības rezultātā ielu raksturs iekšpilsētā palika senatnīgais, viduslaicīgais, neskatoties uz to, ka viduslaiku ēkas daudzās vietās nomainīja jaunbūves. Toreiz neviens pat kā jaunu joku nevarēja iedomāties Melngalvju nama vai Rātsnama nojaukšanu. Tas varēja notikt tikai jaunajos «kultūras» apstākļos 1948. un 1954. gadā. Taču tieši 30. gadu otrajā pusē zināmā mērā tika ielikti pamati tai pilsēt būvnieciskajai politikai, kuru pēc kara realizēja nesalīdzināmi zemākā profesionālā un it īpaši tehniskā izpildījuma līmenī.

Liepājas ģenerālplāns

Ap 1927. gadu Liepājas pilsētas valdes tehniskajā nodaļā sāka izstrādāt jaunu pilsētas ģenerālplānu. Tā galvenie uzdevumi bija: noteikt perspektīvajai apbūvei nepieciešamās teritorijas un to funkcionālo zonējumu, precizēt ūdensapgādes un citu inženiertehnisko komunikāciju, kā arī transporta sistēmas attīstības jautājumus. Pilsētas teritorijas paplašināšanu paredzēja galvenokārt uz Liepājas ezera daļējas aizbēršanas rēķina. Pāri ezeram, Kungu ielas pagarinājuma virzienā, tika projektēts dambis satiksmei ar ezera austrumu krastu. Tajā bija paredzēts iebūvēt ūdensvadu, kas piegādātu pilsētai ūdeni no Grobiņas meža.⁶⁴ 1930. gadā Liepājas ģenerālplāna projektu iesniedza Iekšlietu ministrijas Celtniecības nodaļā.

Daudz kas šajā projektā bija veidots pēc Rīgas ģenerālplāna parauga. Neskatoties uz to, ka 1920. gadā pilsētas iedzīvotāju skaits bija 47 300 cilvēku (salīdzinoši 1914. gadā — 114 000) un 1928. gadā sasniedza tikai 60 000 (nākamajos 7—8 gados tikpat kā nepalielinājās), projekts paredzēja, ka iedzīvotāju skaits no 1980. līdz 2000. gadam sasniegs 200 000 cilvēku. Tika plānots pilsētas teritoriju iedalīt rūpniecības, tirdzniecības un dzīvojamās zonās un apzaļotā jūrmalas kūrorta joslā, kā

⁶³ Dauge G. Finanšu ministrijas jaunceltne // S. 1937. Nr. 5. 487., 491. lpp.

⁶⁴ Rozentāls Z. Liepājas pilsētas administratīvo robežu paplašināšanas nepieciešamība // PB. 1927. Nr. 4. 169.—172. lpp.

arī radīt nepieciešamās inženiertehniskās komunikācijas un rezerves teritorijas.⁶⁵

1930. gadā sakarā ar minēto projektu divās lielākajās Liepājas avīzēs izraisījās asa diskusija. Kāds anonīms autors sociāldemokrātiskajā «Strādnieku Avīzē» un E. Feldmaņa kungs neatkarīgā «Kurzemes Vārda» slejās apvainoja viens otru nekompetencē, uzskatu aprobežotībā un paviršībā attiecībā pret Liepājas izbūves problēmām, kaut gan abas puses bija vienprātīgas principiālajos jautājumos par pilsētas teritoriālo attīstību un nākotnē paredzamo iedzīvotāju skaitu. Galvenie strīdi bija par izmitināšanas veidiem. Viena puse aizstāvēja pilsētas centra kardinālas rekonstrukcijas un daudzstāvu apbūves principu, jo «tā kā tā būs jānoplēš veseli kvartāli un jāvelk jaunas, taisnas un platas ielas, jāsadala apbūves gabali taisnstūros, lai būtu iespējams būvēt pareizus, ar labu stilu un cilvēku prātam piemērotus namus»⁶⁶. Savukārt otra puse atbalstīja ekstenzívā mazstāvu apbūvi, kas izvēršama pilsētas nomalēs, jo «ģimenes mājiņu īpašnieki savu ģimeni novieto daudz veselīgākos apstākļos, nekā to var dot 5—6 stāvu akmeņu maiši bez saules, zaļumiem un svaiga gaisa». Varot «7 stāvu namā dzīvokli apzeltīt, bet tomēr liels vairums latviešu pilsoņu labāk dzīvos mazā namiņā bez ērtībām, bet tikai lai tur būtu dārziņš un šis namiņš ar dārzu būtu viņa neatņemams īpašums»⁶⁷.

Reālā prakse pierādīja, ka taisnība ir pēdējam viedoklim, jo privātajā celtniecībā arī Liepājā, tāpat kā visur citur Latvijā tajā laikā, bija vērojama «iedzīvotāju tieksme pēc ģimeņu mājām ar dārziņiem un nelielu ēku būvēm»⁶⁸. «Sādu gruntsīpašuma sadalījumu un apbūves veidu mazākās pilsētās,» atzīmēja arhitekts P. Bērzkalns, «speciālisti patlaban uzskata par vislabāko, vienīgi Korbizjē—Gropiusa grupa aizstāv lielpilsētas un debesskrāpjus.»⁶⁹

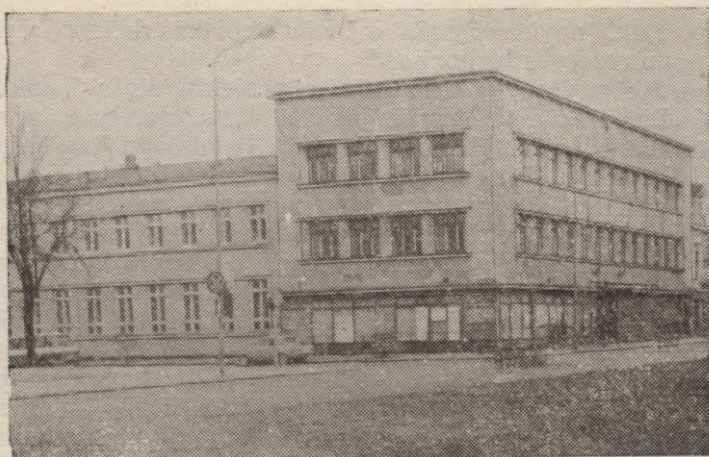
⁶⁵ Par Liepājas izbūvi nākotnē // Strādnieku Avīze. 1930. 20., 25., 26. apr.

⁶⁶ Feldmanis E. Domas par Liepājas izbūvi // Kurzemes Vārds. 1930. 4. maijs.

⁶⁷ Par Liepājas izbūvi nākotnē // Strādnieku Avīze. 1930. 13. apr., 15. maijs.

⁶⁸ Sabuls P. Liepājas pilsētas izbūve // MĪ. 1933. 10. nov.

⁶⁹ Bērzkalns P. Pilsētu būvniecības problēmas Ludzas atjaunošanā // LA. 1939. Nr. 3. 97. lpp.

Latviešu biedrības nams Liepājā, Rožu laukumā 5/7. 1934. Arhitekts J. Blaus.

Liepāja, kā jau teikts, attīstījās visai gausi. 1931. gadā atzīmēts, ka pilsētā «pēdējos piecos gados jauni dzīvokļi klāt nav nākuši»⁷⁰, dažkārt Liepāju sauca par mirstošo pilsētu vai par «snaudošo dienvidu skaistuli»⁷¹. Tikai ap 30. gadu vidu iezīmējās zināma saimnieciska rosība un tās rezultātā arī celtnieciska aktivitāte. Pilsētā parādījās virkne sabiedrisko ēku: Vecliepājā — Latviešu biedrība (bij. Virsnieku nams; 1934, arh. J. Blaus), Armijas ekonomiskais veikals (ēku sagrava kara laikā; 1934—1935, arh. A. Rācenis), lombards un krājkase (1936—1937); Jaunliepājā — Draudzīgā aicinājuma pamatskola (tag. 5. vidusskola; 1936—1937, arh. K. Bikše).

1934. gadā Zemkopības departamenta mērniecības daļas arhitekts G. Fīrhufs un vecākais mērniece A. Porietis izstrādāja Liepājas pilsētas valsts zemes fonda sadalīšanas un apbūves projektu, bet nākamajā gadā to publicēšanai piemērotā veidā sagatavoja Liepājas pilsētas valdes Nekustamu īpašumu un mērniecības noza-

⁷⁰ K. Z. Būvniecība Latvijas pilsētās // PB. 1931. Nr. 5. 224. lpp.

⁷¹ Rimbenieks J. Dienvidus skaistules jaunā seja // Rīts. 1936. 4. apr.

Draudzīgā aicinājuma pamatskola Liepājā. 1937. Arhitekts K. Bikše.

res vadītājs V. Cepelevičs. Šajā plānā, kuru pēc tam atkārtoti izdeva vēl vairākas reizes, faktiski bija fiksēts un konkretizēts viss 1930. gada ģenerālplānā iecerētais: Liepājas ezera rietumu daļā gar krastu iezīmēts jaunu ielu tīkls ar gruntsgabalu parcelāciju, jaunā krastmala gandrīz visā tās garumā rezervēta rūpniecības vajadzībām, bet jauno ielu trases organiski saaug ar esošajām. Parādīts arī dambis pāri ezeram. 1936. gadā Iekšlietu ministrijā tika apstiprināti jauni pilsētas būvnoteikumi kopā ar plānu, kurā uzrādīts teritorijas zonējums pēc izmantošanas veida, kā arī tās iedalījums pēc apbūves blīvuma, ēku augstuma, stāvu skaita, gruntsgabalu minimālā lieluma utt.⁷²

Tādējādi pilsēt būvnieciskās prakses un teorijas attīstība Liepājā bija visai līdzīga procesiem, kas šajā laikā noritēja Rīgā, un visumā atspoguļoja pilsētu celtniecības līmeni Latvijas Republikā.

⁷² Liepājas pilsētas būvnoteikumi // VV. 1936. Nr. 196.

Pilsēt būvniecība Latvijā 30. gadu nogalē. Ludzas ģenerālplāns

30. gadu otro pusi Latvijā nereti dēvēja par «celtniecības laikmetu». Zemes vispārējais uzplaukums tik tiešām jūtami izmainīja visas Latvijas kultūrvidi. Visvairāk izmaiņu, protams, bija Rīgā, taču grūti atrast pilsētu, kurā K. Ulmaņa laikā nebūtu radušās nozīmīgas celtnes, kas ietekmēja apbūves māksliniecisko veidolu.

Sis process nebija stihisks, bet gan visai plānveidīgi regulēts. Celtniecības praktisko realizāciju veicināja pārdomāta finanšu politika, bet apbūves struktūra tika veidota atbilstoši pilsēt būvnieciskajiem projektiem un normatīviem. 30. gadu beigās gandrīz visām Latvijas pilsētām un apdzīvotajām vietām bija ģenerālplāni, kuri noteica apbūves funkcionālo zonējumu un iedalījumu pēc telpiskajiem parametriem — pēc pieļautā blīvuma, augstuma, pēc pieļautā būvmateriāla un apbūves veida (slēgtā vai atklātā jeb klajā). 1936. gadā arhitekts A. Krūmiņš gan atzīmēja, ka 53 Latvijas pilsētām (no kopskaitā 60) vēl nav galīgi apstiprinātu plānu⁷³, taču viņš acimredzot domāja plānus, kas izstrādāti apbūves detaļprojekta līmenī. Jāsaka, ka esošo ģenerālplānu precīzu realizāciju bieži vien apgrūtināja un kavēja pašu iedzīvotāju privātpašnieciskās intereses. To dēļ municipālās varas iestādes nespēja atsavināt zemes, kas bija nepieciešamas plānveidīgiem pilsēt būvnieciskiem pasākumiem. Ar šīm problēmām nācās saskarties, atjaunojot Ludzas pilsētu pēc 1938. gada 11. jūlija postošā ugunsgrēka, kad tika iznīcināta $\frac{1}{5}$ visas pilsētas apbūves.

Lielākajai daļai Ludzas iedzīvotāju «dzīves minimums ir samērā zems, tādēļ arī viņu pirktpēja un nodokļu maksāšanas koeficients arī zems, kas nelabvēlīgi ietekmē pilsētas saimniecību un viņas ārējo izskatu»⁷⁴. No pilsētas 1066 dzīvojamākām 38 bija mūra un tikai 37 augstākas par vienu stāvu.⁷⁵ Apbūve bija ārkārtīgi blīva. Pārmērīgu apbūves blīvumu pilsētās centās ierobežot ar būvnoteikumiem, taču šajos noteikumos parasti ievēroja esošās apbūves īpatnības. Tāpēc saskaņā ar Ludzas

⁷³ Krūmiņš A. Mūsu pilsētu un ciemu celtniecība. 389. lpp.

⁷⁴ Latvijas pilsētas valsts 20 gados. R., 1938. 295. lpp.

⁷⁵ Bokalders J. Latvijas pilsētas // Latvijas zeme, daba, tauta. R., 1937. 3. sēj. 271. lpp.

būvnoteikumiem, ko izdeva 1935. gadā, pilsētas centrālajā daļā drīkstēja apbūvēt 60% no gruntsgabalu laukuma, stūra gruntsgabalos — pat 75%.⁷⁶ 1937. gada būvnoteikumu papildinājumā ugunsdrošības apsvērumu dēļ tika pieprasīts apmest pilsētas centrā visas vēl neapmestās ēku fasādes. Turklāt prasība ēku fasādes «nosmērēt» tika nomainīta ar prasību «nokrāsot»⁷⁷, acimredzot pilsētas labizskatības dēļ. 1937. gada 22. jūlijā tika apstiprināts arī pilsētas apbūves plāns ar teritorijas funkcionālo un būvtechnisko zonējumu. Detaļplānojuma līmeni bija atrisināta apbūvējamo gruntsgabalu parcelācija pilsētas nomalēs. Tādējādi, «par spīti visām grūtībām un iedzīvotāju nabadzībai, Ludza kaut lēni, bet noteikti iet pretim saimnieciskam uzplaukumam»⁷⁸.

Domājot par pilsētas atjaunošanu pēc ugunsgrēka, visā 9,6 ha lielajā izdegumu zonā tika paredzēts atsavināt tos zemes īpašumus, kuri izcēlās ar neregulāru konfigurāciju un visdažādākajiem izmēriem. To platība nomalē vidēji bija ap 450 m², centrā — 200—300 m², bet bija arī mazāki par 50 m², kurus atļāva apbūvēt simtprocentīgi. Atjaunojot apbūvi, pilsētbūvniecisko struktūru varēja sakārtot atbilstoši elementārām pilsētu higiēnas un ugunsdrošības prasībām, turklāt pavērās «iespēja nākotnē pilsētu izbūvēt pilnīgi latvisku un mūsu laikmetam piemērotu»⁷⁹.

Tika izstrādāts atbilstošs apbūves pārveides plāns. Taču drīz vien izrādījās, ka «jaunās vērtīgās idejas pilsētas iedzīvotāji nav pareizi sapratuši, tiem nav radusies tagadējam celtniecības laikmetam atbilstoša sajūsma, bet gan bažas par nākotni, kas ir izpaudušās kolektīvos lūgumos atstāt visu agrākā kārtībā. Šādos apstākļos pirmā doma par privātās apbūves pārkārtošanu ir apsikusi, līdz beidzot tā galīgi atmesta.»⁸⁰ Tādējādi gandrīz pilnīgi saglabājās agrākā parcelācija, netika atrisināti inženiertehniskā labiekārtojuma jautājumi, un Ludzas atjaunošanu kopumā, kas gan noritēja diezgan strauji, nevarēja saukt par «laimīgu». Arhitekts P. Bērzkalns to novērtēja šādi: «Mēdz teikt, ka arhitek-

⁷⁶ Ludzas saistošie būvnoteikumi // VV. 1935. Nr. 101.

⁷⁷ Ludzas saistošo būvnoteikumu grozījumi // VV. 1937. Nr. 126.

⁷⁸ Latvijas pilsētas valsts 20 gados. 195. lpp.

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ *Bērzkalns P.* Pilsētu būvniecības problēmas Ludzas atjaunošanā. 95. lpp.

tūra atspoguļo savu laikmetu. Rodas šaubas, vai šeit redzamais spogulis ir īstais un vai Ludzas saimnieciskos apstākļos nebija iespējams sagādāt iedzīvotāju vienkāršām vajadzībām labākus atrisinājumus. Šīs ēkas ir nožēlojamas ne tādēļ, ka tās ir mazas un vienkāršas.. Pilsētu skaistumu noteic daudzi apstākļi.., nav nozīmīgs ielas platums un ēku lielums, bet samērība un saskaņotība apbūvē un tīrība un kārtība ielu un celtnu uzturēšanā.. Ja apbūve ir labi izveidota, tad arī sīkās ēkas spēj radīt pievilcīgus ielu skatus», un tāpēc jāsecina, ka «neveiksmju cēloņus būs iespējams novērst tikai ar plašāka vēriena darbiem mūsu pilsētu dzīves un apbūves kārtošana»⁸¹. Lai to atrisinātu, kā norādīja P. Bērzkalns, nepieciešams vispārējais pilsētu apbūves likums.⁸²

Latvijas pilsēt būvniecības attīstība 30. gados visumā atbilda pasaules līmenim. Tomēr vispārējo pilsēt būvniecības attīstības līmeni nevar novērtēt vienīgi pēc projektiem un to realizācijas. Ārkārtīgi svarīga nozīme reālajā pilsētvides veidošanas procesā bija arī celtniecības likumdošanai. Galvenokārt ar būvnoteikumu palīdzību tika uzturēta plānveidīga un nevainojama pilsēt būvnieciskā disciplīna lielākās daļas apdzīvoto vietu apbūvē.

---

⁸¹ Bērzkalns P. Pilsētu būvniecības problēmas Ludzas atjaunošanā. 98., 99. lpp.

⁸² Bērzkalns P. Pilsētu un lauku zemes // PB. 1935. Nr. 2. 47. lpp.

Celtniecības likumdošana

Kā jau teikts iepriekš, agrārreformas īstenošana bija saistīta ar valsts zemes fonda sadalīšanu, ierādot jaunas zemes arī pilsētu apbūves vajadzībām. Šajā sakarā 1928. gadā tika izdots «Pilsētu zemju likums» un «Noteikumi pilsētu apbūves un izbūves plānu izstrādāšanai un izstrādāšanas kārtībai». Jau 1923. gadā bija pieņemti vispārējie noteikumi par valsts, sabiedrisko un rūpniecības ēku projektu izstrādāšanu un apstiprināšanu, bet 1927. gadā — likums par būvniecības pārzināšanu. 20. un 30. gadu mijā parādījās virkne noteikumu par atsevišķu celtnu tipu un ēku daļu izveidojumu. 1933. gadā tika izdoti saistošie noteikumi lauku būvniecībā. Bija arī citi likumi, noteikumi un instrukcijas. Visi šie dokumenti bija domāti privātā īpašuma pārvaldīšanas, atsavināšanas un atlīdzības jautājumu kārtīšanai, tomēr «izceļot galvenā kārtā lietas zemes ierīcības pusi»¹.

Pilsētu apbūves regulēšanas efektīvākais instruments bija būvnoteikumi — katrai pilsētai savi. Rīgai savi būvnoteikumi bija jau sen, bet pēdējie, 1904. gadā izdotie, likuma spēku saglabāja līdz pat 1940. gadam. Tie bija tā sauktie joslveida būvnoteikumi, kādus kopš 19. gs. beigām Eiropā uzskatīja par vienu no labākajiem līdzekļiem pilsētu apbūves sakārtošanai. Saskaņā ar šādiem būvnoteikumiem pilsētas teritoriju sadalīja koncentriskās joslās, no kurām katrā tika noteikti savi

---

¹ Lamze A. Latvijas pilsētu attīstību regulējošās normas // PB. 1937. Nr. 6/7. 246., 247. lpp.

apbūves telpiskie un būvtehniskie parametri, samazinot apbūves blīvumu virzienā no centra uz perifēriju. Tie ļāva vismaz pilsētas nomalēs cik necik nodrošināt higiēniskus dzīves apstākļus.

Rīgas būvnoteikumi limitēja apbūves augstumu (mūra ēkām — 10 asis jeb 21,3 m, koka ēkām — 4 asis jeb apm. 8,5 m), noteica rajonus, kuros bija atļauta tikai mūra ēku celtniecība, zināmā mērā regulēja apbūves blīvumu, reglamentēja daudzu arhitektonisko un konstruktīvo elementu izveidojumu, būvdarbu izpildes kārtību, projektu izstrādāšanas un saskaņošanas procedūru utt.²

Būvnoteikumus regulāri papildināja un korigēja. Visai interesants papildinājums Rīgas būvnoteikumos tika izdarīts 1924. gadā, atjaunojot tajos apbūves augstuma ierobežojumu. Lieta tā, ka šo jau tradicionālo punktu Rīgas būvnoteikumos Krievijas valdošais senāts 1915. gadā bija atcēlis, motivējot savu lēmumu ar to, «ka ne vispārējie būvlikumi, ne pilsētu nolikumi (1892. g.)... Rīgas pilsētai nepiešķir šādas tiesības [t. i., ierobežot apbūves augstumu — J. K.]»³. Šis lēmums, protams, bija visai nekorekts, jo tas, ka Rīgai atšķirībā no citām Krievijas pilsētām ir savi būvnoteikumi, bija īpaši uzsvērts vispārējā «Celtniecības nolikumā».⁴ 1917. gadā tika mainīts Krievijas likums par pilsētu pašvaldībām un speciāli norādīts, ka pilsētu domes var izdot noteikumus «par ēku lielāko augstumu un viņu stāvu skaitu atsevišķās pilsētas daļās, par dzīvojamo telpu augstumu ēkās un viņu apgaismošanu» utt.⁵ Pamatojoties uz to, 1924. gadā Rīgā no jauna noteica maksimālo mūra un koka dzīvojamēku augstumu — attiecīgi 21,3 m — 6 stāvi (bet ne augstāk par pieguļošās ielas platumu) un 8,54 m — 2 stāvi. 1936. gadā⁶ tika noteikts maksimālais sabiedrisko un administratīvo ēku augstums — 24 m, bet 1938. gadā ievērojami paplašināja rajonu, kurā tika aizliegta koka ēku celtniecība. Līdz tam šajā

² Par Rīgas būvnoteikumiem sīkāk sk.: *Krastiņš J.* Eklektisms Rīgas arhitektūrā. R., 1988. 83.—84. lpp.

³ Rīgas pilsētas būvnoteikumu papildināšana // PB. 1924. Nr. 5/6. 359. lpp.

⁴ Свод законов империи Российской: Устав Строительный. Спб., 1900. Т. 12, ч. I. С. 43.

⁵ Rīgas pilsētas būvnoteikumu papildināšana. 359. lpp.

⁶ ВВ. 1936. Nr. 260.

rajonā ietilpa visa centra teritorija dzelzceļa loka iekšpusē, tagad šo noteikumu attiecināja arī uz rajoniem gar lielākajām transporta maģistrālēm — gar Dantes, Tilta, Tvaika, Bauskas, Slokas, Jelgavas, Kalnciema, Daugavgrīvas, Biķernieku ielu, gar Vienības, Jūrmalas un Brīvības gatvi u. c.⁷, bet 1939. gadā koka ēku celtniecību noliedza arī Mežaparkā, atsevišķos rajonos Juglā, Pārdaugavā u. c.⁸

Neskatoties uz to, ka Rīgas būvnoteikumus nereti kritizēja un sauca par novecojušiem, tieši pēc to parauga tika radīti būvnoteikumi virknei citu Latvijas pilsētu, un 30. gadu beigās tādi bija jau gandrīz visām pilsētām, pat miestiem.

Latvijas pilsētu būvnoteikumu⁹ galvenie regulatīvi apkopoti grāmatas pielikumā.

Gandrīz visu pilsētu būvnoteikumi tika izstrādāti kompleksā ar pilsētu plāniem un atbilstošu zonējumu, kur katrs apbūves rajons jeb josla parādīta savā krāsā, bet pašos noteikumos precīzi aprakstītas katras joslas robežas. Salīdzinot ar tālaika pasaules pieredzi, var atzīmēt, ka, piemēram, Austrijā, kur celtniecības likumdošanai bija senas tradīcijas un augsts attīstības līmenis, «jēdziens «apbūves zona» kopā ar apbūves plānu

---

⁷ VV. 1938. Nr. 192.

⁸ LA. 1939. Nr. 3. 105. lpp.

⁹ Latvijas pilsētu būvnoteikumi tika publicēti laikrakstā «Valdības Vēstnesis» (aiz nosaukumiem uzrādīts gads un numurs): Ainažu pilsētas pagaidu saistošie būvnoteikumi. 1931. Nr. 4.; Aizputes pilsētas saistošie būvnoteikumi. 1939. Nr. 279.—281.; Auces pilsētas pagaidu būvnoteikumi. 1925. Nr. 168.; Balvu pilsētas pagaidu saistošie būvnoteikumi. 1929. Nr. 98.; Balvu būvnoteikumi. 1936. Nr. 268., 269.; Bauskas pilsētas būvnoteikumi. 1936. Nr. 273.—275.; Cēsu pilsētas pagaidu saistošie būvnoteikumi. 1929. Nr. 186.; Daugavpils pilsētas saistošie būvnoteikumi. 1936. Nr. 118.—120.; Dobeles pilsētas saistošie pagaidu būvnoteikumi. 1928. Nr. 279.; Grīvas saistošie būvnoteikumi. 1937. Nr. 126.; Saistošie pagaidu būvnoteikumi Jaunjelgavas pilsētā. 1928. Nr. 150.; Jelgavas būvnoteikumi. 1934. Nr. 275., 276., 278.; Rīgas Jūrmalas pilsētas saistošie būvnoteikumi. 1929. Nr. 183.; Kārsavas būvnoteikumi. 1936. Nr. 257., 258.; Liepājas pilsētas būvnoteikumi. 1936. Nr. 196.; Ludzas saistošie būvnoteikumi. 1935. Nr. 101., 102., 104.; Pagaidu būvnoteikumi Madonas miestā. 1925. Nr. 41.; Sabiles pilsētas būvnoteikumi. 1924. Nr. 279.; Tukuma pilsētas saistošie būvnoteikumi. 1931. Nr. 179.; Valmieras pilsētas saistošie būvnoteikumi. 1929. Nr. 205.; Valkas saistošie būvnoteikumi. 1936. Nr. 243., 244.; Ventspils pilsētas saistošie būvnoteikumi. 1929. Nr. 53.; Viļānu pilsētas pagaidu saistošie būvnoteikumi. 1930. Nr. 51.

pirmoreiz parādījās Foralbergas būvnoteikumos 1924. gadā»¹⁰.

Apbūves blīvuma samazināšana virzienā no centra uz nomalēm pilnībā atbilda tālaika vispārējai dzīvokļu politikai, kas bija orientēta uz viengimenes vai iespējami nelielu ēku, atstājot daudzstāvu īres namus «tikai lielāko centru dzīvākos rajonos»¹¹, kas dažādu pilsētu būvnoteikumos nosaukti dažādi: saimniecības centrs, saimnieciskais rajons vai josla u. tml. Turklāt šis apbūves princips deva iespēju saglabāt kultūras kontinuitāti un akcentēt vēsturisko centru savdabību, jo «katra vecas pilsētas daļa interesanta, un viņu pazišana sevišķi nepieciešama tādēļ, ka viņa ir visa organisma centrs, pie viņas jāpieveido jaunās daļas, pēc viņām tikai var spriest par pilsētas apbūves raksturu un īpatnībām»¹². Atsevišķu ēku telpisko robežu reglamentācija (būvnoteikumos ierobežoja ne tikai kopējos izmērus, bet arī ēku atsevišķo elementu un detaļu parametrus) lielā mērā veicināja visas pilsētvides māksliniecisko viengabalainību, bet «tieši **kopaina** nu ir tas urbanistiskās mākslas darījums, pēc kā jācenšas, atstājot katram brīvību apmierināt savas individuālās gaumes prasības tādā veidā, kas iekļaujas zināma noskaņota arhitektoniska ansambļa rāmjos», un būvnoteikumi ir līdzeklis, kā «piespiest atsevišķu celtnu veidojumus pieskaņot vietējiem, dabas apstākļiem un apkaimes apbūves īpatnībām»¹³.

Visu pilsētu būvnoteikumos bez apbūves funkcionālā un būvtehniskā zonējuma bija noteikta arī būvprojektu izstrādāšanas, saskaņošanas un būvdarbu izpildes kārtība, izvirzītas prasības ūdensapgādes un kanalizācijas iekārtošanai, atēju, atkritumu tvertņu, aku, dūmvadu, kāpņu utt. izveidošanai, tika reglamentēti izmēri daudziem konstruktīviem elementiem un arhitektoniskām detaļām, kas izvirzās no fasādes pamatplaknes, piemēram, erkeriem, balkoniem, rizalītiem, segjumtiņiem u. c.,

¹⁰ *Semsroth K.* Vom Regulierungsplan zum räumlichen Entwicklungskonzept: Städtebauliche Entwicklungslinien in Österreich im Spiegel der Rechtsgrundlagen: Habilitationsschrift. Wien, 1985. S. 256. (Rokraksts.)

¹¹ *Rušiņš T.* Dzīvojamo ēku būvniecība pilsētās un bieži apdzīvotās vietās // E. 1933. Nr. 8. 303. lpp.

¹² *Veiss E.* Praktiskā pilsētu būvniecība Latvijā // ITZ. 1925. Nr. 10/12. 176. lpp.

¹³ *Lamze A.* Latvijas pilsētu attīstību regulējošās normas. 256. lpp.

kā arī noteikta virkne būvhygiēnas prasību. Gandrīz visu pilsētu valdes paturēja sev tiesības izdot īpašus noteikumus par rūpniecības uzņēmumu izveidošanu — «lai aizsargātu iedzīvotājus no rūpniecības iestāžu ļauniespaidiem». Šī frāze sastopama daudzos būvnoteikumos.

Dažādu Latvijas pilsētu būvnoteikumus daudz kopīga. It visur obligāta prasība bija katram dzīvoklim atsevišķs sanitārais mezgls ar tiešu ieeju no dzīvokļa. Tas bija ievērojams solis uz priekšu salīdzinājumā ar pirmskara laika būvniecību. Būvnoteikumos vērojamās galvenās atšķirības visumā atbilda katras pilsētas vietējām īpatnībām. Pielikumā uzrādītais ēku augstuma ierobežojums attiecas uz mūra celtnēm. Maksimālais koka ēku augstums bija 8 m (Ventspilī, Dobelē, Cēsīs, Madonā u. c.) vai 9 m (Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī, Grīvā, Kārsavā u. c.), vienīgi Ludzā — 13 m. Balvos 1929. gadā koka ēku augstumu noteica 8 m, bet 1935. gadā palielināja uz 9 m. Ludzā un Kārsavā bija noteikts arī minimālais ēku augstums gar ielas malu — 4 m. Noteikumi visumā bija pārdomāti un pamatoti, taču vietām jūtami arī subjektīvi momenti. Kaut vai 1936. gadā pieņemtais Rīgas būvnoteikumu papildinājums, ar kuru tika aizliegts «atstāt skatu logos bojātas rūtis vai bojājumus labot neglītā veidā», bet, kas ir glīts un kas neglīts, «izšķir pilsētas būvju valde»¹⁴.

Par augstāku pakāpi celtniecības likumdošanā vajadzēja klūt speciāliem pilsētu celtniecības likumiem, kuri reglamentētu pilsētībūvniecības ekonomikas juridiskos aspektus, kā arī noteiktu apbūvējamo teritoriju obligāto inženiertehniskā labiekārtojuma līmeni. Taču šos jautājumus Latvijas Republikas likumdošana neatrisināja, pārāk ātri pienāca 1940. gads.

Būvnoteikumi kopumā diezgan precīzi atspoguļoja pilsētībūvniecības zinātnes attīstības līmeni un bija, kā jau teikts, viens no visefektīvākajiem līdzekļiem tās praktiskajai realizācijai. Taisnība bija arhitektam A. Lamzem, apgalvojot, ka «jauno veidojumu pilsētas struktūra, salīdzinot to ar agrāko iekārtu, uzrāda vesel virkni zinātniski pamatotu uzlabojumu kā iekārtas atsevišķās daļās, tā arī kopveidojumā. Arī urbanistikas estētikai tagad ierādīta pienācīga vieta mūsu pilsētās»¹⁵.

¹⁴ VV. 1936. Nr. 285.

¹⁵ Zinātne tēvzemei divdesmit gados, 1918—1938. R., 1938. 11. lpp.

Arhitektūras dzīve

Lasītājam varētu rasties jautājums — kas tā par dzīvi? Vai ēku un citu arhitektūras darinājumu reālā eksistence? Nē! Ar šo jēdzienu, kas ir diezgan skaidrs krievu valodā (архитектурная жизнь, nevis жизнь архитектуры), apzīmē īpašo gaisotni, kura valda pār visu, kas saistīts ar arhitektoniski mākslinieciskām idejām, to tapšanu un pārvēršanos konkrētā celtnē, ielā, laukumā, pilsētā, un visupirms — ar arhitektiem un viņu darbu. Jēdziens «mākslas dzīve» laikam gan ir puslīdz skaidrs un iztēlē nereti saistās ne tikai ar teātriem, koncertiem, muzejiem, izstādēm, grāmatām, mākslinieku darbnīcām utt., bet arī ar kafējnicām un neiztrūkstošo, teiksmaino bohēmu. Arhitektūrā tā visa ir krietni mazāk vai pat nav nemaz, varbūt vēsture par to vairāk klusē. Arhitektūra acīmredzot ir kaut kas daudz «sausāks», jo process no ieceres līdz gatavam telpiskam veidojumam ir ārkārtīgi smags un komplicēts, saistīts ar dažādiem blakus faktoriem, no kuriem bieži vien ir atkarīgs galaiznākums. Taču arī arhitektūra ir māksla ar savu specifisko dzīvi. Tās mērķis ir nemainīgs: veidot vidi, telpu visas sabiedrības dzīvei, darbam un atpūtai. No šīs poētiskās atkāpes atgriezīsimies «sauso» faktu pasaulē un palūkosimies, kas un kā radīja arhitektūru Latvijas brīvvalsts laikā.

Pirmie Latvijas Republikas gadi sakrita ar paaudžu maiņu arhitektūrā. No 1914. līdz 1919. gadam viņsaulē aizgāja virkne ievērojamu Rīgas arhitektu: O. Bārs, A. Vanags (viņu nošāva lielinieki), R. Smēlings, V. Neimanis, K. Felsko, R. Donbergs u. c.; taču tieši ap šo

laiku profesionālo izglītību, galvenokārt RPI, ieguva daudz jaunu arhitektu un būvinženieru.

Jaunajā augstskolā — Latvijas Universitātē — faktiski no jauna organizēja Arhitektūras fakultāti, kas īsā laikā spēja nokomplektēt augsti kvalificētu pedagogu korpusu. Fakultāte kļuva ne tikai par arhitektūras izglītības, bet arī par visas tālaika arhitektūras dzīves centru.

Dažādos gados Arhitektūras fakultātes dekāni bija E. Laube, P. Kundziņš, A. Krūmiņš, E. Stālbergs, A. Malvess, R. Adamsons, A. Lamze. E. Laube kādu brīdi bija arī LU rektors.

Mācības Arhitektūras fakultātē sākās 1919. gada 29. septembrī. Pirmajā mācību gadā fakultātē strādāja 9 pedagogi, no kuriem RPI darbojušies tikai trīs (E. Laube, H. Hartmanis, J. Kalniņš).

1919./20. mācību gadā mācības uzsāka 41 students. Nākamajā gadā uzņēma 76, bet 1921./22. mācību gadā — 62 studentus. Pēc tam ik gadus no 26 līdz 40 studentiem. Kopējais fakultātes audzēkņu skaits 1924./25. mācību gadā bija 163, 1929./30. — 211, 1938./39. — 273 audzēkņi. Pedagogu skaits 1938./39. mācību gadā sasniedza 16. Līdz 1930. gadam fakultātes beidzēju skaits svārstījās no 1 līdz 6 katru gadu, 1931. gadā sasniedza 13, bet pēc tam nedaudz samazinājās. 1937. un 1938. gadā fakultāti ikgadus beidza 7, bet 1939. un 1940. gadā — 8 jaunie speciālisti. Laikposmā no 1920. līdz 1940. gadam Arhitektūras fakultāte pavisam sagatavoja 126 arhitektus.¹

Pats prominentākais Latvijas Republikas arhitekta goda doktors profesors E. Laube atzīmēja: «Mūsu mācību spēki un tā sagatavotie arhitekti tā sagatavotie un tā sagatavoti, ka ir spējīgi ar augstvērtīgu darbu un rīcību sekmēt Latvijas un latviskās kultūras izkopšanu arhitektūras zinātnes un arhitektūras mākslas novadā.»²

Arhitektūras fakultāte atradās tagadējā LU ēkā Raiņa bulvārī 19. Šīs ēkas bēniņu telpās 1922. gadā pēc arhitekta P. Kundziņa projekta tika izbūvētas fakultātes

---

¹ Laube E. Arhitektūras fakultāte, 1919—1939 // Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919—1939. R., 1939. 1. d. 105.—108. lpp.; LA. 1940. Nr. 1. 14.—18. lpp.; Nr. 6. 211.—218. lpp.

² Laube E. Arhitektūras fakultāte, 1919—1939. 168. lpp.

Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes mācību spēki un diplomandi 1930. gadā. 1. rindā no kreisās: vecākais docents A. Krūmiņš, profesors P. Kundziņš, profesors E. Laube, docents A. Lamze, vecākais docents A. Malvess, profesors E. Stālbergs, docents R. Adamsons, docents K. Bikše, docents P. Kampe. 2. rindā no kreisās: diplomands A. Klinklāvs, diplomands A. Laukirbe, diplomande D. Feiertāga, docents P. Bērzkalns, diplomands E. Grosbergs.

darbnīcas. Šodien vecākās paaudzes arhitekti vēl labi atceras radošo gaisotni, kas tur valdīja vēl pēc 2. pasaules kara. Piecdesmitajos gados tas viss izzuda — vispirms 1951. gadā likvidēja LVU Arhitektūras fakultāti, atstājot tikai Arhitektūras nodaļu pie Inženierceltniecības fakultātes, bet pēc tam, 1958. gadā, arhitektūras apmācību pārcēla uz atjaunoto RPI.

Kopš Arhitektūras fakultātes dibināšanas LU nodarbības notika divās arhitektūras darbnīcās — darbnīcā A un darbnīcā B. Pirmo vadīja profesors E. Laube (no 1921. gada viņa asistents bija arhitekts S. Antonovs). Otro — docents, vēlāk profesors P. Kundziņš (viņa asistents no 1925. gada bija arhitekts A. Kramarevs, vēlāk, no 1926. gada, — arhitekts F. Skujiņš). 1922. gadā atvēra vēl trešo darbnīcu C, kuru vadīja vecākais docents, vēlāk profesors E. Stālbergs, kurš tajā laikā atgriezās no Pēterburgas Latvijā. Viņa asistents no 1922. gada

Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes mācību spēki un diplomandi 1943. gadā. 1. rindā no kreisās: asistents A. Lapukins, profesors J. Vītols, profesors A. Lamze, profesors A. Malvess, profesors A. Krūmiņš (dekāns), profesors E. Laube, profesors P. Kundziņš, profesors E. Stālbergs. 2. rindā no kreisās: asistents S. Borbals, asistents A. Reinfelds, docents S. Antonovs, diplomands E. Janiņš, nezināms, docents P. Bērzkalns, docents A. Birzenieks, asistents J. Biķis, profesors J. Rutmanis.

bija arhitekts K. Bikše, bet no 1936. gada — arhitekts N. Voits. Mācību procesa radošā ievirze katrā darbnīcā bija nedaudz atšķirīga — atbilstoši vadītāju radošajam rokrakstam. Darbnīcā A apguva galvenokārt klasiskās arhitektūras mākslinieciskās likumsakarības, darbnīcā B vairāk pievērsās būvmākslas reģionālo un nacionālo iezīmju meklējumiem, studējot tautas koka celtniecību un tās mākslinieciskās īpatnības, bet darbnīcai C bija raksturīga funkcionāli racionālistiska ievirze.

1926. gada nogalē Arhitektūras fakultātē tika sarīkota publiska studentu darbu izstāde. Tas bija pirmais atklātais arhitektūras propagandas pasākums, kas «gan dziļi saviļņoja» un bija diezgan nozīmīgs notikums, lai audzinātu plašākas «aprinādas ar skaidrām prasībām pēc arhitektoniskās kultūras», kas arī bija «šīs mazās izstādes lielā nozīme»³.

³ Rutmanis J. Latvijas universitātes arhitektūras fakultātes studējošo darbu izstāde // IZ. 1927. Nr. 2. 46. lpp.

1921. gadā tika atjaunota Rīgas Arhitektu biedrība — vecākā arhitektu profesionālā organizācija Latvijā, kas bija dibināta 1889. gadā un aktīvu darbību izvērsa 20. gs. sākumā. 1926. gadā tā izdeva vēl vienu «Baltijas mākslas gadagrāmatu»⁴, kas regulāri iznāca no 1907. līdz 1913. gadam. Šī vāciski orientētā biedrība 20. gadu sākumā bija vienīgā arhitektu organizācija Latvijā, tādēļ tajā iestājās arī daudzi jaunie latviešu arhitekti. Valsts valoda bija latviešu, bet biedrībā tomēr viss notika vāciski. Biedrības darbību sāka kavēt nacionālās pretrīķības, un latvieši 1924. gadā nodibināja savu organizāciju — Latvijas Arhitektu biedrību. Rīgas biedrības darbība līdz ar to pakāpeniski apsīka, bet pēc baltvāciešu repatriācijas 1939. gadā tā tika likvidēta.

1926. gadā Latvijas Arhitektu biedrība (LAB) savā īpašumā ieguva vecu ēku pie Zviedru vārtiem un pārbūvēja to savām vajadzībām. Vēl tagad tur atrodas Latvijas Arhitektu savienība. LAB aktīvi piedalījās Tehniskās biedrības un tās izdoto žurnālu⁵ darbā, kādu laiku regulāri publicēja rakstus «Ilustrētajā Žurnālā», bet no 1938. gada vidus izdeva savu mēnešrakstu «Latvijas Arhitektūra».

1934. gada beigās LAB noorganizēja reprezentablu arhitektūras izstādi ar teicami noformētu katalogu nevainojamā poligrāfiskā izpildījumā.⁶ Izstādei bija plaša sabiedriskā rezonanse, periodikā parādījās virkne recenziju.⁷ Vairākas no tām bija ne tik daudz atsauksmes, cik samērā izvērsti teorētiski apcerējumi par Latvijas arhitektūras attīstības jautājumiem.

1939. gada vasarā notika vēl nozīmīgāka izstāde, kas bija izkārtota 27 LU auditorijās un eksponēja kopskaitā ap 2000 darbu. Tās mērķis bija «plašākas sabiedrības iejūsmināšana un apziņas celšana, ko tā arī ir vei-

⁴ Jahrbuch der bildenden Kunst. Riga, 1926. Jg. 8. 120 S.

⁵ Latvijas Inženieru un Tehniķu Kongresa Biroja Žurnāls (1923.—1925. g.), Latvijas Inženieru un Tehniķu Kongresa Tehniskais Žurnāls (1925.—1928. g.), Tehniskais Žurnāls (1928.—1930. g.).

⁶ Latvijas Arhitektu biedrības arhitektūras izstāde. R., 1934. 40. lpp.

⁷ Ārends P. Mūsu celtniecība // St. 1935. 18. marts; J. S. [Silīņš J.] Arhitektūras izstāde // IMM. 1935. Nr. 1. 82.—83. lpp.; Kundziņš P. Piezīmes par latvju arhitektūru // St. 1935. 1. febr.; Lūsis J. Arhitektūras izstāde // St. 1935. 1. febr.; Strazdiņš J. Internacionālais kubs mūsu celtniecībā // BZ. 1935. 12. janv. u. c.

Jaunā Latvijas Arhitektu biedrības nama atklāšana 1928. gada 10. novembrī Rīgā, Torņņu ielā 11.

kusi, — jo dienas preses atsauksmes un oficiālā atzīnība rīkotājiem to ir apliecinājusi un tos gandarījusi»⁸.

No 1934. gada paralēli LAB aktīvu darbību izvērsa Arhitektu vienība (AV). To nodibināja grupa jauno

⁸ Rutmanis J. Celtniecības izstāde // LA. 1939. Nr. 6. 166. lpp.

arhitektu, kuri galvenokārt darbojās pilsēt būvniecības un dzīvokļu celtniecības jomā. Viņi organizēja profesionālas ekskursijas, sanāksmes, priekšlasījumus, lekcijas un citus pasākumus arodmeistarības pilnveidošanai un arhitektūras propagandai. 1935. un 1936. gadā AV sarīkoja īpašas ģimeņēku būvniecības propagandas dienas Rīgā ar atbilstošām projektu izstādēm⁹ un aktīvi iestājās par Vecrīgas vēsturiskās apbūves saglabāšanu. Sai sakarā 1936. gadā AV izstrādāja speciālu iesniegumu valsts prezidentam par Rīgas centra izbūvi. Tā autori noteikti aizstāvēja vēsturiskās pēctecības principu, aicināja saglabāt kultūras mantojumu visā tā apjomā, bija pret Vecrīgas ielu mehānisku paplašināšanu un vēlreiz pievērsa uzmanību Pārdaugavai kā piemērotākajai vietai, kur būtu izvērsama Rīgas attīstība nākotnē.¹⁰

AV biedri bija pazīstamie arhitekti A. Kalniņš, P. Bērzkalns, V. Vitands, A. Klinklāvs u. c. Viņi nolēma savu organizāciju likvidēt 1939. gada maijā. AV neilgās darbības laikā uzturēja «darbīgu savu biedru garu, sagatavojot tos darbam mūsu valsts pārveidotās arhitektu organizācijās»¹¹.

1938. gadā izveidoja Latvijas Profesiju kameru — organizāciju, kura visas valsts mērogā apvienoja dažādu arodu speciālistus un it kā pārņēma savā pārziņā visas profesionālās apvienības, paaugstinot profesionalitātes līmeni un darba kvalitāti visās tautsaimniecības nozarēs. «Ar profesionālo organizāciju iekļaušanu Latvijas Profesiju kamerā profesionālās biedrības beigušas pastāvēt kā privātas organizācijas,» 1939. gadā rakstīja LAB priekšnieks O. Tilmanis. «Tās iekļaujas valsts aparātā, un ar likumu noteikta to līdzdalība valsts dzīvē.»¹²

Kopumā jāsaprot, ka skaitliski nelielā Latvijas arhitektu saime — 1939. gadā viņu nebija vairāk kā 150 — deva būtisku ieguldījumu visas zemes kultūrvides pilnveidošanā.

⁹ Lejnīeks J. Arhitektu vienība, 1934—1939 // LA. 1989. 39. lpp.

¹⁰ LVVA, 1944. f., 1. apr., 1.—4. l.

¹¹ B. [Bērzkalns P.]. Arhitektu vienība // LA. 1939. Nr. 6. 200. lpp.

¹² Tilmanis O. Kāpināsim darba enerģiju // LA. 1939. Nr. 8. 236. lpp.

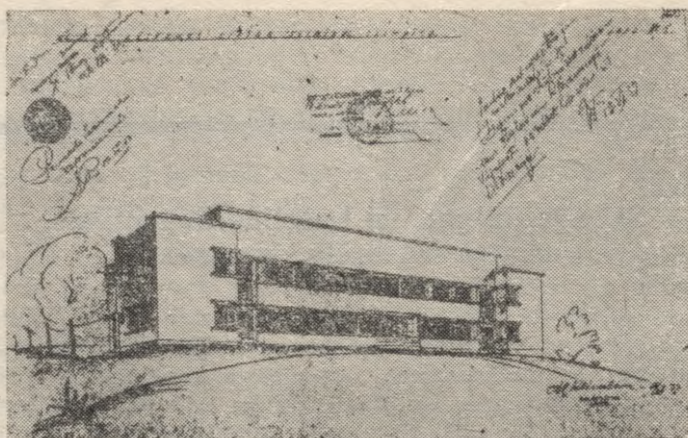
Stila jautājums un Latvijas Republikas arhitektu teorētiskie uzskati

Stils ir māksliniecisko pazīmju kopums, pietiekami visaptveroša parādība, kas attīstās vairāk vai mazāk precīzi fiksējamos laika ietvaros. Arhitektūrā katram vēsturiskajam stilam raksturīgi noteikti mākslinieciskie izteiksmes līdzekļi un daiļrades paņēmieni, kas zināmā mērā atspoguļo vienotu idejisko saturu. Viena stila ietvaros iespējami dažkārt pat diezgan atšķirīgi mākslinieciski formālie novirzieni. Taču ir ne viena vien celtnē, kuru grūti pieskaitīt kādam konkrētam stilam. Šādos gadījumos visbiežāk var runāt par stilistiskām ievirzēm jeb strāvojumiem.

Līdz pat šim laikam vēl nav viennozīmīgi novērtēti Latvijas Republikas laika būvmākslas stili. Tas arī saprotams, jo tālaika arhitektūrā jūtama tik plaša stilistisko ieviržu daudzveidība, ka orientēties nav nemaz tik vienkārši.

Stilistiskā daudzveidība bija raksturīga arī iepriekšējam periodam — 20. gs. sākumam, taču tālaika arhitektūrā skaidri varēja izšķirt galvenās tendences. Tas bija eklektisma pilnīga norieta un jūgendstila uzplaukuma laiks, bet daudzveidīgajiem jūgendstila mākslinieciski formālajiem novirzieniem bija precīzi fiksējama gan to konceptuālā bāze, gan attīstības laika robežas. Šīs robežas ne visur bija vienādas: citādas Rīgā, citādas — citās Latvijas vietās.

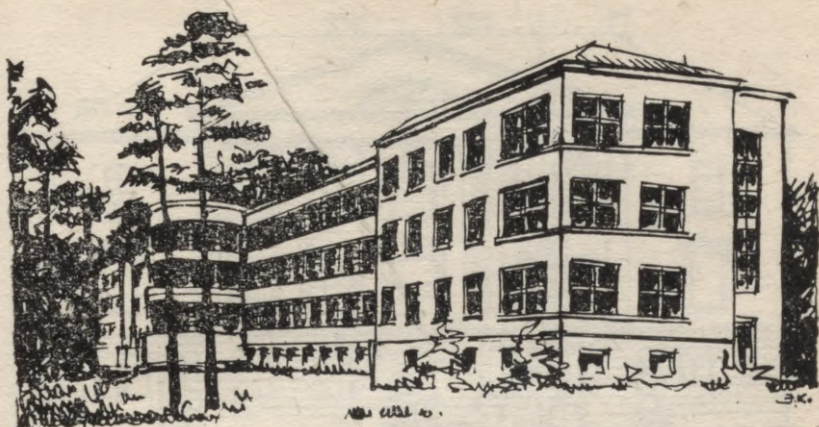
20. un 30. gados noteiktas stilistiskās tendences nebija tik skaidri izteiktas. Atsevišķos periodos bija pamatnāms vienas vai otras stilistiskās ievirzes īslaicīgs pārsvars pār citām, daži formālie novirzieni parādījās

Slimnīca Rēzeknē. Projekta perspektīva. 1933. Arhitekts
A. Klinklāvs.

tikai nedaudz celtnēs, bet viena arhitekta mākslinieciskais rokraksts varēja attīstīties vienā, kamēr otra — gluži pretējā virzienā. Piemēram, 30. gadu sākumā arhitekts A. Klinklāvs «turas pie modernisma principiem — tehniski konstruktīvā stila».¹ Šādā stilā, kas bija analogs Padomju Krievijas konstruktivismam, bet Eiropā vairāk dēvēts par funkcionālismu, dažkārt arī par jauno lietišķību, moderno kustību, avangardu u. tml., A. Klinklāvs uzcēla sanatoriju Tērvetē (kopā ar A. Kalniņu, 1930—1934), infekciju slimnīcu Rēzeknē (1933) un vēl virkni citu slimnīcu, bet viņa vēlāk projektēto ēku arhitektūrā jau valda stilizēti klasicisma motīvi, piemēram, skola Carnikavā (1935) un īpaši — Finanšu ministrijas ēka Rīgā (1937—1939). Savukārt arhitekta I. Blankenburga 1927. gadā projektētā Valsts arodskola Gulbenē stipri vien atgādina 19. gs. sākuma klasicisma pili. Tāda kā spēle, zināma koķetēšana ar klasiskajām formām vairāk vai mazāk jūtama arī citu šī arhitekta celto skolu veidolā, taču pamazām viņa arhitektūra kļūst aizvien racionālāka, aizvien «tirāka». 1938. gadā I. Blankenburga vadībā cēla katoļu Sv. Jā-

¹ Br. Aug. Cimos pie studentu nama projekta autora arch. Klinklāva // Pēdējā Bridī. 1933. 5. aug.

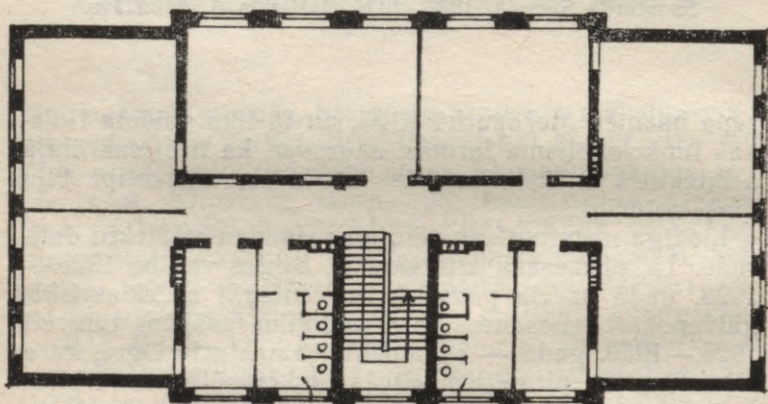
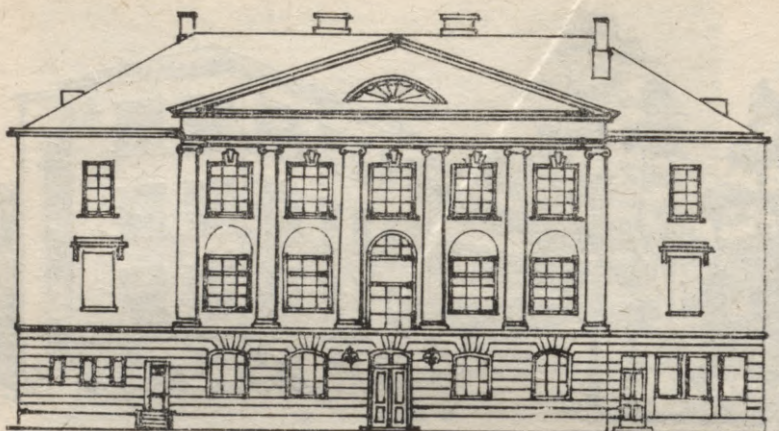

Sanatorijs Tērvetē. 1930—1934. Arhitekts A. Klinklāvs.

zēpa baznīcu Mežaparkā Rīgā, un tā tika veidota tipiskās funkcionalisma formās. Jāuzsver, ka tieši sakrālajā arhitektūrā mākslinieciskās izteiksmes stereotipi bija īpaši noturīgi.

Līdzīga metamorfoze vērojama daudzu arhitektu darīdarādē. Tā, piemēram, arhitekta K. Bikšes vadībā 1925.—1928. gadā uzcēla pamatskolu Ventspilī ar eklektiskā, galvenokārt renesanses garā veidotām fasādēm, turpretī 1928.—1930. gadā — sanatoriju «Saulstari» Ogrē, kura bija viens no pirmajiem «tīrā» funkcionalisma darbiem Latvijas sabiedrisko ēku arhitektūrā. So rokrakstu K. Bikše saglabā gandrīz 10 gadus, un to raksturo, piemēram, 1937. gadā pēc viņa projekta uzceltais strādnieku slimokases nams Rīgā, Lāčplēša ielā 40, bet pamatskolas ēkai Brocēnos (1936—1939) jau parādās uzsvērti simetriska apjomu kompozīcija un lielā ordena kolonnu portiks. Un vēl viens metamorfozes piemērs: arhitekta P. Mandelštama projektētā Latvijas komercbanka Rīgā, Doma laukumā (1926), ir tipisks neoklasicisma veidojums, bet 30. gadu sākumā bez izņēmuma visas viņa celtās dzīvojamēkas, piemēram, Elizabetes ielā 51, Brīvības ielā 97 u. c., ir tikpat kā hrestomātiski funkcionalisma darbi.

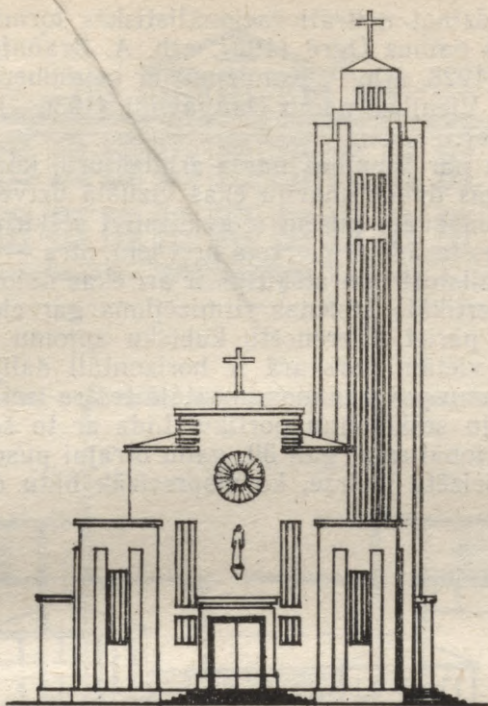
Arhitekti E. Laube un A. Raisters visus 20 Latvijas

Valsts arodskola Gulbenē. Projekts. 1927. Arhitekts I. Blankenburgs.

neatkarības gadus lielākoties strādāja solidā, klasiskā manierē, inženieris T. Hermanovskis balstījās tikai uz funkcionālisma formām, bet P. Kundziņa un F. Skujiņa darbos tika izmantots visplašākais formālo izteiksmes līdzekļu spektrs.

Atšķirīgs priekšstats par arhitektūras stilistiskās attīstības tendencēm 20. un 30. gados var rasties, ne tikai analizējot atsevišķu arhitektu daiļrades īpatnības, bet pat aplūkojot viena un tā paša ēku tipa arhitektoniskā

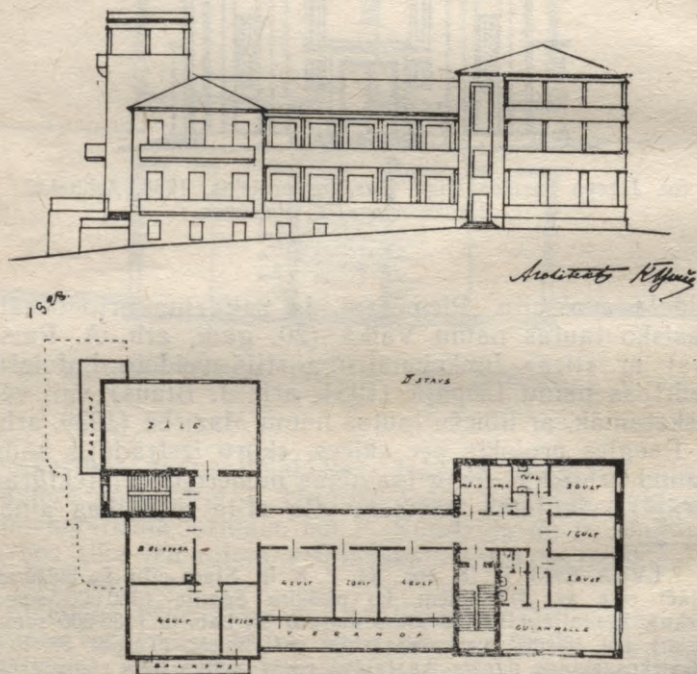
Sv. Jāzeps baznīca Rīgā. Fasādes projekts. 1938. Arhitekti
I. Blankenburgs, K. Reisonas.

veidola evolūciju. Piemēram, ja salīdzina ortodoksāli klasisko tautas namu Valkā (20. gadi, arh. A. Raisters) ar «tīrā» funkcionālisma stilā veidoto Latviešu biedrības namu Liepājā (1934, arh. J. Blaus) vai, vēl uzskatāmāk, ar lībiešu tautas namu Mazirbē (1939, arh. V. Paegles projekts pēc skices, «kuru izstrādājis kāds igauņu arhitekts somu īpatnējās modernās arhitektūras garā»²), vērojama pavisam cita stilu attīstības aina,

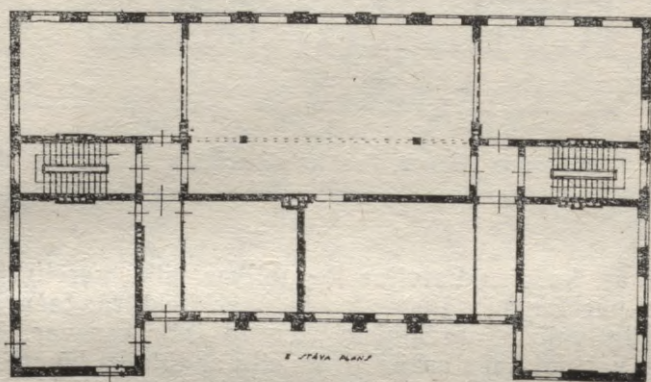
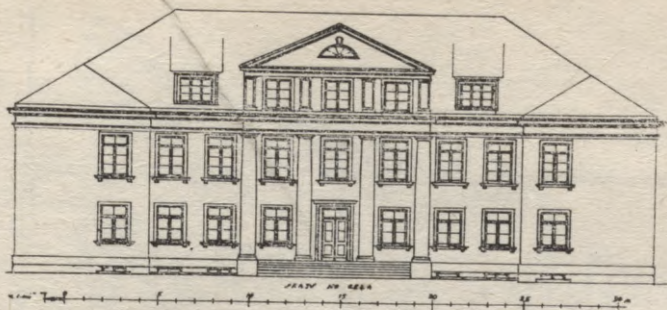
² LVVA, 6343. f., 18. apr., 44. l., 8. lp. Starp citu, šo kultūras iestādi cēla par līdzekļiem, ko piešķīra Somija (350 000 somu marku), Igaunija (125 000 somu marku) un Latvija (135 000 somu marku), bet 100 000 marku saziedoja paši lībieši. (Turpat. 58. lp.) Atsevišķos avotos minēts, ka tautas nama autors bijis somu arhitekts E. Hutunens. (Latvju enciklopēdija. Rokville, 1985. 2. sēj. 486. lpp.)

nekā salīdzinot neitrāli racionālistiskās formās veidotos tautas namus Ogrē (1927, arh. A. Braunfelds) vai Ainažos (1928, arh. P. Kundziņš) ar monumentālo, klasiski cēlo Vienības namu Daugavpili (1936—1937, arh. V. Vitands).

Runājot par Vienības nama arhitektūru, jāuzsver, ka šīs milzīgās daudzfunkciju ēkas vizuālā uztvere pilsētelpā no dažādām pusēm ir kvalitatīvi atšķirīga: viena no šīs ēkas fasādēm ir vērsta pret ielu, otra — pret laukumu. Atbilstoši tam atšķirīgs ir arī ēkas noformējums: neitrāli vertikāls āršienas ritmizējums gar cieši apbūvēto ielu pāriet diferencētu kubisku apjomu kompozīcijā, kur vietām pārsvarā ir horizontāli dalījumi, bet pret laukumu paveras monumentālā teātra ieejas fasāde ar īpatnēju seškolonnu portiku. Līdz ar to saskatāma gan funkcionālisma, gan 30. gadu otrajai pusei raksturīgā klasicizētā ievirze, ko visprecīzāk būtu dēvēt par

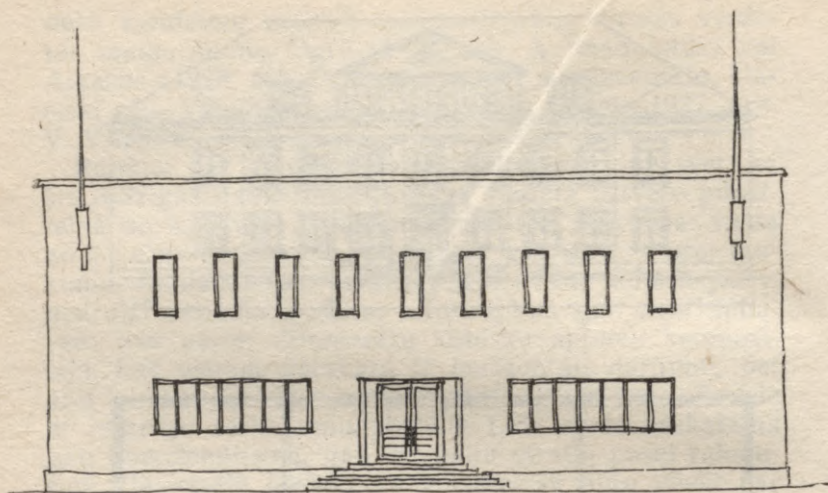

Sanatorija «Saulstari» Ogrē. Projekts. 1928. Arhitekts K. Bikše.

Skola Brocēnos. Projekts. 1936. Arhitekts K. Bikše.

neoklektismu. Arhitekts panācis abu šo stilistisko ieviržu jeb, plašākā nozīmē, — stilu sintēzi. Jau šis piemērs vien liecina, ka nav iespējams precīzi sagrupēt visus «ismus». Turklāt mākslā jebkuras sintēzes gadījumā diez vai vispār iespējams visu sastāvdaļu pilnīgs līdzsvars, kaut kas vienmēr ir pārsvarā. Arī Daugavpils Vienības nama gadījumā. Raksturīgs fakts: ja par šo ēku zināms vizuālais priekšstats ir izveidojies pēc publicētiem attēliem, kuros visbiežāk skatāma neoklektiskā teātra ieejas fasāde, tad pirmoreiz dabā šo celtni nav nemaz tik viegli atpazīt, it īpaši tagad, kad minētā teātra fasāde ir stipri aizaugusi kokiem. Ekas kompozīcijā kopumā nenoliedzami dominē funkcionalisma paņēmieni un mākslinieciskie principi.

Libiešu tautas nams Mazirbē. Fasādes skice. 1939. Arhitekti V. Paegle, E. Hutunens.

Liekas, ka visu Latvijas Republikas laiku varētu uzskatīt par funkcionālisma periodu arhitektūrā, taču ar kvantitatīvajiem aprēķiniem vien to izšķirt nevar. Te daudz var dot pašu arhitektu un citu ar tālaika būvmākslu saistīto profesionāļu domas, uzskati, teorētiskie ieteikumi. To analīzei gan 20. un 30. gadu periodikā, gan dažādos profesionālos un populāros izdevumos ir pietiekams atbilstošu materiālu klāsts.

Visām 20. un 30. gadu publikācijām cauri vijas divas galvenās tēmas: tālaika arhitektūras mākslinieciski stilistiskais raksturojums un nacionālā stila problēma.

Katra laika teorētiskie uzskati veidojas uz iepriekšējā perioda uzskatu bāzes — tos pārmantojot vai noliedzot. Jau 20. gados, bet it īpaši 30. gados nedalīti noraidoši vērtēja gan 20. gs. sākuma arhitektūras jūgendstilu, gan arī vēl senāku, 19. gs. otrās puses perioda stilu — eklektismu. Lūk, tikai daļa biežāk sastopamo eklektismam un jūgendstilam veltīto epitetu: vispārējs pagrimums, noriets, nepareizi saprasta romantika, bezgaršība, mērķa aizplivurojums, raibs mistrs, juceklis, haoss, stilu kompilācija, maznozīmīga atdarināšana, dziļš pārpratums, ārišķība utt. Taču jauna mākslinieciskā

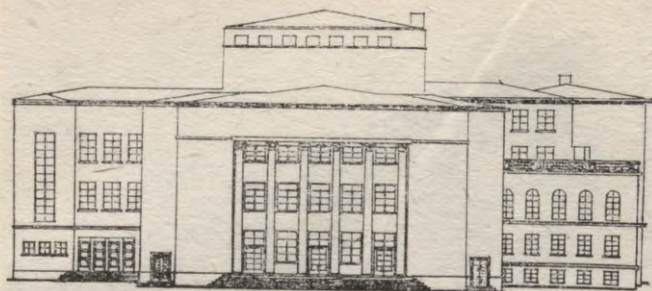

Dzīvojamais un veikalu nams Rīgā, Brīvības ielā 97. 1934.
Arhitekts P. Mandelštams.

konceptija tik drīz neradās, un arhitekts J. Rutmanis, runādams par latviešu profesionālo arhitektūru 19. un 20. gs., atzīmēja, ka «tās sākums iekrīt pasaules arhitektūras mijkrēslī, no kura tā vēl tagad pilnīgi neapziņās būt izgājusi»³. Līdzīgu vērtējumu tolaik izteica arhitekts P. Kundziņš: «Latviešu kultūra.. vēl nav

---

³ *Rutmanis J.* Latviešu arhitektūra 19. un 20. gs. // Mākslas vēsture. R., 1934. 1. sēj. 253. lpp.

Vienības nams Daugavpilī. Fasādes projekts. 1936. Arhitekts V. Vitānds.

izrādījusies par tik nobriedušu, lai spētu izveidot cieņīgu un īpatnēju arhitektūru.»⁴

Daudz optimistiskāk uz latviešu arhitektūras kopainu raudzījās Ē. Laube. Viņa izteikumos faktiski pirmoreiz konstatēta reāla **stilistiskā daudzveidība**: «Latvijas būvniecība uzrāda uzskatu un stilu daudzveidību uz viendzīgas eksistences tiesībām.»⁵ Uzskaitījis dažādos strāvotumus — lietišķības ideju, īpatnējus meklējumus, senlatvisko vēsturisko motīvu lietošanu, vēsturiskās eiropeiskās tradīcijas izpausmes, sajūsmu par agrāko gadsimteņu vietējo būvniecību u. c. —, Ē. Laube secināja: «Šāda daudzveidība ir īpatnēja mūsu laikmetam, un tam pretim strādāt ar nolūku paklausīt viscaur kādu vienu stilu un citiem noliegt eksistences tiesības nozīmētu strādāt pretim laika garam.»⁶

Stilu daudzveidību atzina arī J. Rutmanis: «Stils jau ir pati dzīves kultūra.»⁷ 1934. gadā viņš izdalīja 3 Latvijas arhitektūras galvenās stilistiskās ievirzes — nacionālo, kosmopolītisko un individuālistisko.⁸ Nacionālo ievirzi viņš iedalīja vēl 3 grupās: 1) klasiskā kārtojuma un sīkdaļu pārklausējums nacionālā temperamenta un tradīciju garā (Ē. Laube un viņa sekotāji), 2) latviskā gara meklējumi tautas celtniecības tradīcijās, kritiski

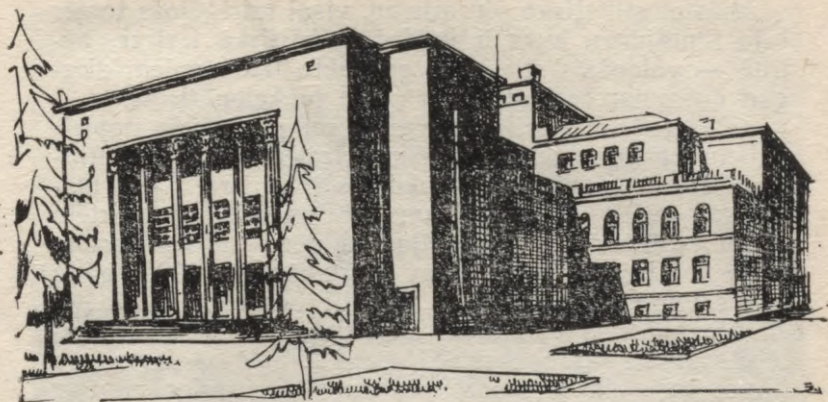
⁴ *Kundziņš P.* Latvju arhitektūra // *Latviešu konversācijas vārdnīca*. R., 1934.—1935. 11. sēj. 21515. sl.

⁵ *Laube E.* Mūsu tagadējā celtniecība // *Latvis*. 1928. 7. dec.

⁶ Turpat.

⁷ *Rutmanis J.* Arhitektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos desmit gados // *IZ*. 1928. Nr. 11. 328. lpp.

⁸ *Rutmanis J.* *Latviešu arhitektūra* 19. un 20. gs. 257. lpp.

Vienības nams Daugavpilī. 1936. Arhitekts V. Vitands.

izmantojot gan klasiskās, gan laikmetīgās formas (P. Kundziņš un viņa skola), un 3) literāriskā nacionālā gara iezīmes, skatītas caur personīgo prizmu (P. Dreijmanis). «Kosmopolitajiem» viņš pieskaitīja tos, «kas pieturas pie Rietumu Eiropas izveidotām lietišķības formām un apdares, kompozīcijās vairāk vai mazāk atdarina vācu vai franču paraugus, afektējot ķermeņa, ailu laukumu un to sadalījumu proporcijas». Savukārt «individuālisti», pēc viņa domām, «nododas vai nu formu izdomas romantikai un «savādu» formu organizēšanai..., vai arī tikai uzdevumu būvnieciskai daļai, neinteresējoties par celtnes ķermeņa izteiksmību...»⁹. Šis iedalījums, protams, ir visai nosacīts, kaut vai tāpēc vien, ka P. Dreijmaņa stilistiski diezgan viengabalainos darbus J. Rutmanis pieskaitījis gan pie nacionālā, gan pie individuālistiskā strāvojuma. Tomēr J. Rutmaņa klasifikācija bija visai autoratīva, 1938. gadā uz to atsaucās arhitekts P. Ārends¹⁰, tā minēta arī P. Kundziņa¹¹ un J. Lūša¹² darbos. Pēdējais gan īpaši vēl nodalīja arhitektus, kam neesot stingras idejiskās pārliecības un kuri vienlīdz sekmīgi varot strādāt jebkura stila formās.

⁹ Rutmanis J. Latviešu arhitektūra 19. un 20. gs. 257. lpp.

¹⁰ Ārends P. Rīgas celtniecība // Latvijas pilsētas valsts 20 gados. R., 1938. 89. lpp.

¹¹ Kundziņš P. Latvju arhitektūra. Latviešu konversācijas vārdnīca. R. 1934—1935. 11. sēj. 21514. sl.; Kundziņš P. Rīgas arhitektūra // Turpat. R., 1938.—1939. 18. sēj. 35844. sl.

¹² Lūsis J. Arhitektūras izstāde // St. 1935. 1. febr.

Atzīstot stilistisko plurālismu, visai intriģējošs tomēr bija jautājums: kura ir valdošā stilistiskā ievirze, būtībā — valdošais stils? No arhitektu izteikumiem diezgan droši var secināt, ka tas bija **funkcionālisms**.

1928. gadā ar neslēptu cieņu pret pirmajiem nopietnajiem darbiem konstruktīvisma virzienā izsakās J. Rutmanis,¹³ kā piemērus nosaukdams inženiera T. Hermanovska celtās vasarnīcas un A. Birzenieka projektēto avižu reklāmkiosku Aspazijas bulvāra un K. Barona ielas krustojumā Rīgā (nav saglabājies). 1929. gadā neapšaubāmu būvmākslas nākotni funkcionālismā saskatīja mākslas zinātnieks V. Peņģerots, tiesa, ar piebildi, ka tas «nav absolūtā, galīgā mākslas forma, jo tikpat ilgi, cik ilgi pastāvēs un pārveidosies cilvēce, pārveidosies arī mākslas formas»¹⁴. Jaunais arhitekts A. Teivens 1931. gadā rakstīja: «Pašlaik notiek vēl tikai jaunu ceļu meklēšana, un domājams, ka jaunās atziņas, materiāli un dzīves prasības radīs jaunu — vienkāršības skaistuma stilu.»¹⁵ 1932. gadā arhitekts H. Pīrangs noteikti apgalvoja: «Mūsu lozungs ir «jaunā lietišķība.»»¹⁶ Bet arhitekts A. Birzenieks konstatēja, ka ir jau labs laiks, kopš tiek runāts «par jauno lietišķību mākslā; pēc īsas ciņas tā svin uzvaru»¹⁷. Gadu vēlāk arī arhitekts G. Dauge atzīmēja, ka jaunās lietišķības lozungs kļuvis vispārējs. Tālaika arhitektūru viņš raksturoja sekojoši: «Modernā arhitektūra cenšas būt funkcionāla, t. i., tā grib, lai katra būvdetaļa un visa būve atbilstu viņas funkcijai — nozīmei, viņas speciālām prasībām,» — turklāt modernā arhitektūra ir «lietišķu pamatformu stils. Labas, veselīgas dekoratīvās formas vienmēr pašas izaug no šīm pamatformām.»¹⁸

1934. gadā arhitekts O. Tilmanis, runādams par Skandināvijas zemju arhitektūru, kas tolaik nenoliedzami

¹³ Rutmanis J. Arhitektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos desmit gados. 326. lpp.

¹⁴ Peņģerots V. Dažas domas par konstruktīvismu // Daugava. 1929. Nr. 7. 892. lpp.

¹⁵ Teivens A. Celniecības stili // Ugunskurs. 1931. Nr. 7. 150. lpp.

¹⁶ Pīrangs H. Arhitektoniskās stila formas Rīgas pilsētas ainavā // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. R., 1932. 120. lpp.

¹⁷ Birzenieks A. Modernā celtniecība // Jaunākās Ziņas. 1932. 11. nov.

¹⁸ Dauge G. Jaunais stils arhitektūrā // Burtnieks. 1933. Nr. 3. 209., 211. lpp.

E. Laubes nams Rīgā, Baložu ielā 20^a. 1924. Arhitekts E. Laube.

bija savdabīgs orientieris, atzīmēja, ka jau agrāk «Francijā stipri propagandētais funkcionālisms un konstruktīvā lietderība atrada pēckara jaunā arhitektu paaudzē dzirdīgas ausis. Sis virziens ātri pārņēma visu Eiropu un iespiedās arī agrāk spilgti izteiktā nacionāli romantiskā Skandināvijas būvniecībā.»¹⁹ Latvijas arhitektūrā vairāki pētnieki saskatīja gan zviedru, gan angļu, gan franču un pat amerikāņu būvmākslas ietekmi²⁰, tiesa gan, galvenokārt klasisko formu uztveres ziņā, taču ārējās ietekmes kopumā nenoliedzami visspēcīgāk iespaidoja tieši funkcionālisma attīstību.

Atskatoties uz neatkarīgās Latvijas Republikas arhitektūras attīstības divdesmitgadi, profesors E. Laube 1938. gadā atzīst: «Arhitektūras dzīvē visā Eiropā Latvijas valsts dibināšanas laikā vēl valdīja un pēc tam turpināja tālāk izkopties materialistiski tehniskais jeb abstrakti objektīvais arhitektūras virziens»²¹, t. i., funkcionālisms. E. Laube pats savā daiļradē un uzskatos

¹⁹ *Tilmanis O.* Modernā celtniecība Eiropas valstīs // *Dienas Lapa*. 1934. 29. janv.

²⁰ *J. S.* Arhitektūras izstāde // *IMM*. 1935. Nr. 1. 82.—83. lpp.

²¹ *Laube E.* Latvijas arhitektūras ceļš 20 gados // *LA*. 1938. Nr. 4/5. 137. lpp.

aizstāvēja klasiskās ievirzes arhitektūru, bet, atzīmējis stilu daudzveidības realitāti, konstatēja, ka it īpaši līdz 1934. gadam «no visiem virzieniem visintensīvāki... centās realizēties internacionāli modernais arhitektūras strāvojums, kas nāca no Vakarēiropas zem «Jaunās arhitektūras», «Lietišķās arhitektūras» vai «Funkcionālās arhitektūras» nosaukumiem»²². To pašu pamanīja arī arhitekts P. Ārends. Viņš rakstīja, ka it īpaši privātā celtniecība Rīgā iemīļojusi starptautiskā modernisma ceļu, tiesa, ne burtiskos norakstos, bet «pielaikotā un pārstrādātā veidā»²³.

Pēc 1934. gada, autoritārās iekārtas laikā, jaušamas zināmas izmaiņas būvmākslas stilistisko ieviržu akcentējumā. J. Rutmanis to raksturoja visai trāpīgi: «Mums pēdējos gados ir divas arhitektūras — jaunā—oficiālā, ar hellēniskā laika rakstura tieksmi akcentēties, dekoratīvi aptērpties, un lietišķā—izlīdzinātā konstruktivisma izteiksmē.»²⁴ «Lietišķības» strāvu viņš nosauca par «veselīgi drošāku».

Funkcionālisma principi un mākslinieciskie paņēmieni tika propagandēti daudzās publikācijās, pat tādās, kas nemaz nebija veltītas arhitektūras stila jautājumiem. Arī E. Laube, kas vēlāk aktīvi uzstājās pret funkcionālismu, vēl 1925. gadā būtībā aizstāvēja šī stila pamatprincipus: «Pie ekonomiskām būvēm nekādas konstrukcijas daļuma dēļ nav pielaižamas, jārikojas, lai tās pašas nepieciešamākās konstrukcijas būtu korekti un saprotami veidotas...»²⁵ Izteikumi par vienkāršību, patiesīgumu, formas un satūra vienotību dažādos rakstos sastopami visai bieži.

Visu arhitektu un mākslas zinātnieku prātus tomēr visvairāk nodarbināja doma par to, kas ir **nacionālais stils** un kādam tam jābūt. Tieksme pēc šāda stila bija pilnīgi likumsakarīgs tā laika sociāli politiskā fona atspoguļojums. Nācījas konsolidēšanās neatkarīgā valstī izsauca sabiedrībā vispārēju sajūsmu, un kultūras uzplaukums iemiesojās arī sabiedriskās apziņas materiālās izpausmes veidos, citiem vārdiem sakot, «laikmeta

²² Laube E. Arhitektūras gars atjaunotā Latvijā // LA. 1939. Nr. 4/5. 111. lpp.

²³ Ārends P. Rīgas celtniecība. 90. lpp.

²⁴ Rutmanis J. Celtniecības izstāde // LA. 1939. Nr. 6. 168. lpp.

²⁵ Laube E. Par skaistuma elementu mūsu jaunajā lauku būvniecībā // Lauku Būvniecība. 1925. Nr. 1. 5. lpp.

gars» atspoguļojās gan arhitektūrā, gan citās vizuālajās mākslās.

Visi autori bija vienisprātis, ka ar gribēšanu vien stilu nevar izgudrot: «Uz pasūtījumu radīt, uzburt «latvisku stilu» būvniecībā nekad nav iespējams. Tam vajag laiku. Tas radīsies kā materiālās un garīgās attīstības auglis tad, kad mūsu dzīves stils, veidodams un izkoptdams mantotās īpatnības, būs pacēlies līdz kultūras skaidriem kalngaliem.»²⁶ Līdzīgas domas izteica arhitekts G. Dauge, būvinženieris T. Rušiņš²⁷ un citi speciālisti. Profesors E. Laube, kā vienmēr, arhitektoniskās daiļrades būtību redzēja mākslinieciskā daudzveidībā: «...nav iespējams uziet kādu vienu atslēgu, kas pēc vienas shēmas spētu mums atklāt latviskā skaistuma visdažādākos izpausmes noslēpumus»²⁸.

Lai izveidotos patiesi nacionāls stils, nepieciešams ne tikai pietiekami ilgs laiks, bet arī visdažādāko ar būvniecību saistīto profesiju un tautas koordinēta, saskaņota rīcība: «Latvijas arhitektūra ir milzu uzdevums, kuru veikt nav pa spēkam arhitektiem vien, bet nepieciešama visas tautas līdzdalība.»²⁹ Vēl vairāk, īsti nacionālais iespējams tikai patiesi internacionālas sadarbības un pieredzes rezultātā: «Internacionālā kopdarbība ir nāciju liktenis, no tās nav iespējams, nedz arī vēlams izvairīties. Atturība šinī virzienā var nācijām kļūt stipri bīstama... īpaši mazām nācijām, lai tās varētu saglabāt savu pašapziņu, ir jābūt kultūras progresā nesējām citu nāciju vidū... Mazām nācijām gan nav jāaizmirst arī tas gars, no kura smel spēkus pats nacionālisms, kas ir uzaudzis cilvēcības (humānisma) ideju aizvējā.» Ievērojot visu to, var zināmā mērā garantēt: «Ja visiem darbiniekiem būs augsta kultūra un katrs veidos tieši savu darbu pēc labākās atziņas, tad nācijas cienīgs tēls radīsies beigās kā šīs plašās kopdarbības izteiksmē.»³⁰

²⁶ *Kundziņš K.* Lauku tautas nami // Ārpuskolas Izglītība. 1926. Nr. 1. 19. lpp.

²⁷ *Dauge G.* Par nacionālu arhitektūru // Burtnieks. 1935. Nr. 10. 780. lpp.; *Rušiņš T.* Mans nams — mana pils // S. 1936. Nr. 12. 1266. lpp.

²⁸ *Laube E.* Kas ir latviskais skaistums? // SM. 1939. Nr. 3. 45. lpp.

²⁹ *Laube E.* Latvijas arhitektūras radīšana // LV. 1922. 28. sept.

³⁰ *Bērzkalns P.* Nacionālais stils celtniecībā // Daugava, 1936. Nr. 9. 856., 860. lpp.

Nacionālā stila izveides viens no būtiskiem priekšnoteikumiem ir tautas **nacionālā gara** apzināšana, izpratne un izjūta. Šis «gars» ir atkarīgs gan no nācijas mentalitātes, gan kopējā kultūristiķības fona. Uz to jau 1908. gadā norādīja E. Laube³¹ un ne vienu reizi vien atkārtoja arī vēlāk. Latvijas nacionālās arhitektūras radīšana iespējama, «pastāvīgi pētot Latvijas būtību, cenšoties iedziļināties Latvijas garā, lai ar to savukārt apgarotu radāmo arhitektonisko darbu»³². Jāstudē un jāzina sava vēsture. Projektējot, piemēram, lauku dzīvojamēku, katrā konkrētajā gadījumā skaidri jāapzinās sakars ar tēvutēvu paņēmieniem ēku būvniecībā, jāizjūt sava vieta tautas būvniecības vēsturē. «Uzņemot senatnes latviskuma garu, mēs stiprinām arī mūsu tagadējos latviskos spēkus», nenoguris atkārtoja E. Laube. Nevar un nedrīkst arī atteikties no ārējām ietekmēm, bet «redzētais un uzņemtais mums jāpārrada latviski, jāapgāro ar latvisku garu»³³. Ņemot vērā reālo stilistisko daudzveidību, E. Laube piedāvāja savu māksliniecisko metodi: «Ja konstruktīvās arhitektūras objektus apgarosim ar latvisku garu piemērotā izpausmes veidā, tad radīsies īpatnēji latvisks konstruktīvās arhitektūras stils.»³⁴ Analogi viņš izveidoja «latviska funkcionālās arhitektūras stila», latviska materiālā, dabas, vēsturiskā, tradīciju, personīgā, tautas, pat «latviska internacionālās arhitektūras» stila iegūšanas formulas. Pats par sevi saprotams, ka ne visu šē uzskaitīto «stilu» sākotne rodama Latvijā, taču, «svešā arhitektūras stilā strādājot, latvietis arvienu ienesis savu latvisko garu. Bet tāpat arī cittautietim nebūs iespējams radīt darbu ar lielu latvisku vērtību»³⁵.

Kādā ziņojumā Nacionālās celtniecības komitejas priekšsēdētājam (tobrīd, 1936. gadā, tas bija ministru prezidenta biedrs M. Skujenieks) E. Laube kā arhitektūras jautājumu komisijas vadītājs rakstīja: «**Prasību pēc latviskuma mūsu arhitektūrā** var apmierināt tikai tādas personas, kas pilnīgi apzinīgi spēj orientēties lat-

³¹ Laube E. Par būvniecības stilu // Zalktis. 1908. Nr. 4. 145.—148. lpp.

³² Laube E. Latvijas arhitektūras radīšana.

³³ Laube E. Latviskais arhitektūras stils tagadnē // Dzīvei premtim. R., 1936. 228., 230. lpp.

³⁴ Turpat. 228. lpp.

³⁵ Turpat. 231. lpp.

viskuma problēmā.»³⁶ To, pēc E. Laubes domām, var vienīgi tie, kam ir pabeigta augstākā arhitektūras izglītība. Arhitektūras izglītības pamatus un «latviskuma teoriju» viņš ieteica ieviest arī vispārizglītojošo skolu mācību programmās un plaši popularizēt izstādēs, dažādās lekcijās, radio, teātrī, kino, presē utt. E. Laube uzskatīja, ka nepieciešams «papildināt saistošos būvno- teikumus ar prasībām, ka arhitektoniskām celtnēm tur- pmāk jābūt veidotām latviski nacionālā garā»³⁷.

Kāds tad īsti izskatījās šis stils? E. Laube tā izpaus- mes Latvijas arhitektūrā saskatīja laikā pēc 1934. gada: «Arhitektūra atjaunotā Latvijā izteicas reālās, konkrē- tās, nacionāli latviskās, personības šarma apgarotās, idejiski saturīgās, bagātās, daudzveidīgās un skaistās formās,» — tās jau esot «aizvirzījušas ēnā «lietišķās ar- hitektūras» ietekmējumus».³⁸

Daudz līdzīgu domu izteicis arhitekts P. Kundziņš. Vēsturiskā mantojuma pārziņāšana, pēc viņa domām, «ļauj dziļi un cieši ieskatīties tautas būvmākslas iz- pratnē un noder par brīnišķīgi auglīgu ierosinājumu arī jaunu formu meklējumos»³⁹, līdz ar to «arhitektūras stils- top nacionāls, ja tajā organiski un mākslas ziņā piln- vērtīgi izpaužas tautas īpatnējā garīgā un saimnieciskā struktūra»⁴⁰.

Par kultūrvēsturiskā mantojuma nozīmi un latvisko «garu» runāja arī P. Ārends, G. Dauge, J. Lūsis, O. Til- manis⁴¹ u. c. arhitekti. D. Zariņš vispārināja: «Ja stils tiešām izpauž tautas garu, tad tas veidojas līdztekus dzīves attīstībai un mūžam nezudis, kā pati tauta, kas šo dzīvi dzīvo un veido.»⁴²

Atšķirībā no funkcionālisma jēdziena, kam iespējams precīzi fiksēt formālās izteiksmes pazīmes, nacionālā gara jēdziens arhitektūrā tomēr nerealizējās konkrētā

³⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 2005. l., 3. lp.

³⁷ Turpat. 4. lp.

³⁸ Laube E. Arhitektūras gars atjaunotā Latvijā. 113. lpp.

³⁹ Kundziņš K. Lauku tautas nami. 19. lpp.

⁴⁰ Kundziņš P. Piezīmes par latvju arhitektūru // St. 1935. 1. febr.

⁴¹ Ārends P. Mūsu celtniecība // St. 1935. 18. marts; Dauge G. Latviešu celtniecība // Latvijas Jaunatne. 1936. Nr. 3. 120. lpp.; Lūsis J. Arhitekta Jāņa Baumaņa gars // St. 1934. 28. sept.; Til- manis O. Ievadam // LA. 1938. Nr. 1. 2. lpp.

⁴² Zariņš D. Celtniecība Latvijas pilsētās // Latvijas pilsētas valsts 20 gados. R., 1938. 39. lpp.

vizuālā tēlā. Raksturīgi, ka nacionālā stila tēma īpaši tika godā celta tieši Ulmaņa laikā. Tā kā katra parādība ir kādas citas noliegums, tad par likumsakarīgu var uzskatīt faktu, ka īpaši pēc 1934. gada moderna kļuva **funkcionālisma kritika**. Loģika te diezgan vienkārša, kaut arī nedialektiska: noliedzot «internacionālo» funkcionālismu, veidoja postamentu nacionālam stilam.

Jau 1931. gadā pirmoreiz Latvijā izskanēja doma par funkcionālismu kā noraidāmu kvalitāti: «Saprotama pretošanās pasaules stilam, kas noliedz visus nacionālos un ar vietu saistītos elementus.»⁴³

Funkcionālismu nosauca par «internacionālo kubu», par latviešu nacionālajām interesēm un mākslas izpratnei svešu parādību.⁴⁴ «Arhitektūrā nekas nav bīstamāks par bezrakstura, abstrakti teorētiski izdomātu internacionālismu», 1935. gadā rakstīja arhitekts G. Dauge, un «viss, kas iet šinī nivelēšanas un internacionalizēšanas virzienā, tāpēc jāapkaro, lai nemirtu gars un dzīvā cilvēka dvēsele». Arī pašai tautai nekas «nav vairāk bīstams kā miglains internacionālisms, kurā pazūd, it kā izkūst raksturīgas nacionālas īpatnības, kas visu dzīvi uniformē, nivelē, kas cilvēkus padara visus vienus otriem arvienu līdzīgākus, kas līdzīgas dara viņu parāšas, dzīves stilu, apģērbu, dzīvokļu iekārtu, pilsētu ielas, ēkas, ceļus, dārzus. Tāds internacionālisms ved uz to, lai galu galā nekādas starpības vairs nevarētu manīt starp vienas un otras tautas cilvēkiem, visas viņu dzīves stilu un garu.» Kā piemēru Latvijas vēsturē, kad nācās ar šādu parādību saskarties, G. Dauge min «internacionālo marksismu» — mācību, kas tad, «kad tā bija pie mums izplatījusies un nodibinājusi savu varu [1919. gada janvārī—maijā — J. K.], mūsu dzīvi tiešām bija novedusi gandrīz līdz katastrofai»⁴⁵.

Vēl dzīvo 1919. gada atmiņu dēļ, vērojot notikumu attīstību Padomju Krievijā, funkcionālismam bieži vien pārmeta nevēlamu austrumu ietekmi: «Graujoša mūsu arhitektūras attīstībai ir parādība, ka mūsu aroda mācekļi un locekļi līdz ar moderno tehniku, kas arodam

⁴³ Binders B. Jaunā arhitektūra // Daugava. 1931. Nr. 2. 215. lpp.

⁴⁴ Strazdiņš J. Svešs gars mūsu celtniecībā // Labietis. 1936. Nr. 5. 316. lpp.; Strazdiņš J. Internacionālais kubs mūsu celtniecībā // BZ. 1935. 12. janv.

⁴⁵ Dauge G. Par nacionālu arhitektūru. 773., 774. lpp.

nepieciešama, kāri iezīž arī internacionālās, pēc **orientālistiskās** [izcēlums mans — J. K.] receptes gatavotas formas»⁴⁶, tāpēc latviskas arhitektūras izkopšanā galvenais ir «latviskā uzdevuma īpatno prasību pareiza izpratne, skaidrība un patiesīgums tā risinājumā, atraisīšanās no sveša gara, tukša konvencionālisma un pārējošām modes ietekmēm»⁴⁷.

Funkcionālismam veltītus iznīcinošus epitetus var atrast vairāku arhitektu rakstos.⁴⁸ Sevišķi ass kļuva E. Laube. Viņš funkcionālismu nosauca par «anacionālu» virzienu, kas runā «saltām, atbaidošām, abstraktām formām». Tā formas esot arī «gludas, kailas, tehniskas, daudzkārt nabadzīgas, bez profiļiem, bez ornamentiem, vienmuļas, dažbrīd pat atbaidošas».⁴⁹ Arhitekts A. Birzenieks, analizējot profesora E. Laubes daiļradi, apgalvoja, ka meistaram funkcionālisms esot licies «kā gara nabadzības izpaudums. Jo kas gan tā var būt par arhitektūru, kas padodas katram, kas prot rikoties ar trīsstūri un sliedi?»⁵⁰

Tika noliegts ne tikai funkcionālisms, bet arī virspusīgie mēģinājumi ar «nacionālas» atribūtikas palīdzību veidot nacionālu stilu. Tā bija sava veida **formālisma kritika**. P. Dreijmanis, piemēram, par svešu latviešu garam nosauca ne tikai «austrumniecisko kubismu», bet arī «it kā nacionālo krustiņu un kāsišu arhitektūru».⁵¹ «Pagājušo laiku etnogrāfisko motīvu pielietošanai, kuru viens otrs uzskata par «latviska stila» pazīmi», rakstīja P. Kundziņš, «nav izšķiroša nozīme»⁵². Tādus ornamentus viņš pieļāva tur, kur «šo laiku prasības un tehniskie paņēmieni pagātnei vēl nav pārāk atsvešinājušies», — izmantojot audumus un izšuvumus, varbūt arī citus lietišķās mākslas izstrādājumus telpu iekārtojumā. Tāpēc labāks, pēc viņa domām, ir gaumīgi

⁴⁶ Kundziņš P. Piezīmes par latvju arhitektūru.

⁴⁷ Kundziņš P. Jaunā tiesu pils // S. 1936. Nr. 11. 1164. lpp.

⁴⁸ Dreijmanis P. Kā jāveidojas Rīgas celtniecībai // BZ. 1936. 25. janv.; Tīlmanis O. Mūsu dzīvokļu tipi un to izveidošana // MI. 1934. Nr. 40. 6. lpp.

⁴⁹ Laube E. Latvijas arhitektūras ceļš 20 gados. 137., 138. lpp.; Laube E. Arhitektūras gars atjaunotā Latvijā. 111. lpp.

⁵⁰ Birzenieks A. Dr. arh. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība patstāvīgā Latvijā // LA. 1940. Nr. 4. 122. lpp.

⁵¹ Dreijmanis P. Monumentālu celtnu loks ap Iekšrīgu // Rīts. 1936. 26. janv.

⁵² Kundziņš K. Lauku tautas nami. 18. lpp.

izrakstīts, nevis diletanta apgleznots skatuves aizkars, kas, «izrādei sākoties, ar visiem ozoliem, upuru altāriem un krīvu krīviem uzlido gaisā»⁵³. P. Kundziņš atzīmēja daudzu būvētāju labo gribu «piešķirt celtnēm nacionālas īpatnības iezīmes», bet viņam nācās konstatēt, ka «arī tie parasti nomaldījās no īstā ceļa, cerēdami ar dažiem dekoratīviem elementiem sasniegt kādu «tautiskumu»»⁵⁴. Tikpat neveiksmīgas bija arī tās celtnes, kuras «raksturo zināmas pretenzijas uz «arhitektūru», kas izpaužas vai nu kādas modernisma shēmas atdarināšanā (noslēpts jumts, horizontālas logu joslas, kāpņu telpas vertikālā logu svītra), vai neveiklā kolonnu un pilastru pielipināšanā, vai arī mēģinājumā celtni pušķot ar latviskiem rotājumiem, kuru starpā sastopami audumu un izšuvumu rakstu motīvi», rakstīja P. Kundziņš.⁵⁵ Arī P. Ārends atgādināja, ka stilu nevar radīt ar aplikatīvu elementu palīdzību, bet G. Dauge šādu paņēmieni nosauca par tādu pašu eklektismu kā ēkas aplikšana ar baroka, renesanses vai kāda cita stila fasādi.⁵⁶ Rezultāts «nav nacionālais stils, bet stilizācija pēc mūsu senču tautas kultūras paraugiem»⁵⁷.

Tomēr arhitektūras mākslas darba vizuālā tēla pamatā ir tieši formālie izteiksmes līdzekļi, tādēļ arhitekts P. Bērzkalns, par svarīgāko uzskatot būvprogrammu, būvmateriālus un konstrukcijas, atzīst: «Formu izteiksme ir tā, kas vispirms saista cilvēka uzmanību.»⁵⁸ Savukārt rakstnieks un publicists V. Dambergs bija pret ārējiem efektiem un runāja par dziļāku formu vērtības izpratni. Šai nolūkā esot nepieciešams izkopt vispārējo garīgo kultūru.⁵⁹

Arhitektūras formu valoda ir konkrēta realitāte, kur tās nav, tur nav arī arhitektūras kā mākslas. Laikam gan vienīgais, kas tieši un atklāti, bez filozofiska vispārinājuma runāja par noteiktiem būvelementiem un

⁵³ Kundziņš K. Lauku tautas nami. 19. lpp.

⁵⁴ Kundziņš P. Latvju sēta // Latvju Mēnešraksts. 1943. Nr. 1. 37. lpp.

⁵⁵ Kundziņš P. Vērojumi pirmajā mazēku godalgošanas gājienā // LA. 1939. Nr. 12. 378. lpp.

⁵⁶ Ārends P. Mūsu celtniecība; Dauge G. Par nacionālu arhitektūru. 779. lpp.

⁵⁷ Dambergs V. Nacionālais stils un tautas stils // BZ. 1932. 12. nov.

⁵⁸ Bērzkalns P. Nacionālais stils celtniecībā. 852. lpp.

⁵⁹ Dambergs V. Tehnika un forma // BZ. 1932. 21. maijs.

formām kā līdzekļiem stila veidošanā, bija E. Laube. Viņš gan uzsvēra vispārinātu kategoriju nozīmi: «Ja latviskie kompozīcijas likumi kādā celtņē pielietoti visumā, tad atsevišķām ēkas sīkdaļām var būt arī mazāk acīm redzams latviskums — latviskais gars tā kā tā noteikti dvesīs no tādas arhitektūras», taču atzina, ka «jaunceļamā .. ēka taps apzināti latviska, ja mēs viņas arhitektoniskā veidojumā veikli ietversim kādu šim nolūkam labi piemērotu latviskās arhitektūras elementu, piemēram, kādu kolonnas, slēģu vai lieveņa formu [izcēlums mans — J. K.]»⁶⁰. Jāuzsver, ka tikko citētajā rakstā E. Laube pirmais nopietni runāja par arhitektūras radošo metodi mākslu sintēzes līmeni: «Jo vairāk tradicionāli latvisku elementu būs iespējams labi sintezētā veidā ietvert kādā arhitektūras darbā, jo spilgtāki latvisks tas taps.»

Kā lielākajā daļā iepriekš citēto rakstu atzīmēts, 30. gadu vidū aizvien vairāk bija jūtama tieksme balstīties uz klasicisma principiem. Šī tendence minētajā laikposmā samērā noteikti tika saistīta ar nacionālā stila meklējumiem. Šajā šķietami paradoksālajā faktā ir vienkārša likumsakarība: klasiskā, it kā mūžīgā formu valoda bija pilnīgs pretstats funkcionālismam, un, tā kā «internacionālajam» funkcionālismam pretstatā bija arī nacionālā stila meklējumi, tad klasiskais un nacionālais izrādījās «sabiedrotie». Kādas ceturtās, nopietnas un tālaika prasībām atbilstošas stilistiskās ievirzes vienkārši nebija.

«Nosvērtākie latviešu celtnieki», rakstīja P. Kundziņš, «tiecas lietot vairāk izkoptos izteiksmes veidus, kas pamatojas klasiskā kultūrā un spēj arī vēl jaunlaiku arhitektūrai dot piemērotu formu»⁶¹, bet P. Ārends 1938. gadā konstatēja: «Šķiet, vadošo aktīvo celtnieku domas nosvērušās par labu atzinumam, ka Latvijas nacionālai arhitektūrai jāaug uz vēsturisko mākslas stilu vērtību pamatiem, nenoraidot latviešu senatnes celtniecisko un māksliniecisko atziņu mantojumu.»⁶² Jaunuzcelto A. Pumpura skolu Rīgā, Maskavas ielā 197 (1934—1935,

⁶⁰ Laube E. Latviskās arhitektūras formas // LA. 1938. Nr. 2. 72. lpp.

⁶¹ Kundziņš P. Latvju arhitektūra.

⁶² Ārends P. Rīgas celtniecība. 90. lpp. [Šo frāzi P. Ārends gandrīz burtiski atkārtu savā rakstā: Latvijas celtniecības sasniegumi 20 gados // SM. 1939. Nr. 1. 156. lpp. — J. K.]

arh. J. Rengarts), viņš raksturoja kā «latviskam celtniecības garam radniecīgā ziemeļnieku jaunklasīcisma formu izteiksmes lokā» iekļautu⁶³, acimredzot te domādam jauno parlamenta ēku Helsinkos (1930, arh. J. S. Sirens), koncertzāli Stokholmā (1926, arh. I. Tengboms) vai pazīstamā zviedru arhitekta G. Asplunda darbus. Starp citu, monumentālajā parlamenta ēkā Helsinkos, pēc arhitekta O. Tilmaņa vārdiem, «skaisti izpaužas Somijas neatkarības valsts doma»⁶⁴.

Arhitekts P. Dreijmanis, uzdevis jautājumu: «Kādi jābūt jaunās Rīgas arhitektoniskai sejai?», atbildēja viennozīmīgi — «nacionālai» un kā vienu no šādas arhitektūras izpausmes veidiem iedomājās «liela stila arhitektūru, pat ar kolonnām un tēliem»⁶⁵.

Runādams par latvisko skaistumu, arī E. Laube izteica domu, ka tas izpaužas modernās celtnēs gan vienkāršos, atturīgos veidojumos, gan arī sarežģītākās eiropiskās klasikas formās.⁶⁶ Tiesa, nevienā citā savā rakstā viņš ne reizes nav nosaucis klasiskās formas par tiešu pamatu nacionālā stila meklējumiem, kaut gan E. Laube jau kopš Latvijas valsts nodibināšanas visvairāk rakstīja par to, kā izkopt augstvērtīgu, laikmetīgu nacionālu Latvijas arhitektūru. E. Laube savās praktiski realizētajās celtnēs tomēr «neatsakās no arhitektūras vēsturisko stilu mantojuma, bet, stingri sijājot to pēc savas latviskās izjūtas, .. sakausē to jaunajam laika garam atbilstošās mākslinieciskās vienībās»⁶⁷. No šī vēsturisko stilu mantojuma galvenokārt, protams, izvēlējās klasiskās formas. «Vingrināts skats bez grūtībām ievēros,» runājot par E. Laubes daiļradi, atzīmēja A. Birzenieks, ka «Laubes klasiķi ir savs personisks, gribētos teikt, latvisks formu kanons».⁶⁸

Klasisko formu izvēle nacionālās arhitektūras veidošanā visvairāk atbilda oficiālajam viedoklim, kas bija orientēts uz reprezentablām, monumentālām celtnēm. Taču klasikas «mūžīgās vērtības» tomēr nebija absolūts

⁶³ *Ārends P.* Rīgas modernās sabiedriskās celtnes // SM. 1936. Nr. 3. 161. lpp.

⁶⁴ *Tilmanis O.* Modernā celtniecība Eiropas valstīs.

⁶⁵ *Dreijmanis P.* Kā jāveidojas Rīgas celtniecībai.

⁶⁶ *Laube E.* Kas ir latviskais skaistums. 47. lpp.

⁶⁷ *Ārends P.* Profesors Dr. h. c. arhitekts Eižens Laube // SM. 1939. Nr. 3. 122. lpp.

⁶⁸ *Birzenieks A.* Dr. arh. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība patstāvīgā Latvijā. 118. lpp.

garants, lai iegūtu jaunas, patiesas sava laika arhitektūras vērtības. Atskanēja arī šim «jaunklasicismam» veltīti kritiski vārdi. «Mūsu pēdējo gadu celtnes izlec ar savu pārmērīgo dekorāciju, ar dažādiem vēsturisko stilu «pārstrādātiem» un «pielāgotiem» sikumiem un atstāj nenopietnu iespaidu,» tā 1940. gadā rakstīja jaunā arhitekta J. Jasenas un turpināja: «Šāda radišana ir tikai miglas nolaišana redzošu acu priekšā. .. Strādāšana plāksnē ar dekorēšanu un greznošanu var dot tikai pavirši tautisku arhitektūru. . ., ar artistiskām finesēm vien nevar izteikt nekādu nopietnu, dziļāku domu.»⁶⁹

Arhitekts J. Rutmanis uzskatīja, ka pastiprinātā pievēršanās klasisko formu valodai «ir nākusi par pēkšņu, lai no mūsu laiku lietišķā cilvēka principiem būtu izveidojusies pārliecinoša, bagāta forma». Pēc viņa domām, «nelaimīga un nevarīga šī dekoratīvā valoda bij gadījumos, kad tā sadūrās ar modernu ķermeņa formu, — un to jau var uzskatīt par pierādījumu tam, ka autoriem šī valoda nav pārliecībā»⁷⁰.

Jāpiebilst vēl daži vārdi par terminoloģiju. Funkcionālisma apzīmējums un tā paveidi radās jau tolaik, 20. un 30. gados, turpretī klasiskā ievirze, kas būvniecības vēsturē bija piedzīvojusi vairākus uzplaukuma un norieta periodus, ar jaunu spēku atdzimstot Latvijas autoritārisma laikā, attīstījās pārāk īsu laikasprīdi, lai pati radītu sev adekvātu nosaukumu. Turklāt funkcionālisms izcēlās ar ļoti skaidru koncepciju un formu valodu, ko nevar teikt par «jaunklasicismu». Arī tagad precīzu terminu radīt nav viegli. Ņemot vērā šīs stilistikās ievirzes eklektisko dabu (*eklektikos* — tāds, kas izvēlas), klasiskās formas **izvēlējās**, lai paustu noteiktu (nacionālu) ideju, tādēļ vispiemērotākais, kā jau teikts, būtu apzīmējums **neoeklektisms** (atšķirībā no 19. gs. otrās puses eklektisma).

Kāda tad kopumā būtu **nacionālās arhitektūras dziļākā būtība**? Viennozīmīgu atbildi nevar atrast nevienā publikācijā un tādas arī nevar būt. Stila jēdziens plašākā nozīmē ir filozofiska kategorija, bet izziņas process — bezgalīgs. Tomēr visai precīzu definīciju ir devis J. Rutmanis: «Nacionālā stila būtība nav dekoratīvo formu katalogā, bet uzdevumu uztverē, kompozicionālā

⁶⁹ *Jasenas J.* Arhitektūras tautiskums // LA. 1940. Nr. 1. 20. lpp.

⁷⁰ *Rutmanis J.* Celtniecības izstāde. 168. lpp.

atrisinājumā, proporciju izjūtā.»⁷¹ J. Jasenas savu vie-
dokli ir formulējusi tā: «Lai mūsdienu arhitektūra būtu
tautiska, ir jāzina, ka arhitekta darbs ir radoša gara
darbs un tikai kā tads viņš var izpaust tautiskumu, at-
karībā no radošās personības tautiskām īpašībām.»⁷²

Arhitekts G. Dauge min vairākus momentus, kas
veido vispārējās radošās metodoloģijas pamatu ceļā uz
nacionālo stilu un kopumā reducējami uz loģiku un
vienkāršību: «Jābūvē loģiski, praktiski, lietišķi. Tad, da-
bīgi, tiks ievērots arī viss, kas atbilst laikam, vietai, ap-
kārtnei, tautas psihei, nacionālām rakstura īpašībām . .
nepieciešams . . izvairīties no liekas ārējās greznības,
no nekritiskiem tapinājumiem . . Jo vairāk mēs piekop-
sim netapinātu, lietišķu un vienkāršu celtniecību, jo
viņa gan uz laukiem, gan pilsētās kļūs arvien labāka
un latviskāka.»⁷³

Viens no visnopietnākajiem darbiem, īsts zinātnisks
pētījums nacionālā stila problemātikā, bija P. Bērzkalna
raksts «Nacionālais stils celtniecībā»⁷⁴ autoritatīvā lite-
rārajā žurnālā «Daugava». Šis darbs iepazīstināja plašu
sabiedrību ar arhitektūras stila un tā nacionālo iezīmju
jautājumiem, turklāt P. Bērzkalns to veica, «kā arhi-
tektiem jau sen vajadzēja rīkoties, lai nebūtu jādzird
tik daudz, tik drosmīgu un tik augstprocentīgi obsku-
rantu vārdu, padomu un vienkārši domu par arhitek-
tūru, kādu mums nācies noklausīties no mūsu citādi
intelektuālās sabiedrības un kulturālo arodu darbinieku
vidus»⁷⁵. Raksts izpelnījās slavinošas atsauksmes presē,
kas parasti gan gadās vienīgi ar daudz lielāka apjoma
sacerējumiem. Tikai izkoptai un attīstītai pašapziņai,
uzsvēra P. Bērzkalns, «nebūs bīstami citu zemju misio-
nāri, tirgotāji vai ģenerāļi, kad tie nicīgi izteiksies par
mazās nācijas sasniegumiem un lielies ar savu vare-
nību, bagātību un kultūru»⁷⁶.

Te aplūkota tikai neliela daļa no 20. un 30. gadu pub-
likācijām, taču arī tās pietiekami precīzi atspoguļo gan
tālaika arhitektūras radošās problēmas, gan arī reālo
stilistisko ieviržu īpatnības.

⁷¹ Rutmanis J. Celtniecības izstāde, 170. lpp.

⁷² Jasenas J. Arhitektūras tautiskums. 20. lpp.

⁷³ Dauge G. Par nacionālu arhitektūru. 781., 782. lpp.

⁷⁴ Bērzkalns P. Nacionālais stils celtniecībā. 845.—860. lpp.

⁷⁵ LA. 1938. Nr. 3. 135. lpp.

⁷⁶ Bērzkalns P. Nacionālais stils celtniecībā. 860. lpp.

Stili un stilistiskās ievirzes

Aplūkojot Latvijas Republikas laikā radušās celtnes no arhitektoniski mākslinieciskā izveidojuma viedokļa, tikai daļa no tām iekļaujas profesionāļu ieskicētajā klasifikācijā. Toreiz neanalizēja tā saucamo fona apbūvi — galvenokārt dzīvojamās mājas un laukos vai mazpilsētiņās celtās skolas, tautas namus, pienotavas, slimnīcas un citas sabiedriskās ēkas. Neskatoties uz stilistiskās kopainas šķietamo raibumu, tālaika būvmākslā tomēr jūtama noteikta viengabalainība, laika gars uzspiedis savu zīmogu mākslinieciskā izveidojuma ziņā pat radikāli atšķirīgām celtnēm. 20. un 30. gadu celtnu rašanās laiku lielākoties var identificēt tīri vizuāli — kļūda nebūs lielāka par desmit gadiem.

Formu daudzveidības un aplūkojamā materiāla apjoma dēļ visu aplūkot vienkopus, protams, grūti, tāpēc nosacīti var nodalīt 4 galvenās stilistiskās grupas: 1) historisms jeb iepriekšējo stilu formu daļējs atkārtojums vai vispārināta stilizācija; 2) neoeklektisms kā šī historisma akcentēts paveids, balstoties uz klasisko formu valodu; 3) nacionālā tautiskuma meklējumi mākslinieciski vispārinātā skatījumā, pievēršoties tautas senās koka celtniecības formām, proporcijām un detaļām; 4) funkcionālisms un tā reģionālie paveidi. Pietiekami skaidri izteiktas patstāvīga, pilnvērtīga stila pazīmes ir vienīgi funkcionālismam un zināmā mērā arī neoeklektismam.

Šis iedalījums, jāuzsver, nav visu dažādo «ismu» pašmērķīga klasifikācija. Jau no iepriekš teiktā skaidrs, ka minētajām ievirzēm var būt daudz kas kopīgs ne tikai

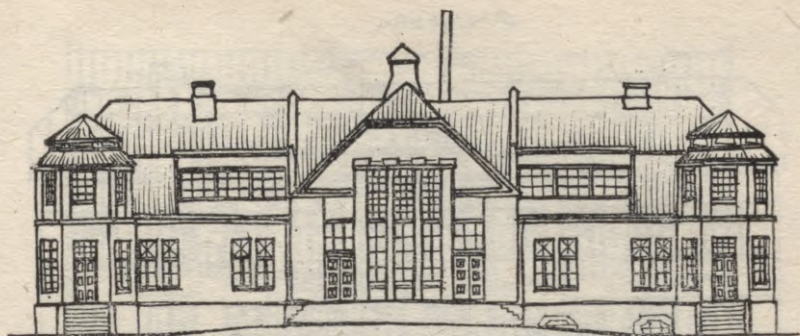
atsevišķu elementu un detaļu izpildījumā, bet pat vispārējo stilistisko īpatnību ziņā, piemēram, no attāluma tipiskai funkcionālisma celtnei tuvplānā pamanāma klasisku formu arhitektoniskā apdare vai arī tikpat kā no sentēvu klētiņas paņemtās durvis vai kāds stabs. Turklāt tādu ēku nav maz. Analizējot arhitektūru pēc piedāvātās metodes, vairumā gadījumu nav iespējams atsevišķi aplūkot viena vai otra meistara daiļradi, jo, runājot arhitekta P. Ārenda vārdiem, «celtnieki savu mērķu sasniegšanai vienreiz lieto vienu, citreiz citu paņemienu, bet rezultāti bijuši vairāk vai mazāk teicami samērā ar darītāja latvisku izjūtu potences pakāpi».¹ Tomēr gribas izteikt cerību, ka līdz ar autora šo pieņemto iedalījumu radīsies precīzāks priekšstats par arhitektūras raksturīgajām mākslinieciskajām īpatnībām kopumā.

Historisms

Dažkārt par historismu dēvē 19. gs. otrās puses arhitektūras stilu eklektismu. Tomēr nosaukuma «historisms» jēdzieniskais saturs norāda vienīgi uz celtņu arhitektoniskajā apdarē izmantoto formu avotu — vēsturisko stilu izteiksmes līdzekļu arsenālu, turpretī «eklektisms» — uz tālaika stila māksliniecisko būtību — uz izvēli. Izvēlētas vēsturiskās formas saliedēja jaunā kompozīcijas sistēmā, bet pašām šīm formām bija jēdzieniski simboliska nozīme. 20. un 30. gados, kā jau teikts, gan eklektismu, gan 20. gs. sākumā uzplaukušo jūgendstilu viennozīmīgi noliedza. Taču vienmēr ir pastāvējusi noteikta vēsturiskā pēctecība un zināma radošās domāšanas inerce. Tāpēc vairākums 20. gadu pirmās puses celtņu tikpat kā neatšķīrās no pirmskara laikā celtajām, tādējādi atkārtojot iepriekšējā vēsturiskā perioda mākslinieciskās formas. Šāds historisms, protams, bija likumsakarīgs ne tikai vēsturiskās kontinuitātes, bet arī pēckara nabadzīgā sociāli ekonomiskā fona dēļ.

Historisms — vēsturē jau apbētas mākslinieciskās izteiksmes lietošana — bija dzīvotspējīgs ne tikai ra-

¹ Ārends P. Latvijas celtniecības sasniegumi 20 gados // SM. 1939. Nr. 1. 154. lpp.

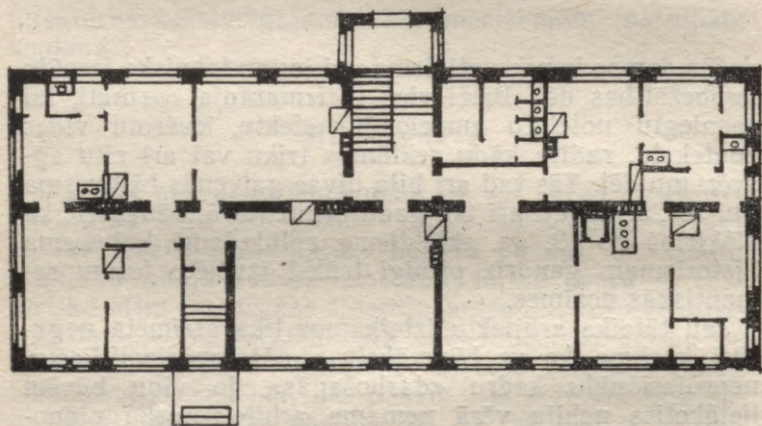
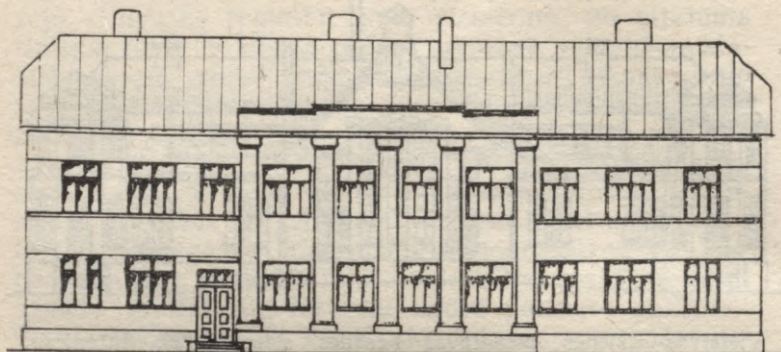
Vietalvas-Odzienas pienotava. Fasādes skice. 1926. Inženieris P. Elksnītis.

došās domas konservatīvisma vai jaunu tehnisko iespēju ierobežotības dēļ. Bieži vien to izmantoja apzināti, lai sasniegtu noteiktu emocionālo efektu, ievērotu vides kontekstu, radītu kādu reklāmas triku vai arī citu apsvērumu dēļ. Tās tad arī bija divas galvenās historisma linijas 20., daļēji arī 30. gadu arhitektūrā. Jāuzsver, ka atšķirībā no 19. gs. eklektisma aplūkojamā laikposma historismam gandrīz pilnīgi trūkst izvēlēto formu semantiskās nozīmes.

Jau tālaika arhitektu izteikumos tika atzīmēta negatīvā ietekme, ko uz būvmākslu atstāja mazkvalificētu, neprofesionālu kadru «darbošanās», jo viņu būvēm lielākoties nebija vērā ņemama arhitektoniskā plānojuma un mākslinieciskās kompozīcijas kvalitātes. Tieši šo cilvēku projektētās ēkas veidoja historisma celtnu lielāko daļu. Tomēr jāatzīmē, ka daudzos Latvijas provinču centros godprātīgi un auglīgi darbojās vietējie būvtehniķi vai būvinženieri, pēc kuru projektiem uzcēla ne vienu vien arī arhitektoniskā izveidojuma ziņā kvalitatīvu ēku.

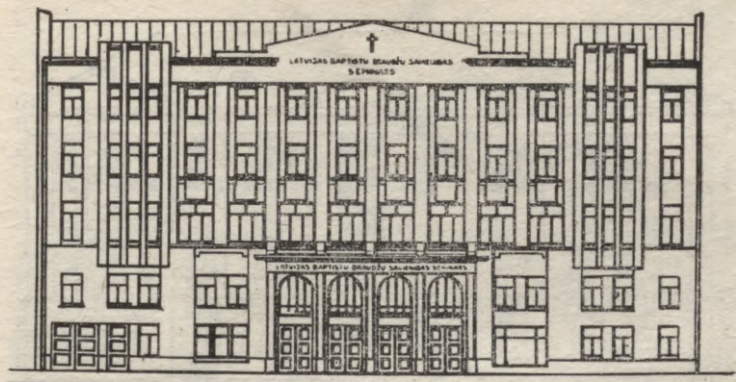
Valmieras būvinspektors inženieris P. Bērziņš, piemēram, uzcēla virkni sabiedrisko ēku, to skaitā pagastnamus Kauguros (1923) un Pociemā (1930), skolas Matīšos (1933) un Rencēnos (1934). Viņš atjaunoja arī bijušo Valtenberges pili Mazsalacā (1925), izbūvējot tajā telpas skolai, un bija vēl daudzu citu ēku autors. Lielākoties Madonas pusē strādāja inženieris V. Bergkinds. Viņš projektēja slimnīcu ēkas Madonā un

Pratohatv.

Skola Nīcgalē. Projekts. 1934. Inženieris A. Mākulis.

Gulbenē (1929), skolas Galgauskā (1929), Saikavā (1931), Madonā (1933) u. c. Latgalē ļoti daudz uzbūvēts pēc Rēzeknē dzīvojošā arhitekta P. Pavlova projektiem, taču šajā pusē darbojās arī inženieri K. Kļavenieks (Latviešu biedrības ēka Zilupē, 1933 un skola Ungurmuižā, Daugavpils apriņķī, 1933) un A. Mākulis (skolas Nīcgalē, 1934 un Višķos, 1935; Krāslavas pagastnams, 1935 u. c.), būvinženieris J. Aigars (skola Krāslavā, 1937) un citi. Ventspilī un Ventspils apriņķī plaša būvprakse bija apriņķa būvinspektoram inženierim tehnologam J. Lūkinam (skolas Zirās, 1925—1935, Ugāles pagasta Māteros, 1930; Rindas tautas nams Ances pa-

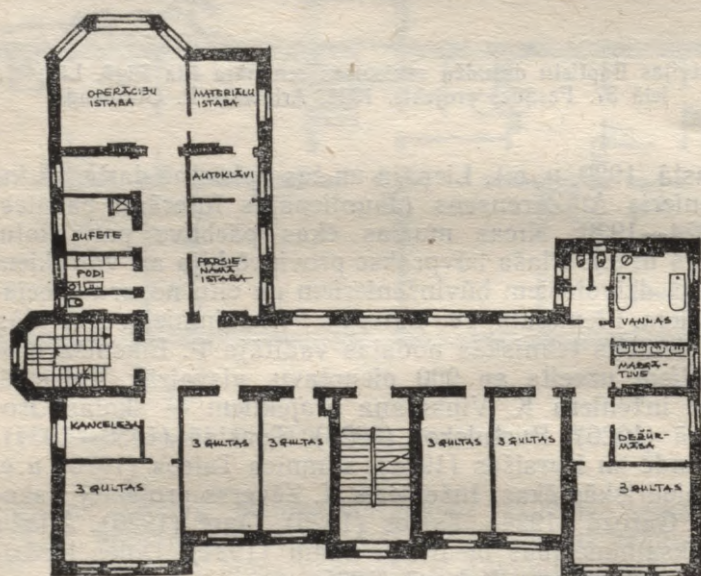

R. Glazenaps
inženieris arhitekts

Latvijas Baptistu draudžu savienības semināra ēka Rīgā, Lāčplēša ielā 37. Fasādes projekts. 1931. Arhitekts R. Glazenaps.

gastā, 1929, u. c.). Liepājā un tās apkārtnē darbojās inženieris A. Zērensens (Jaunliepājas luterāņu baznīca, 1924—1930; Nīcas muižas ēkas pārbūve par skolu, 1924 u. c.). Plaša būvprakse provincē bija arī vairākiem Rīgā dzīvojošiem būvinžinieriem un citu nozaru speciālistiem. Piemēram, pēc Latvijas Piensaimnieku centrālās savienības tehniskās nodaļas vadītāja P. Elksnīša projektiem uzcelts ap 200 pienotavu, visvairāk Vidzemē, pēc inženiera K. Vinkmaņa projektiem — skolas Grobiņā (1926), Burtņiekos (1928), Turaidā (1930—1934), Stendē un Kūrsiņos (1934), slimnīca Talsos (1928) u. c. sabiedriskās ēkas. Inženieris K. Zēverss projektējis skolas Garozā (1924), Talsos (1925), Ogrē (1926), Allažu lauksaimniecības biedrības namu (1924), Doles biedrības tautas namu Ķekavā (1925) u. c.

Divdesmitajos gados nereti parādījās celtnes, kuru arhitektoniskais noformējums ir līdzīgs pirmskara racionālistiskā jūgendstila ievirzē veidotajām ēkām. Tādi, piemēram, ir īres nami Rīgā, A. Čaka ielā 62 (1926, arh. N. Nords), E. Birznieka-Upīša ielā 28 (1925, inž. P. Miežis), Mednieku ielā 7 (1926, arh. A. Raisters), Avotu ielā 8 (1926, arh. P. Mandelštams), īres nams Liepājā, Kuršu ielā 24 (1931, arh. M. Berči), kā arī Latvijas bankas nodaļa Valmierā, Rīgas ielā (1924, inž.

Slimnīca Līvānos. Projekta skice. 1929. Arhitekts P. Pavlovs.

P. Bērziņš; ēka nav saglabājusies), slimnīca Līvānos (1929, arh. P. Pavlovs), 2. latviešu pamatskola Rēzeknē (1926, inž. A. Briedis), Vietalvas-Odzienas piensaimnieku savienības pienotava (1926, P. Elksnītis), Latvijas Baptistu draudžu savienības semināra ēka Rīgā, Lāčplēša ielā 37 (1931, arh. R. Glazenaps) un

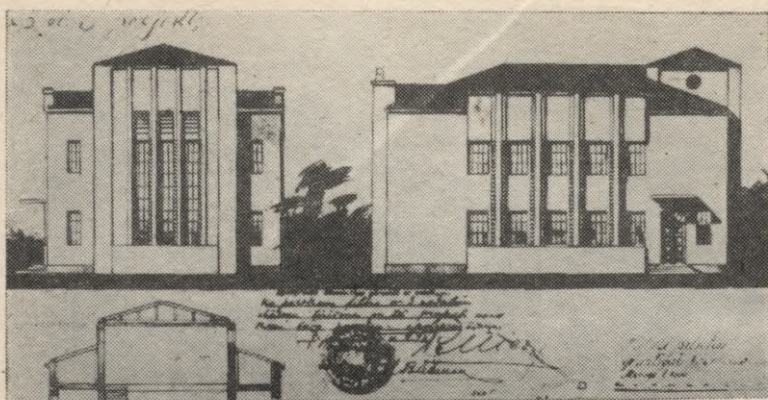

Telefonu centrāle Rīgā, K. Barona ielā 69. 1928. Arhitekts D. Zariņš.

virksne citu celtnu. Tā ir vistiešākā pēctecība, pat iepriekšējā laikposma stila sava veida «aizkavēšanās».

Vizuālajā risinājumā jūgendstila kompozīcijai tuva ir arī telefonu centrāles ēkas fasāde Rīgā, K. Barona ielā 69 (1928, arh. D. Zariņš), taču atsevišķās detaļās jūtams kaut kas no *art-deco* eksaltētās ģeometriskās ornamentikas. Šī stilistiskā tendence radās divdesmitajos gados ASV un uzlūkojama kā amerikāņu mēģinājums par katru cenu radīt «stilus» savā zemē, kur nebija tādu spēcīgu vēsturisko tradīciju kā, piemēram, Eiropas jūgendstils.

Līdzīgas iezīmes ir arī citiem D. Zariņa darbiem: telefonu centrāles ēkai Rīgā, Bāriņu ielā 10 (1929), viņa pirts projektam Talsos (1929; šie abi darbi gan visumā

Pirts Talsos. Projekts. 1929. Arhitekts D. Zariņš.

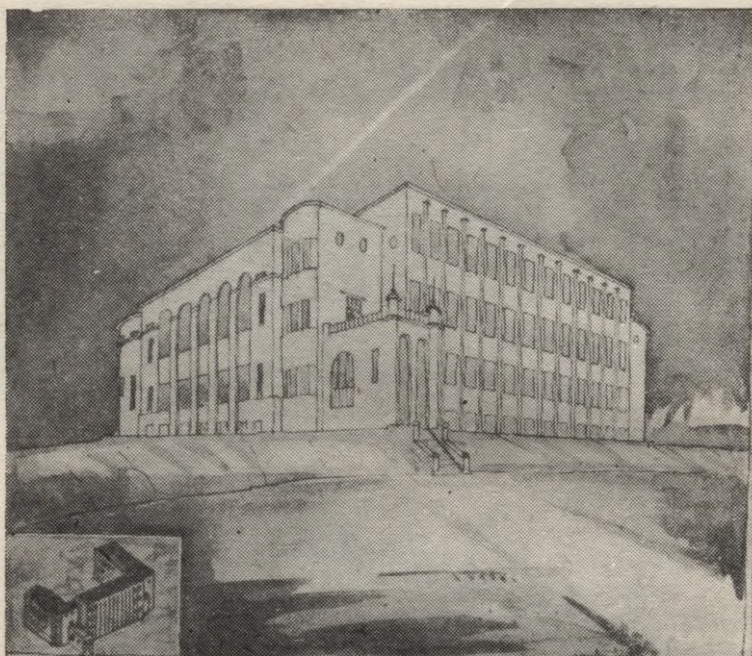
ieturēti funkcionālismam raksturīgās formās), zināmā mērā arī Angļu-amerikāņu misionēru biedrības nama projektam Rīgā, Lāčplēša ielā 117 (1925). Šī ēka bija iecerēta ar īpatnēji stilizētu «gotisku» pakāpjveida zeltini. Realizācijas gaitā tas gan tika nomainīts ar klostera velves tipa kupolu, kura balstamatne rotāta pēc klasiskā ordera parauga.

Atsevišķi *art-deco* formālie motīvi sastopami vairākās arhitekta P. Dreijmaņa celtnēs (skola Bolderājā, Miglas ielā 9, 1926—1930; ģimeņu ēkas Rīgā, Liepājas un Ropažu ielā, 1926—1927 u. c.). Bijušajā Gricgales muižas labības šķūnī izbūvētajam Mēmeles tautas namam civilinženieris J. Jakobi 1928. gadā izveidoja īpatnēju ieejas portālu, kam abās pusēs paceļas šķērsgriezumā trīsstūrains lizēnu saišķi, bet virs tiem — kaut kas līdzīgs pakāpjveida arkai. Arī tie ir tipiski *art-deco* dekoratīvie paņēmieni. Tomēr Latvijas arhitektūrā kopumā šī ievirze neizplatījās, tā bija tikai atsevišķu meistaru radošo eksperimentu rezultāts vai arī pāris atdarinājumu, tādēļ nav iemesla īpaši runāt par *art-deco* Latvijā. Drīzāk tas jāuztver kā modernizēta variācija par pašmāju jūgendstila tēmu.

Zināma racionālistisko jūgendstila formveides paņēmieni, kā arī pirmskara neoklasicisma ietekme jūtama arī pašas ievērojamākās 20. gadu būves Latvijā — Rīgas centrāltirgus — arhitektūrā. Tomēr kopumā tirgus

Angļu-amerikāņu misionāru biedrības nams Rīgā, Lāčplēša ielā 117.
 Nerealizētais fasādes projekts. Realizētais celtnes projekts. 1926.
 Arhitekts D. Zariņš.

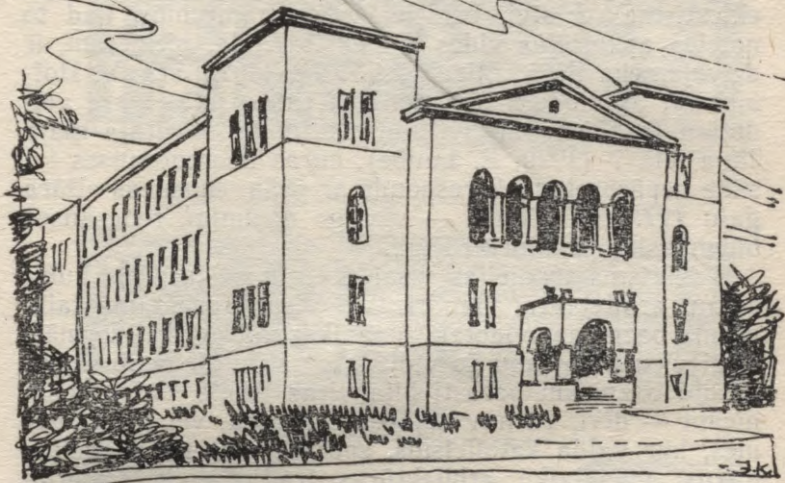

Skola Bolderājā, Miglas ielā 9. Projekta perspektīva. 1926.
Arhitekts P. Dreijmanis.

celtņu «ārējā arhitektūra cieši saskaņota ar konstruktīvo pamatu, izceļot nozīmīgākās vietas ar atturīgiem detaļu akcentiem, kas visumā labi saskan ar celtnes saimniecisko raksturu»². 1923. gadā notika starptautisks tirgus projektu konkurss. Tā noteikumos bija paredzēts, ka, kompleksu būvējot, ēkas jāpārsedz ar metāla lokveida kopnēm, — tās bija 1. pasaules kara laikā Vaiņodē būvēto cepelīnu angāru konstrukcijas, ko Rīgas pilsētas valde bija visai izdevīgi iegādājusies.³ Konkurssā vienu no augstākajām godalgām ieguva arhitekta P. Dreijmaņa un inženiera S. Žitkova priekšlikums. Spe-

² *Ārends P.* Rīgas modernās sabiedriskās celtnes // SM. 1936. Nr. 3. 160. lpp.

³ *Jagars J.* Centrāltirgus būve // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. R., 1932. 387.—394. lpp.

Ludzas Valsts vidusskola. 1927. Arhitekts I. Blankenburgs.

ciāli dibinātā tirgus būvbirojā, kuru vadīja inženieris V. Isajevs, izstrādāja galīgo projekta variantu. Darba zīmējumu un detaļu projektēšanā līdzdarbojās inženieris G. Tolstojs un no 1926. gada arī arhitekts P. Pavlovs. Projekta konsultants bija P. Dreijmanis. Grandiozo kompleksu, kas sastāv no 5 paviljoniem ar kopplatību 16000 m², nodeva ekspluatācijā 1930. gadā. Četri paviljoni bija domāti siktirdzniecībai, bet viens, lielākais, — vairumtirdzniecībai. Pie tā ar estakādi otrā stāva līmenī bija paredzēts pievadīt dzelzceļa atzarojumu (līdz galam nav realizēts). Zem visiem paviljoniem tika izbūvēti pagrabi, bet no tiem uz kanālmalu — tuneļi, pa kuriem preces ērti, tieši pazemes līmenī var nogādāt noliktavās un saldētavās. Visā kompleksā bija savam laikam ļoti moderns inženiertehniskais aprīkojums. Autori «centās pēc iespējas panākt galvenā kopskata pareizu novietojumu», un rezultātā tirgus ansamblis tiešām atstāj «liela un labi noskaņota darba iespaidu»⁴. Atsevišķās historizēta rakstura detaļas

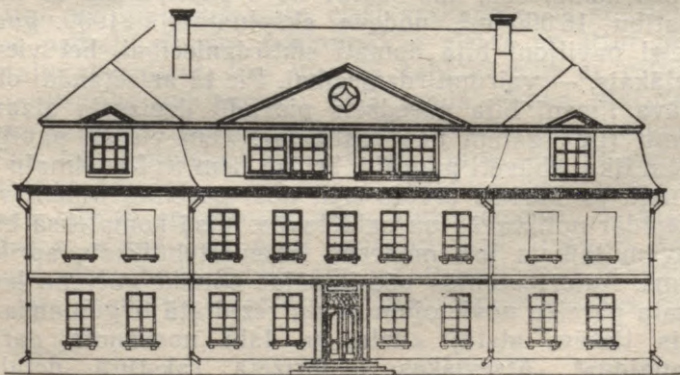
⁴ Dreijmanis P. Rīgas jaunā centrāltirgus būve // IZ. 1927. Nr. 7. 224. lpp.

fasāžu noformējumā pasniegtas *art-deco* formām tuvā interpretējumā.

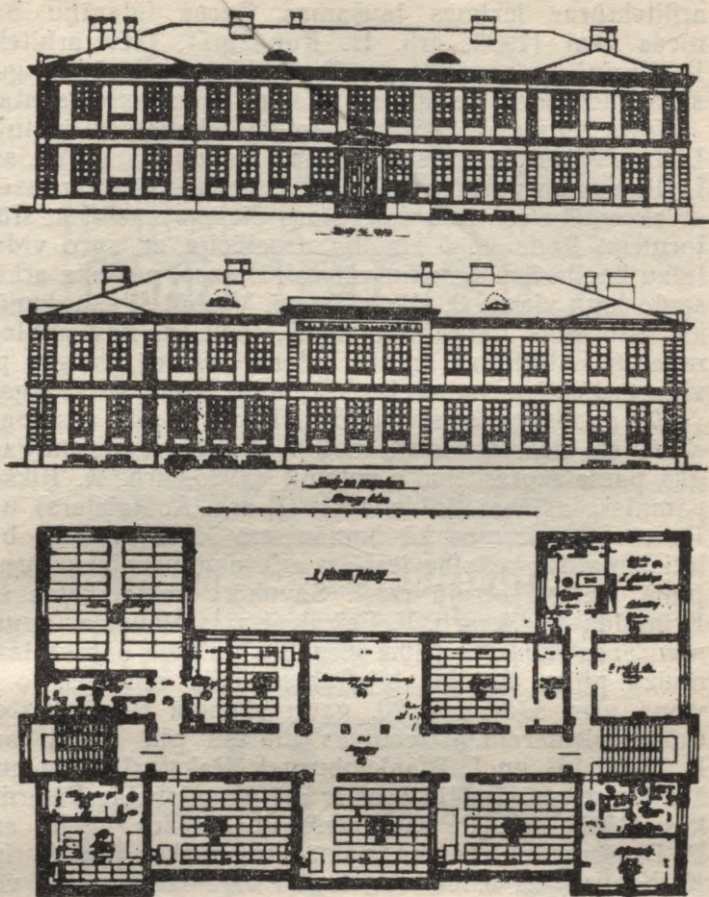
20. un daļēji 30. gažu arhitektūrā sastopami arī 19. gs. eklektisma recidīvi, bet lielākoties gadījumos, kad to noteica apkārtējās vides konteksts. Tāda, piemēram, ir dzīvojamā Rīgā, Elizabetes ielā 1 (1923, arh. V. Hofmanis), ar modernizēta «orderu eklektisma» garā veidotām fasādēm vai Sv. Jāņa baznīcas mācītāja māja Jāņa ielā 7 (1929, E. Laube), kuras neorenesanses fasāde nepārprotami korespondē ar pašas baznīcas altāra galu (17. gs. beigas) — vienīgo nozīmīgo renesanses būvmākslas pieminekli Rīgā.

Eklektisma tradīcijas visai noturīgas izrādījās kulta celtņu arhitektūrā. Gandrīz vai visas apskatāmā laikposma baznīcas veidotas romānikas vai gotikas formās, bieži vien mijot abu šo viduslaiku stilu elementus. Luterāņu baznīcām parasti bija viens tornis, katoļu baznīcām — divi. Tā nav nejauša sakritība: vēl šodien zemēs, kur valda katolicisms, spēcīgāka ir no Francijas nākusi viduslaiku arhitektūras tradīcija ar divtorņu dievnamiem, bet Ziemeļvācijā un vēl vairāk uz ziemeļiem, kur pārsvarā protestantisms, izplatītākas ir vientorņa baznīcas. Kā piemērus var minēt luterāņu baznīcas Viļakā (1925, inž. A. Kēse), Jaunlatgalē (Abrenē, 1928, arh. P. Kundziņš), Līvānos (1929, inž. P. Pētersons), Rēzeknē (1932—1935, inž. J. Cīrulis), Stūru baz-

Skats no ziemeļrietumiem

Skola Krimuldā. Fasādes projekts. 1923. Arhitekti V. Feizaks, J. Blaus.

A. Raisters
 1927. 11. 5.

Skola Baldonē. Projekts. 1927. Arhitekts A. Raisters.

nīcu Blīdenē (1932, arh. A. Lazdiņš), Liepņas baznīcu (ap 1935) u. c., kā arī Romas katoļu baznīcu Atašienē (1930, arh. B. Leilands). Virkne divtorņu katoļu baznīcu Latgalē celtas pēc arhitekta P. Pavlova projektiem: Balbinovas baznīca Piedrujas pagastā (1935), Jezupovas baznīca Naujenes pagastā (1935), Marijāmu biedrības katoļu baznīca Rēzeknē (1931) u. c. Individuālākas

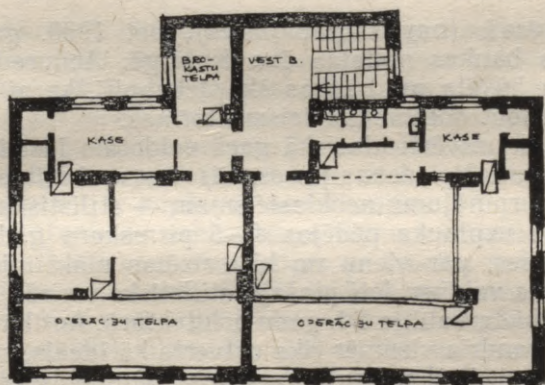
arhitektūras iezīmes jaušamas Ogres luterāņu baznīcas ēkai (1929, arh. H. Kundziņš), taču arhitekts D. Zariņš to novērtēja šādi: «...kieģeļu fasādes, gotu stila motīviem, kompozīcijas ziņā maz interesanta»⁵.

Kulta celtnu arhitektūras motīvi ieskanas arī ipatnējā Ludzas Valsts vidusskolas ēkas veidojumā (1927, arh. I. Blankenburgs). Nozīmīgākā ir simetriskā gala fasāde ar akcentētu centrālo daļu starp diviem masīviem stūru torņiem. Rodas pat zināma asociācija ar agro viduslaiku bazilikām. Līdzību vēl vairāk izceļ pusloka arkām segto logu virkne 3. stāva līmenī. Varbūt šī ēka domāta kā katoliskās Latgales simbols, taču tai nav analogu ne citur Latvijā, ne arī tās autora daiļradē, lai gan pēc viņa projektiem ir uzcelts ļoti daudz skolu, arī Latgalē.

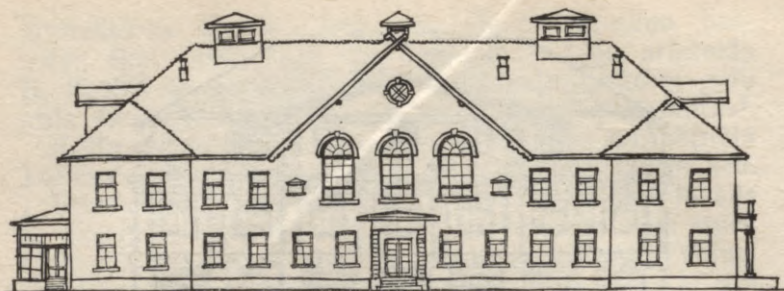
20. gados celto skolu arhitektūrā nereti sastopami eklektiski neorenesanses motīvi, piemēram, desmitgadīgās pamatskolas ēkai Ventspilī (1925, arh. K. Bikše), pamatskolas ēkai Baldonē (1927, arh. A. Raisters) u. c. Renesanses formas kā humānisma ideju simbols bija ļoti izplatītas mācību iestāžu arhitektoniskajā noformējumā 19. gs. otrajā pusē. Savukārt pamatskolas ēka Krimuldā (1923, arh. V. Feizaks un J. Blaus) ar augsto mansarda jumtu ir stipri vien līdzīga vēlā baroka laika muižu pilim. Arī tas bija sava veida arhetips, jo ne vienā vien šādā pilī 20. gadu sākumā tika iekārtota skola, piemēram, Dzelzavas muižas pilī (1921, arh. P. Kundziņš un I. Blankenburgs). Raksturīgajām muižas kungu mājām līdzīgas ir arī pamatskolas Pēterniekos (1923, arh. P. Kundziņš) un Allažos (1925, arh. P. Dreijmanis), tautas nams Anneniekos (1929, inž. K. Krauze) u. c. celtnes, kuras šajā laikā radās visā Latvijā. Arī Latvijas bankas nodaļas ēku Gulbenē arhitekts A. Maidelis 1927. gadā izprojektēja stilizēti vispārinātās barokālās formās, bet realizācijas gaitā lauztās formas mansarda jumtu nomainīja ar četrslīpju un sākumā paredzētā mezonīna vietā izbūvēja augstu trīsstūra frontonu. Tādējādi ēka kļuva daudz klasiskāka. Tajā pašā laikā Gulbenē pēc arhitekta I. Blankenburga projekta uzcēla valsts arodskolu ar ortodoksāli klasiskā manierē veidotām fasādēm. Jau 1925. gadā pēc viņa projekta bija uzcelta līdzīgi apdarināta agrārbankas

---

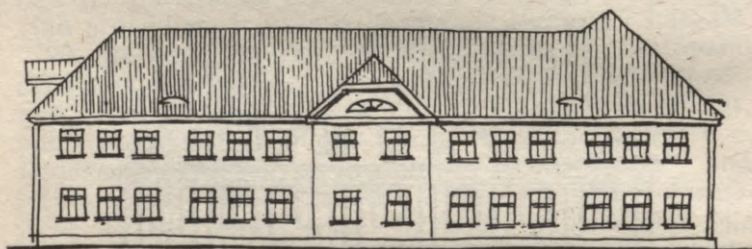
⁵ Zariņš D. Celtniecība Latvijas pilsētās // Latvijas pilsētas valsts 20 gados. R., 1938. 31. lpp.

Latvijas bankas nodaļas ēka Gulbenē. Nerealizētā fasādes projekta skice. Realizētā projekta skice. 1927. Arhitekts A. Maidelis.

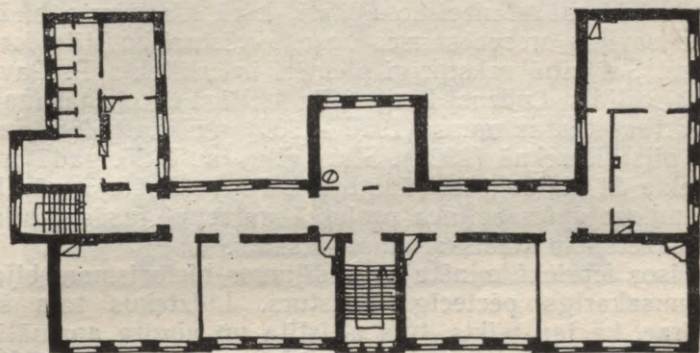
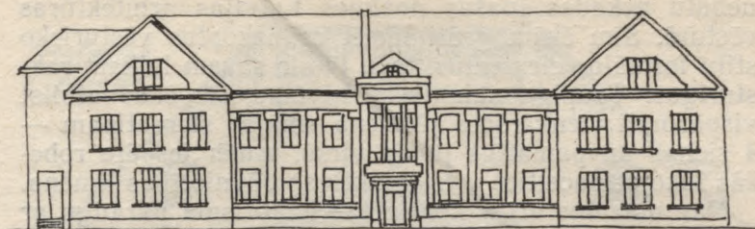
Tautas nams un pagastmāja Ozolniekos. Fasādes skice. 1937.
Arhitekts A. Raisters.

Skola Burtņiekos. Fasādes skice. 1928. Inženieris K. Vinkmanis.

ēka Jelgavā (nav saglabājusies), bet 1930. gadā — Latvijas bankas nodaļas ēka Kuldīgā. Acīmredzot ap šo laiku būvēta arī bankas ēka Jēkabpilī, kurai fasāžu apdarē tāpat dominē klasicisma formas.

Ēkas ar uzsvērti klasiskā garā veidotām fasādēm nebija retums. No vienas puses, tās var uzskatīt par vistiešāko turpinājumu neoklasicismam — stilistiskai ievirzei, kura uzplauka pēdējos 4—5 pirmskara gados. No otras puses, par vienu no historizētas mākslinieciskās izteiksmes veidiem ļoti plašajā stilistisko ieviržu daudzveidībā, kāda valdīja 20. gadu arhitektūrā. Antīkā grieķu klasika gandrīz vienmēr tika uztverta kā ideāls, kā mākslinieciska pilnība, kuru, protams, pārspēt nav iespējams, bet kuras atsevišķus motīvus var izmantot daļradē gan kā repliku, gan citātu, gan kā stilizētu detaļu vai arī kā tektoniskās sistēmas pamatprincipu. Arhitekts A. Raisters, kā jau teikts, gandrīz vienmēr palika uzticīgs klasiskajai pieejai arhitektūras uzdevumu risināšanā visa aplūkojamā laikposma garumā — sākot ar

Skola Grobiņā. Projekta skice. 1926. Inženieris K. Vinkmanis.

tautas namu Valkā un beidzot ar pagastmājas un tautas nama būvi Ozolniekos pie Jelgavas (1937—1939). Šīs ēkas fasādē gan nav neviena orderu elementa: pat projektā paredzētās toskāniskās kolonnas ieejas portālā jau būvdarbu laikā nomainīja ar rustotiem pilastriem. Taču kopējā kompozīcijas shēma, neskatoties uz šo atribūtu trūkumu, ir nepārprotami klasiska.

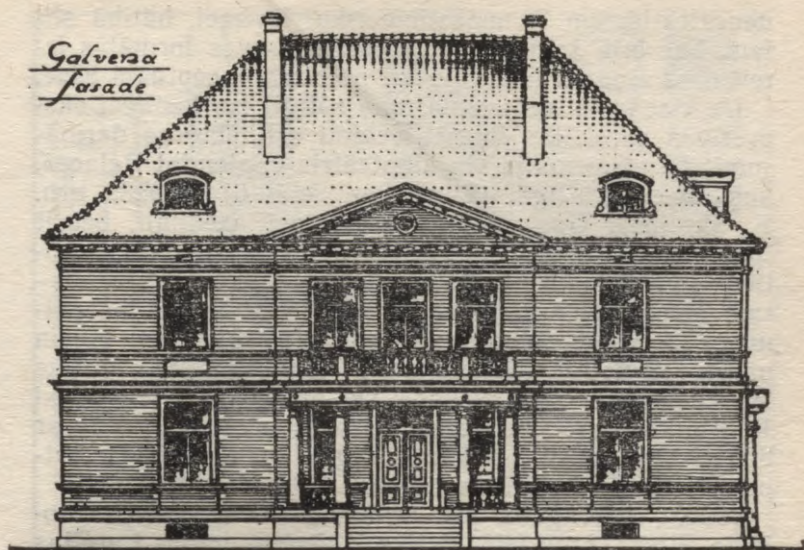
Nereti klasiskās arhitektūras formas traktētas ārkārtīgi brīvi, bieži vien asociācijas ar klasiku rada vienīgi simetrija kopējā kompozīcijā, kāds trīsstūrainš frontons (inž. K. Vinkmaņa projektētās skolas Grobiņā, 1926, Burtņiekos, 1928, Turaidā, 1930—1934, un Stendē, 1934, u. c.), klasisks portāls (valsts ģimnāzija Rūjienā, 1931, arh. I. Blankenburgs) vai vēl kāda cita detaļa (pirts Valmierā, 1926, arh. A. Maidelis; slimnīcas Ludzā, 1929, arh. B. Leilands, un Madonā, 1929, inž. V. Bergkinds; ārsta māja un aptieka Jaunpiebalgā, 1931, arh. A. Raiters u. c.). Daudzu šē minēto celtnu arhitektoniskais izveidojums kopumā ir ļoti vienkāršs, un tām nemaz

nebūtu nekādas īpašas nozīmes Latvijas arhitektūras vēsturē. Šīm ēkām grūti fiksēt arī izkoptus vēsturisko stilu formālos elementus, taču tās ir savam laikam raksturīgas. Taupīga saimnieka būvētas, šīs ēkas atbilst vispārināti vienkāršota jēdziena «māja» stereotipam — 4 sienas un pamatīgs jumts virsū, tomēr iespēju robežās lūkojot pacelties virs primitīvas būvniecības līmeņa.

Nav mazums arī «klasicizētā» historisma paraugu ar pietiekami izkoptu, profesionālas rokas veidotu arhitektoniski māksliniecisko apdari, kurā klasicisms bieži vien savijas ar renesanses un citu vēsturisko stilu formām. Šai ziņā raksturīgi piemēri ir arhitekta P. Pavlova celtais Ludzas Latgaliešu kultūras veicināšanas biedrības tautas nams (1926—1930) un «Latgolas tautas piļš» Rēzeknē (1928). Starp citu, jau 1925. gadā arhitekta A. Maideļa izstrādātajā, bet nerealizētajā, pārāk grandiozajā šīs celtnes projektā galvenai fasādei bija paredzēts īsta klasiska tempļa izskats.

Visos iepriekš minētajos gadījumos historismam bija likumsakarīgs pēctecīgs raksturs. Līdztekus tam šī ievirze, kā jau teikts, tika attīstīta un virzīta apzināti, nolūkā ar vēsturisko formu palīdzību sasniegt noteiktu mākslinieciski emocionālo efektu. Tiesa, to ne vienmēr darīja harmoniskā, izkoptā veidā. Sastopami pārspilējumi. Piemēram, inženiera P. Mieža personīgā dzīvojamā Mežaparkā, Siguldas prospektā 1 (1930) gandrīz nemaz nav pamanāma aiz 4 grandiozām korintiešu kolonnām. Tās izkārtotas puslokā ap tukšu rizalītu. Savukārt Nīcgales skolas ēkas (1934, inž. A. Mākulis) funkcionālistiskajai fasādei ar horizontāliem lentveida logiem centrālajā daļā tikpat kā pielipināts visai neproporcionāls pieckolonnu klasiska portika motīvs.

Labāko meistarību darbos šādu modes atdarinājumu nav, tajos klasisko formu arsenāls izmantots radoši, veidojot mākslinieciski izkoptas kompozīcijas, piemēram, dzelzceļa staciju ēkas Meitenē (1922), Skrīveros (1924, abas — arh. J. Neijs) un Gulbenē (1925, arh. P. Feders), Latvijas komercbankas ēka Rīgā, Doma laukumā 8 un tirdzniecības nams Rīgā, Kalēju ielā 5 (abi — 1926, arh. P. Mandelštams), arhitekta D. Zariņa personīgā dzīvojamā Rīgā, Alises ielā 3 (1928), Ikšķiles baznīcas ēka (1933, arh. P. Kundziņš) u. c. Šī apzināti klasiskā virziena galvenais ideologs, protams, bija E. Laube. «Viņa intensīvais darbs norit ar meža

Jelgavas cukurfabrikas administratīvā ēka. Fasādes projekts. 1924.
Arhitekts E. Laube.

viņu apaugušā divstāvu dārza mājiņā Pārdaugavā. To profesors pēc savas gaumes sev izbūvējis. Tā nav ne-
jaušība», rakstīja A. Birzenieks, «ja šī arhitekta mītne
ir ietverta nosvērtās klasiskās formās. Saulaina un
miera pilna nosvērtība raksturā un darbā ir arhitekta
Laubes izcilākā iezīme.»⁶ Savu māju Baložu ielā 20^a
E. Laube uzcēla 1924. gadā, gadu vēlāk pēc viņa pro-
jekta tika būvēta neliela administratīvā ēciņa Jelgavas
cukurfabrikā. Katrā no šiem darbiem E. Laube klasis-
kās formas interpretēja atšķirīgi, viņa rokās tās allaž
ieguva kādu jaunu niansi un nekad nepārvērtās par
štampu. Tomēr nespeciālistam bez papildinformācijas
nav nemaz tik viegli noteikt šo ēku rašanās laiku: visai
līdzīga klasisko formu interpretācija nereti sastopama
arī 19. gs. eklektisma celtnēs. Apzinot 20. un 30. gados
Latvijas arhitektūrā paveikto, var secināt, ka rezultātā
tieši šī «apzinātā» historisma līnija kļuva par pamatu

⁶ *Birzenieks A.* Dr. arh. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība
patstāvīgā Latvijā // LA. 1940, Nr. 4. 118. lpp.

neoklektismam — mākslinieciskai ievirzei, būtībā stilam, kas bija samērā viengabalains savas formālās izteiksmes ziņā un kam bija arī precīza konceptuālā bāze.

Uz vispārējā historisma fona spilgti izceļas daži ekspresīvās barokālās formās veidoti arhitektūras darinājumi. Te vispirms jāmin kinoteātris «Splendid Palace», kas atrodas Rīgā, Elizabetes ielā 61 (1923, arh. F. Skujiņš). Gan ieejas portāls, gan vestibili, bet it īpaši skatītāju zāle bagātīgi rotāta rokoko ornamentiem, kuru plastika kulmināciju sasniedz pie ekrāna — tam abās pusēs ir tikpat kā naturālas, apzeltītas palmas. Tās it kā atgādina: viss te redzamais nav jāņem pārāk nopietni! Gleznojumus izpildījis mākslinieks H. Grīnbergs, plastiskos veidojumus — tēlnieki R. Maurs un J. Legzdiņš. Visa kinoteātra (tolaik ar 890 vietām tas bija lielākais Rīgā) apdare teicami kalpoja šīs kultūriestādes reklāmai.

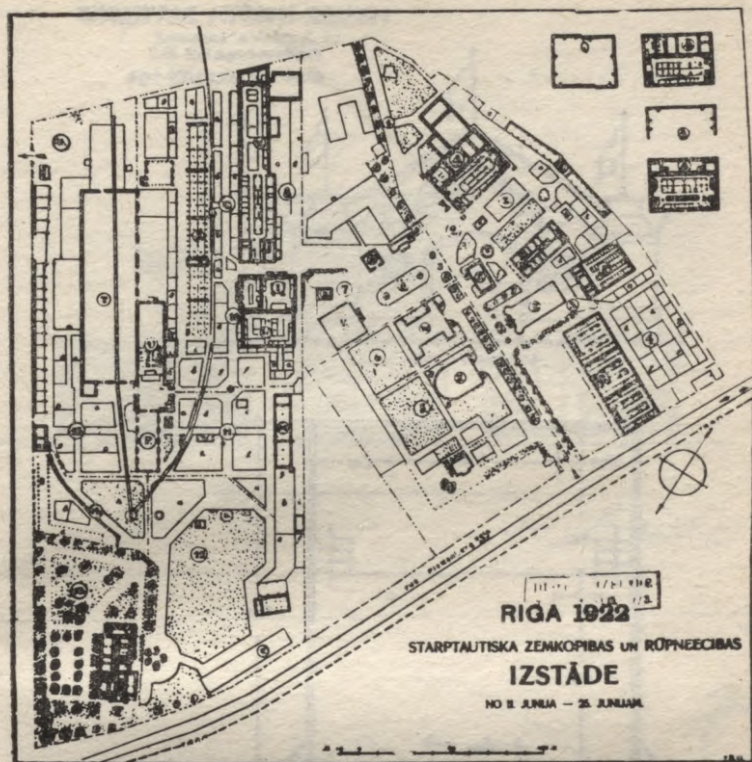
1926.—1928. gadā pēc arhitekta A. Trofimova projekta Rīgā, Torņņu ielā 11 tika izbūvētas telpas Latvijas Arhitektu biedrībai. Kapitāli pārbūvējot senāko ēku, jaunās apjomā iekļāva arī 15. gs. sākuma Rīgas mūra fragmentus ar Jirgena torni un Zviedru vārtiem. Ēkas arhitektūrā jūtama viduslaiku noskaņa, bet ir arī daudz barokālu motīvu. Arhitekts J. Rutmanis ēkas autoru pat nosauca par «baroka fanātiķi»⁷. Kā Arhitektu namam, tā arī ēkai Vecrīgā, M. Smilšu ielā 8 (1931, arh. V. Šervinskis) ir barokāls, volūtām rotāts zelminis.

Viens no visinteresantākajiem objektiem, kas atspoguļo Latvijas Republikas laika pirmo gadu arhitektonisko domāšanu, bija starptautiskās zemkopības un rūpniecības izstādes Rīgā, kuras organizēja akciju sabiedrība «Izstāde». Tās notika no 1921. līdz 1926. gadam vecas rūpnīcas un tai pieguļošā teritorijā Ķīsezera ielā 9. Izstādes teritorija no gada uz gadu tika papildināta ar jaunām būvēm, un 1925. gadā tur bija pavisam 56 paviljoni un dažādas palīgbūves. Dalībnieki bija firmas, sabiedriskas organizācijas un valstis, to skaitā Polija, Krievija, Grieķija, Somija, Zviedrija, Šveice, Francija.

Vairākums paviljonu bija pagaidu rakstura būves (izstāde katru gadu funkcionēja apmēram 1,5—2 mēnešus

---

⁷ Rutmanis J. Arhitektūra Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos desmit gados // IZ. 1928. Nr. 11. 325. lpp.

Starptautiskā zemkopības un rūpniecības izstāde Rīgā, Ķīšezera ielā 9. Ģenerālpāns.

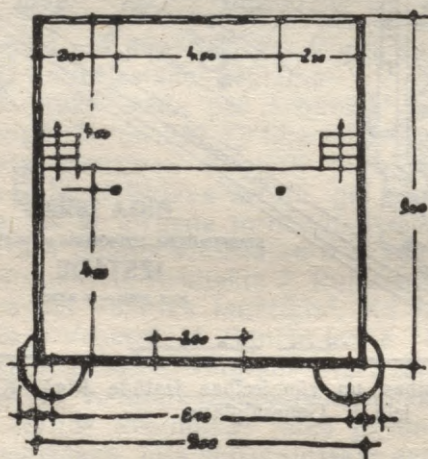
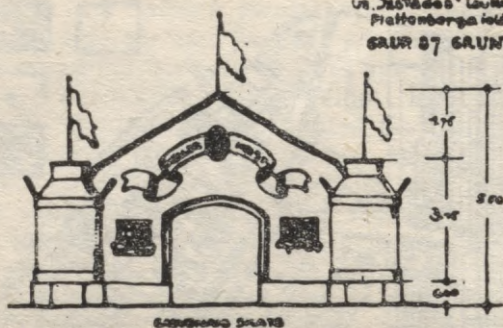
vasarā), tomēr tie bija interesanti un spilgti pēc sava arhitektoniskā veidola. Radošo paņēmieni spektrs te bija visai plašs un šajā ziņā lieliski atspoguļoja tālaika stilistisko plurālismu.

Polijas (1922, arh. A. Šmēlings) un Šveices (1924, arh. F. Skujiņš) paviljonu arhitektūrā dominēja simetrija, klasiska kompozīcija un detaļas. Latvijas Neredzīgo biedrības institūta paviljons (1923, arh. F. Skujiņš) stipri vien atgādināja Vidzemes riju, tikai papildinātu ar daudzām etnogrāfiska rakstura detaļām. Rīgas tekstilfabriku akciju sabiedrības paviljons (1923, arh. G. Berči) bija veidots plastiskās dekoratīva jūgendstila formās. Divu paviljonu izveidojumā bija izmantoti uzsvērti naturāli simboli: Millera—Holsta firmas

MÜLLER-HOLSTA PAVILJONS

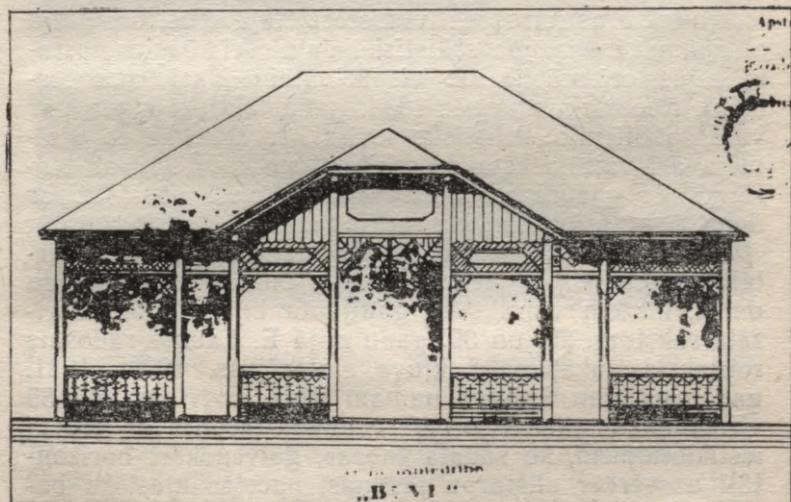
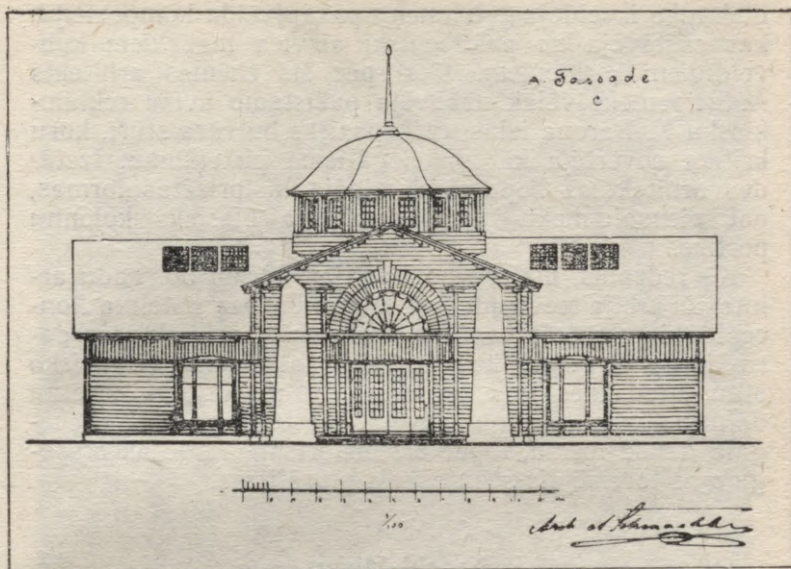
us „Istādes” laukumā
Prāfienbergā ied 115

SAUR 27 GAUNTE 194

Starptautiskā izstāde Rīgā. Millera—Holsta firmas paviljons.
Projekts. 1923. Arhitekts F. Skujiņš.

paviljonu (1923, arh. F. Skujiņš) no abām pusēm iekļāva milzīgas piena kannas, bet Latvijas Pienšaimnieku centrālās savienības paviljonu (1925, arh. F. Skujiņš) vainagoja divas it kā nule no ganībām atnākušas govīs. Tiesa, šāda veida simbolika izstāžu arhitektūrā nebija nekāds jaunums. Jau 1901. gadā Rīgas jubilejas izstādē kādas sanitāri tehnisko armatūru ražojošas firmas paviljons bija izveidots kā varens aizbīdnis ar visu skrūvratu un citām detaļām. Latvijas Lauksaimnieku ekonomiskās savienības paviljonu (1924) arhitekts

Starptautiskā izstāde Rīgā. Polijas paviljons. Fasādes projekts.
1922. Arhitekts A. Smēlings.
Neredzīgo biedrības institūta paviljons. Fasādes projekts. 1923.
Arhitekts F. Skujiņš.

E. Laube izveidoja četrliemeņu pakāpjveida kompozīcijā, kas sastāvēja no pakāpeniski aizvien mazākiem kubveidīgiem ķermeņiem. Tieši pēc šīs shēmas arhitekts A. Birzenieks vēlāk uzbūvēja pazīstamo avižu reklāmkiosku K. Barona ielas un Aspazijas bulvāra stūrī, kuru kritika novērtēja kā funkcionālisma pieteikumu. Izstādes arhitektūrā kopumā dominēja historizētas formas, pat piensaimnieku paviljonam bija klasisks kolonnu portīks.

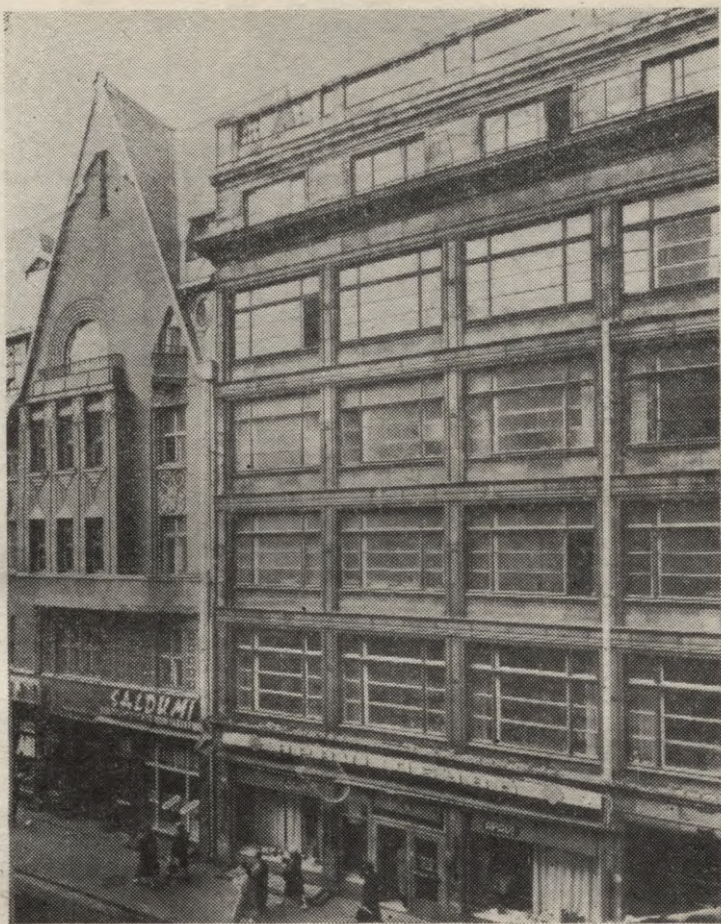
Kā redzams, historisms Latvijas 20. un 30. gadu arhitektūrā bija neviendabīga parādība bez noteikta konceptuālā pamatojuma. Tas bija vienīgi arhitektūras darinājumu kopums, kas balstījās atsevišķu vēsturisko stilu izteiksmes līdzekļu arsenālā un veidoja krietnu daļu no visa tolaik uzbūvētā. Vēsture piedāvāja bezgala daudz formu, tāpēc arī historismā vistiešāk atspoguļojās toreizējais stilistiskais plurālisms.

Neoklektisms

Arhitektūras retrospektīvi historizētajā attīstības linijā mazpamazām izzuda stilistiskā daudzveidība un nostabilizējās orientācija uz vispārinātām klasicisma formām. Neoklektisms pēc 1934. gada faktiski kļuva par valdošo oficiālo stilistisko ievirzi, turklāt, kā to atzīmēja arī vairāki tālaika arhitekti un arhitektūras teorētiķi, šo «jaunklasicismu» centās cieši sasaistīt ar domu par nacionālā stila radīšanu.

Neoklektismu visvairāk veicināja E. Laubes darbība. Iepriekš jau pieminēti viņa «klasiskie» 20. gadu darbi, kuriem vairākumā gadījumu bija vispārhistorizēts raksturs. 20. un 30. gadu mijā E. Laubes radošais rokraksts pakāpeniski kļuva sintezējošs. 1929.—1931. gadā celtajam Sņiķera namam Rīgā, Brīvības ielā 39 virs funkcionālisma formās veidotas fasādes ar lieliem iestiklojumiem, ko sadala šauras, galvenokārt horizontāli uzsvērtas ailstarpu josliņas, paceļas klasiska balustrāde. Idejiski nesamierināmie klasicisms un funkcionālisms te harmonē nevainojami. Līdzīgas balustrādes ir arī virs vairākām vasarnīcām, kuras ap šo laiku E. Laube cēlis Jūrmalā.

Viena no augstākajām virsotnēm E. Laubes daiļradē bija Ķemeru viesnīca (tag. sanatorija «Latvija»), celta

Dzīvojamais un veikalu nams Rīgā, Brīvības ielā 39. 1929.
Arhitekts E. Laube.

1933.—1935. gadā. Pēc arhitekta P. Ārenda domām, ar šo celtni Latvijā var salīdzināt vienīgi Kurzemes hercogu Bironu pils Jelgavā un Rundālē.⁸ Monumentālā, varenā celtne tai pašā laikā ir it kā intīmi aicinoša, solot labsajūtu un komfortu. Ēkas ģeometriskā apjomu

---

⁸ Ārends P. Profesors Dr. h. c. arhitekts Eižens Laube // SM. 1939. Nr. 3. 124. lpp.

Tiesas nams Valmierā. Projekta perspektīva. 1938. Inženieris K. Cināts.

plastika ir tuva funkcionālisma paņēmieniem, taču tā talantīgi sintezēta nedalāmā vienībā ar samērā bagātīgu klasisko orderu dekoru. Klasiskās arhitektūras formas var patikt, var arī nepatikt, taču Ķemeru viesnīca vienaldzīgu neatstāj nevienu. Tās nozīme pasaules kultūras kontekstā, liekas, vēl gaida savu atklāsmi.

E. Laubes radošais talants spilgti atklājās arī citos viņa darbos, piemēram, Latviešu biedrības nama paplašinājumā Rīgā, Merķeļa ielā 13 (1935). Tā bija piebūve Merķeļa un Arhitektu ielas stūrī pie neoklasiskā biedrības nama, ko viņš pats kopā ar E. Poli uzcēla jau 1909. gadā. E. Laube izstrādāja rasējumus vissīkākām detaļām, ieskaitot durvju rokturus, viņš projektēja arī telpu iekārtu un mēbeles. Klasisko formu interpretācijas paņēmieni bija bezgala daudzveidīgi, taču viscaur saglabājās zināma atturība un nosvērtība.

30. gadu otrajā pusē neoklasicisma manierē tika celta lielākā daļa sabiedrisko ēku. Par raksturīgu elementu šo ēku arhitektūrā kļuva klasisko orderu motīvs, kas dažkārt gan traktēts samērā aplikatīvi (Kauguru skola Valmieras apriņķī, 1931—1934, inž. M. Stakle; tiesu nams, 1938 un viesnīca, 1939, Valmierā, abas — inž. arh. K. Cināts), bet visumā jūtama tendence orderu elementiem organiski iekļauties celtnes apjomā. Atsevišķos gadījumos šie elementi saglabāja vienīgi asociatīvu saikni ar prototipu, piemēram, skolu ēkas Matīšos

Ķemeru viesnīca. 1933—1935. Arhitekts E. Laube.

(1933) un Rencēnos (1934) — abas pēc inženiera P. Bērziņa projekta. Šo skolu arhitektūra ir samērā vienkārša, taču kaut kas netverami klasiskās pārvērš šīs ēkas par istām gaismas pilīm lauku apvidū.

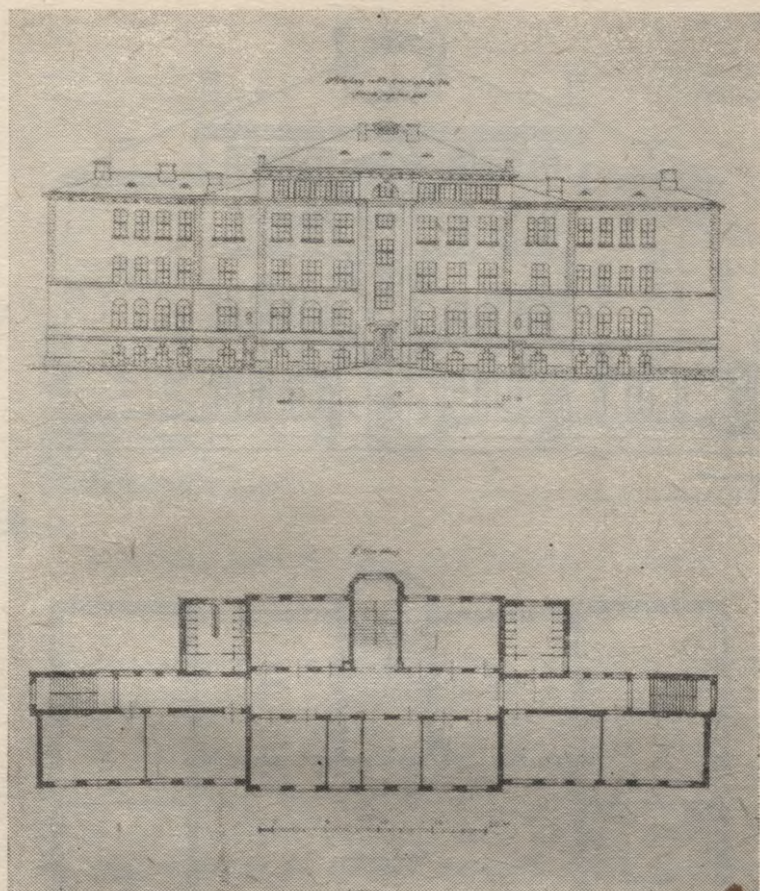
Raksturīgs neoklētisma piemērs ir skola Stelpē (1936, arh. A. Raisters), kaut arī tās fasāžu noformējumā nemaz nav uzsvērtu ordena elementu. Pēc sava koptēla tā tomēr ir stipri līdzīga vairākiem A. Raistera 20. gadu darbiem, kuros arhitekts tieši sekojis 20. gs.

sākuma neoklasicisma formu izteiksmei, piemēram, tautas nams Valkā. Gandrīz tādu pašu tautas namu kā Valkā A. Raisters izprojektēja arī Meņģelei (1925), taču to uzbūvēja daudz pieticīgāku (1928, arh. J. Rutmanis). A. Raistera daiļrade gandrīz vienmēr bija orientēta uz klasicisma formām. Ar vairāku skolu ēku jaunceltnēm klasisko arhitektūras formu valodas prasmi demonstrēja arī arhitekti K. Bikše un A. Klinklāvs, kuru vārdi Latvijas arhitektūrā visciešāk gan tika saistīti ar funkcionālismu: K. Bikše — ar skolu Brocēnos (1936—1939), A. Klinklāvs — ar skolu Carnikavā (1935—1937).

Visražīgākais skolu būvētājs bija arhitekts I. Blankenburgs. Viņš «savās celtnēs pieturas pie klasisko formu tradīcijām; laikmetīgākās un modernākās turpētīm ir lielās būvmasās kopotās celtniecības formas, kas bieži izteiktas neapmestā ķieģeļu mūrī, kam kontrastā apmestais pamatstāvs un dzegas»⁹. I. Blankenburga ortodoksāli «klasiskie» darbi minēti jau iepriekšējā nodaļā, taču vienīgi ar neoeklektisma mērauklu var novērtēt daudzas viņa celtās skolu ēkas, arī tās, kuru fasādēs nemaz nav ordera elementu, kā, piemēram, skolas Tukumā (1927—1937) un Nicā, J. Cimzes ģimnāzija Valkā, valsts komercskola Rēzeknē (1928) u. c. Raksturīga ir arī Franču liceja ēka Rīgā, K. Valdemāra ielā 48 (1930), kuras fasādēs ritmizēti kārtoti klasiskie pilastrī. Tomēr ēkas kopējais veidols, tāpat kā lielākajai daļai I. Blankenburga skolu, ir daudz tuvāks funkcionālisma kompozicionāliem paņēmieniem un izteiksmei. Interesanti gan piebilst, ka arhitekts J. Lūsis I. Blankenburgu uzskatīja par «idejiski iesalušu» un viņa darbus nosauca par izteiksmē bāliem, bez dzīvības, it kā putekļu pārklātiem. «I. Blankenburgs ir radījis latviešu skolu īstu «kroņa stilu». Ja skolu arhitektūras uzdevums būtu paust garīga sprieguma tukšumu, garlaicību un vienaldzību,» rakstīja J. Lūsis, «tad Blankenburga skolu fasādes savu uzdevumu būtu veikušas tiešām spīdoši.»¹⁰ Visticamāk, ka recenzents vienkārši nespēja atrast «plauktiņu», kurā ierindot I. Blankenburga darbus, šķirojot tos vienīgi pēc virspusēji formālām pazīmēm. Bet laikabiedri deva arī pilnīgi citādu vērtējumu. Piemēram, viņa skola Mellužos (1932—1938) tika cildināta kā «vie-

⁹ *Zariņš D.* Celtniecība Latvijas pilsētās. 32. lpp.

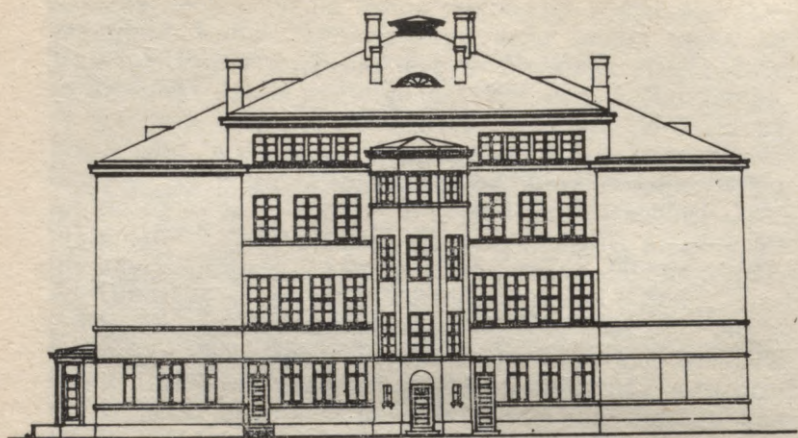
¹⁰ *Lūsis J.* Arhitektūras izstāde // St. 1935. 1. febr.

Komerckola Rēzeknē. Projekts. 1928. Arhitekts I. Blankenburgs.

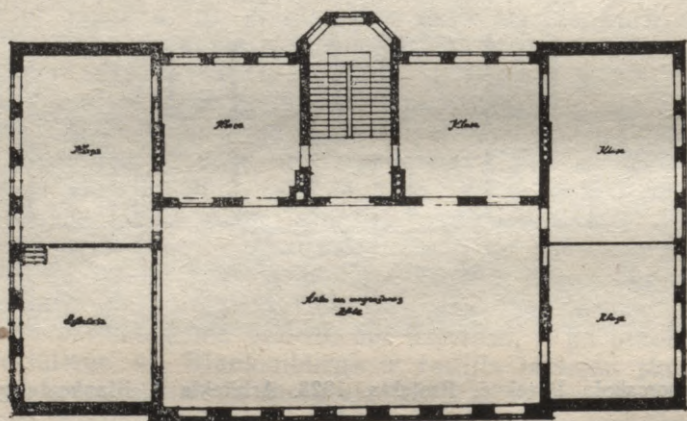
nīgais arhitektoniski baudāmais objekts visos Mellužos»¹¹. Ikvienai I. Blankenburga celtnai ir augsts profesionālais izpildījuma līmenis kā atsevišķās detaļās, tā arī kompozīcijā kopumā. Skolu ēkām, kas atradās pietiekami klajā vietā, kompozīcija parasti bija uzsvērti simetriska ar akcentētu centrālo daļu, kuras augšstāvā

¹¹ Jakobsons A. Piezīmes pie Jūrmalas pilsētas izbūves un apbūves problēmas // Jūrmalas Vārds, 1933. 28. janv.

Arhitektu birojs, Rīga

I. Blankenburgs

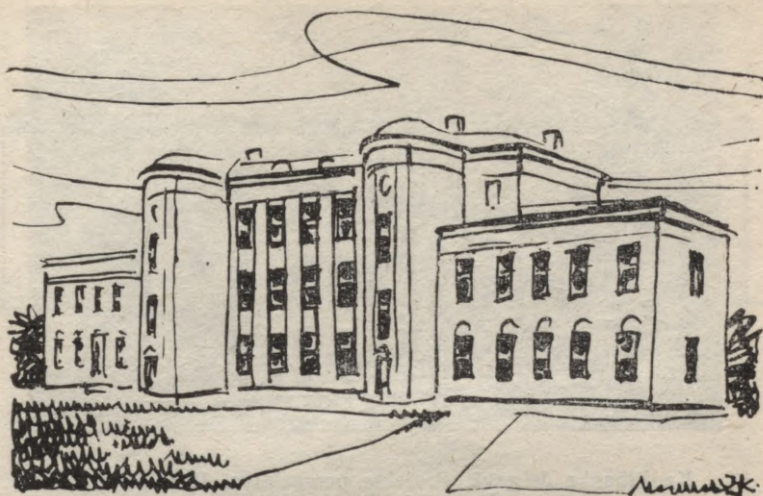

1:50

Skola Mellužos. Projekts. 1932. Arhitekts I. Blankenburgs.

atradās zāle. I. Blankenburgs tiešām radīja savu skolu kompozicionālo stilu, kas nereti atspoguļojas arī citu arhitektu celtajās skolās. To diezgan droši var teikt pat par tādu meistarū darbiem kā F. Skujiņš (apvienotā pamatskola Kandavā, 1929—1936) un A. Raisters (Alūksnes sešklasīgā pamatskola, 1938). Līdzīga ir arī pamatskola Gulbenē (1934, inž. R. Duņēns).

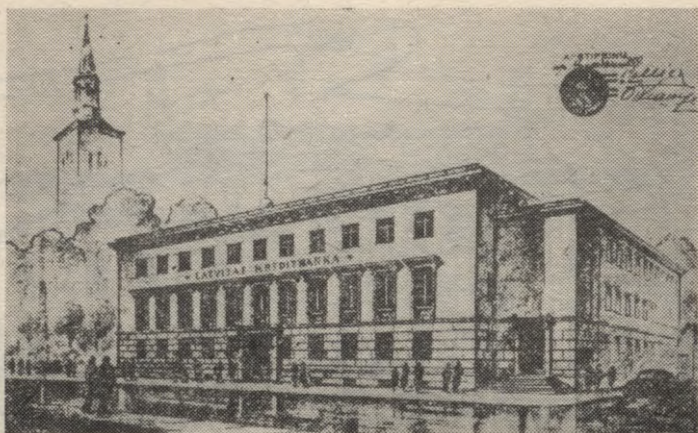

Pamatskola Kandavā. 1929—1936. Arhitekts F. Skujiņš.

Skolu celtniecībā I. Blankenburgs Latvijai ir atstājis bagātu mantojumu. Tēvzeme arhitektam bija visa dzīve, un tai viņš sevi arī atdeva. 1944. gada oktobrī, kad Rīgā ienāca Sarkanā armija, kas jau 1940. gadā atbrīvoja Latviju no brīvības, viņš nespēja doties svešumā un šķirās no dzīves. Tā viņā saulē aizgāja «augstvērtīgs mūsu tautas loceklis, kas savu valsti sirsnīgi mīlēja un ar dedzību darīja to skaistu, sarkanā miglā noslāpēts goda vīrs, kas stāvēja tālu no politikas un bija paraugs tam, kā jāizturas pret savu līdzcilvēku...»¹².

Neoklektisms visai plaši un uzskatāmi attīstījās iekš-
telpu izveidojumā. Iemīļots mākslinieciskās izteiksmes
paņēmiens bija vispārēja smagnējība un solīdums, vei-
dojot pamatīgas un pietiekami apjomīgas detaļas. Izpla-
tīti bija klasiski profili starpdzegās, pildīņos, kāpņu
margās, kasetēti griesti, balustru motīvi u. tml. To visu
nereti centās apvienot ar apdares elementiem vai orna-
mentāliem rotājumiem, kuru izcelsme meklējama tau-
tas lietišķajā mākslā un etnogrāfijā.

¹² Raisters A. Arhitekta Blankenburga piemiņai // Arhitekts. 1965. Nr. 13. 24. lpp.

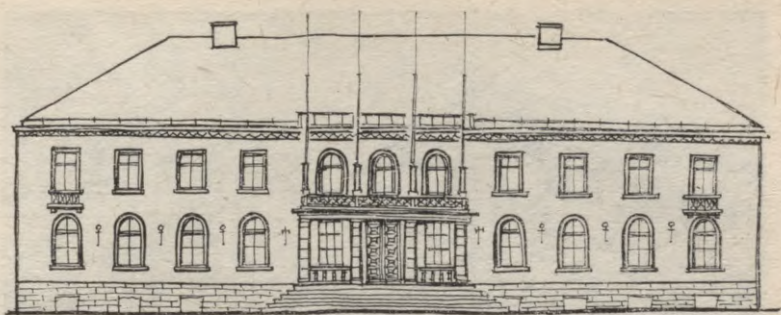

Kreditbanka Jelgavā. Projekta perspektīva. 1939. Arhitekti T. Rezevskis, R. Martinsons.

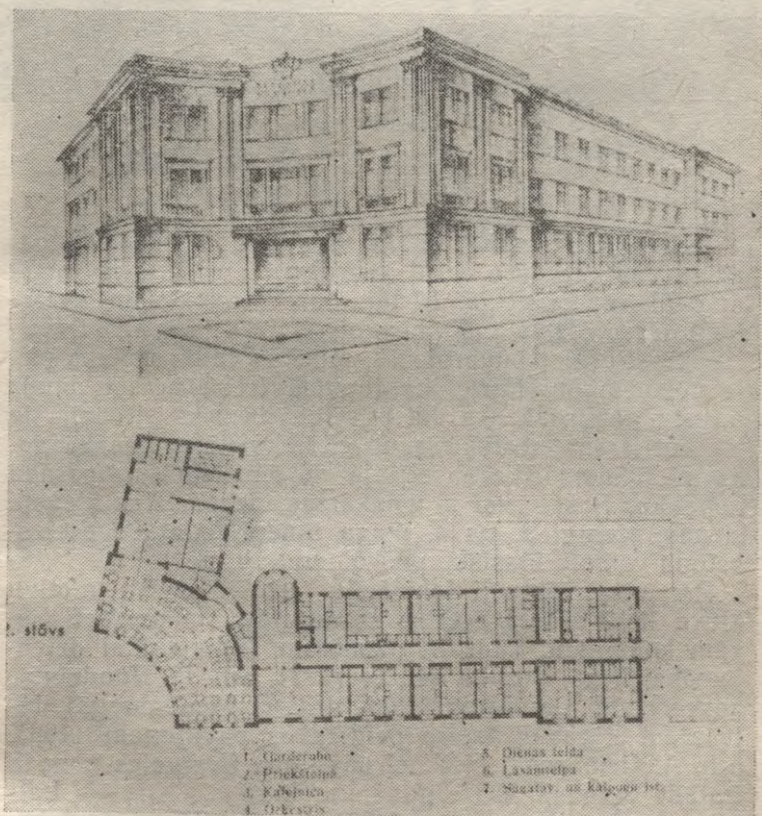
Īpašu vietu neoeklektisma interjeru mākslā ieņem Latvijas Universitātes lielā aula (1931—1936, arh. E. Stālbergs) — viens no ievērojamākiem sasniegumiem Latvijas 30. gadu būvmākslā vispār. Visai racionālistiski organizētā telpa ar spēcīgu virsgaismu ir pat gaisīgi viegla, tā it kā paceļ un iedvesmo, bet tomēr gan atsevišķu detaļu, gan klasiskajā kompozīcijas skaidrībā tās arhitektūra ir «balstīta uz labākajām antīko laiku tradīcijām»¹³.

Kā tipiskus neoeklektisma piemērus apjomu arhitektūrā var minēt Valsts zemes bankas nodaļas ēku Daugavpilī (arh. A. Krūmiņš), Latvijas kredītbanku Jelgavā (1939, arh. T. Rezevskis un R. Martinsons), tautas namu Dobelē (1934, arh. P. Kundziņš), pagastnamu Saldū (1936, arh. P. Kundziņš), Latvijas Lauksaimniecības kameras lopkopības skolu Priekuļos (1939, arh. P. Tums), viesnīcas Cēsīs (1939, arh. Ā. Vilmanis) un Jelgavā (1939, arh. A. Laukirbe), siltā jūras ūdens peldiēstādī Ventspilī (1937, arh. V. Feizaks), dzīvojamēkas Rīgā, Blaumaņa ielā 32 (1936, arh. A. Birkhāns) un Brīvības ielā 90 (1937, arh. J. Rengarts), tipogrāfiju Rīgā, Dzirnavu ielā 57 (1939, arh. A. Birkhāns) u. c.

¹³ Васильев Ю. Рига: Памятники зодчества. Р., 1971. С. 264.

Viesnīca Cēsis. Fasādes skice. 1939. Arhitekts Ā. Vilmanis.

Viesnīca Jelgavā. Projekta perspektīva un plāns. 1939. Arhitekts A. Laukirbe.

Viesnīca Jelgavā. 1939. Arhitekts A. Laukirbe.

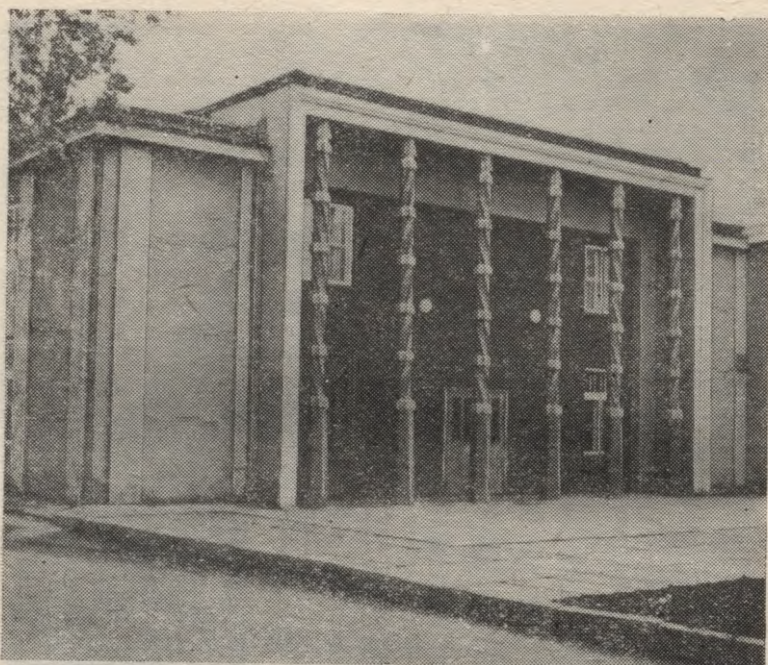
Avīzes «Сегодня» izdevniecības un tipogrāfijas astoņstāvu ēka ar stūra torni Dzirnau ielā 57 bija tolaik augstākā celtnie Rīgā. Tā bija 32,2 m augsta un ievērojami pārsniedza oficiālo būvnoteikumu atļautos 21,3 metrus. Apstiprinot būvprojektu, pilsētas valde nolēma pieļaut izņēmumu tāpēc, ka tuvumā it kā neesot daudz augstu namu. Jāsaka, ka pilsētībūvnieciskā situācija te gan ne ar ko neatšķīrās no citām vietām plašākā apkārtnē. Jādomā, ka pasūtītājs «pilsētas tēviem» parādā nepalika. Pašai ēkai ir vienkāršas, neapmestas ķieģeļu sienas, vienīgi 3. un 4. stāva līmenī to apjož dzelzsbetonā veidotu klasisku puskolonnu virkne.

Par visai īpatnēji lokalizētu arhitektonisko motīvu kļuva lielā ordera portīks ar augstām un uzsvērti tievām kolonnām. Tāds ir, piemēram, individuālai dzīvojamīkai Rīgā, Poruka ielā 14 (1931, arh. H. Kundziņš), koncertzālei Dzintaros (1936, arh. V. Mellenbergs), bijušajam Rīgas Ķīsezera peldētavas paviljonam (1938, arh. A. Grīnbergs), virknei paviljonu Zemgales novada izstādē Jelgavā 1937. gadā, no kuriem viens — Latvijas banku paviljons (arh. P. Kundziņš) — saglabājies vēl šodien. Visai līdzīgas proporcijas ir arī kolonnām Ikšķiles baznīcas portikā (1933, arh. P. Kundziņš).

Tipogrāfija «Riti» Rīgā, Dzirnau ielā 57. Projekta perspektīva. 1939. Arhitekts A. Birkhāns.

Šīs kolonnas asociējas ar doriskā ordena prototipu koka variantā, kura attēls atrasts uz kādas grieķu vāzes (attēla reprodukcija skatāma daudzās arhitektūras vēstures mācību grāmatās). Arī latviešu tautas celtniecībā koks vienmēr bijis galvenais būvmateriāls, tāpēc radās doma: varbūt tieši tāds ir īstais ceļš, lai radītu savdabīgu «nacionālo» orderi. Jāpiebilst, ka visos iepriekš

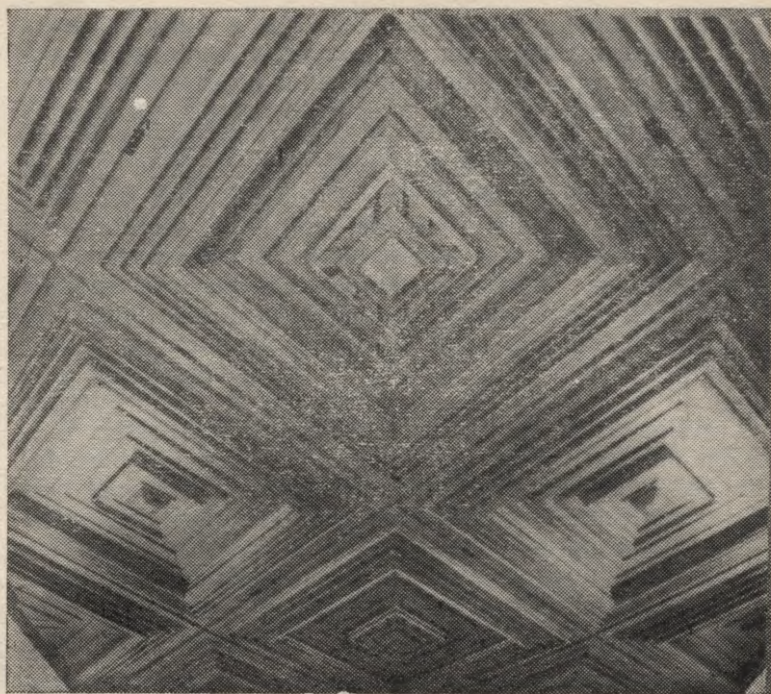

Latvijas banku paviljons Zemgales novada izstādē Jelgavā (tag. Garozas ielā). 1937. Arhitekts P. Kundziņš.

minētajos objektos kolonnas tik tiešām bija izgatavotas no koka.

Viens no visizcilākajiem neoklektisma pieminekļiem ir apjomā iespaidīgais Vienības nams Daugavpilī (ēkas kopējā kubatūra sasniedz 78 000 m³), kuru pēc arhitekta V. Vitanda projekta uzcēla ārkārtīgi īsā laikā: pamatakmeni ielika 1936. gada 15. maijā, bet gatavo celtni iesvētīja 1937. gada 19. decembrī. Par ēkas arhitektūru runāts jau iepriekš.

Ievērojamākās sabiedriskās ēkas, kas neoklektisma ievirzē celtas Rīgā, ir Armijās ekonomiskais veikals (tag. Centrālais universālveikals; 1936—1940, arh. A. Galindoms), Kara muzejs (1937—1938, arh. A. Galindoms), slimokases nams Skolas ielā 5 (1937, arh. A. Klinklāvs), Tiesu pils (tag. Ministru Padome; 1936—1938, arh. F. Skujiņš), Finanšu ministrija (1937—1939,

Latvijas banku paviljons Zemgales novada izstādē Jelgavā. Griestu apdares detaļa. Arhitekts P. Kundziņš.

arh. A. Klinklāvs) u. c. Visu šo ēku fasādēs meistarīgi izmantots lielā ordera pilastru motīvs, ēkas izceļas ar augstvērtīgu apdari un izpildījuma kvalitāti. Te gan jāpiebilst, ka šāda kvalitāte ir parasta jebkurā civilizētā sabiedrībā, izcila tā liekas vienīgi uz sociālisma ražojumu fona. Šajās celtnēs ir pamatīgi izstrādātas visas detaļas un it īpaši iekštelpas, kas arī veidotas neoelektisma garā, pievienojot dažus modernizētus tautas mākslas elementus. Arhitekts A. Galindoms gan apgalvoja, ka viņa veikala ēkas «iekšarhitektūra veidota lietīšķās formās»¹⁴. Skaidrs, ka «lietīšķs» tolaik vēl nebija sinonīms kaut kam kaili primitīvam bez jebkādas detaļu kultūras.

¹⁴ Galindoms A. Armijas ekonomiskā veikala ēka Rīgā // LA. 1940. Nr. 5. 153. lpp.

Par Finanšu ministrijas ēkas jaunceltņi arhitekts G. Dauge rakstīja: «Arhitektoniskais kopiespāids nopietns, svinīgs, atbilstošs nopietnai valsts iestādei.»¹⁵ Savukārt pirms Tiesu pils ēkas būvdarbu uzsākšanas profesors P. Kundziņš (viņš bija šīs celtnes arhitekts konsultants) izteica cerību, ka ar to būs sperts solis uz priekšu latviskas arhitektūras izkopšanā, bet pēc ēkas nobeigšanas atzīmēja: «Ir arī dzirdētas iebildes, ka Tiesu pils arhitektūra neesot pietiekoši latviska jeb, vēl noteiktāk, ka Tiesu pils neesot celta latviskā stilā.»¹⁶ Izanalizējis visus «par» un «pret», profesors tomēr secināja: «Tiesu pils arhitektūra nenoliedzami ir devusi savu tiesu mūsu nacionālās arhitektūras veidošanas darbam.»¹⁷ Viņa tikko citētais raksts par šo celtni žurnālā «Latvijas Arhitektūra» ir ilustrēts ar 5 grafiskiem plāniem un 62 (!) fotouzņēmumiem. Tas vien jau pierāda, ka ēkā ir ko redzēt. Arhitekts F. Skujiņš deva pat mēbeļu tapsējuma nagliņu skices. Sevišķi rūpīgi pārdomāta bija izmantojamo būvmateriālu izvēle. Tiem piešķīra simbolisku nozīmi, tāpēc fasādes apšūtas ar vietējo, Latvijā (Tūjā, Vitrupē, Salacgrīvā) iegūto granītu. Vienīgi ieejas portīka kolonnām granīts vests no Zviedrijas.

No šodienas viedokļa raugoties, rodas jautājums: vai tiešām Latvijas neoeklektisko celtnu autoriem izdevās sasniegt meklēto — radīt nacionāli latvisku arhitektūru, vai neoeklektisma celtnēs ir vismaz kaut kas nacionāls?

Katrā ziņā šajā arhitektūrā nepārprotami bija jūtama zināma līdzība ar celtnēm, kas tolaik radās Vācijā, Itālijā vai citās zemēs ar autoritāru iekārtu. Taču, salīdzinot to ar auksti monumentālajām A. Špēra vai P. L. Trosta būvēm Vācijā vai arī ar Musolīni «galma arhitekta» M. Pjačentīni darbiem Itālijā, redzama skaidri izteikta atšķirība. A. Špērs paziņoja: «Pirmā vietā nav jautājums par «stilu» vai formu. Jautājums ir par principu: jaunai vācu celtniecībai jāizaug no jaunas dzīves satura.»¹⁸ Viņa, kā arī viņa kolēģu būves tik

¹⁵ Dauge G. Finanšu ministrijas jaunceltne // S. 1937. Nr. 5. 492. lpp.

¹⁶ Kundziņš P. Tiesu pils // LA. 1939. Nr. 10/11. 308. lpp.

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Krūmiņš A. Vācu jaunā celtniecība // Latvju Mēnešraksts. 1942. Nr. 6. 562. lpp.

tiešām nepārprotami pauda impēriskas idejas — gluži tāpat, kā tas bija jūtams jau 1816.—1852. gadā izveidotajā Ludvigštrāsē Minhenē (arh. L. fon Klence un F. fon Gertners). Savukārt M. Pjačentini, kuram parasti pārmeta reakcionāru fašistisko ideoloģiju, celtnēs skaidri jūtama antikās Romas kultūras ietekme, kas ir raksturīga visas Itālijas būvmākslai vismaz pēdējo 2000 gadu laikā. Latvijā nebija ne viena, ne otra — ne pietiekami daudz ortodoksālā 19. gs. ampīra pieminekļu, ne tiešu antikās būvmākslas tradīciju, nemaz jau nerunājot par vēl vienu tālaika «analogu» — klasicizēto «sociālistisko reālismu» Padomju Krievijā. Tas bija antihumāns, no augšas uztieptas ideoloģizēšanas produkts, kas nokāva jebkuru brīvu radošo garu.

Protams, arī Latvijas neoklektismā atspoguļojas zināma ideoloģija, taču klasiskā mantojuma interpretācijā skaidri bija jaušamas noteiktas reģionālās iezīmes, kas tieši izrietēja no neatlaidīgi propagandētās «nacionālā gara» izjūtas. No vienas puses, tas bija māksliniecisks formu vispārinājums un katrā ziņā — monumentalitātes humanizācija. Tieši šāds vispārinājums bija raksturīgs tautas koka celtniecībai, tiesa, gluži citā formu valodā izteikts. No otras puses, jāatzīmē arī tālaika oficiālās ideoloģijas uzsvērti humānais, miermīlīgais, uz individuālu radošu darbu aicinošais raksturs. Dažkārt gan radās patosa pārspilējumi, taču visa centrā vienmēr bija cilvēks, viņa radošā personība. Tas nenogurstoši skanēja arī valsts prezidenta K. Ulmaņa runās. Kaut vai viens citāts sakarā ar viņa «Draudzīgā aicinājuma» piekto gadskārtu: «Patikama mums ir patiesība, ka visi mēs alkstam gaismas, skolas, izglītības, gara spēka un kultūras.»¹⁹

Jebkuru arhitektūras darinājumu veido it kā divas komponentes — tiešais utilitārais uzdevums jeb «tīrā» funkcija un mākslinieciskais virsuzdevums. Ievērojamais mūsdienu arhitektūras teorētiķis R. Venturi nosauca arhitektūru par «pajūti ar simboliem uz tās»²⁰. Līdzīga doma caurvij gandrīz visu mūsdienu postmodernisma teoriju. Radošo panākumu noslēpums ir abu

¹⁹ *Ulmanis K.* Draudzīgais aicinājums // SM. 1939. Nr. 1. 3. lpp.

²⁰ *Venturi R.* A Definition of Architecture as Shelter with Decoration on it, and Another Plea for a Symbolism of the Ordinary in Architecture // *L' Architecture d'aujourd'hui*. 1978. N 197. P. 14.

minēto komponentu sintēzes kvalitāte, un šai ziņā Latvijas neoelektismu kopumā, it īpaši labākos darbus, noteikti var vērtēt pozitīvi. Ja tā, tad tiem, ņemot vērā «virsuzdevuma» saturu, piemīt arī kaut kas nacionāls. Jebkurā gadījumā — vismaz reģionāls. Bet reģionālais, kas atbilst noteiktas nācijas kultūras fonam brīvas valsts brīvas attīstības apstākļos, jau ir pavisam noteikts pamats nacionālajam.

Sodien, skatoties uz 20. un 30. gadu arhitektūras mantojumu ar pietiekami lielu laika distanci, pārlicenošāka tomēr liekas cita nacionālā stila meklējumu līnija, kas sakņojas senajā tautas būvmākslā, mākslinieciskajā kultūrā un etnogrāfijā. Vēl jo vairāk tāpēc, ka šādas saknes bija arī 20. gs. sākumā uzplaukušajam nacionālajam romantismam. Bet tieši šis «stils», kas gan bija tikai viens no jūgendstila formālajiem novirzieniem, tuvāk kā jebkura cita stilistiskā ievirze Latvijas arhitektūras vēsturē nonāca pie tā, ko gribas un var saukt par nacionālo stilu.

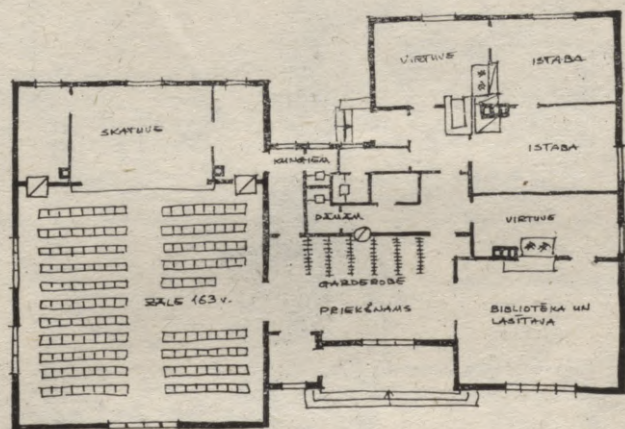
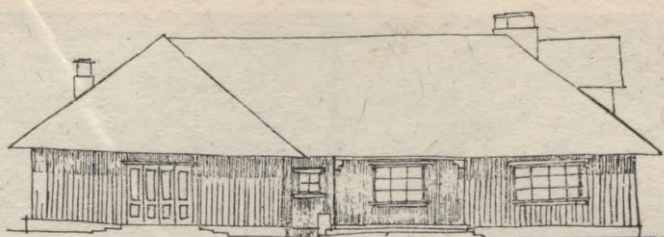
Nacionāli tautiska stila meklējumi

Nacionālā stila meklējumi, balstoties uz tautas koka celtniecības un lietišķās mākslas tradīciju radošo apguvi, bija cieši saistīti ar šī kultūrmantojuma izpēti, apzināšanu, aizsardzību. Ejot šo ceļu, gan bija jāvairās iekrist virspusējas stilizēšanas lamatās, taču nav īpaši jāizskaidro, ka tieši latviskā vidē no senseniem laikiem ierasto un paaudžu paaudzēm cauri izneso plaši arhitektūras patērētāju slāņi visvieglāk uztvēra kā savu. It īpaši tāpēc, ka daudzi elementi tautas celtniecībā gandrīz vai negrozītā veidā bija saglabājušies simtiem gadu.²¹

No arhitektiem, kuri visvairāk paveikuši tautas koka celtniecības pieminekļu kopšanā un skaidri izteikta tautiska stila attīstīšanā, kā pirmais jāmin P. Kundziņš. Pateicoties tieši viņam, 1924. gadā pie Juglas ezera sāka veidot Brīvdabas muzeju, kurš tika atvērts apmeklētājiem 1932. gadā.

P. Kundziņš savu celtnu projektos nereti tieši sekoja mūsu senču formveides paņēmieniem. Tā tas bija jau

²¹ Ārends P. Arhaiskie elementi mūsu etnogrāfiskā celtniecībā // SM. 1938. Nr. 2. 148.—160. lpp.

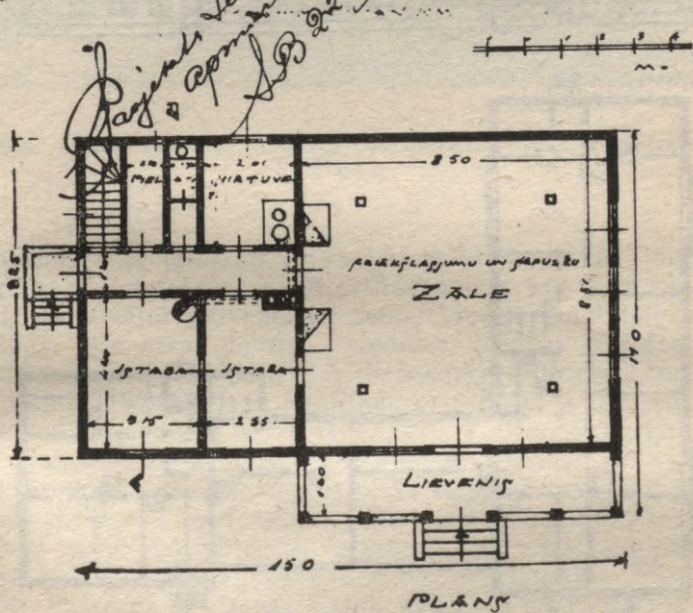
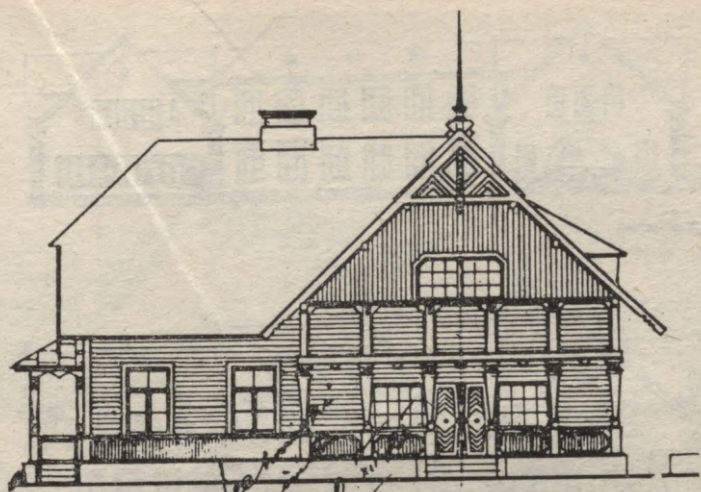

Nacionālās jaunatnes savienības Mūrmižas nodaļas jaunatnes tautas nams. Projekta skice. 1927. Arhitekts P. Kundziņš.

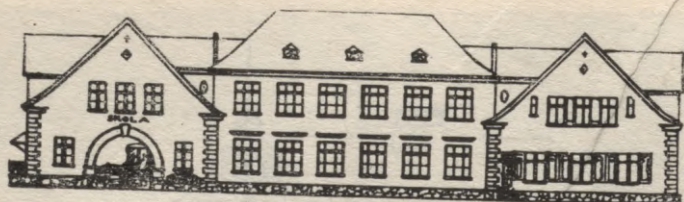
Vecgulbenes dzelzceļnieku kolonijas apbūvē — gan vi- des vispārējā plānojuma risinājumā (atsevišķu dzīvo- jamēku izvietojums atgādināja Vidzemes lauku sētu), gan ēku arhitektūrā (to siluets uzreiz atsauc atmiņā monumentālās riju jumtu formas). Līdzīgas iezīmes bija arī virknei citu P. Kundziņa darbu, piemēram, Lat- vijas brīvības cīņās kritušo piemineklim Limbažos (1922), estrādei Arkādijas dārzā Rīgā (1927), baznīcai Allažos (1927), K. Valdemāra tautas nama projektam Sasmakā (Valdemārpilī, 1925) un Nacionālās jaunat- nes savienības Mūrmižas nodaļas jaunatnes namam Valmieras apriņķī (1927), kā arī tautas namu pārbūvēm Dundagā (1924) un Jaunpilī (1929) u. c. darbiem. Abas pēdējās celtnes bija vecas muižas dzīvojamēkas un kroga pārbūves. Šādos gadījumos jau pats «izejmate- riāls» bija tautas būvmākslas arhetips, kuru arhitekts

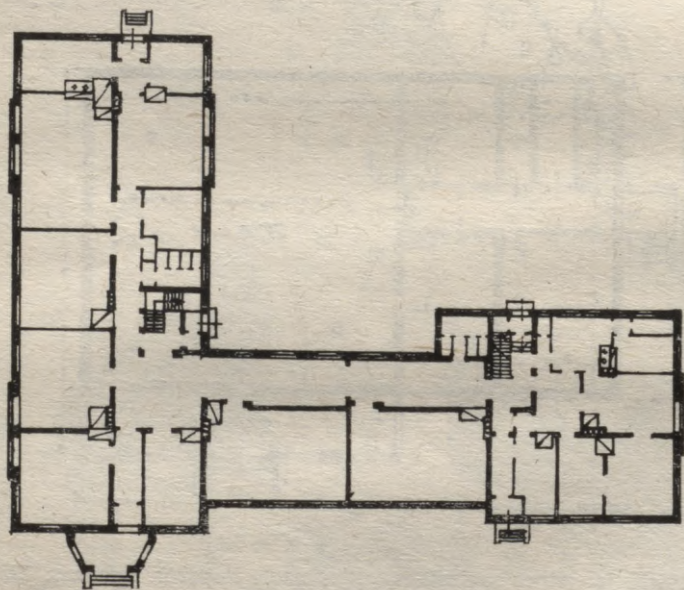
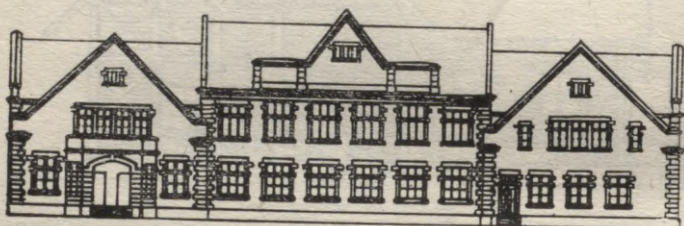
124. Allažu baznīca, 1927. Arhitekts P. Kundziņš.

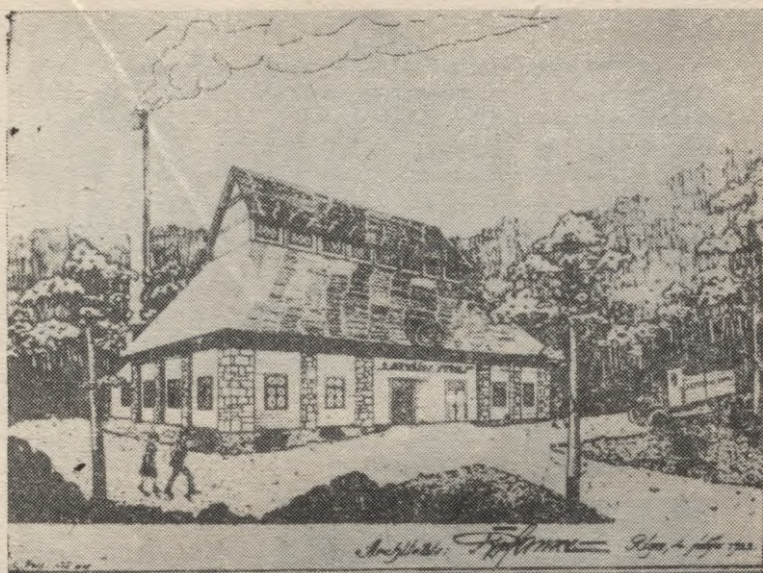
Latviešu jaunatnes savienības tautas nams Ropažos. Projekts. 1925.
Arhitekts P. Dreijmanis.

Ķalsi pilsēta

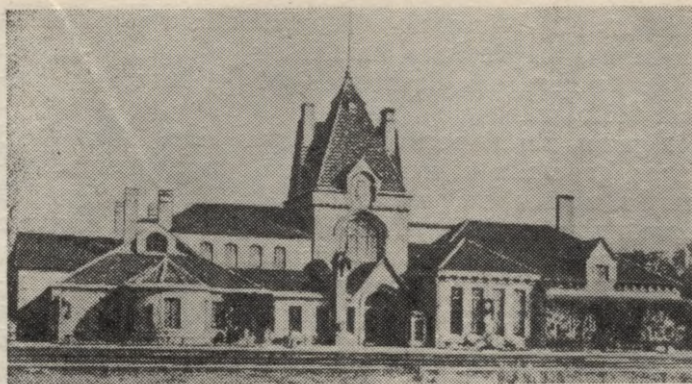
Skola Ķalnciemā. Nerealizētais fasādes projekts. Realizētais projekts.
1923. Arhitekts V. Feizaks.

Līvānu stikla fabrika. Projekta perspektīva. 1922. Arhitekts R. Hanke.

papildināja ar jauniem apjoma elementiem un detaļām, saglabājot kontekstu. Tādu tautas namu, kas tika veidoti, pārbūvējot galvenokārt senos krogus vai līdzīgas celtnes, bija visai daudz, piemēram, Stelpes Kultūras biedrības nams (1922, arh. A. Krūmiņš), Ļaudonas tautas nams (1924, arh. P. Dreijmanis) un Mores Bibliotēkas biedrības tautas nams (1927, arh. I. Blankenburgs). Latvijas lauku kultūrainavā organiski iekļāvās arī virkne jaunbūvju, piemēram, Latviešu zemnieku savienības nams «Līdums» Burtniekos (1922—1926), Latviešu jaunatnes savienības Ropažu organizācijas nams Ropažu pagasta «Modriņos» (1925, arh. P. Dreijmanis), Meņģeles Kultūras biedrības nams (1928, arh. J. Rutmanis), Kalnciema pagasta sešklasīgā pamatskola (1923, arh. V. Feizaks, būvdarbu vadītājs — arh. K. Bikše), kuras fasāde celtniecības laikā gan tika nedaudz pārveidota, izmantojot atsevišķus renesanses detaļu uzslāņojumus u. c. Kalnciema skolai apjomā līdzīga bija arī Stāmerienas sešklasīgā pamatskola (1923, arh.

Siguldas dzelzceļa stacija (nav saglabājusies). 1924. Arhitekts P. Feders.

dioza būve: estrādē, kas 19 m augstumā virs zemes bija pārsegta ar sarežģītas konstrukcijas un konfigurācijas jumtu, bija ap 8000 vietu koristiem, bet laukumā — 34 260 sēdvietu klausītājiem, no tām liela daļa bija izkārtota amfiteātra veidā. Visu to uzcēla no koka nepilna mēneša laikā.

Viena no visinteresantākajām ēkām, kurā izmantots lauku dzīvojamās mājas mākslinieciskais veidols, ir Upesgrīvas pamatskola Talsu apriņķī. 1923. gadā tai projektu izstrādāja K. Pēkšēns, paredzot divstāvu ēku ar stāvu jumtu un etnogrāfiskiem motīviem rotātām fasādēm. Liekas, ka tas bija viens no pēdējiem šī izcilā latviešu arhitektūras meistara projektiem (pirms 1. pasaules kara K. Pēkšēns Rīgā vien uzcēla ap 250 daudzstāvu namu un bija viens no tālaika nacionālā romantisma pionieriem). Skolu uzcēla 1925. gadā pēc P. Kundziņa projekta. Apjomā tā bija pusotras reizes mazāka par K. Pēkšēna iecerēto, taču stilistika visumā bija tā pati. Tādējādi ar Upesgrīvas skolas tapšanu saistās it kā stafetes pārņemšana starp divu paaudžu meistariem, diviem cīnītājiem par nacionālo latviešu arhitektūras stilu.

Iepriekš aplūkoto nacionālā stila meklējumu ievirzi nosacīti varētu saukt par etnogrāfisku. Radās ļoti interesanti interjera risinājumi, starp kuriem īpaši jāatzīmē kinoteātris «Palladium» Rīgā (1925, arh.

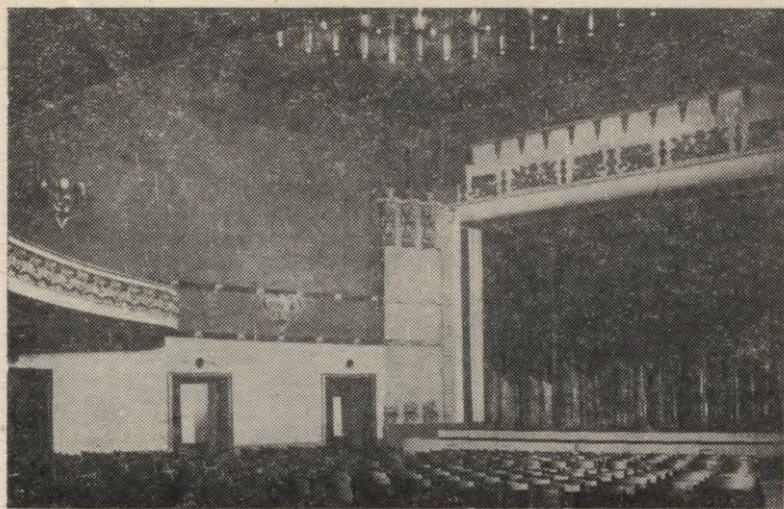
P. Dreijmanis). Tiesa, no sākotnējā interjera nekas nav saglabājies, jo pēc kara kinoteātris pilnīgi pārveidots vismaz 3 reizes, ne reizi nemēģinot pat tuvoties sākotnējam veidolam.

20. gados nereti parādījās celtnes, kas bija stipri līdzīgas gadsimta sākuma nacionālā romantisma darbiem. Šai ziņā viena no visefektīvākajām bija Siguldas dzelzceļa stacija (1924, arh. P. Feders). Staciju sagrāva 2. pasaules karā, bet tā no mūsu būvmākslas vēstures nav izdzēšama. Ēkas sienas visā augstumā bija mūrētas no laukakmeņiem un Allažu šūnakmens, tai bija sarežģīta apjomu plastika ar augstu torni centrālajā daļā, stāviem jumtiem un gleznaini izteiksmīgu siluetu. Interjeru rotāja etnogrāfiska rakstura ornamentālas freskas. Visa celtnē «atstāja patīkamu iespaidu, pilnīgi saskaņotu ar Siguldas romantisko apkārtni»²².

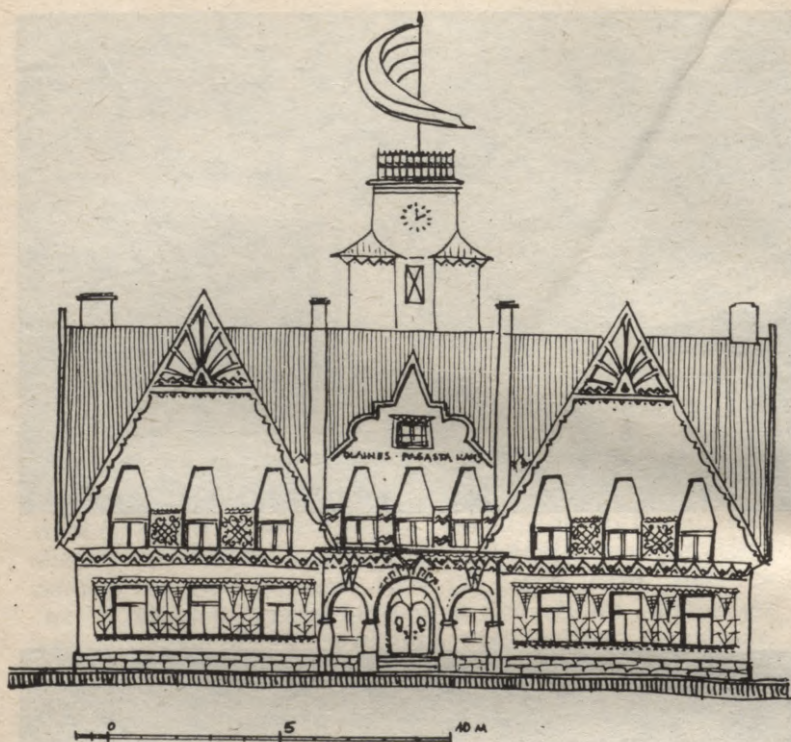
Vairākās celtnēs izmantoti atsevišķi gadsimta sākuma nacionālajam romantismam raksturīgi formālie elementi, piemēram, logailas ar augšdaļā noslipinātiem sāniem (skolas Garozā, 1924 un Ogrē, 1926, abas — inž. K. Zēverss), taču bieži vien šim stilam raksturīgo apjomu kompozīciju atgādina visa celtnē, piemēram, Olaines pagastnams (1926, arh. E. Ādams; tag. drupās), skola Bauskā (1925—1935, inž. arh. J. Neijs), sanatorija «Saulkalne» Bātā (1929, arh. J. Gailis). Sanatorijas ēka ir baronu Ostenzakenu latviskā nacionālā romantisma formās veidotās muižas pils (1907, arh. V. Reslers, G. Berči un R. Heršelmanis) ievērojams paplašinājums, saglabājot senākās daļas arhitektoniskās formas. Zināmā mērā to var teikt arī par skolu ēkām Valkā (1922—1925) un Ādažos (1925, abas — arh. P. Kundziņš).

Viens no visizteiksmīgākajiem šāda gadsimta sākuma nacionālā romantisma paraugiem ir luterāņu baznīca Jaunliepājā. Tās celtniecība bija sākta 1912. gadā pēc arhitekta E. Strandmaņa projekta, bet līdz 1. pasaules kara sākumam ārsienas bija uzmūrētas 4 m augstumā. Būvdarbus atsāka 1924. gadā pēc pilnīgi jauna, inženiera A. Zērensena izstrādāta projekta un pabeidza 1930. gadā. E. Strandmanis baznīcu projektēja nedaudz eklektiskā manierē, bet akmenī, dzelzsbetonā un metālā realizētā varenā baznīcas celtnē ar 1700 vietām ir

²² *Upesleja K.* Siguldas stacijas ēkas būve // BZ. 1924. 12. jūl.

Kinoteātra «Palladium» Rīgā skatītāju zāle. 1925. Arhitekts P. Dreijmanis.

Olaines pagastmāja. Fasādes skice. 1926. Arhitekts E. Ādams.

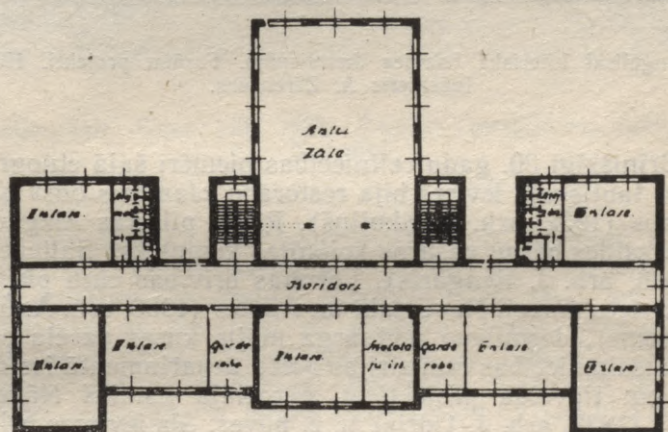
gandrīz vai hrestomātisks nacionālā romantisma formu piemērs.

Nacionālais romantisms tikpat kā izzuda ap 1911. gadu, bet tā recidīvi 20. gadu arhitektūrā uzskatāmi par sava veida historismu, kam jaunais sociālais fons it kā no jauna atgriezta dzīvību.

30. gados nacionālā romantisma recidīvi pakāpeniski izzuda. Ēkas, kas bija līdzīgas latviešu zemnieka mājas arhitektoniski telpiskajam veidolam, būvēja vairs tikai lauku apvidos vai mazpilsētās. Turklāt tās bija samērā nelielas, tuvas lauku māju apjomam. Nereti izmantoja arī koka balstus, kas bija veidoti senās klētiņas vai saiešanas namos sastopamo stabu formās, jumtu «āzīšus» jeb jumus un dažādus citus etnogrāfiskas izcelsmes elementus. Arhitekts P. Kundziņš šai sakarā atzīmēja: «Senās rotājumu formas kļūst par svarīgu pa-

Galvenā fasāde

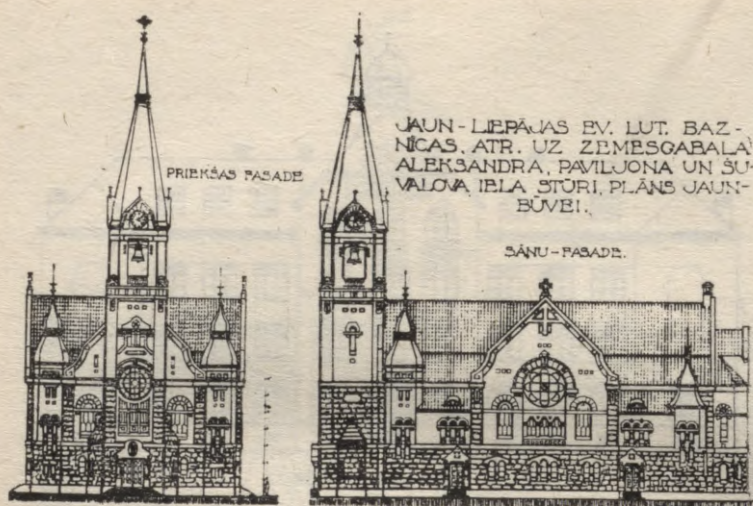

Otrā stāva plāns.

Skola Bauskā. Projekts. 1925. Arhitekts J. Neijs.

līglīdzekli patstāvīgas un īpatas izteiksmes piešķiršanai arhitektūrai. Par sevi ņemtas, tās, saprotams, latvisku stilu nespēj radīt, bet, pievienojoties citiem faktoriem, tās sekmīgi var palīdzēt nacionālā stila elementus veidot un kristalizēt.»²³

²³ Kundziņš P. Tautas celtniecības rotājumu motīvi mūsu jaunceltnēs // LA. 1938. Nr. 1. 23. lpp.

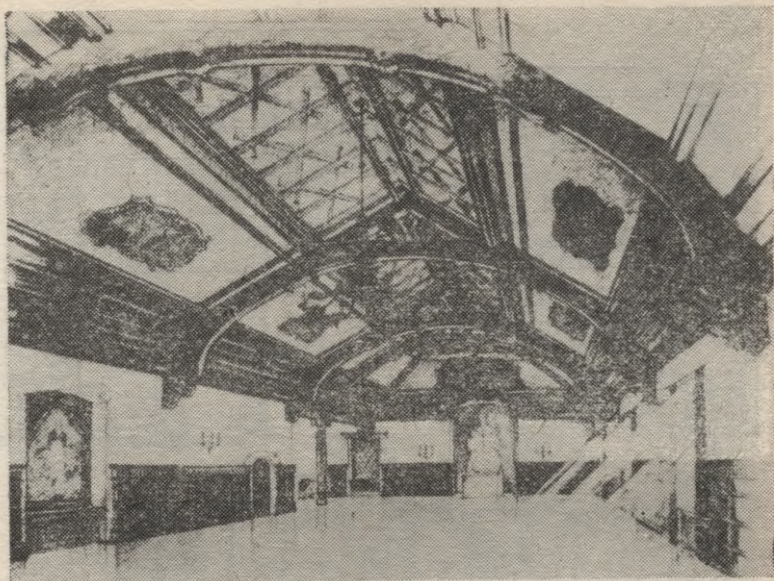

Evaņģēliski luteriskā baznīca Jaunliepājā. Fasāžu projekti. 1924.
Inženieris A. Zērensens.

Brīnišķīgi 30. gadu celtniecības piemēri šajā etnogrāfiski tautiskajā ievirzē bija restorāns «Jautrais ods» Ķemeros (1932, arh. F. Skujiņš), Rīgas pilsētas Aizgādības valdes bērnu vasaras kolonijas komplekss Baltezerā (1936, arh. J. Rengarts), Latvijas brīvības cīņu piemiņas vietu muzeji Nāvesalā un Airītēs (1936, arh. A. Galindoms), desmitiem mežsarga māju, kuras uzcēla pēc Lauksaimniecības ministrijas Mežu departamentā izstrādātiem tipveida projektiem, pārcēlāja namiņš Nāvesalā (1939, arh. J. Udris) u. c. būves. Šīs ievirzes arhitektūras virsotne savā ziņā bija 1938. gadā pēc E. Lau-

Sanatorija «Saulkalne» Bātā. Fasādes skice. 1929. Arhitekts J. Gailis.

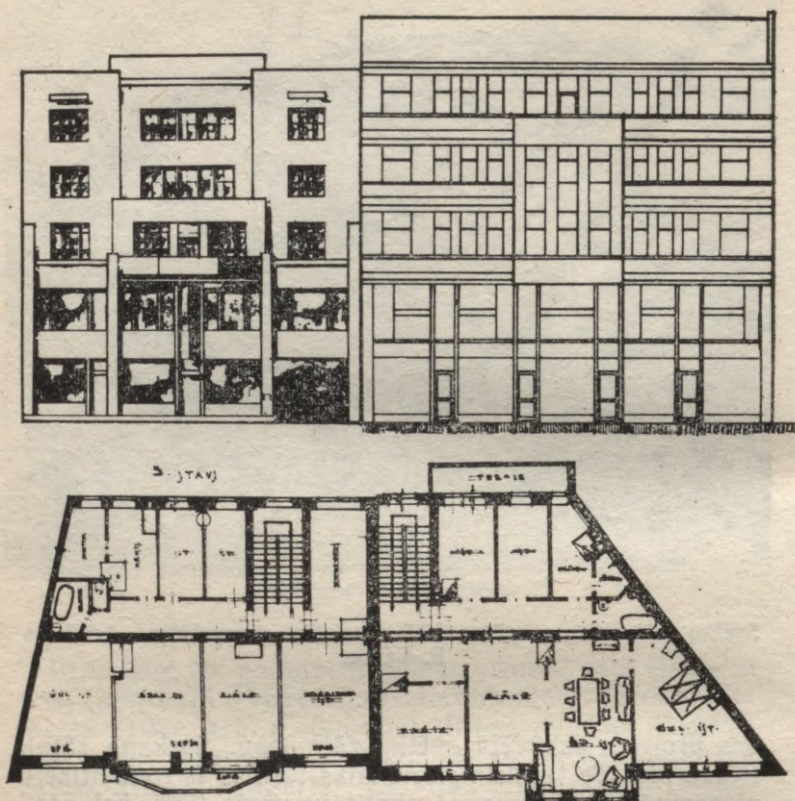

Svētku zāle Rīgas pilī. 1938. Projekta perspektīva. Arhitekts E. Laube.

bes projekta izbūvētā svētku zāle (tag. Sarkanā zāle) Rīgas pilī. Te tautiski nacionālās formas ir romantizēti vispārinātas, tās uzrunā skatītāju nevis tieši, bet asociatīvi — ar metaforu un simbolu. Tāpēc emocionālā iedarbe ir dziļa, daudzslāņaina un spēcīga. Jāsaka, ka 30. gados nacionālā stila meklējumi, balstoties uz lietiskās mākslas un etnogrāfisko mantojumu, visvairāk jūtami tieši iekštelpu veidojumos, kur tie organiski saplūst ar funkcionālisma un neoeklektisma tendencēm. Rezultātā pakāpeniski izkristalizējās jauns vides veidošanas mākslas stils, kura formālās iezīmes vēl šodien nav grūti saskatīt daudzu sabiedrisko ēku interjeros.

Funkcionālisms

Iepriekš aplūkoti mākslinieciskie novirzieni būvmākslā lielākā vai mazākā mērā atspoguļoja mēģinājumus iemiesot arhitektūras formās noteiktu ideju, kas

Dzīvojamie un tirdzniecības nami Rīgā, Marijas ielā 8 (1926) un 6 (1928). Projekti. Inženieris T. Hermanovskis.

atsevišķos gadījumos gan aptvēra pietiekami plašas ap-
 rindas, taču ne vienmēr bija tieši saistīta ar visas sa-
 biedrības pasauluztveri un kultūraprites procesiem.

Mākslinieciskā kultūra attīstās lielākoties autonomi,
 tās virzītājspēki nāk galvenokārt no sabiedriskās zem-
 apziņas. Mākslinieciskā jaunrade tiecas uz jauno, ori-
 ģinālo, novatorisko, tāpēc tai ir zināma nosliece uz eli-
 tārismu. Tā ir attīstības elementāra loģika un dialek-
 tika. Tajā pašā laikā neviens nevēlas palikt nesaprasts
 un atstumts. Pilnvērtīgai estētiskajai uztverei un pozi-
 tīvam emocionālajam pārdzīvojumam nepieciešama arī

Dzīvojamais un tirdzniecības nams Rīgā, Marijas ielā 8. 1926.
Inženieris T. Hermanovskis.

noteikta informatīvā banalitāte.²⁴ Tieši tā ir viens no būtiskākajiem pasaules novitāšu apguves stimulatoriem. Tāds pats stimuls kā tieksme neatpalikt no modes, bet, kā zināms, tieši mode visbiežāk ienāk no ārpuses.

Par importētu ideju produktu, protams, uzskatīja arī

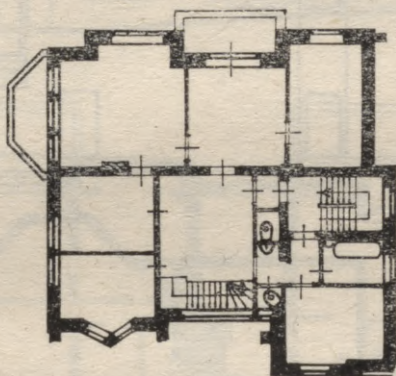
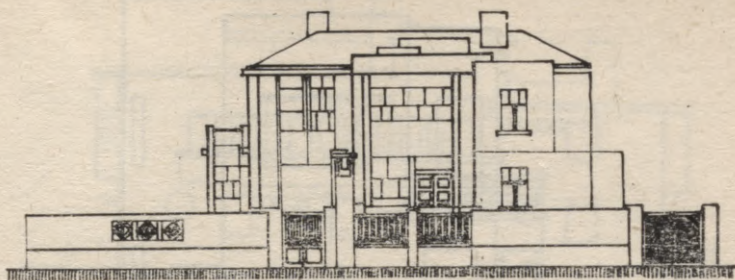
²⁴ Tuvāk sk.: *Strautmanis I.* Dialogs ar telpu. R., 1977. 63.—68. lpp.

Dzīvojamais un tirdzniecības nams Rīgā, Marijas ielā 6. 1928.
Inženieris T. Hermanovskis.

funkcionālismu. Taču šim stilam Latvijā bija jau pilnīgi gatavs un stiprs pamats gadsimta sākuma racionālistiskā jūgendstila tradīcijās.

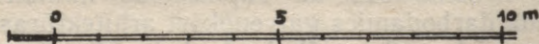
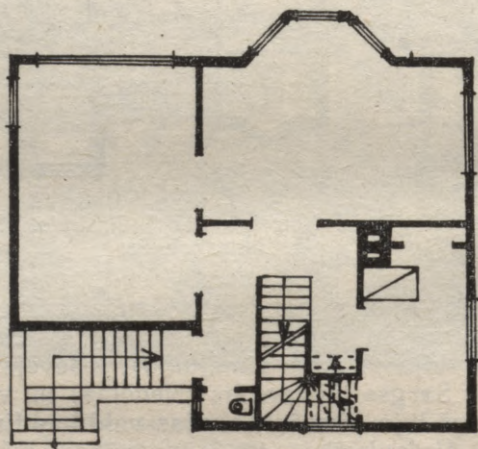
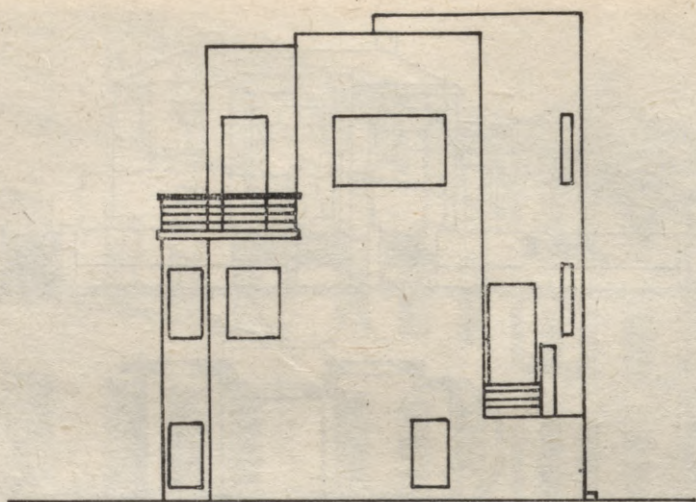
Pirmās funkcionālisma celtnes Latvijā parādījās gandrīz vienlaicīgi ar pasaules funkcionālisma klasiku, t. i., 20. gadu otrajā pusē. Starp visagrākajiem šī stila darbiem var minēt dzīvojamēkas Rīgā, Marijas ielā 8 (1926) un 6 (1928). To autors — būvinženieris T. Her-

Dzīvojamēka Rīgā, M. Nometņu ielā 6. Projekts. 1927. Inženieris T. Hermanovskis.

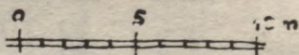
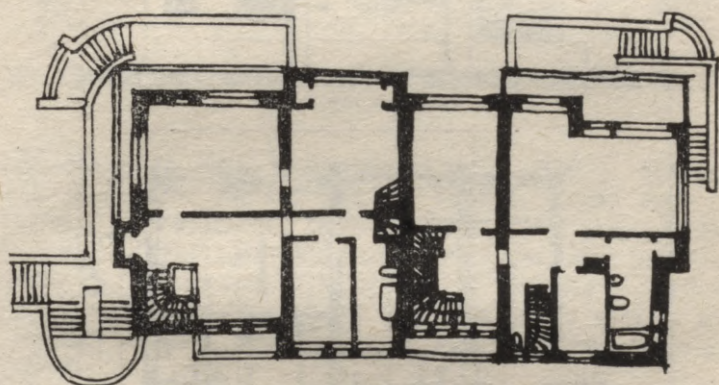
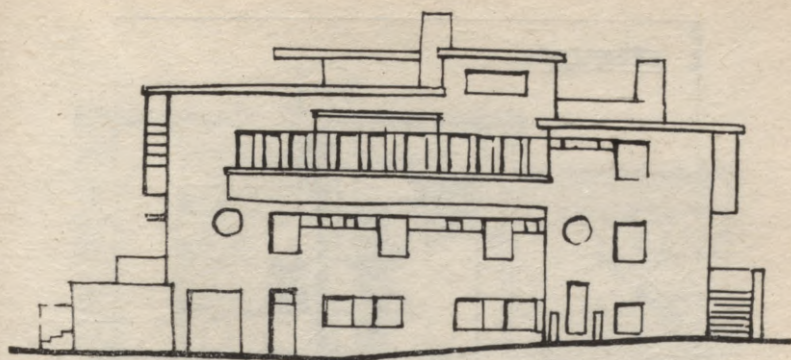
manovskis — bija neparasti daudzpusīga personība: mākslinieks (viņš izdeva pirmās Latvijas zīmogmarkas, kam pats bija veidojis zīmējumu), izdevējs (laikraksts «Latvijas Sargs» un žurnāls «Nedēļa») un valsts darbinieks (viņš bija pirmās Latvijas valdības finanšu, zemkopības, tirdzniecības un rūpniecības ministrs). No 1925. gada darbodamies galvenokārt arhitektūras arādā, viņš bija viskonsekventākais funkcionālisma meistars un atšķirībā no daudziem saviem laikabiedriem arhitektiem palika uzticīgs šim stilam visas savas profesionālās karjeras laikā.

T. Hermanovska darbība visvairāk bija saistīta ar Rīgu. Diezgan jūtamu rezonansi izsauca viņa projektētās individuālās dzīvojamēkas pie Māras diķa: M. Nometņu ielā 6 (1927), 4 (1928) un 2 (1930), kā arī tagadējā O. Vācieša ielā 11, 13 (pārbūvēta 60. gados) un 23

Dzīvojamēka Rīgā, M. Nometņu ielā 2. Projekts. 1930. Inženieris
T. Hermanovskis.

(visas — 1931). Tās cēla pēc Rīgas un apkārtnes dzīvokļu kooperatīva pasūtījuma. Interesanti, ka kādā recenzijā par šīm ēkām atspoguļojās arī tam laikam raksturīgā politisko ķīviņu gaisotne: «..Latvijā pēdējos gados sacelti daudzi nami ar plakaniem jumtiem. Se-

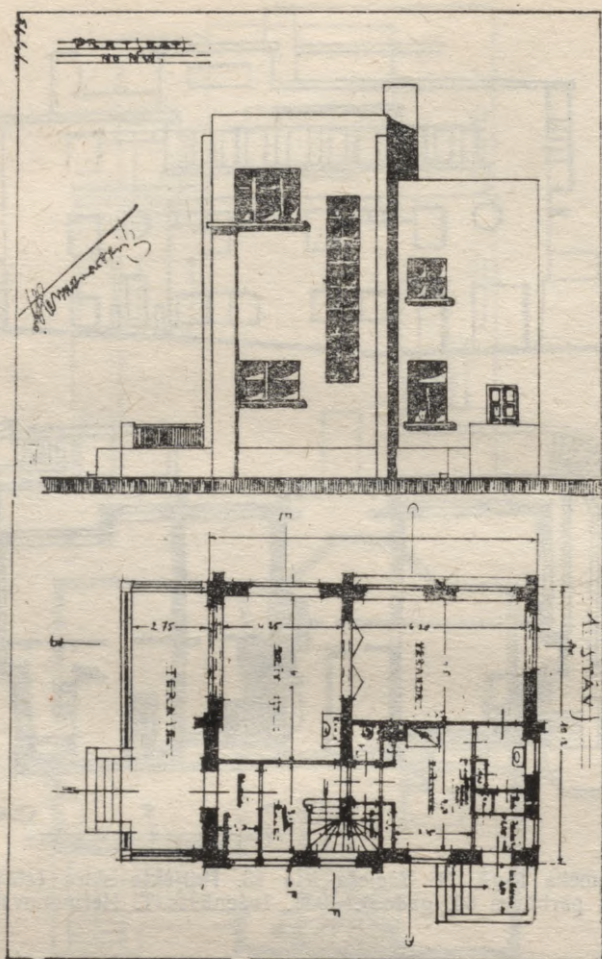

Dzīvojamēka Rīgā, O. Vācieša ielā 13. Projekta skice (stāvoklis pirms pārbūves 60. gados). 1931. Inženieris T. Hermanovskis.

višķi labi tie patik mūsu sarkaniem jaunbagātņiem — sociāldemokrātiem. Pie Māras diķa un Buļļu priedēs gandrīz visas viņu pilis tādas.»²⁵ Patiesības labad jāpiebilst, ka šīm ēkām plakanu jumtu nemaz nav, — dažām tie vienīgi paslēpti aiz līmeniskiem parapetiem.

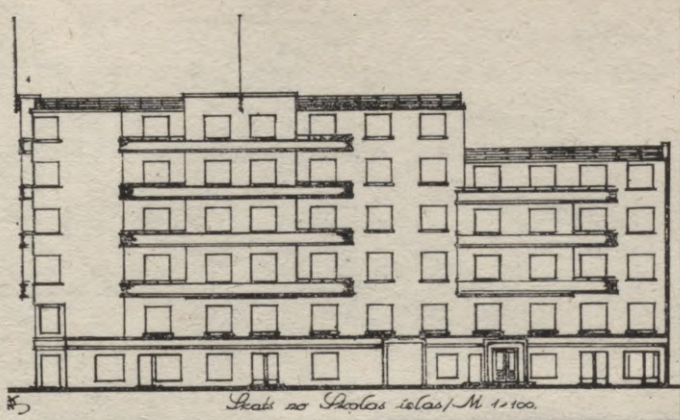
Līdzīga ekspresīva ģeometrisku taisnstūrformas apjomu plastika ir T. Hermanovska projektētajām ēkām Mežaparkā, Bergenes ielā 8 (1928) un 6 (1932), Glikā

²⁵ Vācija uzsāk cīņu pret namu plakaniem jumtiem // MI. 1933. 28. jūl.

Dzīvojamāka Rīgā, Bergenes ielā 8. Projekts. 1928. Inženieris T. Hermanovskis.

ielā 9 (1931), Vatsona ielā 6 (1938), Meža prospektā 14 (1937) un Siguldas prospektā 6 (1938), kā arī daudzstāvu ires namiem L. Laicena ielā 9 (1929), Bruņinieku ielā 45 (1929) un Ģertrūdes ielā 27 (1934), bet daudzām ēkām slēgtajā kvartālā apbūvē fasādes veidotas, uzsverot vienīgi horizontālas logailu virknes, kuras izceļ reljefas starpdzegas visā fasādes garumā. Tādas,

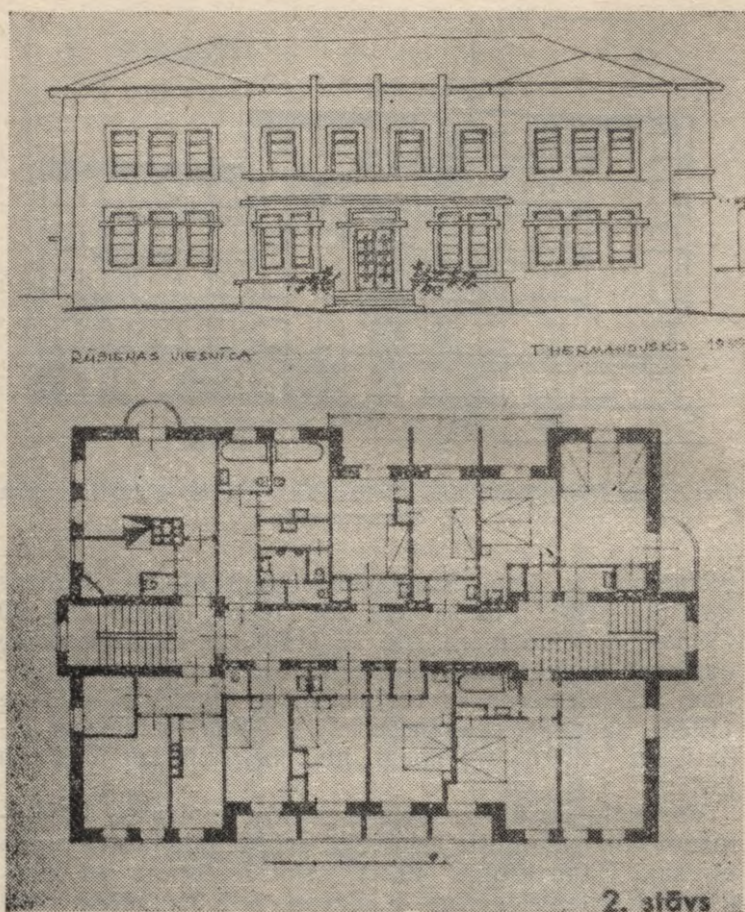

Ires nams Rīgā, Stabu ielā 4. Fasādes projekts. 1932. Inženieris T. Hermanovskis.

piemēram, ir ēkas Strēlnieku ielā 3 (1929), Hanzas ielā 6 (1933), Mātiša ielā 29 (1935), Avotu ielā 10 (1938), K. Valdemāra ielā 77 (1939) u. c. Horizontālo dalījumu dažkārt pāršķēļ vertikāli kāpņu telpu iestiklojumi, kā, piemēram, dzīvojamēka ar kinoteātri «Teika» (1933), savukārt ēka Stabu ielā 4 (1932) izceļas ar atīstītiem erkeru apjomiem un horizontālām balkonu joslām.

Vertikālu un horizontālu elementu kontrastu T. Hermanovskis izmantojis, izbūvējot arī Mālpils tautas namu bijušajā Zaķu krogā (1934), ceļot restorāna un kinoteātra «Daile» ēku Rīgā, K. Barona ielā 31 (1936), viesnīcu Rūjienā (1939), vairākās vasarnīcās Jūrmalā u. c. darbos.

Spilgtus funkcionālisma darbus Rīgā radīja arhitektūras birojs «A. Kars un K. Betge». Pēc viņu projektiem celts tautas nams Bruņinieku ielā 29/31 (1929), Latvijas akciju banka Kaļķu ielā 13 (1931), Latvijas Grāmatrūpnieku arodpvienības nams Lāčplēša ielā 43/45 (1930), kantoru un dzīvojamēka ar kinoteātri «Aina» Vaļņu ielā 19 (1935), dzīvojamēkas ar veikaliem Tērbatas ielā 46 (1935) un Kaļķu ielā 4 (1937), kā arī Mežaparkā, Meža prospektā 54 (1932), Kokneses prospektā 10 (1933) un 27 (1932) u. c. Gandrīz visām A. Kara un K. Betges celtnēm ir plaši iestiklojumi, izteikta apjomu

Viesnīca Rūjienā. Fasādes skice. Otrā stāva plāns. 1939. Inženieris T. Hermanovskis.

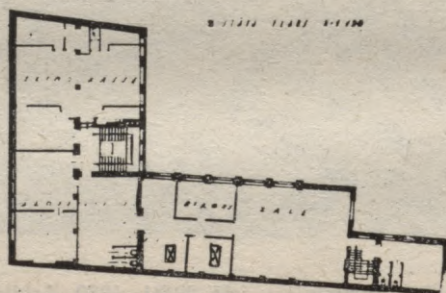
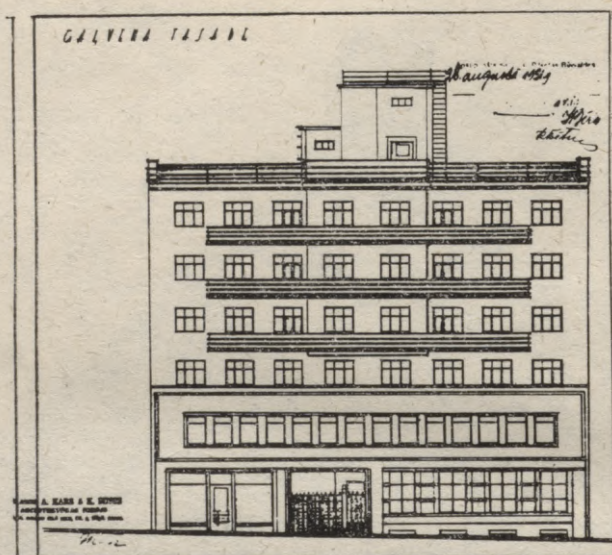
plastika, to arhitektoniskajā veidojumā prasmīgi izmantots kontrasta princips. Dominē horizontālisms, vienīgi tautas nama fasādēs pārsvarā ir vertikāli dalījumi.

Ar Rīgas tautas nama celtniecību ir cieši saistīts arhitekta E. Stālberga vārds. Viņš izstrādāja divus projekta variantus: vispirms 1927. gadā visai novatorisku, ar ekspresīvu apjomu kompozīciju, bet gadu vēlāk — daudz akadēmiskāku, ar renesanses formās veidotām fasādēm,

Tautas nams Rīgā, Bruņinieku ielā 29/31. 1929. Arhitekti A. Kars,
K. Betge.

kas stipri vien atgādināja kādu itāļu *palaco*, lai gan ēkai bija sarežģīta telpiskā plānojuma struktūra. Tajā bija paredzēta skatītāju zāle 1192 vietām ar izvērstu skatuvi, mazā zāle 700 vietām, veikali, restorāns, kantori, tautas augstskola, personāla dzīvokļi. Šis projekts palika nerealizēts. Pēc E. Štālberga projektiem Latvijā nav uzcelts pārāk daudz namu, taču viņš neapšaubāmi bija izcila personība mūsu zemes būvmākslas vēsturē, it sevišķi saistībā ar racionāli funkcionālo ievirzi. Kā Latvijas Universitātes pedagogs viņš veidoja savu

Latvijas Grāmatrūpnieku arodpapvienības nams Rīgā, Lāčplēša ielā 43/45. Projekts. 1930. Arhitekti A. Kars, K. Betge.

audzēkņu profesionālo domāšanu tieši šādā garā — tas visdažādākajā literatūrā uzsvērts ne vienu reizi vien. Kad noslēdzās projektu konkurss Armijas ekonomiskā veikala namam Rīgā, avīzē «Сегодня вечером» bija īpaši atzīmēts, ka prēmēto projektu autoru vairākums ir E. Stālberga audzēkņi. To vidū arī arhitekts M. Cesno, kura projekts tika novērtēts šādi: «No ārpuses ēka veidota pēc tīri konstruktīva principa . . . Ekas utilitāro rak-

Latvijas Grāmatnieku arodapvienības nams Rīgā, Lāčplēša ielā 43/45. 1930. Arhitekti A. Kars, K. Betge.

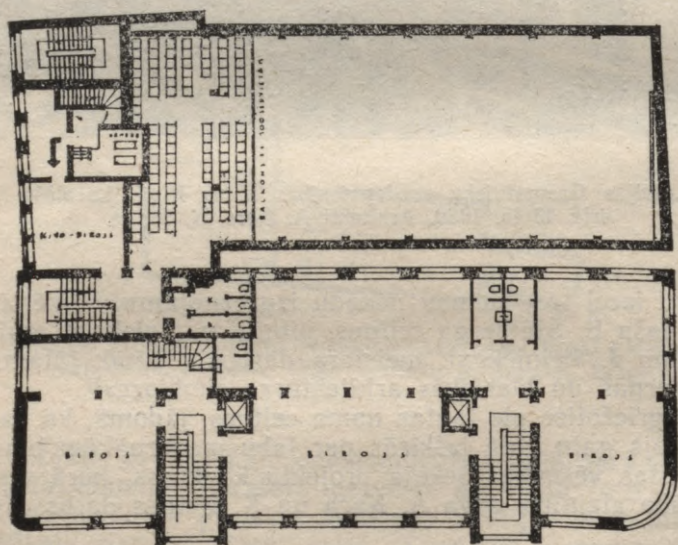
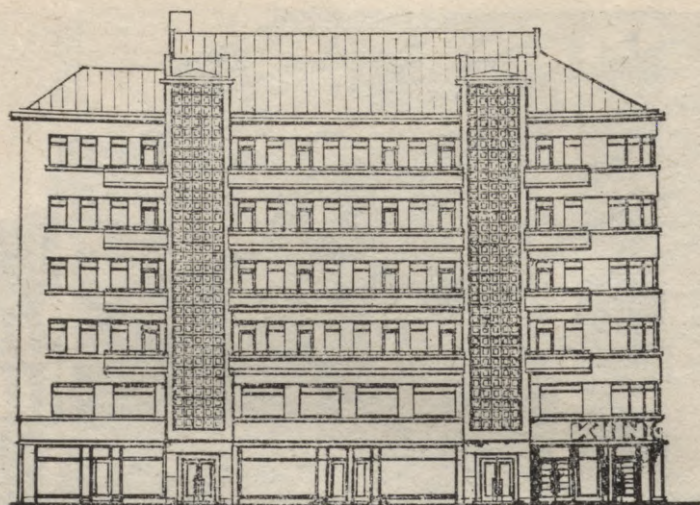
sturu izceļ tas, ka nav nekādu izgreznojumu.»²⁶ Vērtējot paša E. Štālberga celtnes, pilnīgi var piekrist arhitektam J. Lejnīkam: meistara darbos «vairāk jūtama modernās un klasiskās arhitektūras simbioze»²⁷.

Atgriežoties pie tautas nama celtnes, jādomā, ka pasūtītājs galā izšķīrās par labu modernākām būvmākslas vēsmām. Sekoja projektu konkurss, kurā vislielāko atzinību guva A. Kara un K. Betges darbs. No

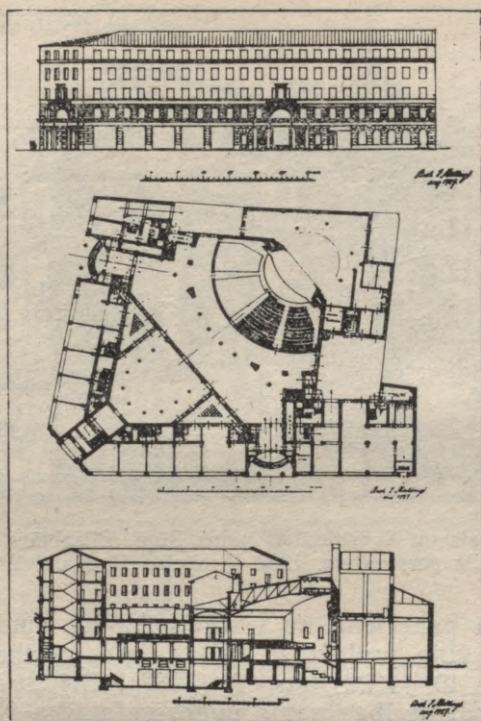
---

²⁶ К. В. Победители на конкурсе по постройке нового здания Армейского Экономического магазина о себе и своей работе // Сегодня вечером. 1936. 11 февр.

²⁷ Lejnīks J. Starp autoritātēm // Literatūra un Māksla. 1983. 9. sept. 16. lpp.

Kantoru un dzīvokļu nams ar kinoteātri «Aina» Rīgā, Vaļņu ielā 19.
 Projekts. 1935. Arhitekti A. Kars, K. Betge.

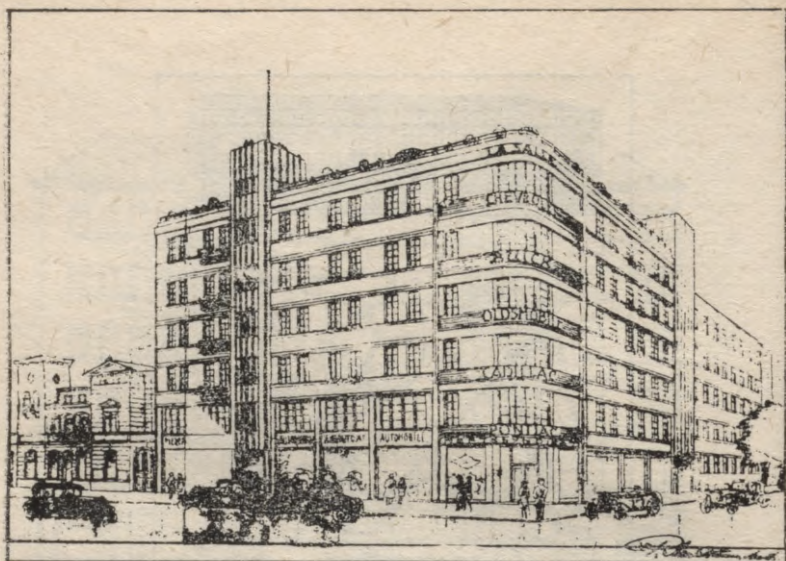

Projekts tautas namam Rīgā, Bruņinieku ielā 29/31. 1928. Arhitekts E. Stālbergs.

iecerētā milzīgā kompleksa realizēja gan tikai nelielu daļu.

Gandrīz visus firmas «A. Kars un K. Betge» darbus var ierindot funkcionālisma hrestomātisko paraugu skaitā. Vienīgi ēkai Kaļķu ielā 4 var pamanīt stilizētus pilastrus, kurus vainago klasiski kapiteļi. Tā ir neliela nodeva oficiālajai neoeklektisma modei.

Kopš 20. gadu nogales funkcionālisms ieguva stabilu vietu arhitekta P. Mandelštama daiļradē. Viņš laikam gan bija vienīgais Rīgas arhitektūras meistars, kurš savai pilsētai mantojumā atstājis virkni nozīmīgu ēku no trim atšķirīgiem stilu periodiem: vēl 19. gs. nogalē viņš uzcēla vairākas ēkas eklektisma stilā, bet 20. gs. sākumā radīja brīnišķīgus jūgendstila darbus. Pēc neliela ekskursā historismā 20. gadu pirmajā pusē

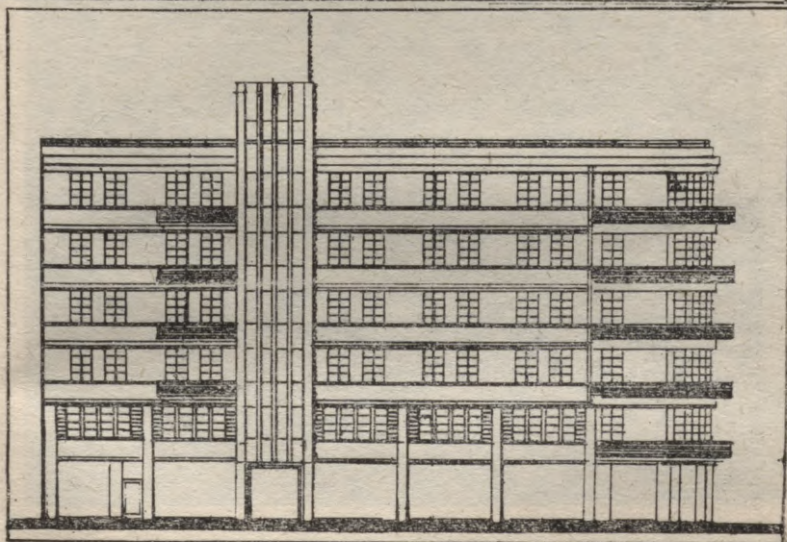
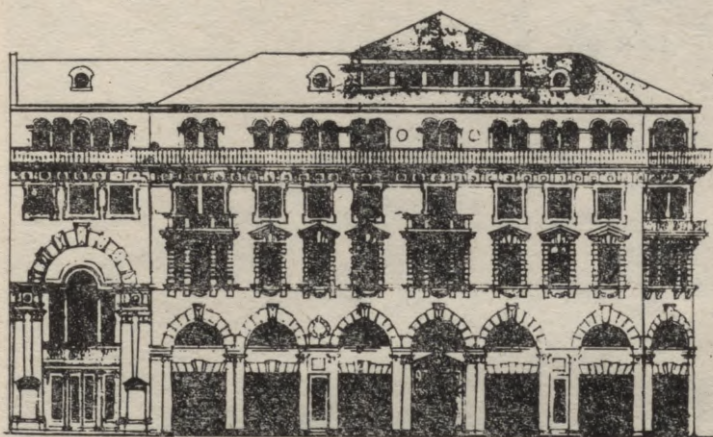

Dzīvojamais un tirdzniecības nams Rīgā, Elizabetes ielā 51.
Projekta perspektīva. 1928. Arhitekts P. Mandelštams.

viņš kļuva par vienu no visražīgākajiem funkcionālistiem. Pēc viņa projektiem celtas dzīvojamēkas Bruņinieku ielā 40 (1929) un 49 (1932), Brīvības ielā 97 (1934), tirdzniecības nams un dzīvojamēka K. Barona ielā 44 (1938), bet īpaši izteiksmīga ir ēka Elizabetes ielā 51 (1928). Tās mākslinieciskā kompozīcija veidota, balstoties uz kontrasta principu: horizontālās logu lentes pāršķel augsti, ar nelieliem balkoniem bloķēti kāpņutelpu apjomi, bet visai celtni harmonisku nobeigtību piešķir lielāku balkonu grupējums, kas apliec ēkas stūri.

Liekas formas ēku stūri vai plānā pusapaļi erkeri, kā arī stūra logi, nereti ar izliektu iestiklojumu, kļuva visai iecienīti funkcionālisma formālo izteiksmes līdzekļu klāstā. Sastopamas visdažādākās šo paņēmienu variācijas. Kā izteiksmīgākās celtnes var minēt dzīvojamēkas Rīgā, Veidenbauma ielā 8 (1930) un Mārupes ielā 2 (1931, abas — P. Kundziņš), Kalnciema ielā 39^b (1931, arh. D. Zariņš), Ģertrūdes ielā 20 (1939, arh. N. Voits), akciju sabiedrības «Rota» pārvaldes ēku un tipogrāfiju Blaumaņa ielā 38/40 (1934, arh. A. Birkhāns), telefonu centrāli Audēju ielā 15 (1935, arh. D. Zariņš), kā arī vairākus jau pieminētos A. Kara un K. Betges darbus.

SKATS NO ELIZABETES IELA.

Dzīvojamais un tirdzniecības nams Rīgā, Elizabetes ielā 51. Ne-realizētais fasādes projekts. 1925. Arhitekts F. Skujiņš. Realizētais fasādes projekts. 1928. Arhitekts P. Mandelštams.

Akciju sabiedrības «Rota» nams Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. *1934.
Arhitekts A. Birkhāns.

Dzīvojamēka Rīgā, Veidenbauma ielā 8. 1930. Arhitekts P. Kundziņš.

Dzīvojamais un veikalu nams Rīgā, Ģertrūdes ielā 20. 1939.
Arhitekts N. Voits.

20. un 30. gadu mijā bieži tika izmantots paņēmiens, kas Rīgas arhitektūrā parādījās jau pirms 1. pasaules kara, proti, uzsvērti horizontālu balkonu bloķējums pie erķera (viens no raksturīgākajiem piemēriem — dzīvojamā Rīgā, Miera ielā 5, 1912, arh. A. Smēlings ar līdzstrādniekiem). Šāds risinājums ir vairākām A. Kara un K. Betges, T. Hermanovska, kā arī citu arhitektu projektētajām celtnēm, piemēram, dzīvojamākām Tomsona ielā 3 (1935, arh. A. Kalniņš) un Elizabetes ielā 65 (1931, arh. A. Klinklāvs), Dr. J. Nīmaņa bērnu klīni-

Telefonu centrāle Rīgā, Audēju ielā 15. 1935. Arhitekts D. Zariņš.

kas namam Daugavgrīvas ielā 6 (1933, arh. A. Kalniņš) u. c.

Visās iepriekš minētajās celtnēs funkcionālisms izpaudās «tīrā» veidā, ar visiem starptautiski aprobētajiem formālās kompozīcijas paņēmieniem. Tomēr tālaika modernajā arhitektūrā nepārtraukti bija jūtama cīņa starp internacionālo un reģionālo, un visreljefāk tā atspoguļojās arhitekta A. Klinklāva daiļradē. Viņš bija E. Stālberga audzēknis un tūlīt pēc Latvijas Universitātes absolvēšanas uzsāka plašu būvpraksi. Viens no pirmajiem A. Klinklāva darbiem bija Tērvetes sanatorija (1930 — 1934, kopā ar A. Kalniņu) — liela un savam laikam supermoderna celtnie, veidota dzelzsbetona karkasa konstrukcijā. Horizontālās lielo logu lentes applieca efektīgu pusapļa rīzalītu ēkas centrālajā daļā. Tas bija ne tikai kompozīcijas, bet arī funkcionālā plānojuma akcents. Forma atbilst funkcijai un otrādi.

Dzīvojamais un tirdzniecības nams Rīgā, Elizabetes ielā 65. 1931.
Arhitekts A. Klinklāvs.

Rīgā pēc A. Klinklāva projektiem tika uzceltas Bāzeles firmas «Hoffmann & Co» kantoru un ražošanas ēka Miera ielā 25 (1931), jau pieminētais Rudziša nams Elizabetes ielā 65 (1931), Neiburga nams Brīvības ielā 38 (1934)²⁸, Latvijas Sarkanā Krusta ortopēdiskās darbnīcas Pērnavas ielā 62 (1933; 70. gados ēkai uzbūvēti vēl 2 stāvi), medicīnas māsu skola J. Asara ielā 5 (1936), Erenpreisa velosipēdu fabrika Brīvības ielā 193 (1936; ēkas augšējais stāvs uzbūvēts 60. gados) u. c. būves.

A. Klinklāvs bija vairāku lielu arhitektūras projektu konkursu uzvarētājs. Godalgoti tika viņa Akciju bankas (1929), Finanšu ministrijas ēkas (1937), Stu-

²⁸ J. Lejnīks šo gadaskaitli uzrāda nepareizi — 1938, sk.: *Lejnīks J. Rīgas arhitektūra*. R., 1989. 138. lpp.

Dzīvojamais un tirdzniecības nams Rīgā, Brīvības ielā 38. 1934.
Arhitekts A. Klinklāvs.

dentu nama (1933) u. c. projekti. Realizēja gan tikai Finanšu ministrijas nama projektu, par ko jau runāts neoeklektisma sakarā.

Studentu namu paredzēja celt laukumā starp Kronvalda bulvārī, Elizabetes ielu un Eksporta ielu, Anatomikuma ēkas priekšā, iecerot milzīgu polifunkcionālu celtni ar sporta spēļu un vingrošanas zāli, peldbaseinu, ēdnīcu, kafejnīcu, ar viesnīcu, izdevniecības un studentu organizāciju telpām, sēžu zālēm, dzīvokļiem. Lielā sporta spēļu zāle A. Klinklāva projektā bija paredzēta ar 33 m laiduma dzelzsbetona rāmja pārsegumu un tribīnēm 1432 skatītājiem. Projektu apstiprināja ministru komitejas sēdē 1933. gada 31. jūlijā, bet pirms tam notikušajā ekspertīzē savus vērtējumus deva pazīstamākie speciālisti. Profesors P. Feders projektu uzskatīja «par ļoti labu» un atzīmēja: «Nama fasāde

izstrādāta jaunā stilā, kura pamatos likta loģika un ap-
rēķins, .. šajā ziņā projekts pilnīgi apmierinošs..
Skaidri redzamas trepes, zāles, dzīvojamās telpas utt.
Projekts pilnīgi ieturēts pēdējā laika arhitektūras vir-
zienā.»²⁹ Pilnīgi pretēju viedokli izteica profesors
E. Laube: «Šī arhitektūra apzīmējama par eksteritoriālu,
visādiem uzdevumiem, vispārīgā veidā pielietojamu, ne-
dzīvu, vienmūļīgu. Pielietots teorētiski nodibinātais,
tehnikais, konstruktīvais masu stils, kas ar vēsā prāta
dogmu nosaka, ka jādominē masām, konstrukcijai un
tehnikai. Pielietotas pašlaik modē esošas vienpusību uz-
sverošas formas.., būtu jāievēro saistība ar Rīgas,
resp., Latvijas apkārtni, kā arī īpatnējās garīgās dzīves
apkārtni.., būtu vietā meklēt pēc izteiksmes formām,
kam piemistu arhitektoniski ilgstoša nozīme, kas savu
vērtību nepazaudētu līdz ar arhitektoniskās modes
maiņu. .. Aiz aprādītiem motīviem nevaru piekrist pro-
jektā parādītam Studentu nama arhitektoniskam risi-
nājumam.»³⁰

Ideju cīņa atspoguļojās 30. gadu presē. Tika atzīmēts,
ka A. Klinklāvam «par saviem principiem.. iznākušas
arī asas domstarpības ar Arhitektu biedrību, kurā vai-
rumā par biedriem esot vecās skolas pārstāvji, kas viņa
darbībai liekot priekšā visādus šķēršļus..»³¹.

Grūti pateikt, vai šīs domstarpības noticea arhitekta
profesionālo uzskatu maiņu, kā rezultātā 30. gadu otrajā
pusē parādījās A. Klinklāva neoeklektiskās formās vei-
dotā Finansu ministrijas ēka, Slimokases nams Skolas
ielā Rīgā un skola Carnikavā, vai arī šīs celtnes bija
vienīgi reakcija uz sava laika modes strāvajumiem. To,
protams, varēja diktēt arī profesionālās konjunktūras
apsvērumi. Tomēr daudzi A. Klinklāva darbi, it īpaši
emigrācijas laika veikums (līdz 1959. gadam Kanādā,
pēc tam ASV)³² liecina, ka meistars vienmēr palika uz-
ticīgs funkcionālisma principiem.

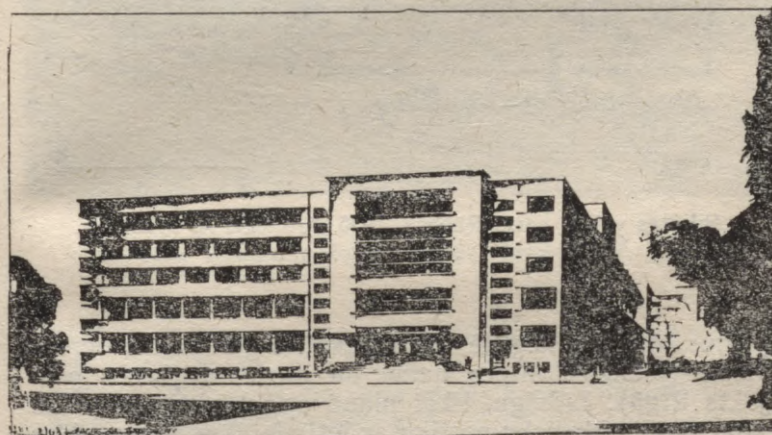
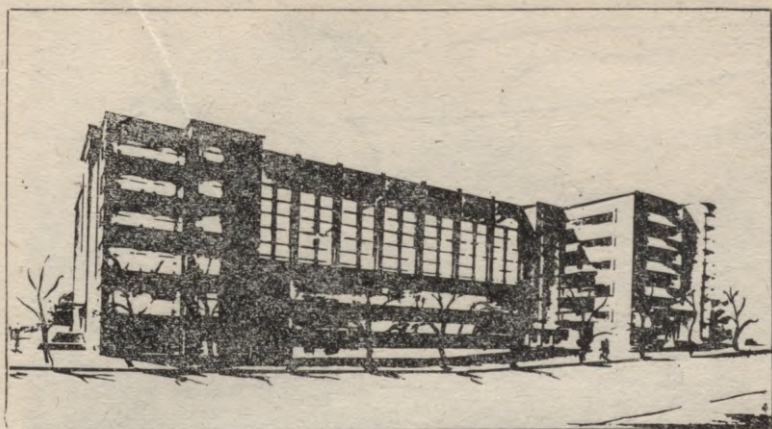
Pēc A. Klinklāva projektiem ir uzcelts diezgan daudz
ēku visā Latvijā: infekciju slimnīca Rēzeknē (1933),
slimnīcas Jelgavā (1935), Limbažos (1936) u. c. 1935.—

²⁹ LVVA, 6343. f., 19. apr., 41. l., 23. lp.

³⁰ Turpat. 24. lp.

³¹ *Br. Aug.* Cimos pie studentu nama projekta autora arch.
Klinklāva // *Pēdējā Brīdī.* 1933. 5. aug.

³² *Arhitekts.* 1968. Nr. 14. 12.—13. lpp.

Projekts studentu namam Rīgā. Perspektīvas, 1933. Arhitekts A. Klinklāvs.

1936. gadā A. Klinklāvs uzcēla pilsētas valdes namu Rūjienā. Te funkcionālistiska ģeometrisku apjomu kompozīcija organiski saaugusi ar tradicionālu rātsnama tēlu — celtnes vienā stūrī paceļas tornis. To vainago savdabīgs taisnstūra formas paviljoniņš ar proporcijās masīviem kantainiem balstiem. Kaut kas līdzīgs bija arī virs A. Kara un K. Betges būvētā Rīgas tautas nama, taču liekas, ka tieši Rūjienas «rātsnama» torņa vainagojums iespaidoja daudzus arhitektoniskus risinā-

Pilsētas valdes nams Rūjienā. 1935. Arhitekts A. Klinklāvs.

jumus 30. gadu nogalē, kas lielākoties gan palika nerealizēti (pilsētas valdes nama un pasta krājokļa projekts Rīgā). Līdzīgu, tikai plānā apaļu paviljoniņu un «nacionāli» klasisku portiku ar ļoti slaidām un augstām kolonniņām arhitekts V. Zēbauers 1937. gadā izprojektēja 15. maija vidusskolas (tag. 2. vidusskola Mātera ielā 14) ēkai Jelgavā. Arī šajā gadījumā neoklētiskā atribūtika palika vienīgi projektā, un uzceltā skola gan pēc savas apjomu plastikas, gan daudzām detaļām kļuva tipisks funkcionālisma paraugs. Tiesa, atsevišķu detaļu izveidojumā jūtams daudz kas vairāk nekā tikai «tiro» plakņu ģeometrija.

Runājot par ievērojamākajiem funkcionālisma pārstāvjiem Latvijā, nevar neminēt arī K. Bikšes ieguldījumu. No 1923. gada līdz 1936. gadam viņš bija E. Štālberga asistents Latvijas Universitātē, bet pēc tam — docents Mākslas akadēmijā. Paralēli viņam bija

15. maija vidusskola Jelgavā. 1937. Arhitekts V. Zēbauers.

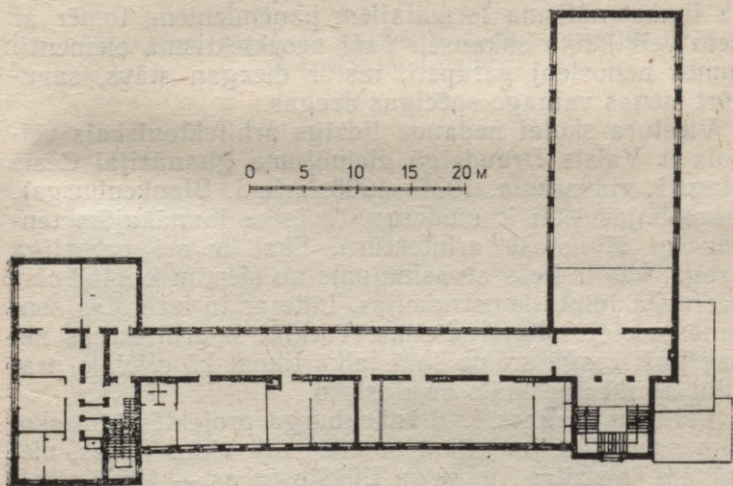
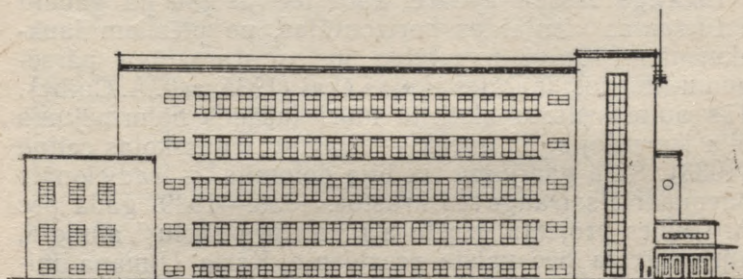
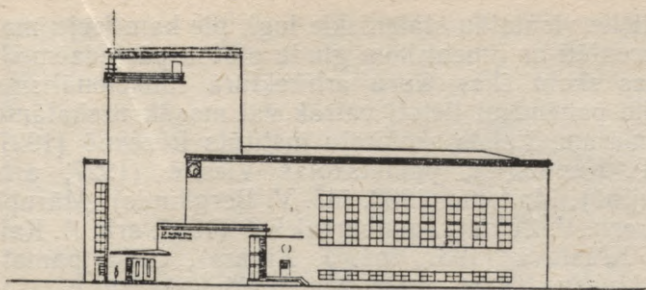
pietiekami plaša privātprakse. K. Bikše bija vairāku jau iepriekš minēto historisma un neoeklektisma darbu autors. 1926. gadā pēc viņa projekta sāka būvēt tuberkulozes slimnīcu Biķerniekos. Šī visai modernā, racionāli veidotā ēka ar fasādēs uzsvērti horizontālām logailu rindām tika nodota ekspluatācijā 1930. gadā. Taču pats nozīmīgākais K. Bikšes darbs laikam gan bija kooperatīvo un sabiedrisko organizāciju darbinieku atpūtas nams (tag. sanatorija «Saulstari» Ogrē; 1928 — 1930). Latvijas modernās arhitektūras vēsturē tai ir tikpat ievērojama vieta kā, piemēram, *Bauhaus* kompleksam Desavā, Vācijā (1925—1926, arh. V. Gropiuss), vai sanatorijai Paimio, Somijā (1929—1933, arh. A. Ālto) pasaules arhitektūrā. Ogres sanatorijas ēka ar sarežģīto apjomu kārtojumu meistarīgi iekļauta stāvajā reljefā un visā apkārtējā vidē, bet formāli mākslinieciskie paņēmieni tās apdarē aptver gandrīz vai visu funkcionā-

lisma paleti: gludas plaknes, lieli iestiklojumi, horizontālas logu lentes kontrastā ar vertikālām logailu spraugām, terases, balkoni utt. Funkcionālisma garā K. Bikše uzbūvēja arī Rīgas slimokases starpbiroja namu Ģertrūdes ielā 17 (1929), Strādnieku slimokases ambulances, biroja un pārvaldes ēku Lāčplēša ielā 38 (1937), Draudzīgā aicinājuma pamatskolu Liepājā (tag. 5. vidusskola; 1937), virkni individuālo dzīvojamēku Mežaparkā (Poruka ielā 7, 1929; Viļa Olava ielā 3, 1930; Stendera ielā 1, 1934) u. c. vietās, kā arī citas celtnes.

Jāuzsver, ka visai izteikti funkcionālisms izpaudās 20. un 30. gados celto skolu arhitektūrā. Varbūt tāpēc, ka tieši skolas bija viens no visvairāk būvētajiem sabiedrisko ēku tipiem. Īpaši izcēlās pēc arhitekta A. Grīnberga projektiem veidotās skolas Rīgā, Zolitūdes ielā 30 (1931), Ciekurkalna 1. līnijā 53 (1933), Atgāzenes ielā 26 (1934) un Kandavas ielā 4/6 (1934). Var teikt, ka funkcionālisma «tīro» formu un būvapjomu kontrastējošā ģeometrika te sasniedz pilnību. Diezgan raksturīgs ir novērtējums, kādu Kandavas ielas skolas projektam pirms tā apstiprināšanas Iekšlietu ministrijā deva īpašā monumentālo ēku caurskatīšanas komisija ar E. Laubi priekšgalā (tās sastāvā bija arī arhitekti P. Feders un V. Feizaks, kā arī būvinženieris P. Miezis): «...formāli arhitektoniskais atrisinājums nav sevi pietiekoši viengabalains, izjūsts un nosvērts.. Par maz izteikts arhitektūrā arī skolas saturs un raksturs: ēkas raksturs visumā vairāk atgādina kādu rūpniecības iestādi nekā skolu, kam jākalpo bērnu dvēseles audzināšanai visam labam, daiļam un mākslas gaumei. Projektētās skolas veidojumam nav arī noteiktas saistības ar apkārtni — ar Latviju, kurā celtnē ceļama un kurai tā piederēs. Pēc pielietotām formām nevar spriest, kādā valstī projektētā skola ceļama.»³³ Apmēram pēc mēneša tā pati komisija projektu akceptēja, lai gan tajā nekas būtiski izmainīts nebija, un tādu šo skolu arī uzcēla.

Arhitekts P. Ārends A. Grīnberga skolu arhitektūru raksturoja kā «starptautiski modernā arhitektūras izteiksmē» veidotu. «Ātturīgi vienkāršos būvmasu kārtojumos pasvītrots ailu laukumu līmeniskums un trepju

³³ LVVA, 6343. f., 20. apr., 69. l., 7. lp.

0 5 10 15 20 m

Skola Rīgā, Ciekurkalna 1. līnijā 53. Projekts. 1933. Arhitekts
A. Grinbergs.

telpu lielie vienlaidu stateniskie logi, pie kam ieeju motīvi akcentēti ar līmeniskām gludu plātņu pārsedzēm.»³⁴

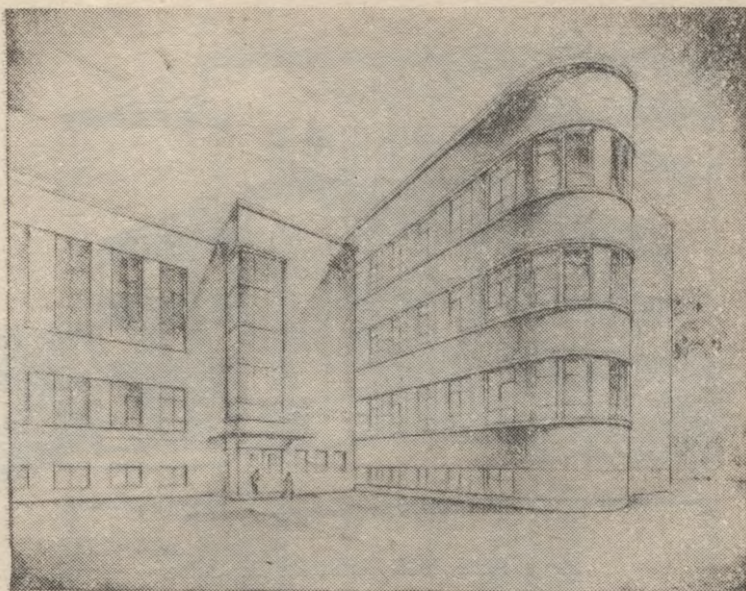
Tādas skolu ēkas, kuru arhitektūrā funkcionālisma formālie paņēmieni lietoti vairāk vai mazāk uzskatāmi, ir, piemēram, Valsts skolotāju institūts Rēzeknē (1927, arh. P. Kundziņš), pamatskolas Viesītē (1927, arh. F. Skujiņš), Madonā (1933, inž. V. Bergkinds), Mārupē (1934, arh. V. Zaķis), Jaunburtniekos (1937, arh. A. Kalniņš), Krāslavā (1937, inž. J. Aigars), Glika pamatskola Alūksnē (1934—1938, arh. E. Meldere) u. c.

Efektīga fasāžu apdare, kurā izceļas jau pa gabalu uztveramas vienlaidus horizontālas, no plēstiem laukakmeņiem rūpīgi izmūrētas joslas starpstāvu pārsegumu līmeņos, ir Pāles skolas ēkai (1935, arh. A. Čuibe). Tās autors plēstu akmeņu mūri fasādes noformējumā bija izmantojis jau agrāk — Pļaviņu vidusskolas celtnē (1933). Šajā gadījumā tas bija dolomīts — tradicionāls būvmateriāls Daugavas krastos. 1936.—1939. gadā pēc A. Čuibes projekta uzcēla arī Viestura skolu Valmierā, kuru būvēja pēc valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa iniciatīvas. Arī te ēkas arhitektūra nepārprotami balstījās uz funkcionālisma formālajiem paņēmieniem, tomēr ar tiem veikli tika sakausēti daži neoeklektisma elementi: jumtu nenoslēpj parapeti, tas ir diezgan stāvs, savukārt sienas vaināgo spēcīgas dzegas.

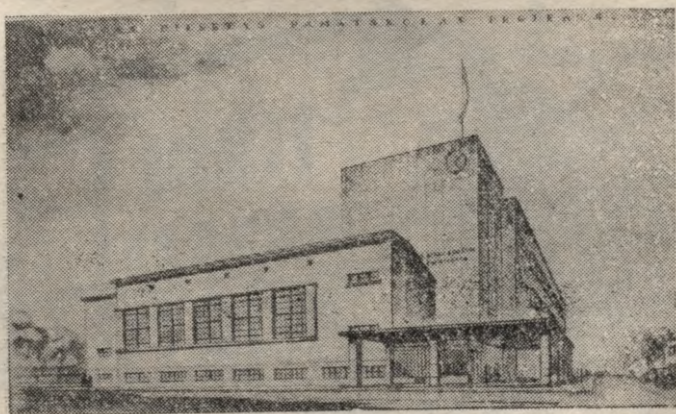
Viestura skolai nedaudz līdzīgs arhitektoniskais veidols ir Valsts Draudzīgā aicinājuma ģimnāzijai Cēsis (tag. 1. vidusskola, 1937—1938, arh. I. Blankenburgs). Ģimnāzijas ēkai ir moderna, tā laika jaunākajām tendencēm atbilstoša arhitektūra. Ēkai ir arī pamatīga dzega, kas ir tiešs atvasinājums no sienām krietni pāri pārļautā jumta konstrukcijas. Līdz ar to ievērotas senenās vietējās būvtradīcijas. Turklāt šī arhitektūra neuzkrītoši reaģē arī uz šajā laikā tikpat kā oficiālo prasību izteikt nacionālo ar klasisko.

Līdzīgas iezīmes I. Blankenburga projektētajām skolām parādījās, jau sākot ar 20. gadu vidu. Tādas, piemēram, ir skolas Zilupē un Ilūkstē (abas — 1925), Melnlužos (1932), Smiltēnē (1936), Dobelē (1937), Rucavā, kā arī bijušās Lomonosova ģimnāzijas pārbūve Rīgā, Raiņa bulvārī 29 (1938) u. c. Visas šīs celtnes ir ar klasiski simetrisku apjomu kompozīciju, kas precīzi

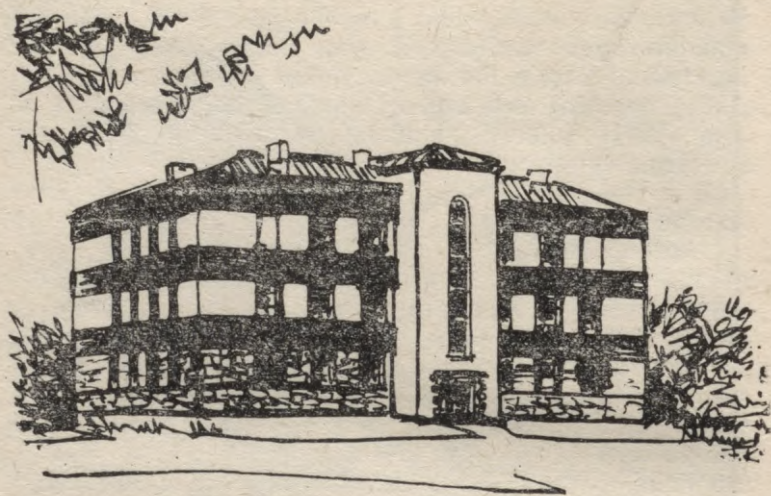
³⁴ *Ārends P.* Rīgas celtniecība // Latvijas pilsētas valsts 20 gados. R., 1938. 88. lpp.

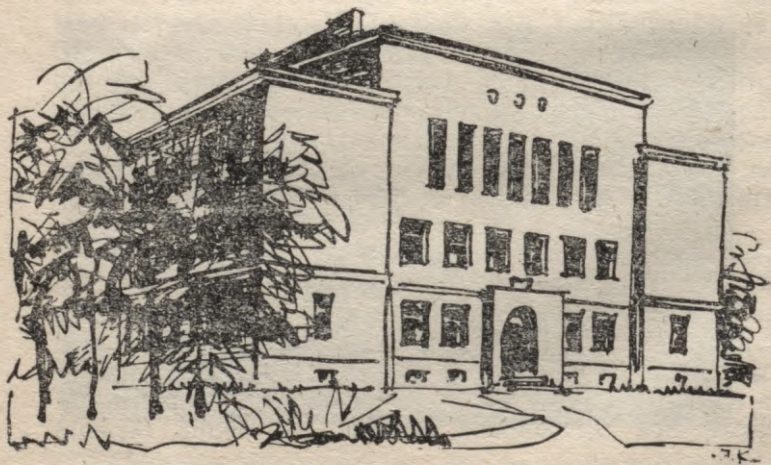
Skola Rīgā, Atgāzenes ielā 26. Projekta perspektīva. 1934.
Arhitekts A. Grīnbergs.

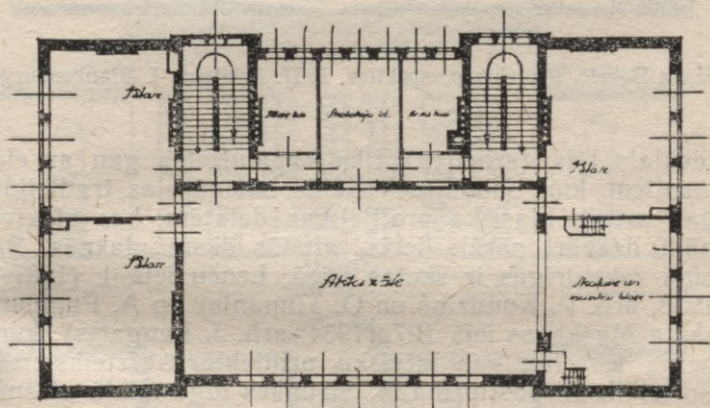
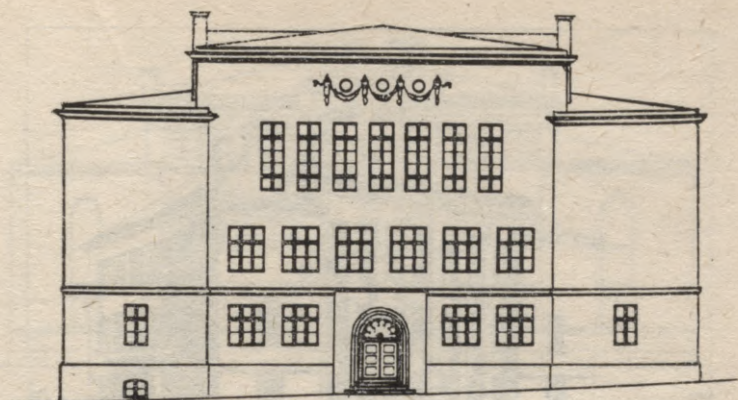
Skola Rīgā, Kandavas ielā 4/6. Projekta perspektīva. 1934.
Arhitekts A. Grīnbergs.

Skola Pālē, 1935. Arhitekts A. Cuibe.

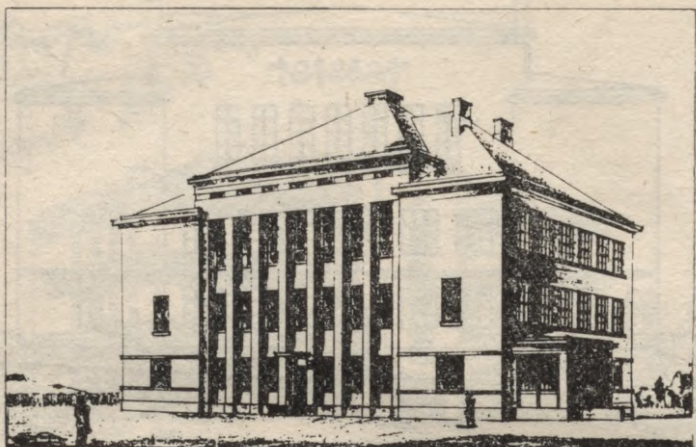
Skola Ilūkstē, 1925. Arhitekts I. Blankenburgs.

Skola Zilupē. Projekts. 1925. Arhitekts I. Blankenburgs.

atspoguļo iekšējo telpisko struktūru. Apdarei raksturīga solīda atturība, augsta detaļu kultūra, nav nekādas vēsturisku formu imitācijas vai ornamentikas, vienīgi Zilupes skolai fasādes centrālās daļas vainagojumā projektēts atturīgs festonu virknes cilnis (festons ir ornamentāls dekors galos iekārtas ziedu un lapu vijas veidā, īpaši izplatīts klasicisma arhitektūrā).

Pēc 1934. gada turpināja attīstīties funkcionālistiskā arhitektūra, taču «tīro», nereti pasauro formu ģeometrisku bieži vien nomainīja elastīgāka, aptverošāka pieeja arhitektoniski mākslinieciskajām problēmām. Stila

Skola Dobelē. Projekta perspektīva. 1937. Arhitekts I. Blankenburgs.

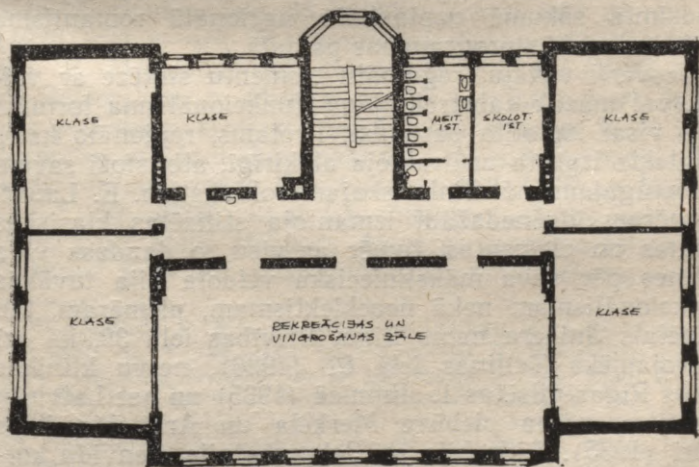
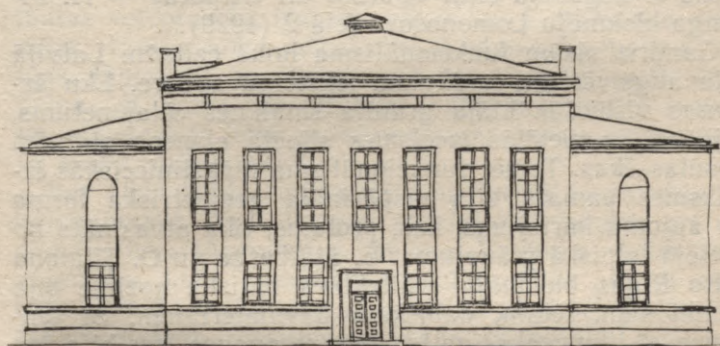
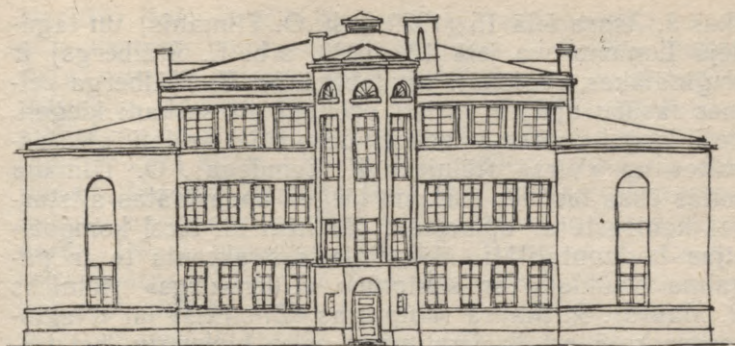
ideālais tēls (arhetips) tika «apaudzēts» gan ar elementiem, kuri sakņojās vietējās būvmākslas tradīcijās, gan arī ar klasiska profilējuma detaļām, kas atdzīvināja dažkārt pārāk lielās, gludās sienu plaknes. Šai ziņā raksturīgas ir skolas Rīgā, Lenču ielā 1 (1937—1938, arh. P. Kundziņš un O. Tīlmanis) un A. Pumpura skola Maskavas ielā 197 (1934, arh. J. Rengarts), kura pelna ievēribu «ar latvisku arhitektūras izteiksmi»³⁵. Šo izteiksmi pastiprina N. Strunkes logu stiklu gleznojumi. Pēc viņa metiem tika darināta arī pulsts aktu zālē.³⁶

Savdabīgas, no funkcionālisma kanoniem atšķirīgas detaļas ir skolai Bolderājā, Miglas ielā 9 (1926—1930, arh. P. Dreijmanis).

Nozīmīga vieta Latvijas mūsdienu arhitektūras stilistikas attīstībā bija četrām Rīgas pilsētas dzīvojamām «blokmājām» (sk. 24. lpp.). Ēkas arhitektūra Ausekļa ielā 3 (1927, arh. P. Dreijmanis) ir diezgan līdzīga 20. gados municipalitātes celtajām dzīvojamākām Vinē (piemēram, *Reumann-Hof*, 1924—1926, arh. H. Gesners; *Winarsky-Hof*, 1924—1925, arh. P. Bērenss u. c.), bet

³⁵ Ārends P. Rīgas celtniecība. 88. lpp.

³⁶ Ārends P. Rīgas modernās sabiedriskās celtnes. 162. lpp.

Skola Smiltēnē. Projekta skice. 1936. Arhitekts I. Blankenburgs.

ēkas J. Asara ielā 15 (1929, arh. O. Tilmanis) un tagadējā Lomonosova ielā 12 (1929, arh. E. Štālbergs) ir oriģinālākas, reģionāli savdabīgākas. E. Štālberga celtnes fasāžu apdarē variēti dzeltenī un sarkani ķieģeļi, tieši ķieģeļu virsmā izcirsti dekoratīvi reljefi «Mājamāte» un «Vīrs» (tēlnieks K. Zemdega). O. Tilmaņa celtās ēkas fasādēs sarkanā ķieģeļi apdarinātas ailstarpes kontrastē ar apmestām plaknēm un izceļ kompozīcijas horizontalitāti. Māksliniecisks akcents te ir pagalma strūklakā ar skulptūru «Ūdenszirgs» (tēlnieks R. Maurs). R. Maura skulptūras «Zilonītis» un «Naktsargs» rotā arī P. Dreijmaņa celto blokmāju, bet tēlnieka J. Legzdiņa cilņi «Darbs» un «Atpūta» — H. Pīranga blokmāju Lomonosova ielā 2 (1929).

Gandrīz visām funkcionālisma laika celtnēm Latvijā bija augstvērtīga fasāžu un iekštelpu apdare. Ēku ārienes visbiežāk klāja granīta smalknes cēlapmetums, bija arī ar vietējās izcelsmes slīpēta akmens plātnēm apšūtas ēkas. Tomēr funkcionālisma mākslinieciskās izteiksmes pamatā bija vispārināta ģeometriskā forma un apjomu kārtojums, kas, protams, tika atvasināts no iekšējā telpiskā plānojuma. E. Štālberga un O. Tilmaņa celto Rīgas blokmāju arhitektūrā būtiska nozīme bija vienkāršam, lētam, dabiskam būvmateriālam. Šī tendence — likumsakarīga to ideju rezonanse, kas bija jau gadsimta sākumā uzplaukušā nacionālā romantisma mākslinieciskās programmas pamatā.

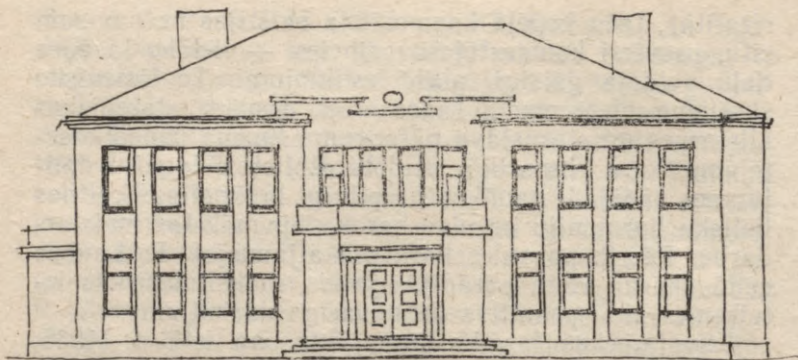
Uzsvērti vietēju, reģionālu elementu sintēze ar vairāk vai mazāk «abstraktajām» funkcionālisma formām bija visai izplatīta parādība. Protams, reģionālo katrs arhitekts izprata un traktēja atšķirīgi, atbilstoši savam personīgajam mākslinieciskajam rokrakstam. E. Laube, piemēram, dažnedažādi izmantoja stilizētas klasiskās formas un elementus, tomēr ar visu to daudzas viņa celtnes pēc sava mākslinieciskā veidola bija tuvākas funkcionālismam nekā neoklektismam, piemēram, jau minētais Sņiķera nams Rīgā, Brīvības ielā 39, kā arī dzīvojamāka Tallinas ielā 81 (1926), nervu klinikas nams Rīgas pilsētas 1. slimnīcā (1935) un pat Latviešu biedrības nama piebūve Merķeļa un Arhitektu ielas stūrī (1935). Tāds bija arī Jelgavas pils dienvidu korpuss, kuru uzcēla 1937. gadā. Atsevišķās detaļās E. Laube precīzi atkārtēja slavenās B. F. Rastrelli celtnes arhitektoniskās apdares formas (cokolstāvā, centra

rizalitā), taču kopējā kompozīcija balstījās uz pavisam citu, uzsvērti kontrastējošu principu — lielāko fasādes daļu veidoja gaisīgi, plaši iestiklojumi. To limenisko skrējienu piebremzēja šauras, bet uzsvērti stateniskas ailstarpes un starpstāvu pārseguma līmeņa joslas kasetējums, kura ritms bija veidots atbilstoši logailu dalījumam, tādējādi panākot šīs pilnīgi laikmetīgās celtnes lielisku harmoniju ar visu baroka būvmākslas meistarību. Pēc 2. pasaules kara pili atjaunojot, E. Laubes celtā spārna vietā parādījās jauns, mākslinieciskās izteiksmes ziņā primitīvs un nevarīgs darinājums.

Dzīvojamēkas fasādē Rīgā, Tomsona ielā 4 (1935, arh. P. Kundziņš) kāpņu telpas logu vertikālās joslas malas veidotas kā īpatnējs cilnis, kurā atkārtojas stilizētas, tautas koka celtniecībā sastopamas balstu formas. Jāpiebilst, ka plašajos un daudzpusīgajos P. Kundziņa pētījumos par latviešu tautas celtniecību ievērojama vieta bija tieši jautājumam par dekora elementiem un stabu rotājumiem³⁷.

Bez šāda veida funkcionālisma formālās valodas lokalizējumiem Rīgā diezgan spēcīgi bija jūtama arī racionālistiskā jūgendstila ietekme. Veidojās virkne dzīvojamēku, kuru apjomu kompozīcija bija pilnīgi analoga pirmskara jūgendstila celtnēm, tikai bez jebkādiem ornamentāliem rotājumiem. Tādi, piemēram, bija īres nami Ģertrūdes ielā 55 (1928), Avotu ielā 33 un 35 (1926, visi — arh. M. Ozmidofs), Stabu ielā 47 (1928, arh. P. Mandelštams), Hospitāļu ielā 14 (1929, arh. V. Reslers) u. c. Minētie autori jau pirmskara laikā bija pazīstami arhitekti, bet līdzīgā manierē bieži vien darbojās arī jaunākās paaudzes pārstāvji, piemēram, A. Braunfelds (ēkas Brīvības ielā 147, 1930 un Matīsa ielā 51/53, 1930), kaut kas līdzīgs jaušams arī viņa 1939. gadā celtā Mārupes Aizsargu nama arhitektūrā. Dažuviet šāds ēku mākslinieciskais noformējums — jū-

³⁷ *Kundziņš P.* Ripa kā rotājums latviešu koka celtniecībā // SM. 1937. Nr. 4. 129.—139. lpp.; *Kundziņš P.* Viduslaiku formas stabu rotājumos latviešu tautas celtniecībā // SM. 1936. Nr. 2. 109.—116. lpp.; *Kundziņš P.* Brāļu draudzes saiešanas nami // Arhitekts. 1962. Nr. 11/12. 1., 21., 26. lpp. u. c. Jaunākā laikā līdzīgus pētījumus, tikai cenšoties pierādīt latviešu ēku balstu formu radniecību krievu ēku balstiem, izdarījis arī A. Bajārs, sk.: *Баярс А.* Некоторые приемы решения декоративных форм опор в латышском народном зодчестве // Архитектура и пилсētбūвniecība Latvijas PSR. R., 1969. 1. sēj. 287.—310. lpp.

Aizsargu nams Mārupē. Fasādes skice. 1939. Arhitekts A. Braunfelds.

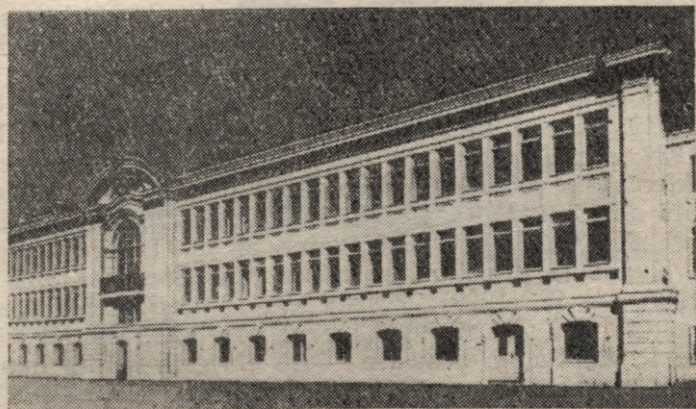
gendstils, kas pilnīgi «attīrīts» no jebkādiem dekoratīviem rotājumiem un nepārprotami uztverams kā 20. un 30. gadu arhitektūra, — pilnībā nosaka apkārtējās vides raksturu, piemēram, Slokas un Kalnciema ielas krustojumā Rīgā (ēkas Slokas ielā 10, 12^a, 12^b un 14, 1928—1931, arh. A. Braunfelds, H. Rozenbergs, inž. O. Stange).

Funkcionālisma stils Latvijas tālaika arhitektūrā visjūtamākās pēdas atstāja nelielu dzīvojamēku celtniecībā, kādas lielā skaitā būvēja visās pilsētās. Rīgā — īpaši Pārdaugavā un jaunizveidotajā rajonā starp Lielvārdes, Biķernieku un Brīvības ielu. Tās bija gan individuālās, gan divdzīvokļu ēkas ar vienu dzīvokli pirmajā un vienu — otrajā stāvā.

Par savdabīgu funkcionālisma arhitektūras muzeju izveidojās Mežaparks. Sodiens tas ir republikas nozīmes pilsēt būvniecības piemineklis. Tā dienviņu daļas plānojums attiecas uz 1901. gadu (Rīgas pilsētas dārzu direktora G. Kufalta projekts), bet otrā kārtā — rajons ap Viļa Olava un Poruka ielu, ap Visbijas un Meža prospektu — uz 1911. gadu (Berlīnes arhitekta — pilsēt būvnieka H. Janzena projekts). Līdz 1. pasaules karam Mežaparkā uzcēla 108 villas, bet galvenā būvniecība te izvērsās laikposmā starp 1928. un 1932. gadu. Tad uzcēla pāri par 300 dzīvojamēku. Šo ēku autori bija gandrīz visi Rīgas arhitekti. Arī tie, kuri aktīvi darbojās vēl pirms kara, — B. Bīlenšteins (ēka Bergenes ielā 1/3, 1929), N. Nords (Siguldas prospektā 44,

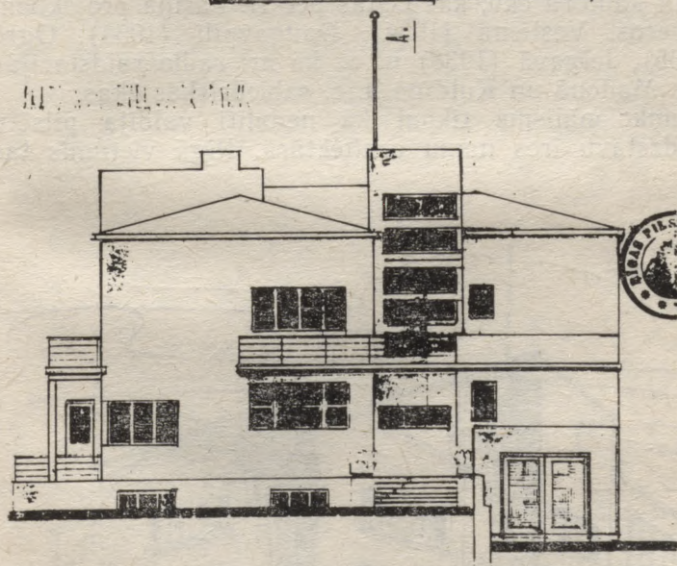
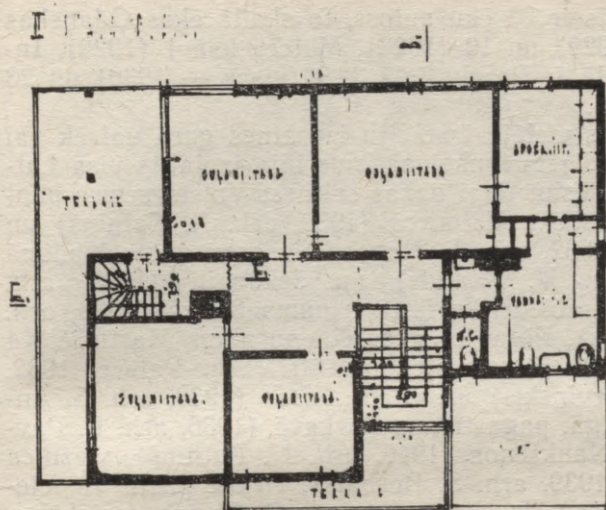
Ēkas Rīgā, Slokas ielā 10—14. 1928—1931. Arhitekti A. Braunfelds,
H. Rozenbergs, inž. O. Stange.

Jelgavas pils dienvidu spārns. 1937. Arhitekts E. Laube.

1930), H. Devendruss (Ezermalas ielā 36, 1931), P. Mandelštams (Meža prospektā 38^a, 1931), M. Ozmidofs (Ezermalas ielā 61, 1934) u. c. Raksturīgi, ka visu šo ēku (izņemot B. Bilenšteina projektētās) arhitektūrā funkcionālisms izpaudās tipiskā vispārināti geometriskā formā. Līdzīgas bija arī jaunākās paaudzes arhitektu celtnes: Meža prospektā 52 (1931) un 74 (1932), E. Dārziņa ielā 8 (1933) un Vatsona ielā 2 (1934, visas — arh. L. Hofmane-Grīnberga), Meža prospektā 2 (1932, arh. E. Gramtes) un 60 (1932, arh. A. Kalniņš), Visbijas prospektā 26 (1934, arh. H. Rozenbergs), Ezermalas ielā 59 (1932, arh. L. Lazersons), kā arī telefonu centrāle Kokneses prospektā 15 (1931) un dzīvojamēkas ar veikaliem Viļa Olava ielā 11 (1934) un Meža prospektā 26 (1935, visas — arh. D. Zariņš). Profesionāli nevainojama apjomu kompozīcija un arhitektoniskā apdare «tīrā» funkcionālisma formās bija vairākām dzīvojamēmām, kuru autori — dažādu profilu inženieri, piemēram, Ezermalas ielā 57 (1932, inž. A. Krastiņš), Stendera ielā 3 (1932, inž. P. Kalniņš), Viļa Olava ielā 9 (1933, inž. P. Miezis), Poruka ielā 10 (1936, inž. K. Jansons).

Daudzām dzīvojamēmām Mežaparkā tomēr nav funkcionālisma eksaltētās tīro geometrisko formu ekspresijas, tām ir apvaldītāka apjomu plastika un jūmti nav paslēpti aiz līmeniskiem parapetiem, piemēram, ēkas Siguldas prospektā 34 (1927, arh. A. Raisters), Poruka ielā 20 (1933, arh. S. Antonovs), Viļa Olava ielā 1 un Meža prospektā 16 (abas — 1931, arh. E. Stālbergs), Siguldas prospektā 56 (1932, arh. A. Klinklāvs), Meža prospektā 58 (1933, arh. J. Rutmanis), E. Dārziņa ielā 4 (1935, arh. F. Skujiņš), pēc viena un tā paša projekta būvētās ēkas Lībekas ielā 19 un Hamburgas ielā 12 (1934, arh. A. Krūmiņš) u. c. Tālaika modernais arhitektoniskais veidols šo ēku noformējumā ieguvis reģionālu nokrāsu. Mežaparkā šādā ievirzē visvairāk paveikuši P. Kundziņš, P. Bērzkalns un O. Tilmanis. Pēc P. Kundziņa projekta tur celtas ēkas Stendera ielā 4 (1926) un 12 (1929), Poruka ielā 16 (1928), Siguldas prospektā 48 (1926) un Visbijas prospektā 48 (1930), pēc P. Bērzkalna projekta — 14 ēkas, to skaitā nami Meža prospektā 8 un 36 (1931), Inčukalna ielā 5 (1931), Siguldas prospektā 16 un 58 (1932), Mātera ielā 11, 13 (1932) un 17 (1931), Stendera ielā 10 (1932) u. c., bet

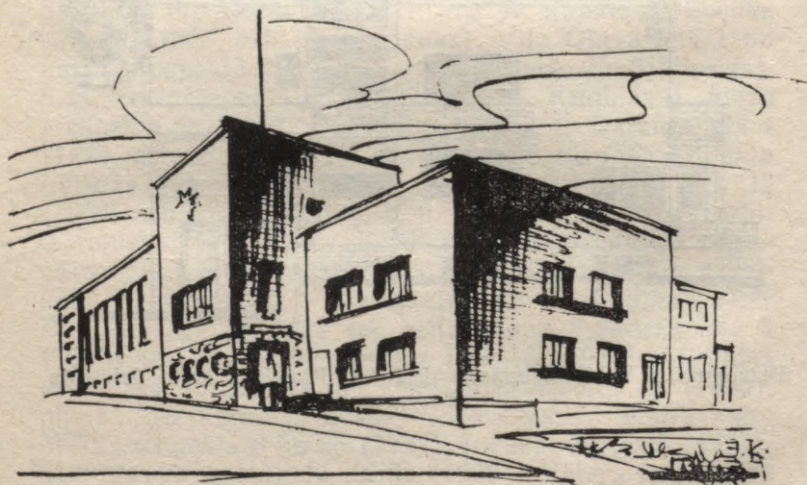

Dzīvojamēka Rīgā, Ezermalas ielā 59. Projekts. 1932. Arhitekts L. Lazersons.

O. Tilmanis ir 23 ēku autors, to skaitā ēkas Gdaņskas ielā 17 (1929) un 19 (1928), Mātera ielā 1 (1929), Inčukalna ielā 1, Poruka ielā 3, 9 (visas — 1930) un 23 (1931) u. c.

30. gados vietējo tradīciju izpratnes garā vairāk vai mazāk lokalizēts funkcionālisms bija izplatīts visā Latvijā. Nosauksim tikai dažas celtnes: Valsts zemes bankas nodaļas ēka Valmierā (1932, arh. A. Kalniņš) un Rēzeknē (1932, arh. J. Blaus), Aizsargu nams Madonā (1933, arh. V. Vitands) un Jēkabpilī (1935, arh. M. Lucs), sabiedrisko iestāžu nams Saukā (1938, arh. J. Leimanis), Rīgas pilsētas ēdienu nams Mastu ielā 4 (1930, arh. O. Tilmanis), kinoteātri «Film-Palace» 1932, arh. V. Servinskis) un «Renesanse» (1938, arh. S. Antonovs) Rīgā, pagastnams Barkavā (1936, arh. P. Pavlovs) un Naukšēnos (1940, arh. N. Putniņš), viesnīca Rēzeknē (1939, arh. S. Borbals), virkne pasta un telegrāfa katoru ēku, kas celtas pēc D. Zariņa projektiem Ķemeru, Vestienā (1934), Daugavpilī (1934), Ogrē (1935), Jelgavā (1938) u. c., kā arī radio raidstacijas ēkas Madonā un Kuldīgā u. c. sabiedriskās ēkas.

Funkcionālisms tikpat kā nedalīti valdīja pilsētu daudzstāvu ires namu arhitektūrā. Rīgā vietumis tas

Aizsargu nams Madonā. 1933. Arhitekts V. Vitands.

Pasta nams Jelgavā. 1938. Arhitekts D. Zariņš.

pilnībā veidoja ielas ainavu, piemēram, Valdemāra ielā starp Nītaures un Mālpils ielu (apbūve izveidojās 1933.—1939. gadā), Brīvības ielā starp Cēsu un Zirņu ielu (1934—1937) vai Kalnciema ielā starp Dreiliņu un Margrietas ielu (1932—1938). Lielāko daļu no šīm ēkām projektēja dažādi būvinženieri, bet vienu otru — arī profesionāli arhitekti (V. Zaķis, L. Hofmane-Grīnberga, D. Zariņš, A. Braunfelds).

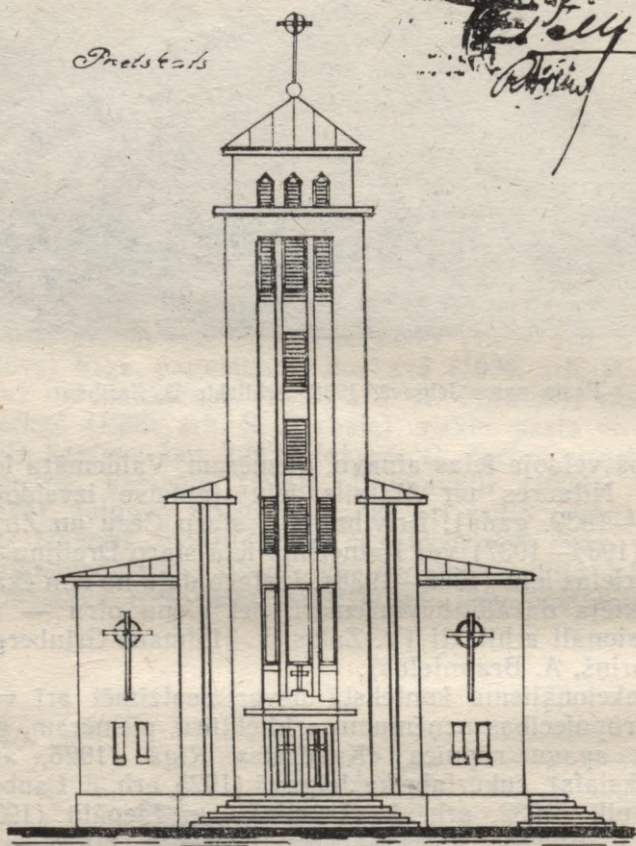
Funkcionālisma kontekstā nevar neatzīmēt arī vairāku rūpniecības uzņēmumu arhitektūru, piemēram, gumijas apavu rūpnīca «Kvadrāts» Rīgā (1925, arh. V. Bokslafs), cukurfabrika Jelgavā (1925, arh. E. Laube), Krustpilī (1932, arh. A. Krūmiņš) un Liepājā (1933, arh. K. Bikše), šifera fabrika Brocēnos (1938, arh. M. Lucs) u. c. Stilistiskā ziņā īpaši raksturīga ir «Laimas» šokolādes fabrikas un veikala ēka Rīgā, Miera un Palīdzības ielas stūrī (1939, arh. S. Borbals), par kuru tās autors rakstīja: «Pie projekta sastādīšanas galvenā vērība piegriezta strādnieku kustības un transporta ērtai izkārtošanai, vienkāršībai un lietderībai konstrukcijās, uzbūvē un ārējā izveidojumā.»³⁸

Zīmīga ir lielāko jauno rūpniecības uzņēmumu izvietojuma ģeogrāfija: kā jau teikts, tā pilnīgi atspoguļo visas valsts harmonisko, vienmērīgas attīstības politiku,

³⁸ Borbals A. A/s «Laima» jaunā fabrikas ēka Rīgā // LA. 1940. Nr. 6. 197. lpp.

Predskats

*Arhitektas
P. Pavlova
1937.*

Katoļu baznīca Aknīstē. Projekts. 1937. Arhitekts P. Pavlovs.

ko savā runā Brocēnu šifera fabrikas apskates laikā 1939. gada vasarā atzīmēja arī K. Ulmanis: «Kāpēc mēs gribam celt fabrikas prom no Rīgas? .. Rīga ar saviem 400 000 iedzīvotājiem mūsu valstij ir par smagu. .. Tas ir saimniecisks aprēķins — lai būvējas rajonos! Mēs atbalstīsim.»³⁹

30. gadu vidū pēc zināma sastinguma perioda atdzīvojās arī Liepāja. Tieši tad ap centrālo Rožu laukumu

³⁹ VV. 1939. Nr. 120.

izveidojās jauns pilsētas sabiedriskais centrs ar pilsētas krājkases un lombarda namu (1936), Latviešu biedrības ēku (1934, arh. J. Blaus) un Armijas ekonomisko veikalu (1934, arh. A. Rācenis; ēka nav saglabājusies). Pirmās celtnes mākslinieciskajā veidolā vēl ir arī neoklektisma iezīmes, turpretī divas pēdējās — īsti «tīra» funkcionālisma paraugi.

Funkcionālisms 30. gadu nogalē ienāca pat tolaik stilistiski viskonservatīvākā celtnu tipa — baznīcu — arhitektūrā. Piemēram, 1937.—1939. gadā Aknīstē pēc arhitekta P. Pavlova projekta uzcēla vientorņa Romas katoļu baznīcu, kuras arhitektoniskajā izveidojumā bija tikai ģeometriskas taisnstūra formas. Kubisku apjomu telpiskā kompozīcija vēl izteiktāka bija Romas katoļu Sv. Jāzepa baznīcai Rīgā, Meža prospektā 86 (1935—1940, arh. I. Blankenburgs, K. Reisonas). Arī tai bija projektēts viens asimetriski novietots tornis (palika ne-realizēts).

Funkcionālisms apskatāmajā laikposmā, kā redzams, aptvēra visas būvmākslas sfēras, tas parādījās visos ēku tipos un lielākā vai mazākā mērā visu aktīvo arhitektu daiļradē, pat tādu, kas pēc savas profesionālās pārliecības bija funkcionālisma pretinieki.

Funkcionālisms vēsturiskā skatījumā bija tiešs jūgendstila mantinieks un uz sava laika formālā pluralisma fona valdošais stils, it kā savdabīgs mugurkauls, kas, pats apaugdams ar dažādu citu stilistisko ieviržu izteiksmes līdzekļiem, savukārt noteica to reģionālās iezīmes un māksliniecisko savdabību.

Memoriālā arhitektūra

Latvijas 20. un 30. gadu arhitektūrā izcilu vietu ieņēma pieminekļi un memoriālie ansambļi. 1934. gadā P. Kundziņš pat apgalvoja: «Arhitektūra kā telpu veidotāja māksla Latvijā vēl nav pietiekoši godā celta, turpretim diezgan plaši attīstījusies pieminekļu celtniecība. Par cēlāko pieminekli izveidoti Brāļu kapi Rīgā...»¹

Tika uzcelti simtiem pieminekļu, kas veltīti Latvijas brīvības cīņās kritušo piemiņai vai arī vienkārši kā tautas nacionāli patriotisko jūtu simboli. To celtniecībā piedalījās visi ievērojamākie latviešu tēlnieki un arhitekti, taču lielākā daļa šo mākslas darbu tika iznīcināta boļševiku valdīšanas laikā pēc 2. pasaules kara, realizējot staļinisko kultūrpolitiku.

1988.—1989. gadā uzsākta zaudēto kultūrvērtību apzināšana, jau atjauno daudzus pieminekļus, tajā skaitā pieminekli Jelgavas atbrīvotājiem (Jelgavas «Lāčplēsis», tēln. K. Jansons), «Latgales Māru» Rēzeknē (tēln. L. Tomašickis un K. Jansons) un citus. Latvijas laika pieminekļi un memoriāli ir tēma atsevišķai apjomīgai grāmatai, taču bez īsa pašu nozīmīgāko — Brīvības pieminekļa un Rīgas Brāļu kapu — apskata nebūs pilnvērtīga arī Latvijas arhitektūras stilistisko īpatnību attīstības aina.

Brīvības pieminekļa celtniecībai bija diezgan gara priekšvēsture.² Notika vairāki projektu konkursi (1922.,

¹ *Kundziņš P.* Latvju arhitektūra // Latviešu konversācijas vārdnīca. R., 1934—1935. 11. sēj. 215. sl.

² Tuvāk sk.: *Apsītis V.* Kārlis Zāle. R., 1988. 151. lpp.

Piemineklis Jelgavas atbrīvotājiem. 1932. Tēlnieks K. Jansons.
30. gadu foto.

1923., 1925. un 1930. gadā), taču vienīgi pēdējais deva pārliecinošu, pieņemamu rezultātu. Jāuzsver, ka pieminekļa būve tik tiešām bija visas tautas lieta — to vadīja īpaša Brīvības pieminekļa komiteja, bet līdzekļus ieguva no brīvprātīgiem ziedojumiem. Brīvības pieminekļa jautājums ārkārtīgi plaši atspoguļojās presē: 1930. gadā avīzēs atrodams pāri par 40 dažādu tam veltītu rakstu, 1931. gadā — ap 20. 1931. gadā apstiprināja tēlnieka K. Zāles projektu (viņš uzvarēja pēdējā konkursā) un sākās būvdarbi. K. Zāle sev palīgos pieaicināja arhitektu E. Štālbergu, un tieši pēdējam bija galvenie nopelni pieminekļa galīgās arhitektoniski telpiskās kompozīcijas, proporciju un tonālā risinājuma noteikšanā. Darbus pamatvilcienos pabeidza un pieminekli atklāja 1935. gadā. Pēc tam to vēl papildināja ar atsevišķām detaļām. Piemēram, 1938. gadā obeliska augšdaļu apjoza ar kapara vainagu.

Piemineklis ir savdabīga klasiskā obeliska un uzvaras kolonnas motīvu sintēze ar izvērstu arhitektoniski tēlniecisku pamatni, kuru daļēji aptver plānā apaļa, masīvām sienām ieskauta terase ar trim uzejām uz to. Tā pieminekli lieliski piesaista apkārtējai videi, ko sākotnēji vēl vairāk uzsvēra terases iesegums no pelēkiem kalmiem akmeņiem — tādiem pašiem, kādi savulaik bija ielas bruģi. Pamatne ir divpakāpju. Apakšējā daļa salikta no gludi tēsta brūna granīta blokiem. Tādā pašā granītā cirsti četri augstciļņi, kas fiksē baltā travertīnā tērtās pamatnes augšējās pakāpes stūrus. Tās ir alegoriskas trīsfigūru grupas «Tēvzemes sargi», «Darbs», «Gara darbinieku grupa» un «Ģimene». Pamatnes augšējās pakāpes frontālajā plaknē iecirsts uzraksts «Tēvzemei un brīvībai», bet sānus rotā zemciļņi «1905. gads» un «Cīņa ar bermontiešiem uz Dzelzs tilta». Divi zemciļņi — «Karavīru gājiens» un «Dziesmusvētku gājiens» — izveidoti arī uz terases sienas. Četri vairākfigūru augstciļņi — «Māte Latvija», «Lāčplēsis», «Važu rāvēji» un «Vaidelotis» — apjož obeliska pakāji. Tie, tāpat kā ciļņi pamatnē, drīzāk ir pilniskulptūras. Figūru grupu pretskatu virzieni obeliska pakājē un pamatnes augšējā pakāpē savstarpēji ir 45° leņķi, tādējādi skulpturālo tēlu «saruna» ar apkārtējo vidi ir maksimāli piesātināta. No visas šīs piramidālās, dinamiskās kompozīcijas organiski «izaug» 19 m augstais obelisks, kura augšpuities izceļ vertikāli šķēlumi tā akmens apšuvumā

Brīvības piemineklis Rīgā. 1931—1935. Tēlnieks K. Zāle, arhitekts
E. Štālbergs. 30. gadu foto.

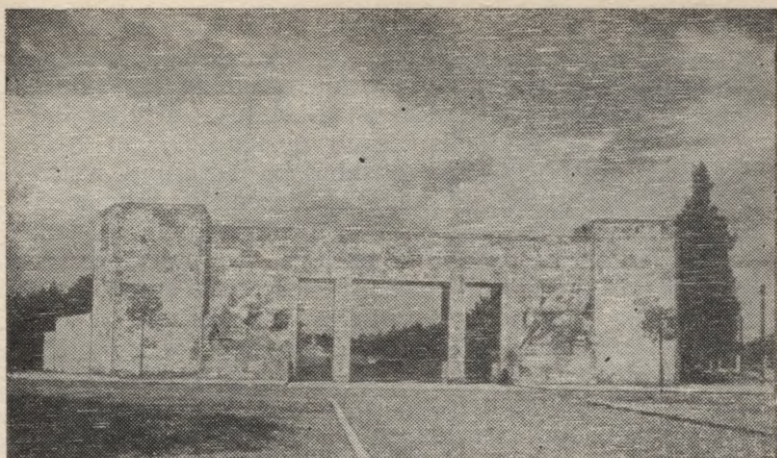
kā frontālajā, tā aizmugures plaknē. Pieminekļa telpiskums gan ir tik pilnīgs, ka jēdziens «aizmugure» te lietots visai nosacīti. Obelisku vainago varā kalts Brīvības tēls ar trim zeltītām zvaigznēm augstu paceltās rokās.

K. Zāle savos tēlos ar milzīgu episki heroiskas izteiksmes spēku iemūžinājis gan paša, gan visas latviešu tautas zemapziņā iznēsātu nacionālās atbrīvošanās ideju. Pieminekļi metaforas un simbolu valodā pausta dzimtenes mīlestība, darba un sadzīves tikums, gara spēks un cīņa pret paverdzināšanu.

K. Zāles skulpturālie veidojumi savā emocionālās izteiksmes nepārspējamībā sasniedz monumentālās mākslas augstākās virsotnes. Brīvības pieminekļi tie ieguvuši pilnskaņu sintēzē ar arhitektoniski telpisko izveidojumu. Dinamisko kompozīcijas pamatprincipu pastiprina gan atsevišķo stāvošo un sēdošo tēlu kārtojums skulpturālās grupās, gan tāds monumentālajā tēlniecībā reti lietots paņēmieni kā polihromija: sākot ar brūnā un baltā toņa savijumu pamatnē un beidzot ar zaļā patinējuma un zeltījuma kompozīciju pieminekļa vainagojumā. Savukārt skulpturālo tēlu mēroga pieaugums virzienā no apakšas uz augšu gan aktivizē visu veidojumu vizuālo uztveri, gan arī it kā piezemē trauksmi uz nezināmiem augstumiem un visus mākslas tēlos iemūžinātos alegoriskos ideālus pietuvina ikdienas solim, ikvienam, kam diendienā nākas būt pieminekļa neatvairāmās burvības tuvumā.

1980.—1982. gadā tika veikta daļēja Brīvības pieminekļa restaurācija, vienlaicīgi paceļot arī ielas brauktuves ieseguma līmeni. Līdz ar to divi apakšējie pakāpieni «ieauga» zemē. 1988. gadā, ielas segumu atkal nedaudz pazeminot, šo nodarījumu daļēji izlaboja. Atjaunoja otru pakāpienu, taču apakšējais izrādījās iznīcināts.

K. Zāles un E. Štālberga kopdarbs ir arī piemineklis Sudrabkalniņā Rīgas aizstāvjiem 1919. gadā (1934—1937). Tas ir dziļi simbolisks arhitektonisks veidojums, kuru vainago skulpturāla frīze. Piemineklis organiski iekļaujas ar priedēm apaugušā paugura ainavā, lai gan kompozīcija te balstīta uz kontrasta principa: «Piemineklis veidots kā memoriāla siena — kara aizsardzības

Brāļu kapi Rīgā. Ieejas vārti. 1928. Arhitekts P. Feders, tēlnieks K. Zāle. 30. gadu foto.

būve, kas šķērsām iegrauzusies nogāzē, simboliski aizšķērsojot ceļu ienaidnieka uzbrukumam»³.

Izcils tēlniecības, arhitektūras un dārzu mākslas sintēzes paraugs ir Brāļu kapi. Tie sāka veidoties jau I. pasaules kara laikā, kad tur apbedīja Rīgas pievārtē frontē kritušos karavīrus. Vēlāk Brāļu kapos guldīja arī Brīvības cīņu upurus un mirušos Latvijas armijas virsniekus.⁴

Lai gan padomju okupācijas varas dažādos laikos tika izdarīti un joprojām rafinētā veidā turpinās apgānīšanas mēģinājumi (atsevišķu simbolu iznīcināšana un izkropļošana, nepiedienīgu personu apbedīšana neatbilstošās vietās u. tml.), Rīgas Brāļu kapi joprojām ir un paliks viena no visdārgākajām latviešu nācijas svētvietām. To lielā mērā nosaka ne tikai šo kapu sākotnējais saturs, bet arī mākslinieciskais izveidojums.

1922. gadā ainavu arhitekts, vēlāk Rīgas dārzu direktors A. Zeidaks izstrādāja kapu plānojuma projektu, kas ir pamatā arī pašreizējam Brāļu kapu iekārtojumam. 1923. gadā notika kapu arhitektoniski mākslinieciskās apdares projektu konkurss. Tajā augstāko god-

³ *Apsītis V.* Kārlis Zāle. 121. lpp.

⁴ Tuvāk sk.: *Apsītis V.* Brāļu kapi. R., 1982. 137. lpp.

algu ieguva K. Zāles priekšlikums. Pie kapu ansambļa galīgās izveides pieaicināja arī arhitektu P. Federu. Tieši viņam pieder visa ansambļa arhitektoniski telpiskās organizācijas pamatideja ar Mātes Latvijas tēla novietojumu visas kompozīcijas noslēgumā. No 1924. līdz 1931. gadam pie izbūves tehnisko jautājumu izstrādes līdzdarbojās arī arhitekts A. Birzenieks. Izbūve sākās 1924. gadā. Galvenais būvuzņēmējs bija E. Kuraua firma. Izmantoja vietējo materiālu — Allažu šūnakmeni, kura iegulas tieši tolaik tika atklātas. 1927. gadā bija gatavs pirmais skulpturālais veidojums — «Ievainotais jātnieks» kapulauka labajā malā. Līdzīgs cilnis tika izveidots arī kapulauka pretējā malā. Abi neapšaubāmi pieskaitāmi Latvijas monumentālās tēlniecības visizcilākajiem sasniegumiem. Līdz pilnībai noslīpētais formu vispārinājums līdz ar izteiksmes skaudro tiešumu atstāj satriecošu emocionālo iespaidu. Liekas, ka nemaz nav iespējams par augstu novērtēt šos tēlnieka meistardarbus.

1928. gadā sāka izcirst akmeni Mātes tēlu un citus noslēdzošās sienas skulpturālos veidojumus, kā arī pēc P. Federu projekta būvēt ieejas vārtus. Vārtu vienkāršajā, bet līdz pēdējam sīkumam rūpīgi pārdomātajā arhitektūrā, kas porcijās sasniegusi pilnību, organiski iekļaujas skulpturāli tēli — zirgos sēdoši senlatviešu karavīri ar godbijībā noliektām galvām. Vārti ir viens no pašiem svarīgākajiem visa memoriālā ansambļa elementiem. Kapu būvdarbi pavisam ilga 12 gadus — līdz 1936. gadam, kad notika ansambļa svinīga atklāšana.

Daba, arhitektūra un tēlniecība visā kapu ansambli uzrunā apmeklētāju dramatiski ekspresīvā valodā, kuras iedarbes spēks nepārtraukti aug. Visas kompozīcijas pamatā ir trīsdalījums — ievaddaļa ar vārtiem un 205 m garu liepu gatvi, terase ar ozolu birzi un iedziļinātais kapulauks ar Mātes Latvijas tēlu noslēgumā. Tas redzams jau iztālēm, caur dzīvības un nāves sliekšņa simbola — ieejas vārtu — centrālo ailu, taču apmeklētājam atklājas aizvien jaunā kvalitātē un sasniedz kulmināciju, kad pie terases parapeta skatam paveras viss iedziļinātais kapulauks.

Dziļi simboliska jēga kapu ansambli ir katrai detaļai. Liepu gatve aiz vārtiem ir pārdomu ceļš. Tautasdziesmās apdziedātā liepa — māte, meita, ligava — te atnākusi skumt par saviem kritušajiem varoņiem. Uz

Brāļu kapi Rīgā. Noslēdzošā siena ar Māti Latviju un sērojošo karavīru. 1928—1936. Arhitekts P. Feders, tēlnieks K. Zāle. 30. gadu foto.

divpakāpju terases katrā pusē goda ierindā kā karavīru likteņsargi stāv pa 50 ozoliem. Uz terases deg mūžīgā uguns, bet aiz tās gājiens apstājas. Taisna ceļa tālāk nav. Šeit uz galējā sliekšņa, kas šķir dzīves pārdomas no aizsaules, rodama atskārsme par veselas tautas likteni. Māte Latvija skumst par saviem dēliem — divi akmenī cirsti bez dzīvības guļ pie viņas kājām, bet citi neskaitāmā daudzumā zem zemes. Pilnīgi vienādas viņu piemiņas plātnītes kārtotas taisnās rindās starp zemiem, cirptiem dzīvžogiem un ziediem. Kopā ar Māti pie noslēdzošās sienas skumst arī divi sēru bērzi. Turpat aiz saviem vairogiem ceļos nometušies četri karavīri, nākuši no Kurzemes, Vidzemes, Zemgales un Latgales, kaut arī to apģērbā, ieročos, galvassegās velti meklēt kādu vēsturisku līdzību vai etnogrāfisku precizitāti. Lai to visu aplūkotu tuvāk, jāšķērso kapulauks. Uz to ved noejas terases sānos. Vispārināti mākslinieciskā abstrakcijā tēlnieks veidojis ikvienu detaļu. Vienīgi Latvijas 19 aprīņu un 59 pilsētu heraldiskie simboli (ģerboņi) uz noslēdzošās sienas ir kā zīmogs uz vēsturiska dokumenta.

Atceļā no Mātes Latvijas skatam paveras kāds no dramatiskajiem «Ievainotajiem jātniekiem» kapulauka sānos vai arī «Divi brāļi» uz centrālās ass. Iepretim tiem guļ arī pats K. Zāle. Tādējādi ar meistarīgi izveidotu māksliniecisko akcentu palīdzību emocionālās iedarbes līmenis tiek uzturēts visa kapu apmeklējuma laikā.

Rīgas Brāļu kapu ansamblis kļuva par prototipu daudziem līdzīgiem kompleksiem Eiropā, taču neviens no tiem — ne, piemēram, Piskarjovas kapsēta Ļeņingradā, ne Treptovas parks Berlīnē — nesusniedza tādu mākslinieciskās izteiksmes spēku kā K. Zāles, P. Federa un A. Zeidaka meistardarbs.

K. Zāle nenoliedzami bija ģeniāls tēlnieks monumētālists. «Kā romantiski apgarots mūsu varoņteiksmu paudējs un diženo veidolu meistars Zāle dzīvos mūžos, kamēr vien dzīvos pati latvju tauta,» rakstīja J. Siliņš⁵. Taču tikai kopā ar nevainojami izkoptu arhitektonisko formu un vidi K. Zāles tēli sasniedza mākslas virsotnes. Gan Brāļu kapus, gan Brīvības pieminekli, pro-

---

⁵ Siliņš J. Kārlis Zāle: Atmiņu zīmējumi // Latvju Mēnešraksts. 1942. Nr. 5. 454. lpp.

tams, varēja radīt vienīgi brīvā zemē. Laimīga sakri-
tība bija arī tā, ka valdošais arhitektūras stils tolaik
bija funkcionālisms, kura «tīrā» formu geometrika bija
gan pateicīgs fons, gan spēcīgs mugurkauls varenajiem,
vispārinātajiem K. Zāles skulpturālajiem veidojumiem,
organiski saaugot ar tiem. Tādējādi tieši Latvijas me-
moriālajos kompleksos lokalizēts «internacionālais» stils
iemiesojās kā pēc satura, tā formas visnacionālākās bū-
vēs — pasaules mēroga mākslas šedevros.

* * *

Tikai nedaudz vairāk kā divus gadu desmitus ilga
Latvijas Republikas laiks deva pamatīgu ieguldījumu
mūsu kopējā būvmākslas mantojumā. Turklāt, iekams
tika uzsākta mērķtiecīga būvniecība, krietnu brīdi vaja-
dzēja novākt I. pasaules kara atstātās drupas. Bet pēc
tam zeme bija plaukstoša, tīra un sakopta gan lielpil-
sētā, gan katrā caurmēra lauku sētā.

Tālaika arhitektūrai, neskatoties uz zināmu pretrunī-
gumu un stilistisko strāvotību daudzveidību, tomēr
piemita nenoliedzama viengabalainība. Tā pilnīgi at-
bilda sava laika pasaules vidējam līmenim un attīstījās
sinhroni ar novītātēm citās zemēs. Tajā pašā laikā Lat-
vijas Republikas arhitektūrai ir sava seja ne tikai laika,
bet arī vietas nozīmē. Mazā Latvija varēja cienīgi no-
stāties līdzās citām Eiropas valstīm un tautām.

Grāmatā minēto celtnu rādītājs

Rīga

Iela, mājas numurs	Celtnes sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Arhitekts	Lappuse
1	2	3	4	5
Alises ielā 3	Ires nams	1928	D. Zariņš	118
Alises ielā 4	Āgenskalna ūdens-tornis	1910, 1939	V. Bokslafs, P. Pāvulāns	30
		(rekonstrukcija)		
J. Asara ielā 5	Medicīnas māsu skola	1936	A. Klinklāvs	174
J. Asara ielā 15	Pilsētas dzīvojamā «blokmāja»	1929	O. Tīlmanis	22—25, 188
Atgāzenes ielā 26	45. pilsētas pamatskola	1934	A. Grīnbergs	180, 183
Audēju ielā 15	Telefonu centrāle	1935	D. Zariņš	168, 173
Audēju ielā 16	Armijas ekonomiskais veikals (tag. Centrālais universālveikals)	1936—1940	A. Galindoms	49, 52, 136
Ausekļa ielā 3	Pilsētas dzīvojamā «blokmāja»	1927	P. Dreijmanis	24, 186, 188
Avotu ielā 8	Ires nams	1926	P. Mandelštams	105
Avotu ielā 10	Ires nams	1938	T. Hermanovskis	161
Avotu ielā 33	Ires nams	1926	M. Ozmidofs	189
Avotu ielā 35	Ires nams	1926	M. Ozmidofs	189
Baložu ielā 20a	Dzīvojamēka	1924	E. Laube	89, 119
Baroņu ielā 10	Telefonu centrāle	1929	D. Zariņš	107
K. Barona iela un Aspazijas bulvāra krustojumā	Avižu kiosks	1928	A. Birzenieks	88, 124
K. Barona ielā 31	Restorāna un kinoteātra «Daile» ēka	1936	T. Hermanovskis	161
K. Barona ielā 44	Tirdzniecības nams un dzīvojamēka	1938	P. Mandelštams	168
K. Barona ielā 69	Telefonu centrāle	1928	D. Zariņš	107
Bergenes ielā 1/3	Dzīvojamēka	1929	B. Bilenšteins	190
Bergenes ielā 6	Dzīvojamēka	1932	T. Hermanovskis	159
Bergenes ielā 8	Dzīvojamēka	1928	T. Hermanovskis	159, 160
E. Birznieka-Upīša ielā 28	Ires nams	1925	P. Miežis	150
Blaumaņa ielā 32	Ires nams	1936	A. Birkhāns	132
Blaumaņa ielā 38/40	Akciju sabiedrības «Rota» pārvaldes ēka un tipogrāfija	1934	A. Birkhāns	168, 170
Brīvības bulvarī 10	Tiesu pils (tag. Ministru Padome)	1936—1938	F. Skujiņš	47, 49, 136, 138
Brīvības ielā 38	Ires nams (Neiburga nams)	1934	A. Klinklāvs	174, 175
Brīvības ielā 39	Ires nams (Sņikera nams)	1929—1931	E. Laube	124, 125, 188
Brīvības ielā 90	Pilsētas dzīvojamā «blokmāja»	1937—1938	J. Rengarts, A. Vecsilis	24, 26, 132
Brīvības ielā 97	Ires nams	1934	P. Mandelštams	79, 85,
Brīvības ielā 147	Ires nams	1930	A. Braunfelds	168
Brīvības ielā 193	Erenpreisa velosipēdu fabrika	1936	A. Klinklāvs	174
Bruninieku ielā 5	Rīgas pilsētas I slimnīcas nervu klinika	1935	E. Laube	188

1	2	3	4	5
Bruninieku ielā 29/31	Tautas nams	1929	A. Kars, K. Betge	161-163, 165, 167, 177
Bruninieku ielā 40	Ires nams	1929	P. Mandelštams	168
Bruninieku ielā 45	Ires nams	1929	T. Hermanovskis	160
Bruninieku ielā 49	Ires nams	1932	P. Mandelštams	168
A. Čaka ielā 62	Ires nams	1926	N. Nords	105
Ciekurkalna I. linijā 53	10. pilsētas pamat- skola	1933	A. Grinbergs	180, 181
E. Dārziņa ielā 4	Dzīvojamēka	1935	F. Skujiņš	192
E. Dārziņa ielā 8	Dzīvojamēka	1933	L. Hofmane- Grinberga	192
Daugavgrīvas ielā 6	J. Niņaņa bērnu klinikas nams	1933	A. Kalniņš	173
Doma laukumā 8	Latvijas komerc- banka Rīgā	1926	P. Mandelštams	79, 118
Dzirnavu ielā 57	Tipogrāfija	1939	A. Birkhāns	132, 134, 135
Elizabetes ielā 1	Ires nams	1923	V. Hofmanis	112
Elizabetes ielā 51	Tirdzniecības, kan- toru un dzīvo- jamā ēka	1928	P. Mandelštams	79, 168, 169
Elizabetes ielā 61	Kinoteātris «Splend- did Palace»	1923	F. Skujiņš	120
Elizabetes ielā 65	Ires nams (Rudziņa nams)	1931	A. Klinklāvs	172, 174
Esplanādē	Pagaidu estrāde Latvijas Jaunatnes svētkiem	1922	P. Kundziņš	146
	Pagaidu estrāde Dziesmu dienai	1923	P. Kundziņš	146
	Pagaidu estrāde Latvju VI vispārē- jiem dziesmu- svētkiem	1926	P. Kundziņš	146, 147
Ezermalas ielā 36	Dzīvojamēka	1931	H. Devendruss	192
Ezermalas ielā 57	Dzīvojamēka	1932	A. Krastiņš	192
Ezermalas ielā 59	Dzīvojamēka	1932	L. Lazersons	192, 193
Ezermalas ielā 61	Dzīvojamēka	1934	M. Ozmidofs	192
Gdaņskas ielā 17	Dzīvojamēka	1929	O. Tilmanis	194
Gdaņskas ielā 19	Dzīvojamēka	1928	O. Tilmanis	194
Glika ielā 9	Dzīvojamēka	1931	T. Hermanovskis	159, 160
Gertrūdes ielā 17	Rīgas slimokases starpbiroju nams	1929	K. Bikše	180
Gertrūdes ielā 20	Ires nams	1939	N. Voits	168, 172
Gertrūdes ielā 27	Ires nams	1934	T. Hermanovskis	160
Gertrūdes ielā 55	Ires nams	1928	M. Ozmidofs	189
Hamburgas ielā 12	Dzīvojamēka	1934	A. Krūmiņš	192
Hanzas ielā 6	Dzīvojamēka	1933	T. Hermanovskis	161
Hospitāļu ielā 14	Ires nams	1929	V. Reslers	189
Inčukalna ielā 1	Dzīvojamēka	1930	O. Tilmanis	194
Inčukalna ielā 5	Dzīvojamēka	1931	P. Bērzkalns	192
Jāņa ielā 7	Sv. Jāņa baznīcas mācītāja māja	1929	E. Laube	112
Kalēju ielā 5	Tirdzniecības nams	1926	P. Mandelštams	118
Kalnciema ielā 39b	Ires nams	1931	D. Zariņš	168
Kaļķu ielā 4	Ires nams	1937	A. Kars, K. Betge	161, 167
Kaļķu ielā 13	Latvijas akciju banka	1931	A. Kars, K. Betge	161, 174
Kandavas ielā 4/6	46. pilsētas pamat- skola	1934	A. Grinbergs	180, 183
Kokneses prospek- tā 10	Dzīvojamēka ar veikalu	1933	A. Kars, K. Betge	161
Kokneses prospek- tā 15	Telefonu centrāle	1931	D. Zariņš	192
Kokneses prospek- tā 27	Dzīvojamēka	1932	A. Kars, K. Betge	161

1	2	3	4	5
Ķīšežera ielā 9	Zemkopības un rūpniecības izslādes paviljoni Rīgā, t. sk.:	1921—1926		120—123
	Polijas Latvijas Neredzīgo biedrības	1922	A. Smēlings	121, 123
	Millera—Holsta firmas	1923	F. Skujiņš	121, 122
	Rīgas tekstilfabriku akciju sabiedrības	1923	G. Berči	121
	Latvijas Lauksaimnieku ekonomiskās savienības	1924	E. Laube	122
	Sveices Latvijas Piensaimnieku centrālās savienības	1924	F. Skujiņš	121
		1925	F. Skujiņš	122, 124
Lāčplēša ielā 37	Latvijas Baptistu draudžu savienības semināra ēka	1931	R. Glazenaps	105, 106
Lāčplēša ielā 38	Strādnieku slimokases ambulances biroja un pārvaldes ēka	1937	K. Bikše	180
Lāčplēša ielā 40	Strādnieku slimokases nams	1937	K. Bikše	79
Lāčplēša ielā 43/45	Latvijas Grāmatnieku arodpvienības nams	1930	A. Kars, K. Betge	161, 164, 165
Lāčplēša ielā 117	Angļu—amerikāņu misioneres biedrības nams	1925	D. Zariņš	108, 109
L. Laicena ielā 9	Ires nams	1929	T. Hermanovskis	160
L. Laicena ielā 31	Kinoteātris «Film Palace»	1932	V. Servinskis	194
L. Laicena ielā 44	Kinoteātris «Renesanse»	1938	S. Antonovs	194
Lenču ielā 1	Skola	1937—1938	P. Kundziņš, O. Tilmanis	186
Lībekas ielā 19	Dzīvojamēka	1934	A. Krūmiņš	192
Liepājas ielā 40	Rindu dzīvojamēkas	1926—1927	P. Dreijmanis	20, 108
Lomonosova ielā 2	Pilsētas dzīvojamā «blok māja»	1929	H. Pīrangs	24, 188
Lomonosova ielā 12	Pilsētas dzīvojamā «blok māja»	1929	E. Stālbergs	24, 188
Marijas ielā 6	Tirdzniecības nams un dzīvojamēka	1928	T. Hermanovskis	154, 156
Marijas ielā 8	Tirdzniecības nams un dzīvojamēka	1927	T. Hermanovskis	154—156
Marijas ielā 21	Kinoteātris «Palladium»	1925	P. Dreijmanis	147—149
Marijas ielā 26	Ires nams	1905	K. Pēkšēns	19
Mārupes ielā 2	Ires nams	1931	P. Kundziņš	168
Maskavas ielā 197	A. Pumpura skola	1934—1935	J. Rengarts	97, 186
Maskavas ielā 322	Gumijas apavu rūpnīca «Kvadrāts»	1925	V. Bokslafs	195
Mastu ielā 4	Rīgas pilsētas ēdīnu nams	1930	O. Tilmanis	194
Mātera ielā 1	Dzīvojamēka	1929	O. Tilmanis	194
Mātera ielā 11	Dzīvojamēka	1932	P. Bērzkalns	192
Mātera ielā 13	Dzīvojamēka	1932	P. Bērzkalns	192
Mātera ielā 17	Dzīvojamēka	1931	P. Bērzkalns	192

1	2	3	4	5
Matīsa ielā 29	Ires nams	1935	T. Hermanovskis	161
Matīsa ielā 51/53	Ires nams	1930	A. Braunfelds	189
Mednieku ielā 7	Latvijas skolotāju nams	1926	A. Raisters	105
Merķeļa un Arhitektu ielas stūri	Latviešu biedrības nama paplašinājums	1935	E. Laube	126, 188
Meža prospektā 2	Dzīvojamēka	1932	E. Gramtos	192
Meža prospektā 8	Dzīvojamēka	1931	P. Bērzkalns	192
Meža prospektā 14	Dzīvojamēka	1937	T. Hermanovskis	160
Meža prospektā 16	Dzīvojamēka	1931	E. Stālbergs	192
Meža prospektā 26	Dzīvojamēka veikalu	ar 1935	D. Zariņš	192
Meža prospektā 36	Dzīvojamēka	1931	P. Bērzkalns	192
Meža prospektā 38a	Dzīvojamēka	1931	P. Mandelštams	192
Meža prospektā 52	Dzīvojamēka	1931	L. Hofmane-Grinberga	192
Meža prospektā 54	Dzīvojamēka	1932	A. Kars, K. Betge	161
Meža prospektā 58	Dzīvojamēka	1933	J. Rutmanis	192
Meža prospektā 60	Dzīvojamēka	1932	A. Kalniņš	192
Meža prospektā 74	Dzīvojamēka	1932	L. Hofmane-Grinberga	192
Meža prospektā 86	Romas katoļu Sv. Jazepa baznīca	1935—1940	I. Blankenburgs, K. Reisonas	78, 81, 197
Miera ielā 22	Sokolādes fabrika «Laima»	1939	S. Borbals	195
Miera ielā 25	Bāzeles firmas «Hoffmann & Co» kantoru un ražošanas ēka	1931	A. Klinklāvs	174
Mīglas ielā 9	Skola	1926—1930	P. Dreijmanis	108, 110, 186
Mazā Nometņu ielā 2	Dzīvojamēka	1930	T. Hermanovskis	157, 158
Mazā Nometņu ielā 4	Dzīvojamēka	1928	T. Hermanovskis	157
Mazā Nometņu ielā 6	Dzīvojamēka	1927	T. Hermanovskis	157
Viļa Olava ielā 1	Dzīvojamēka	1931	E. Stālbergs	192
Viļa Olava ielā 3	Dzīvojamēka	1930	K. Bikše	180
Viļa Olava ielā 9	Dzīvojamēka	1933	P. Miežis	192
Viļa Olava ielā 11	Dzīvojamēka ar veikalu	1934	D. Zariņš	192
Pērnavas ielā 62	Latvijas Sarkanā Krusta Ortopēdiskās darbnīcas	1933	A. Klinklāvs	174
Pils laukumā 3	Rīgas pils Svētku zāle (tag. Sarkanā zāle)	1938	E. Laube	153
	Trīszaigžņu tornis	1938	E. Laube	54
Pilsoņu ielā 13	Rīgas pilsētas 2. slimnīca (tag. P. Stradiņa Republikāniskā klīniskā slimnīca)	1940	N. Bode	31
Poruka ielā 3	Dzīvojamēka	1930	O. Tilmanis	194
Poruka ielā 7	Dzīvojamēka	1929	K. Bikše	180
Poruka ielā 9	Dzīvojamēka	1930	O. Tilmanis	194
Poruka ielā 10	Dzīvojamēka	1936	K. Jansons	192
Poruka ielā 14	Dzīvojamēka	1931	H. Kundziņš	134
Poruka ielā 16	Dzīvojamēka	1928	P. Kundziņš	192
Poruka ielā 20	Dzīvojamēka	1933	S. Antonovs	192
Poruka ielā 23	Dzīvojamēka	1931	O. Tilmanis	194
Prāgas ielā	Centrāltirgus	1924—1930	P. Dreijmanis, P. Pavlovs, V. Isaļevs, G. Tolstojs	29, 108, 110, 111

1	2	3	4	5
Raiņa bulvārī 19	Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes darbnīcas	1922	P. Kundziņš	71
Raiņa bulvārī 19	Latvijas Universitātes lielā aula	1931—1936	E. Stālbergs	132
Raiņa bulvārī 29	Bijušās Lomonosova ģimnāzijas pārbūve	1938	I. Blankenburgs	182
Ropažu ielā 130/138	Rindu ēkas	1926—1927	P. Dreijmanis	20, 21, 108
Siguldas prospektā 1	Dzīvojamēka	1930	P. Mieziš	118
Siguldas prospektā 6	Dzīvojamēka	1938	T. Hermanovskis	160
Siguldas prospektā 16	Dzīvojamēka	1932	P. Bērzkalns	192
Siguldas prospektā 34	Dzīvojamēka	1927	A. Raisters	192
Siguldas prospektā 44	Dzīvojamēka	1930	N. Nords	190
Siguldas prospektā 48	Dzīvojamēka	1926	P. Kundziņš	192
Siguldas prospektā 56	Dzīvojamēka	1932	A. Klinklāvs	192
Siguldas prospektā 58	Dzīvojamēka	1932	P. Bērzkalns	192
Skolas ielā 5	Slimokases nams	1937	A. Klinklāvs	136, 176
Slokas ielā 10	Ires nams	1928	A. Braunfelds	190, 191
Slokas ielā 12a	Ires nams	1930	O. Stange	190, 191
Slokas ielā 12b	Ires nams	1931	H. Rozenbergs	190, 191
Slokas ielā 14	Ires nams	1931	A. Braunfelds	190, 191
Smilšu ielā 1	Finansu ministrija	1937—1939	A. Klinklāvs	49, 51, 56, 78, 136, 138, 174, 175
Smilšu ielā 20	Kara muzejs	1937—1938	A. Galindons	49, 136
Mazā Smilšu ielā 8	Ires nams	1931	V. Servinskis	120
Stabu ielā 4	Ires nams	1932	T. Hermanovskis	161
Stabu ielā 47	Ires nams	1928	P. Mandelštams	189
Stendera ielā 1	Dzīvojamēka	1934	K. Bikše	180
Stendera ielā 3	Dzīvojamēka	1932	P. Kalniņš	192
Stendera ielā 4	Dzīvojamēka	1926	P. Kundziņš	192
Stendera ielā 10	Dzīvojamēka	1932	P. Bērzkalns	192
Stendera ielā 12	Dzīvojamēka	1929	P. Kundziņš	192
Strēlnieku ielā 3	Dzīvojamēka	1929	T. Hermanovskis	161
Smerļa ielā 2a	Tuberkulozes slimnīca	1926—1930	K. Bikše	179
Tallīnas ielā 81	Dzīvojamēka	1926	E. Laube	188
Teikas laukumā 2	Ires nams ar kinoteātri «Teika»	1933	T. Hermanovskis	161
Tērbatas ielā 46	Ires nams	1935	A. Kars, K. Betge	161
Tomsona ielā 3	Ires nams	1935	A. Kalniņš	172
Tomsona ielā 4	Ires nams	1935	P. Kundziņš	189
Torņu ielā 11	Latvijas Arhitektu biedrības telpas	1927—1929	A. Trofimovs	75, 120
O. Vācieša ielā 2	Arkādijas parka estrāde	1927	P. Kundziņš	127
O. Vācieša ielā 11	Dzīvojamēka	1931	T. Hermanovskis	157
O. Vācieša ielā 13	Dzīvojamēka (pārbūvēta 60. gados)	1931	T. Hermanovskis	157, 159
O. Vācieša ielā 23	Dzīvojamēka	1931	T. Hermanovskis	157

1	2	3	4	5
K. Valdemāra ielā 48	Franču liceja ēka	1930	I. Blankenburgs	128
K. Valdemāra ielā 77	Ires nams	1939	T. Hermanovskis	161
Valņu ielā 9	Kantoru un dzīvojamā ēka ar kinoteātri «Aina»	1935	A. Kars, K. Betge	161, 166
Vatsona ielā 2	Dzīvojamēka	1934	L. Hofmane-Grinberga	192
Vatsona ielā 6	Dzīvojamēka	1938	T. Hermanovskis	160
Veidenbauma ielā 8	Dzīvojamēka	1930	P. Kundziņš	168, 171
Visbijas prospektā 26	Dzīvojamēka	1934	H. Rozenbergs	192
Visbijas prospektā 48	Dzīvojamēka	1930	P. Kundziņš	192
Zolitūdes ielā 30	Skola	1931	A. Grinbergs	180

Ārpus Rīgas

Apdzīvota vieta	Celtnes sākotnējā funkcija, adrese	Celšanas gads	Arhitekts	Lappuse
1	2	3	4	5
Ādaži	Pagasta pamatskola	1925	P. Kundziņš	148
Ainaži	Tautas nams	1928	P. Kundziņš	9, 82
Airītes	Latvijas brīvības cīņu piemiņas vietu muzejs	1936	A. Galindoms	152
Aknīste	Romas katoļu baznīca	1937—1939	P. Pavlovs	196, 197
Allaži	Lauksaimniecības biedrības nams	1924	K. Zēverss	105
	Pagasta 1. pakāpes pamatskola	1925	P. Dreijmanis	114
	Baznīca	1927	P. Kundziņš	141, 142
Alūksne	Pilsētas Glikas pamatskola	1934—1938	E. Meldere	182
	Pagasta sešklasīgā pamatskola	1938	A. Raisters	130
Ances pagasts	Rindas tautas nams	1929	J. Lūkins	104
Annenieki	Sešklasīgā pamatskola	1929	K. Krauze	114
Atašiene	Romas katoļu baznīca	1930	B. Leilands	113
Baldone	Pagasta sešklasīgā pamatskola	1927	A. Raisters	113, 114
Baltezers	Rīgas pilsētas Aizgādības valdes bērnu vasaras kolonijas komplekss	1936	J. Rengarts	152
Bāta	Sanatorija «Saulkalne»	1929	J. Gailis	148, 152
Barkava	Pagastnams	1936	P. Pavlovs	194
Bauska	Pilsētas pamatskola	1925—1932	J. Neijs	148, 151
Blīdene	Stūru baznīca	1935	A. Lazdiņš	112

1	2	3	4	5
Brocēni	Cementa fabrika	1936— 1938	E. Veiss	27
	Sifera fabrika	1938	M. Lucs	195
Burtnieki	Cieceres pagasta Brocēnu sešklasīgā pamatskola	1936— 1939	K. Bikše	79, 83, 128
	Latviešu zemnieku savienības nams «Lidums»	1922— 1926	V. Stams	14, 17, 145
Carnikava	Sešklasīgā pamat- skola	1928	K. Vinkmanis	105, 116, 117
	1. pakāpes pamat- skola	1935— 1937	A. Klinklāvs	78, 128, 176
Cēsis	Valsts draudzīgā aicinājuma ģim- nāzija	1937— 1938	I. Blankenburgs	182
Daugavpils	Viesnīca	1939	Ā. Vilmanis	132, 133
	Pasta un telegrāfa kantoru ēka	1934	D. Zariņš	194
	Valsts zemes bankas nodaļas ēka	1936— 1937	A. Krūmiņš V. Vitands	132 29, 82, 83, 86, 87, 136
	«Vienības nams»			132
Dobele	Tautas nams	1934	P. Kundziņš	182, 186
Dundaga	Pamatskola	1937	I. Blankenburgs	10, 141
	Tautas nams «Vārpa»	1925	P. Kundziņš	114
Dzelzava	Sešklasīgā pamat- skola	1921	P. Kundziņš, I. Blankenburgs	104
Galgauška	Sešklasīgā pamat- skola	1929	V. Bergkinds	105, 148
Garoza	Pagasta 1. pakā- pes pamatskola	1924	K. Zēverss	108
Gricgales muiža	Mēmeles tautas nams	1928	J. Jakobi	105, 117 36, 118
Grobiņa	Pilsētas pamatskola	1926	K. Vinkmanis	114, 115
	Dzelzceļa stacija	1925— 1926	P. Feders	78, 80, 114
Gulbene	Latvijas bankas nodaļa	1927	A. Maidelis	104
	Valsts arodskola	1927	I. Blankenburgs	104 130
Ikšķile	Slimnīca	1929	V. Bergkinds	118, 134
	Pamatskola (Līkā ielā)	1934	R. Duņēns	182, 184
Ilūkste	Baznīca	1933	P. Kundziņš	182
Jaunburtnieki	Skola	1925	I. Blankenburgs	112
Jaunlatgale	Pagasta pamatskola	1937	A. Kalniņš	117
(vēlāk Ābrene)	Luterāņu baznīca	1928	P. Kundziņš	141
Jaunpiebalga	Ārsta māja un aptieka	1931	A. Raisters	194
Jaunpils	Tautas nams (pārbūve)	1929	P. Kundziņš	119
Jēkabpils	Aizsargu nams	1935	M. Lucs	12, 114
Jelgava	Administratīvā ēka cukurfabrikā	1925	E. Laube	195
	Agrārbankas nams ap	1925	I. Blankenburgs	176
	Cukurfabrika	1925	E. Laube	134, 136, 137
	Slimnīca Slimnīcas ielā	1935	A. Klinklāvs	
	Paviljoni Zemgales novada izstādē, Latvijas banku paviljons (Garozas ielā 15)	1937	P. Kundziņš	

1	2	3	4	5
Jelgava	15. maija pamatskola (tag. 2. vidusskola Mātera ielā 14)	1937	V. Zēbauers	9, 178, 179
	Pils dienvidu korpuss	1937	E. Laube	188, 191
	Pasta un telegrāfa katoru ēka Raina ielā	1938	D. Zariņš	194, 195
	Latvijas kredītbanka Akadēmijas ielā 3	1939	T. Rezevskis, R. Martinsons	132
	Viesnīca Lielā ielā 6	1939	A. Laukīrbe	132—134
Jūrmala				
Dzintari	Koncertzāle	1936	V. Mellenbergs	134
Kēmeri	Restorāns «Jautrais ods»	1932	F. Skujiņš	152
	Pasta un telegrāfa katoru ēka	1934	D. Zariņš	194
	Viesnīca (tag. sanatorija «Latvija»)	1933—1935	E. Laube	124—127
	Rīgas Jūrmalas pilsētas 2. pamatskola	1932—1938	I. Blankenburgs	128, 130, 182
Kalneciema pagasts	Sešķlasīgā pamatskola	1923	V. Feizaks (būvdarbu vad. — K. Bikše)	144, 145
Kandava	Apvienotā pamatskola	1929—1936	F. Skujiņš	130, 131
Kauguri	Pagastnams	1923	P. Bērziņš	103
	Sešķlasīgā pamatskola	1931—1934	M. Stakle	126
Krāslava	Pagastnams	1935	A. Mākulis	104
	Sešķlasīgā pamatskola	1937	J. Aigars	104, 182
Krimulda	Sešķlasīgā pamatskola	1923	V. Feizaks, J. Blaus	112, 114
Krustpils	Cukurfabrika	1932	A. Krūmiņš	195
Kuldīga	Latvijas bankas nodaļas ēka	1930	I. Blankenburgs	116
	Radio raidstacijas ēka	?	D. Zariņš	194
Kursīši	2. šķiras pamatskola	1934	K. Vinkmanis	105, 146
Ķegums	Hidroelektrostacija	1936—1940	Arhitektoniskā daļa — E. Laube	30
Ķekava	Doles biedrības tautas nams	1925	K. Zeverss	105
Liepāja	Ires nams Kuršu ielā 24	1931	M. Berči	105
	Latviešu biedrības ēka Rožu laukumā 5/6	1934	J. Blaus	29, 60, 81, 197
	Armijas ekonomiskais veikals (ēku sagrāva kara laikā)	1934—1935	A. Rāčenis	29, 60, 197
	Draudzīgā aicinājuma pamatskola (tag. 5. vidusskola) Rīgas ielā 50	1936—1937	K. Bikše	60, 61, 180
	Lombards un krāj-kase Teātra ielā 3	1936—1937	?	29, 60, 197

1	2	3	4	5
Liepāja	Jaunliepājas luterāņu baznīca	1924—1930	A. Zērensens	105, 148, 152
	Cukurfabrika	1933	K. Bikše	195
Liepna	Baznīca	ap 1935	?	113
Limbaži	Latvijas brīvības cīņas kritušo pieminēklis	1922	P. Kundziņš	141
Līvāni	Slimnīca	1936	A. Klinklāvs	176
	Stikla fabrikas «Latvijas stikls» pirmais ražošanas korpus	1922	R. Hanke	145, 146
Ludza	Luterāņu baznīca	1929	P. Pētersons	112
	Slimnīca	1929	P. Pavlovs	106
Ļaudona Madona	Latgaliešu kultūras veicināšanas biedrības tautas nams	1926—1930	P. Pavlovs	10, 118
	Valsts vidusskola	1927	I. Blankenburgs	111, 114
	Slimnīca	1929	B. Leilands	117
	Tautas nams	1924	P. Dreijmanis	145
Matiši	Slimnīca	1929	V. Bergkinds	103, 117
	Aizsargu nams	1933	V. Vitands	194
	Pilsētas sešklasīgā pamatskola	1933	V. Bergkinds	104, 132
Mālpils	Radio raidstacijas ēka	?	D. Zariņš	194
	Tautas nams	1934	T. Hermanovskis	161
Mārupe	Pamatskola	1934	V. Zakis	182
	Aizsargu nams	1939	A. Braunfelds	189, 190
Mazirbe	Bauņu pagasta sešklasīgā pamatskola	1933	P. Bērziņš	103, 126
	Libiešu tautas nams	1939	V. Paegle, E. Hutunens	81, 84
Mazsalaca	Vidusskola (bij. Valtenberģes pils, tag. Mazsalacas vidusskola)	1925	P. Bērziņš	103
Meitene	Dzelzceļa stacija	1922	J. Neijs	118
	Kultūras biedrības nams	1928	J. Rutmanis	10, 13, 128, 145
More	Bibliotēkas biedrības tautas nams	1927	I. Blankenburgs	145
Naujenes pagasts	Jezupovas baznīca	1935	P. Pavlovs	113
	Pagastnams	1940	N. Putniņš	194
Naukšēni	Latvijas brīvības cīņu piemiņas vietu muzejs	1936	A. Galindoms	152
Nīca	Pārcēlāja namiņš	1936	J. Ūdris	152
	Sešklasīgā pamatskola	?	I. Blankenburgs	128
Nīcgaile	Muižas ēkas pārūve	1924	A. Zērensens	105
	Skola	1934	A. Mākulis	104, 118
Ogre	Ogres miesta sešklasīgā pamatskola	1926	K. Zēverss	105, 148
	Tautas nams	1927	A. Braunfelds	82
	Luterāņu baznīca	1929	H. Kundziņš	114
	Kooperatīvo un sabiedrisko organizāciju darbinieku atpūtas nams — sanatorija «Saulstari»	1928—1930	K. Bikše	79, 82, 179

1	2	3	4	5
Ogre	Pasta un telegrāfa kantoru ēka	1935	D. Zariņš	194
Olaine	Pagastnams	1926	E. Ādams	148, 150
Ozolnieki	Pagastmāja un tautas nams	1937—1939	A. Raisters	116, 117
Pāle	1. pakāpes pamatskola	1935	A. Čuibe	182, 184
Pēternieki	Sešklasīgā pamatskola	1923	P. Kundziņš	114
Piedrujas pagasts	Balbinovas baznīca	1935	P. Pavlovs	113
Pļaviņas	Pilsētas vidusskola	1933	A. Čuibe	182
Pociems	Pagastnams	1930	P. Bērziņš	103
Priekulji	Latvijas Lauksaimniecības kameras lopkopības skola	1939	P. Tums	132
Rencēni	Sešklasīgā pamatskola	1934	P. Bērziņš	103, 127
Rēzekne	2. latviešu pamatskola	1926	A. Briedis	106
	Valsts skolotāju institūts	1927	P. Kundziņš	182
	Valsts komercskola (nav saglabājusies)	1928	I. Blankenburgs	128, 129
	«Latgolas tautas pils»	1928—1929	P. Pavlovs	10, 11, 118
	Marijāmu biedrības katoļu baznīca	1931	P. Pavlovs	113
	Valsts zemes bankas nodaļas ēka	1932	J. Blaus	194
	Infekciju slimnīca	1933	A. Klinklāvs	78, 176
	Luterāņu baznīca	1932—1935	J. Čirulis	112
	Viesnīca	1939	S. Borbals	194
Ropažu pagasts	Latviešu jaunatnes savienības Ropažu organizācijas nams «Modriņi»	1925	P. Dreijmanis	143, 145
Rucava	Sešklasīgā pamatskola	?	I. Blankenburgs	182
Rūjiena	Valsts ģimnāzija	1931	I. Blankenburgs	117
	Pilsētas valdes nams	1935—1936	A. Klinklāvs	177, 178
	Viesnīca	1939	T. Hermanovskis	161, 162
Saikava	Sešklasīgā pamatskola	1931	V. Bergkinds	104
Saldus	Pagastnams	1936	P. Kundziņš	132
Sauka	Sabiedrisko iestāžu nams	1938	J. Leimanis	194
Sigulda	Dzelzceļa stacija	1924	P. Feders	147, 148
Skrīveri	Dzelzceļa stacija	1924	J. Neijs	118
Smiltene	Pamatskola	1936	I. Blankenburgs	182, 187
Stāmeriena	Sešklasīgā pamatskola	1923	V. Feizaks	145
Stelpe	Kultūras biedrības nams	1922	A. Krūmiņš	145
	Sešklasīgā pamatskola	1936	A. Raisters	13, 127
Stende	Sešklasīgā pamatskola	1934	K. Vinkmanis	105, 117
Talsi	Pilsētas pamatskola	1925	K. Zēverss	105
	Slimnīca	1928	K. Vinkmanis	105
Tērvete	Sanatorija	1930—1934	A. Klinklāvs, A. Kalniņš	78, 79, 173

1	2	3	4	5
Tukums	Pilsētas pamatskola	1927—1937	I. Blankenburgs	128
Turaida	Trīsklasīgā pamatskola	1930—1934	K. Vinkmanis	105, 117
Ugāles pagasts Ungurmuiža	Māteru pamatskola Pagasta sešklasīgā pamatskola	1930 1933	J. Lūkins K. Kļavenieks	104 104
Upesgrīva	Cetrklasīgā pamatskola	1925	P. Kundziņš	146, 147
Valka	Tautas nams	20. gadi	A. Raisters	8, 12, 37, 81, 117, 128
	Pilsētas 1. pamatskola	1922—1925	P. Kundziņš	12, 15, 37, 148
	J. Cimzes ģimnāzija	?	I. Blankenburgs	128
Valmiera	Latvijas bankas nodaļa Rīgas ielā (nav saglabājusies)	1924	P. Bērziņš	105
	Pirts	1926	A. Maidelis	117
	Valsts zemes bankas nodaļas ēka	1932	A. Kalniņš	194
	Viestura sešklasīgā pamatskola	1936—1939	A. Cuibe	182
	Tiesu nams	1938	K. Cināts	126
	Viesnīca	1939	K. Cināts	126
Vestiena	Pasta un telegrāfa katoru ēka	1934	D. Zariņš	194
Ventspils	Desmitklasīgā pamatskola	1925—1928	K. Bikše	79, 114
	Siltā ūdens peldiēstāde	1937	V. Feizaks	132
Viesīte	Desmitklasīgā pamatskola	1927	F. Skujiņš	182
Vietalva	Piensaimnieku savienības pieno-tava	1926	P. Elksnītis	103, 106
Vīļaka	Luterāņu baznīca	1925	A. Kēse	112
Višķi	Sešklasīgā pamatskola	1935	A. Mākulis	104
Zilupe	Valsts pamatskola Latviešu biedrības ēka	1925 1933	I. Blankenburgs K. Kļavenieks	182, 185 104
Ziras	Pagasta pamatskola	1925—1935	J. Lūkins	104

Personu rādītājs

- Adams Eižens (1887—1942), arhitekts 148, 150, 218
Adamsons Roberts (1880—1935), būvinženieris, LU vecākais do-
cents 71, 72
Aigars Jānis (1903—?), būvinženieris 104, 182, 216
Alberts (ap 1165—1229), Rīgas biskaps 48
Alksnis Jānis (1869—1939), arhitekts 33, 39, 41
Alto Alvars Hugo Henriks (Aalto Alvar) (1898—1976), somu arhi-
tekts 179
Antonovs Sergejs (1884—1956), arhitekts un pedagogs, LVU pro-
fessors 72, 73, 192, 194, 211, 212
Apsītis Vaidelotis (dz. 1921), arhitekts 198, 203
Ārends Pēteris (1900—1960), arhitekts un arhitektūras teorētiķis
29, 74, 87, 90, 93, 96—98, 102, 110, 125, 140, 180, 182, 186
Asplunds Eriks Gunārs (Asplund Erik Gunnar) (1885—1940),
zviedru arhitekts 98
- Bajārs Alberts (dz. 1912), arhitekts 189
Bāliņš Ermens (dz. 1932), arhitekts 56
Bārs Oskars (1848—1914), arhitekts 70
Berči Gvido (Bertschy Guido) (1878—1933), arhitekts, viens no
kādreizējā Liepājas galvenā arhitekta P. M. Berči dēliem
121, 148, 211
Berči Maksis (Bertschy Max) (1871—1935), arhitekts, viens no
kādreizējā Liepājas galvenā arhitekta P. M. Berči dēliem
105, 216
Bērenss Pēteris (Behrens Peter) (1868—1940), vācu arhitekts 186
Bergkinds Valdemārs (1897—?), būvinženieris 103, 117, 182, 215,
217, 218
Bērziņš Pēteris (1875—?), būvinženieris 103, 106, 127
Bērzkalns Pēteris (1899—1958), arhitekts un pedagogs, LU un
LVU docētājs 15, 18, 43, 44, 49, 52, 54, 59, 63, 64, 72, 73, 76,
91, 96, 100, 192, 210—213
Betge Kurts (Baetge Kurt) (1888—?), arhitekts 161, 163—168,
172, 177, 210—214
Bikše Kārlis (1887—1955), arhitekts un pedagogs, LMA docents
60, 61, 72, 73, 82, 83, 114, 128, 145, 178—180, 195, 210—213,
215—217, 219
Biķis Jūlijs (1895—1969), arhitekts, LU asistents 73
Bīlenšteins Bernhards (Bielenstein Bernhard) (1877—1959), arhi-
tekts 190, 192, 209
Bīmanis Mārtiņš (1864—1946), būvinženieris, LU profesors, inže-
nierzinātņu un ekonomikas goda doktors 33
Binders B., žurnāla «Daugava» korespondents Austrijā 94
Birkhāns Alfrēds (1897—1974), arhitekts 18, 132, 135, 168, 170,
209, 210
Birzenieks Aleksandrs (1893—1980), arhitekts un pedagogs, LU
un LVU docētājs 45, 73, 88, 95, 98, 119, 124, 204, 209
Blankenburgs Indriķis (1887—1944), arhitekts 12, 78, 80, 81, 111,
114, 117, 128—131, 145, 182, 184—187, 197, 212—219
Blaus Jānis (1880—?), arhitekts 60, 81, 112, 114, 194, 197, 216, 218
Bode Nikolajs, arhitekts 31, 212
Bokalders Jānis (1885—1982), tautsaimnieks, LU docents 62

- Bokslafs Vilhelms Ludvigs Nikolajs (Bockslaff Wilhelm Ludwig Nikolai) (1858—1945), arhitekts 30, 195, 209, 211
 Borbals Staņislavs (dz. 1907), arhitekts 73, 194, 195, 212, 218
 Braunfelds Artūrs (1891—1979), arhitekts 82, 189—191, 195, 209, 212, 213, 217
 Briedis Aleksandrs (1886—1956), būvinženieris 106, 218
 Bugajevs Aleksandrs (dz. 1937), tēlnieks 56
 Bukovskis Ļevs (1910—1984), tēlnieks 56
 Buks J. 9
- Ceihners Alfrēds (dz. 1899), tautsaimnieks, publicists 26
 Cepelevičs Vilis (1892—1989), ģeodēzists 61
 Cināts Kārlis (1889—1979), inženieris, arhitekts 126, 219
 Cīrulis Jānis (1897—?), būvinženieris 112, 218
- Cesno Mihails, arhitekts 164
 Cuibe Arnolds (1908—1941), arhitekts 182, 184, 218, 219
- Dambergs Valdemārs (1886—1960), rakstnieks 96
 Dambrāns Valters (1903—1969), arhitekts 38
 Dannenšterns Ernsts sk. Metsū fon Dannenšterns
 Dauge Georgs (dz. 1905), arhitekts 37, 56—58, 88, 91, 93, 94, 96, 100, 138
 Devendruss Heinrihs, būvtehniķis ar arhitekta būvtiesībām 192, 210
 Donbergs Rūdolfs (Dohnberg Rudolf) (1864—1918), arhitekts 70
 Dreijmanis Pāvils (1895—1953), arhitekts, Rīgas pilsētas galvenais arhitekts (1926—1934), Rīgas pilsētas būvvaldes priekšnieks (1934—1940) 15, 16, 20, 21, 24, 25, 29, 31, 45, 47—49, 55, 87, 95, 98, 108, 110, 111, 114, 143, 145, 148, 149, 186, 188, 209, 211—214, 217, 218
 Duņēns Rihards (1889—?), būvinženieris 130
- Elksnītis Pēteris (1879—?), mehāniķis, lauksaimnieks 103, 105, 106, 219
 Erenpreiss Gustavs (1891—1957), rūpnieks, velosipēdu fabrikas īpašnieks 174
- Feders Pēteris (1868—1936), arhitekts, LMA profesors 36, 118, 147, 148, 175, 180, 203—206, 215, 218
 Feiertāga D. (?—1941), arhitekts 72
 Feizaks Valdemārs (1885—?), arhitekts 33, 42, 43, 112, 114, 132, 144—146, 180, 216, 218, 219
 Feldmanis Ernests (1891—1970), kapteinis, publicists, sabiedriska darbinieks 59
 Felsko Kārlis (Felsko Karl) (1844—1918), arhitekts 70
 Firhufs Gothards (Vierhuff Gothard) (1894—?), arhitekts 60
 Frizendorfs Edgars (1881—1945), inženieris, arhitekts 42
- Gailis Jānis (1882—1957), arhitekts 148, 152, 214
 Galindoms Artūrs (1894—1966), arhitekts, pulkvedis 52, 136, 137, 152, 209, 213, 214, 217
 Gertners Frīdrihs fon (Gartner Friedrich von) (1792—1847), vācu arhitekts 139
 Gesners Hūberts (Gessner Hubert) (1871—1943), austriešu arhitekts 186

- Glazenaps R., arhitekts 105, 106, 211
 Gramtes E., arhitekts 192, 212
 Grinbergs Alfrēds (1893—?), arhitekts 134, 180, 181, 183, 209, 210, 214
 Grinbergs Hermanis (1888—1928), gleznotājs un dekorators 120
 Gropiuss Valters (Gropius Walter) (1883—1969), vācu arhitekts, pedagogs un arhitektūras teorētiķis 59, 179
 Grosbergs Eduards (1892—1970), arhitekts 72
 Gulbis Aivars (dz. 1933), tēlnieks 56

 Häberlands Kristofs (Haberland Christoph) (1750—1803), arhitekts, Rīgas pilsētas būvmeistars (1789—1796) 45
 Hanke Rihards, arhitekts 145, 146, 217
 Hartmanis Hermanis Augusts (Hartmann Hermann August) (1869—1925), arhitekts 71
 Hartmanis Miķelis (1883—?), būvuzņēmējs 28
 Hermanovskis Teodors (1883—1964), būvinženieris, vairāku laikrakstu un žurnālu izdevējs, Latvijas Republikas satiksmes un darba ministrs 80, 88, 154—162, 172, 209—214, 217, 218
 Heršelmanis Renē (Hoerschelmann Rene) (1883—1963), arhitekts 148
 Hofmane-Grinberga Lidija (1898—?), arhitekte 192, 195, 210, 212, 213
 Hofmanis Vilhelms (Hoffmann Wilhelm) (1869—1945), arhitekts 112, 210
 Hutunens Erki (Huttunen Erkki) (1901—1956), somu arhitekts 81, 84, 217

 Isajevs Vasiļijs, būvinženieris 29, 111, 212

 Jagars Jānis (1894—1970), būvinženieris 24, 110
 Jakobi Jevgēnijs, būvinženieris 108
 Jakobsons A., 30. gados arhitektūras students 129
 Janiņš Eižens (dz. 1911), arhitekts 73
 Jansons Kārlis (1867—?), būvinženieris 192, 212
 Jansons Kārlis (1896—1986), tēlnieks, LMA profesors 198, 199
 Janzens Hermanis (Jansen Hermann) (1869—1945), vācu arhitekts un pilsētbūvnieks 190
 Jāsenas (Adolphi-Jāsenas) Janīna (dz. 1910), arhitekte 99, 100
 Jēkabs (1610—1682), Kurzemes un Zemgales hercogs 48
 Jože Mihails (1898—1989), terapeits 31
 Jumiķis Alfrēds (dz. 1907), būvinženieris, LU privātdocents, Radžeras (Brunsvika, Ņujorkas pavalsts) universitātes profesors 19, 25

 Kalnbērziņš Jānis (1893—1986), valsts un komunistiskās partijas darbinieks 31
 Kalniņš Ansis (1903—1945), arhitekts 76, 78, 172, 173, 182, 192, 194, 210, 212, 215, 218, 219
 Kalniņš Jēkabs (1882—1924), inženieris, LU docents 71
 Kalniņš Pauls, būvinženieris 192, 213
 Kampe Pauls (1885—1960), arhitekts un arhitektūras vēsturnieks, LU profesors 12, 72
 Kars Alfrēds (Karr Alfred) (1886—?), arhitekts 161, 163—168, 172, 177, 210—214

- Kēse Andrejs (1881—1974), būvzinženieris 112, 219
 Ketlers Gothards (1517—1587), Kurzemes hercogs 48
 Klence Leo fon (Klenze Leo von) (1784—1864), vācu arhitekts 139
 Klinklāvs Aleksandrs (1899—1982), arhitekts 51, 56, 72, 76, 78, 79, 128, 136, 137, 172—178, 192, 209, 210, 212, 213, 215, 217, 218
 Kļavenieks Kārlis (1892—?), būvzinženieris 107, 219
 Kramarevs Aleksandrs (1886—1975), arhitekts 72
 Krasņiņš Alfons (1900—1981), būvzinženieris, LU docents 192, 210
 Krauze K. (?—1984), būvzinženieris 114, 214
 Krūmiņš Artūrs (1879—1969), arhitekts un pedagogs, LU profesors 14, 18, 38, 45, 62, 71—73, 132, 138, 145, 192, 195, 210, 211, 215, 216, 218
 Krūmiņš Eduards (1904—?), arhitekts 56
 Kufalts Georgs (Kuphaldt Georg) (1853—1938), ainavu arhitekts, daiļdārznieks 190
 Kundziņš Haralds (1898—1981), arhitekts, Paula Kundziņa un teoloģijas profesora Kārļa Kundziņa brālis 114, 134, 212, 217
 Kundziņš Pauls (1888—1983), arhitekts un pedagogs, no 1933. g. — arhitektūras doktors, LU profesors 9, 10, 12, 15, 18, 33—35, 37, 46, 47, 71, 74, 80, 82, 85—87, 91, 93, 95—97, 112, 114, 118, 132, 134, 136—138, 140—142, 146—148, 150, 151, 168, 171, 182, 186, 189, 192, 198, 210—215, 217—219
 Kupfers Eduards (Kupfer Eduard) (1873—1919), arhitekts, RPI profesors 32
 Kuraus Eduards (1882—1930), rūpnieks, akmeņkalēju amata meistars 204
 Kūziks Edgars (Kuusik Edgar) (1888—1974), igauņu arhitekts 56
 Lācis Vilis (1904—1966), rakstnieks, valsts un sabiedrisks darbinieks 31
 Lamsters Jānis (1884—1959), inženieris 6
 Lamze Arnolds (1889—1945), arhitekts un pedagogs, pilsētbūvniecības speciālists, LU profesors 38, 40—43, 47, 65, 68, 69, 71—73
 Lapiņš Jānis Eduards (1885—1941), rakstnieks 48
 Lapukins Alfrēds (1915—1959), arhitekts, gleznotājs 73
 Laube Eižens (1880—1967), arhitekts un pedagogs, arhitektūras goda doktors, LU profesors 12, 18, 40, 41, 44, 47, 54, 71—73, 79, 86, 89—93, 95, 97, 98, 112, 118, 119, 124—127, 152, 153, 176, 180, 188, 189, 191, 195, 209—213, 215, 216
 Laukirbe Alfreds (dz. 1901), arhitekts 72, 132—134, 216
 Lazdiņš Aleksandrs (1893—?), arhitekts 14, 113, 214
 Lazersons Lipmanis (1889—?), arhitekts 12, 193, 210
 Legzdiņš J. 12
 Legzdiņš Jēkabs (1894—1937), tēlnieks 120, 188
 Leilands B., arhitekts 113, 117, 214, 217
 Leimanis Juris (1900—1969), arhitekts 39, 48, 56, 194, 218
 Lejnieks Jānis (dz. 1951), arhitekts 76, 165, 174
 Lektorbīzjē (Le Corbusier), Korbizjē, istajā vārdā Žanērē Sarls Eduards (Jeanneret Charles Edouard) (1887—1965), šveiciešu izcelsmes franču arhitekts 46, 59
 Liepiņš Roberts (1890—1978), Rīgas pilsētas galva (1936—1940), diplomāts 7, 8, 28, 31, 43, 45, 48
 Lucs Maksis (1900—1966), arhitekts 194, 195, 215
 Lūkins Jānis (1890—?), inženieris tehnologs 104, 214, 219
 Lūsis Jūlijs (1894—1965), arhitekts 74, 87, 93, 128

- Maidelis Arnolds fon (Maydell Arnold von) (1884—1945), arhitekts 10, 11, 34, 36, 42, 114, 115, 117, 118, 215, 219
- Maijs Ernsts (May Ernst) (1886—1970), vācu arhitekts 20, 22
- Mākulis Arnolds (1906—?), būvinženieris 104, 118, 216, 217, 219
- Malvess Augusts (1878—1951), arhitekts un pedagogs, LU profesors 71—73
- Mandelštams Pauls (1872—1941), arhitekts 79, 85, 105, 118, 167—169, 189, 192, 209, 210, 212, 213
- Martinsons R., arhitekts 132, 216
- Mauris Rihards (1888—1966), tēlnieks 120, 188
- Melbergs Gunārs (dz. 1929), arhitekts 38
- Meldere-Ziemele Elza (1900—1990), arhitekta 182, 214
- Mellenbergs Viktors (dz. 1905), arhitekts 134, 216
- Metsū fon Danenšterns Ernsts (17. gs.), tirgotājs 45
- Miezišs Parsivalds (1890—1940), būvinženieris 105, 118, 180, 192, 209, 213
- Muižnieks Aleksandrs (1901—?), būvinženieris 38
- Musulīni Benito (1883—1945), Itālijas valsts un politiskais darbinieks 138
- Neiburgs Ludvigs (1871—?), būvuzņēmējs, nampašnieks 28
- Neijs Jānis, arhitekts 118, 148, 151, 214, 217, 218
- Neimanis Vilhelms (Neumann Wilhelm) (1849—1919), arhitekts un mākslas zinātnieks, filoloģijas un mākslas doktors, Daugavpils pilsētas galvenais arhitekts (1878—1895) 70
- Nīmanis Jēkabs (1892—1979), bērnu ārsts 172
- Nords Nikolajs (1880—1934), arhitekts 105, 190, 210, 213
- Ozmidofs Maksis fon (Ozmidoff Max von) (1879—1959), arhitekts 189, 192, 209, 210
- Ozoliņš Kārlis (1882—1960), skolotājs 8
- Paegle Visvaldis (dz. 1906), arhitekts 56, 81, 84, 217
- Perns (Pārns) Herberts, statistiķis 25
- Pavlovs Pāvils, arhitekts 10, 11, 29, 104, 106, 111, 113, 118, 194, 196, 197, 212, 214, 217, 218
- Pāvulāns Pāvils (1883—1953), būvinženieris, LU docents 30, 209
- Pēkšēns Konstantīns (1859—1928), arhitekts 12, 19, 20, 33, 146, 147, 211
- Peņģerots Visvaldis (1879—1938), inženieris ķīmiķis un mākslas vēsturnieks 29, 47, 48, 88
- Pētersons Pēteris (1897—?), būvinženieris 112, 217
- Pirangs Heinrihs (Heincs) (1876—1936), arhitekts 24, 88, 188, 211
- Pjačentīni Marčello (Piacentini Marcello) (1881—1960), itāļu arhitekts 138, 139
- Planders Emīls (1906—1983), padomju veselības aizsardzības organizators 31
- Pletenbergs Valters fon (ap 1450—1535), Livonijas ordeņa mestrs 48
- Pole Ernests (1872—1914), arhitekts 126
- Porietis Andrejs (1910—1974), grafiķis 60
- Putniņš Nikolajs, arhitekts 194, 217
- Rāčenis Aleksandrs (1899—?), arhitekts 60, 197, 216
- Raisters Augusts (1888—1968), arhitekts un pedagogs, LU profesors 8, 10, 12, 13, 79, 81, 105, 113, 114, 116, 117, 127, 128, 130, 131, 192, 212—215, 218, 219

- Rastrelli Bartolomeo Frančesko (1700—1771), arhitekts 188
 Reinfelds Artūrs (dz. 1911), arhitekts 73
 Reisonas K., lietuviešu arhitekts 81, 197, 212
 Reiterns Johans (1635—1698), tirgotājs 45
 Renenkampfs Dītrihs fon (Rennenkampff Dietrich von) (1863—1929), būvinženieris, Rīgas pilsētas galvenais inženieris (1899—1918) 33
 Rengarts Jānis (1892—1960), arhitekts 24, 26, 98, 132, 152, 186, 209, 211, 214
 Reslers Vilhelms (Roessler Wilhelm) (1878—1949), arhitekts 148, 189, 210
 Rezevskis Teodors (1903—1965), arhitekts 132, 216
 Rimbenieks Ēvalds (J.) (1888—1948), Liepājas pilsētas vecākais 60
 Rozenbergs H., arhitekts 190—192, 213, 214
 Rozentāls Z. 58
 Rudzītis Augusts (1879—1942), restorāna un nama īpašnieks 174
 Rušiņš Teodors (1899—1967), būvinženieris 16, 36, 68, 91
 Rutmanis Jānis (1894—1978), arhitekts, LU profesors 6, 10, 16, 36, 54, 73, 75, 85—88, 90, 99, 100, 120, 128, 145, 192
- Sabuls P. 59
 Salnais Valdemārs (1886—1948), statistiķis, diplomāts 7
 Semsroth K. sk. Zemsrots Klauss
 Siliņš Jānis (1896—1991), mākslas vēsturnieks un gleznotājs 74, 206
 Sirens Juhans S. (Siren Juhan S.) (1889—1961), somu arhitekts 98
 Skujenieks Marģers (1886—1941), rakstnieks, valsts un sabiedriskais darbinieks 5, 6, 19, 92
 Skujiņš Fridrihs (1890—1957), arhitekts 50, 56, 57, 72, 80, 120—123, 130, 136, 138, 152, 169, 182, 192, 209—211, 216, 219
 Smilga V. 48
 Sņikeris Pēteris (1875—1944), ārsts dermatovenerologs, LU profesors, ģenerālis 124, 188
 Spure Zanis (1901—1943), valsts un komunistiskās partijas darbinieks 31
 Stakle Mārtiņš (1884—?), inženieris tehnologs 126, 216
 Stakle Pēteris (1881—1944), inženieris 30
 Stange O., būvinženieris 190, 191, 213
 Strandmanis E. (Strandmann), arhitekts 148
 Strautmanis Ivars (dz. 1932), arhitekts, RTU profesors 155
 Strazdiņš Jēkabs (1905—1958), gleznotājs un mākslas kritiķis 74, 94
 Strunke Niklāvs (1894—1966), gleznotājs, grafiķis 186
- Servinskis Vladimirs (1894—1974), arhitekts 120, 194, 211, 213
 Smēlings Aleksandrs (1877—1961), arhitekts, Reinholda Smēlinga dēls 121, 123, 172
 Smēlings Reinholds (Schmaeling Reinhold) (1840—1917), arhitekts, akadēmiķis, Rīgas pilsētas galvenais arhitekts (1879—1915) 70, 211
 Spērs Alberts (Speer Albert) (1905—1981), vācu arhitekts 138
 Stālbergs Ernests (1883—1958), arhitekts un pedagogs, LU profesors 18, 24, 71—73, 132, 162, 163—165, 173, 178, 188, 192, 200—202, 211—213

- Štams Viktors (1882—1940), arhitekts 14
 Svābe Arveds (1888—1959), vēsturnieks, tiesību zinātnieks 6, 7
- Tauts Bruno (Taut Bruno) (1880—1938), vācu arhitekts 20
 Teivens Arno (dz. 1905), arhitekts 88
 Tengboms Ivars (Tengbom Ivar), zviedru arhitekts 98
 Tilmanis Osvalds (1900—1980), arhitekts un pedagogs, Rīgas pil-
 sētas galvenais arhitekts (1934—1950), RPI profesors (no
 1960) 12, 15, 16, 22—25, 38, 49, 55, 56, 76, 88, 89, 93, 95, 98,
 186, 188, 192, 194, 209—212
 Tolstojs Georgs, būvinženieris 29, 111, 212
 Tomašickis Leonds (dz. 1904), tēlnieks un skolotājs 198
 Trofimovs Aleksandrs (1891—1979), arhitekts 120, 213
 Trosts Pauls Ludvigs (Troost Paul Ludwig) (1878—1934), vācu
 arhitekts 138
 Trūle Mārtiņš (1879—?), namsaimnieks, sabiedrisks darbinieks 42
 Tums Pāvils (1904—1989), arhitekts 132, 218
- Udris Jānis (1892—1953), arhitekts 152, 217
 Udris Oskars (dz. 1904), arhitekts 19
 Ulmanis Kārlis (1877—1942), agronoms, agronomijas un ekono-
 mikas goda doktors, politisks darbinieks, Latvijas Republikas
 Valsts un Ministru prezidents 18, 27, 28, 43, 44, 46, 55, 56,
 62, 94, 139, 182, 196
 Unams Zanis Alfrēds (1902—1989), publicists 9
 Upeleja Kārlis (1896—1966), žurnālists 148
- Vāgners Kārlis (Wagner Carl) (1785—1846), dārzkopis, dārzniecības īpašnieks 44
 Vaitnieks Miķelis (1881—pēc 1941), būvuzņēmējs 28
 Vanags Aleksandrs (1873—1919), arhitekts 12, 70
 Vasiljevs Jurijs (dz. 1928), arhitekts, RTU docents 132
 Vecsilis Alberts (1903—1988), arhitekts un pedagogs, RPI docents
 24, 26, 209
 Vecumnieks Edvīns (dz. 1935), arhitekts 56
 Weiss Eduards (1886—1966), būvinženieris, LU profesors 6, 27, 30,
 33, 34, 36, 37, 68, 215
 Venturi Roberts (Venturi Robert) (dz. 1925), amerikāņu arhitekts
 139
 Vilmanis Ādolfs (dz. 1904), arhitekts 49, 132, 133, 215
 Vinkmanis Kārlis (1888—?), būvinženieris, būvuzņēmējs 105, 116,
 117, 146, 215, 216, 218, 219
 Vitands Verners (1903—1982), arhitekts 76, 82, 86, 87, 136, 194, 215
 Vitols Jēkabs (1877—1961), LU profesors 73
 Voits Nikolajs (1904—1989), arhitekts 54, 73, 168, 172, 210
- Zaķis Voldemārs (dz. 1902), arhitekts 182, 195, 217
 Zāle Kārlis (1888—1942), tēlnieks, LMA profesors 200—207
 Zalts Alberts (1897—pēc 1941), tautsaimnieks 7
 Zariņš Dāvids (1892—1980), arhitekts 49, 93, 107—109, 114, 118,
 128, 168, 173, 192, 194, 195, 209—212, 215—219
 Zēbauers Valdis (dz. 1903), arhitekts 178, 179, 216
 Zeidaks Andrejs (1874—1964), ainavu arhitekts, daiļdārznieks
 203, 206
 Zemdega Kārlis (1894—1963), tēlnieks 188

- Zemsrots Kļaus (Semsroth Claus), austriešu arhitekts un pilsēt-
būvnieks 68
Zērensens Aleksandrs (Soerensen Alexandr) (1880—?), būvinže-
nieris 105, 148, 152, 217
Zēverss Kārlis (1878—?), būvinženieris 105, 148, 214—218
Ziemelis Edmunds (1880—1970), būvinženieris, LU profesors, bijis
arī Latvijas Republikas izglītības ministrs un Profesiju ka-
meras priekšsēdētājs 18
Zilgalvis Viktors (dz. 1929), arhitekts 56
Zite Kamillo (Sitte Camillo) (1843—1903), austriešu arhitekts un
pilsēt būvnieks 45

Žitkovs S., būvinženieris 110

LATVIJAS PILSĒTU BŪVNOTEIKUMU

Pilsēta, būvnoteikumu apstiprināšanas gads iedzīvotāju skaits 1935. gadā	Apbūves rajoni	Pieļautais būvmateriāls		Apbūves	
		tikai nedegams	arī koks	tikai slēgtais	pieļauts slēgtais
1	2	3	4	5	6
LIEPĀJA 1936 <u>57 078</u>	mūra celtņu, I mūra celtņu, II koka celtņu, I koka celtņu, II koka celtņu, III vasarnīcu lauksaimniecības rūpniecības, I rūpniecības, II	+ +	 + + + + +	+ +	 + +
DAUGAVPILS 1936 <u>41 160</u>	mūra celtņu, I mūra celtņu, II koka celtņu, I koka celtņu, II vasarnīcu lauksaimniecības rūpniecības	+ +	 + + + +	+ 	 + + +
JELGAVA 1934 <u>34 072</u>	mūra celtņu, I mūra celtņu, II koka celtņu, I koka celtņu, II koka celtņu, III vasarnīcu lauksaimniecības rūpniecības	+ +	 + + + + +	+ +	 + + +
VENTSPILS 1929 <u>15 671</u>	saimnieciskais dzīvokļu vasarnīcu zvejnieku dārzsaimniecības lauksaimniecības rūpniecības	nereglamentēja " " " " "			+ nereglamentēja "

Pielikums

GALVENIE REGULATIVI

veids		Pielautais apbūves blī- vums, %	Vismaz viena pagalma mini- mālais lau- kums, m ²	Pielautais apbūves augstums		Minimālais dzīvojamā telpu augstums, m
tikai klajais	metri			stāvi		
					7	
+		60	150	16	4	—
		50	"	16	4	—
		50	"	12	3	—
		40	"	12	3	—
		25	"	9	2	—
		20	"	9	2	—
		5	"	9	2	—
		—	"	—	—	—
+		—	200	16	4	2,75
		—	"	16	4	2,75
		50	"	16	4	2,75
		30	"	13	3	2,75
		15	"	9	2	2,5
		5	"	9	2	2,5
+		50	"	16	4	2,75
		60	150	16	4	2,75
		50	"	16	4	"
		50	"	12	3	"
		25	"	12	3	"
		20	"	9	2	"
		20	"	9	2	"
		5	"	9	2	"
+		—	"	—	—	"
		40	200	12	3	2,5
		20	"	12	3	"
		15	"	8	2	"
		20	"	8	2	"
		20	"	8	2	"
		10	"	8	2	"
		—	"	8	2	"
		—	"	8	2	"
		50	"	8	2	"

1	2	3	4	5	6
REZEKNE 1934 13 139	saimniecības centrs, I saimniecības centrs, II dzīvokļu lauksaimniecības rūpniecības	+	+		+
		neregla- mentēja			
		pilsēta var izdot			
CĒSIS 1929 8 748	saimniecības centrs dzīvokļu dārzsaimniecības vasarnīcu rūpniecības	neregla- mentēja " "			+
	karaspēka vajadzībām paredzētie	"		pilsēta var	
				apbūve	
VALMIERA 1929 8 482	saimniecības centrs dzīvokļu dārzsaimniecības rūpniecības	neregla- mentēja " "			+
	rezerves gabali, zaļumvietas, parki, ceļi				
TUKUMS 1931 8 144	saimniecības centrs dzīvokļu rūpniecības	neregla- mentēja "			+
	zaļumvietas, parki un ūdeņi, ceļi			pilsēta var	
JORMALA 1929 7863	saimniecības centri dzīvokļu: — Buļļi, Bulduri, Majori, Dubulti, Mēlluži — Dzintari, Asari, Valteri dārzsaimniecības rūpniecības	neregla- mentēja " " "			+

¹ atsevišķos kvartālos

² gruntsgabalos, kas lielāki par 4000 m², — 5%

7	8	9	10	11	12
	50	200	16	4	2,5
	50	„	16	4	„
+	40	„	13	3	„
+	15	„	9		„
speciālus noteikumus			—	—	„
	40	200	12	3	2,5
+	20	„	—	2	„
+	10	„	—	2	„
+	10	„	—	2	„
izdot speciālus noteikumus					„
saskaņā ar dzīvokļu rajona noteikumiem					„
	40	200	12	3	2,5
+	20	„	—	2	„
+	10	„	—	2	„
nereglamentēja					„
nereglamentēja					
	40	200	15	3	2,5
+	25	„	—	—	„
izdot speciālus noteikumus					„
nereglamentēja					
	40	—	12	3	2,5
+	25 (20, 15) ¹	—	12	2	„
+	20 (25) ¹	—	12	2	„
—	10 ²	—	12	2	„
nereglamentēja					

7	8	9	10	11	12
	60	200	16	3	2,75; mazās ēkās (ar ne vairāk kā 3 dzīv.) — 2,5
	40	"	16	3	
+	30	"	9	2	
	50	200	12	3	2,5
+	30	"	9	2	"
+	15	"	9	2	"
izdot speciālus noteikumus					"
nereglamentēja					
	50	200	13	3	2,5
+	20	"	9	2	"
+	5	"	9	2	"
	50	"	13	3	"
	50	200	13	3	2,5
+	30	"	9	2	"
	40	200	8	2	2,5
+	20	"	—	2	"
izdot speciālus noteikumus					"
nereglamentēja					
	50	200	12	3	2,5
+	30	"	8	2	"
+	15	"	8	2	"
+	10	"	8	2	"
+	—	"	8	2	"
+	—	"	—	—	"
	40	200	8	2	2,5
+	30	"	—	2	"
	10	"	8	2	"
	15	"	8	2	"
izdot speciālus noteikumus					"

1	2	3	4	5	6
MADONA 1936 2357	saimniecības centrs dzīvokļu rūpniecības	neregla- mentēja "			+
				pilsēta var	
JAUN- JELGAVA 1928 2153	saimniecības centrs dzīvokļu	neregla- mentēja			+
BALVI 1936 2024	saimniecības centrs dzīvokļu dārzsaimniecības rūpniecības	neregla- mentēja " "		nereglamentēja	
				noteikumos	
KĀRSAVA 1936 1870	saimniecības centrs dzīvokļu dārzsaimniecības rūpniecības	+	+		+
		+	+		+
SABILE 1924 1817	saimniecības centrs dzīvokļu	neregla- mentēja			+
VILĀNI 1930 1333	saimniecības centrs dzīvokļu rūpniecības	neregla- mentēja "			+
				pilsēta var	
AINAZI 1931 918	saimniecības centrs dzīvokļu dārzsaimniecības lauksaimniecības rūpniecības ostas zaļumvietas, parki, ūdeņi, ielas, laukumi	neregla- mentēja " " " "			+
				saskaņā ar	
				pilsēta var	
				saskaņojot ar	

³ 1924. gadā — attiecīgi 8 un 2

7	8	9	10	11	12
	40	200	12 ³	3 ³	2,5
+	20	„	—	2	„
izdot speciālus noteikumus					„
	40	200	—	—	2,5
+	20	„	—	—	„
	40	200	12 ³	3 ³	2,75
	30	„	—	2	2,75
	10	„	—	2	2,5
ir īpaši punkti					
	50	200	13	3	2,5
+	30	„	9	2	„
+	30	„	9	2	„
	50	„	13	3	„
	40	200	8	2	2,5
+	20	„	—	2	„
	40	200	8	2	2,5
+	20	„	8	2	„
izdot speciālus noteikumus					„
	40		8	2	2,5
+	20	—	—	2	„
+	10		—	2	„
noteikumiem par lauku būvniecību					„
izdot speciālus noteikumus					„
Jūrniecības departamentu					„
nereglamentēja					

Saturs

Priekšvārds	3
Apdzīvoto vietu apbūves problēmas agrārreformas realizācijas gaitā	5
Pilsēt būvnieciskie projekti	32
Apdzīvoto vietu ģenerālplānu izstrādāšana 20. gs. 20. gados	34
Rīgas ģenerālplāns un tā realizācija	38
Liepājas ģenerālplāns	58
Pilsēt būvniecība Latvijā 30. gadu nogalē. Ludzas ģenerālplāns	62
Celtniecības likumdošana	65
Arhitektūras dzīve	70
Stila jautājums un Latvijas Republikas arhitektu teorētiskie uzskati	77
Stili un stilistiskās ievirzes	101
Historisms	102
Neoklektisms	124
Nacionāli tautiskā stila meklējumi	140
Funkcionālisms	153
Memoriālā arhitektūra	198
Grāmatā lietotie periodisko izdevumu un avotu saīsinājumi	208
Grāmatā minēto celtnu rādītājs	209
Personu rādītājs	220
Pielikums. Latvijas pilsētu būvnoteikumu galvenie regulatīvi	228

Jānis Krastiņš
**ARCHITECTURE
OF LATVIAN
REPUBLIC**

«Zinātne» Publishing House
Riga 1992
In Latvian

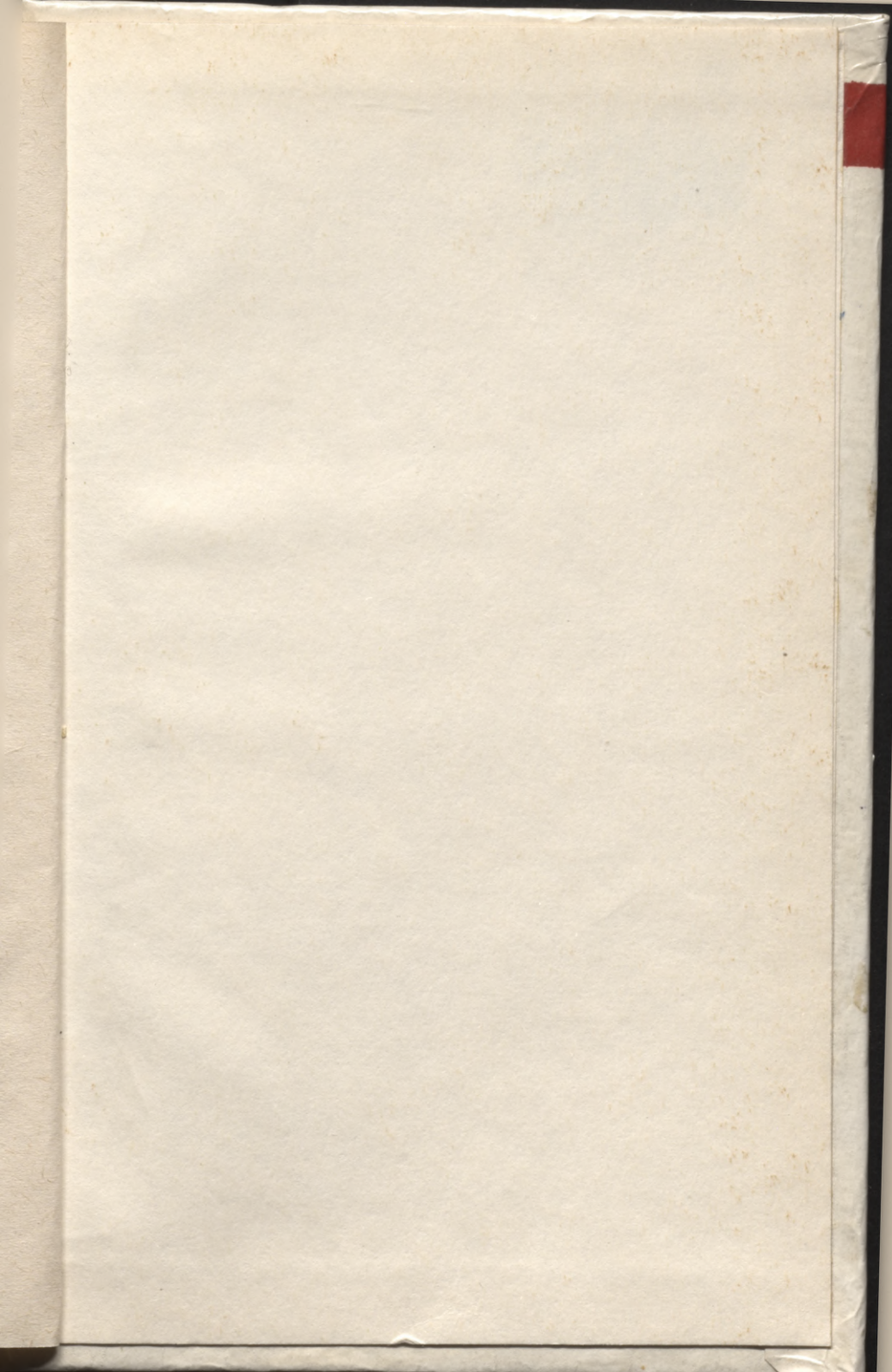
THE
ARCHITECTURE
OF
JAPAN
BY
FERDINAND
L. LEBLANC

Jānis Krastiņš
**LATVIJAS
REPUBLIKAS
BŪVMĀKSĻA**

Redaktore L. Krūmiņa
Mākslinieciskā redaktore I. Jēgere
Tehniskā redaktore L. Miseviča
Korektore B. Vārpa

Nodota salikšanai 18.09.91. Parakstīta iespiešanai
18.08.92. Formāts 84×108/32. Tipogr. papīrs Nr. 2.
Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 12,6 uzsk.
iespiedl.; 12,04 izdevn. l. Pasūt. Nr. 779-4 cehs.
Izdevniecība «Zinātne», LV 1530 Rīgā, Turgeņeva
ielā 19. Reģistr. apliec. Nr. 20250. Iespiesta tipo-
grāfijā «Rota», LV 1011 Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

Kontroleksemplārs

[75,-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304080214

Tikai nedaudz vairāk kā divus gadu desmitus Latvijas Republika varēja attīstīties brīvības apstākļos. Taču šie gadi deva pamatīgu ieguldījumu mūsu kopējā būvmākslas mantojumā. Turklāt, iekams tika uzsākta mērķtiecīga būvniecība, krietnu brīdi vajadzēja novākt 1. pasaules kara atstātās drupas. Pēc tam zeme bija plaukstoša, tīra un sakopta gan pilsētā, gan lauku sētā.

Neraugoties uz zināmu pretrunīgumu un stilistisko strāvojumu daudzveidību, arhitektūrai tolaik piemita nenoliedzama viengabalainība. Tā pilnīgi atbilda pasaules vidējam līmenim un attīstījās sinhroni ar novitātēm citās zemēs. Tajā pašā laikā Latvijas Republikas arhitektūrai bija sava seja. Mazā Latvija varēja cienīgi nostāties līdzās citām Eiropas valstīm un tautām.